

ЛІТОПИСЕЦЬ

ВИПУСК 17

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Житомирський окружний адміністративний суд
Центр досліджень прав людини**

ЛІТОПИСЕЦЬ

випуск 17

Житомир – 2022

УДК 34
ББК 67.0

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 3 від 4 лютого 2022 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Кравчук І.І., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства Поліського національного університету

Магась В.О., доктор історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних наук Житомирського військового інституту імені С.П. Корольова

Романченко Є.Ю., кандидат юридичних наук, заступник голови Житомирського окружного адміністративного суду

Науковий редактор: Рудницька О.П., кандидат юридичних наук, завідувач кафедри права Житомирського державного університету імені Івана Франка

Технічний редактор: Магась-Демидас Ю.І., кандидат історичних наук, доцент кафедри права Житомирського державного університету імені Івана Франка

Літописець. Випуск 17: Збірник наукових праць ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)» (м. Житомир, 2 грудня 2021 року). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2022. 236 с.

У збірнику представлені доповіді, які були оприлюднені на ІХ Всеукраїнській науково-практичній конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)», що відбулася у Житомирському державному університеті імені Івана Франка 2 грудня 2021 року.

Публікації стосуються таких напрямків: «Права людини в процесі українського державотворення», «Конституційний статус людини і громадянина: проблеми захисту», «Причини корупції в Україні, шляхи її подолання», «Політична корупція в сучасній Україні», «Міжнародно-правові механізми та гарантії забезпечення прав і свобод людини», «Реформування українського суспільства в контексті європейської інтеграції».

Розрахований на науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, усіх, хто цікавиться проблемами прав людини.

Друкується в авторській редакції

© Колектив авторів, 2022

© Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЗМІСТ

Адамовський В., Лінник Н. СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДІТЕЙ	6
Базилюк А. ПОНЯТТЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ ТА ЙОГО ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ	11
Базилюк Є. ПОНЯТТЯ ЕКСТРАДИЦІЇ	14
Бенедюк В. ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ БІОРИЗНОМАНІТТЯ В УКРАЇНІ	17
Бібік А. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	18
Білова А. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	22
Богачик Т. СВОЄРІДНІСТЬ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ АНГЛІЇ	26
Богачик Т. ПОНЯТТЯ СПІВУЧАСТІ ТА ВИДИ СПІВУЧАСНИКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ	29
Бондарчук Н., Кулікова А. СТРАТЕГІЧНА ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ ТА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ	33
Бондарчук А. ПОВНОВАЖЕННЯ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ	37
Боримська К. ЛАТЕРАНСЬКІ УГОДИ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВИ ВАТИКАН	41
Дальянська Д. СПАДКОКИЙ ДОГОВІР: ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ	45
Дем'янюк В. ДІАЛОГ ТА МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНА ФОРМА ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ	48
Васильєв Д. ЗМІШАНА, ПОДВІЙНА ТА СКЛАДНА ВІНА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ	52
Васильєва Т. ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ	55
Васильєва Ю. ПРАВОВИЙ ЗВИЧАЙ В АНГЛІЙСЬКОМУ ПРАВІ	60
Васильєва Ю. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО ТРУДОВОГО ПРАВА	63
Войтович Н. ПЕРЕВІРКА СЕРТИФІКАТА ПРО ВАКЦИНАЦІЮ ВІД COVID-19 ЯК ПРЕВЕНТИВНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ ЗАХІД	67
Гуцько Д. СИСТЕМА ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ XVI – XVII СТ.	70
Гуцько Я. ПРИНЦИП ПОДІЛ ВЛАДИ НА ЗАПОРІЗЬКІЙ СІЧІ	73
Гурська Я. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗА КРАДІЖКУ ТА ГРАБІЖ	77
Дашенко Д. СПАДКОВЕ ПРАВО ЯК ПІДГАЛУЗЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	80
Дзюман О. ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ	83
Дрозд Б. ГОЛОДОМОР 1921–1923 РОКІВ В УСРР: МІЖНАРОДНА РЕАКЦІЯ	86
Євтушок Д. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ	91
Журавська Л. ПРОБЛЕМИ УТРИМАННЯ ЖІНКИ ТА ЧОЛОВІКА, ЯКІ НЕ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ШЛЮБИ ТА ПРОБЛЕМА ПОДІЛУ ЇХ МАЙНА	96

Залогіна В. КОНЦЕПЦІЯ ПОДІЛУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНА РЕАЛІЗАЦІЯ.....	100
Зосімович О.МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В 60-70-Х РОКАХ ХХ СТ.....	103
Зубко Г. ВИДИ ВІДПУСТОК.....	107
Kaidanovych T. RIGHT TO PRIVACY UNDER THE GDPR: DIGITAL PRIVACY RIGHTS.....	109
Ковальчук Х. РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН.....	113
Козачук А. ПУБЛІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	117
Комар Д. ЛІЗИНГ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЛІЗИНГУ	120
Кондратюк С. ПРАВО ЄВРЕЇВ НА ОСВІТУ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	123
Коник В. СУЧАСНА ЮРИДИЧНА КАРТА СВІТУ	128
Коник В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ ТА ГРУЗІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ	133
Конончук Ю. ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН В НІМЕЧЧИНІ.....	137
Косюк В. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЗАГАЛЬНОЇ ТА ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	140
Кравченко А. ШЛЮБ: ПОНЯТТЯ, ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ	143
Лисик Р., Крутов О., Шинкарук В. КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ І СВІТІ: ПРИЧИНИ Й ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ.....	147
Магась-Демидас Ю. ВЕСТМІНСТЕРСЬКА МОДЕЛЬ ДЕМОКРАТІЇ	152
Мельничук О. ПРАВО НА ВІДКЛЮЧЕННЯ (RIGHT TO DISCONNECT): ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД.....	156
Новіцька О. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ – ОСНОВНІ СУБ'ЄКТИ ВИБОРЧОГО ПРАВА.....	160
Оксенюк К. КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ	166
Остапчук А. ЄВРОПЕЙСЬКА ЗЕЛЕНА УГОДА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЗАРУБІЖНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ДОСВІДУ	170
Островська-Бугайчук І. ЗАХИСТ ГЕНДЕРНИХ ПРАВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ	173
Охріменко Д. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОПІКУ ТА ПІКЛУВАННЯ ДІТЕЙ, УСИНОВЛЕННЯ.....	177
Панчук М. УЧАСТЬ УКРАЇНЦІВ У ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНАХ АВСТРО-УГОРЩИНИ....	180
Писаренко К. КОНЦЕПЦІЯ ВІЙНИ І МИРУ В ІСЛАМІ	184
Риданова Є. РОЛЬ ОРГАНУ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В УПРАВЛІННІ МАЙНОМ ДИТИНИ....	188
Рудницька О. ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАЦІВНИКА ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ ЯК ФОРМА МОБІНГУ	191
Семенюк-Прибатень А. ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	194
Сірик Н. ПОНЯТТЯ БАНДИТИЗМУ ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ	198
Терещук Д. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ	201

Туровська С. ФОРМИ І ПРИЧИНИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ. МЕТОДИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ	204
Турська В. АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК СТАДІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ.....	207
Усик І. РОМАНО-ГЕРМАНСЬКА ПРАВОВА СИСТЕМА	210
Фурик А. ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОКУРОРА	214
Хилевич М. МІЖНАРОДНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	217
Цьона С. ПРО ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ ЖІНОК.....	221
Шевцов Б. ДЕМОКРАТІЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ПРОБЛЕМА ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	224
Шкідченко Д. ЗАРОДЖЕННЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В АНГЛІЇ.....	227
Шуба Д. МУСУЛЬМАНСЬКА ПРАВОВА СИСТЕМА В СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	231

Володимир АДАМОВСЬКИЙ,

кандидат історичних наук, доцент,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Наталія ЛІННИК,

кандидат юридичних наук, завідувач відділення «Право»
Коледжу Подільського державного аграрно-технічного університету,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДІТЕЙ

Анотація. *Мета дослідження* – показати прогрес в питаннях поліпшення становища прав дітей у суспільстві та зміни їх правового статусу на міжнародному рівні. *Методологія дослідження* спирається на різноманітні методи пізнавальної діяльності. Зокрема, для комплексного аналізу розвитку прав дитини у філософії та праві було використано історичний та філософський методи. Поняття майнових та немайнових прав дитини та їх форми реалізації сформульовано за допомогою формально-логічного метода. Наукова новизна полягає в тому, що вперше вивчені міжнародні документи по захисту прав дитини та розглянуті існуючі механізми їх забезпечення. *Висновки.* Історичний розвиток прав дитини має доволі складний за змістом об'єм. Він характеризується різними підходами щодо впливу на розвиток таких прав, зокрема в період становлення міжнародного права до сучасного періоду всі питання вирішувалися на національному рівні.

Ключові слова: права, діти, захист, правовий статус, міжнародне право.

Постановка проблеми. В сучасному світі співіснування людства має велику проблему – проблему визначення правового статусу дитини. Це обумовлено не тільки тим, що за своїм біологічним призначенням діти є продовжувачами роду, але й в розвитку соціального значення їх прав в суспільстві вони представляють окрему соціально-правову групу.

Аналіз джерел та останні дослідження. При дослідженні поняття правового статусу дитини використовувалися наукові доробки українських та зарубіжних дослідників проблеми захисту прав дітей. Серед них праці Акуленко В.І., Аніщук Н., Анцелевич Г.О., Буткевича В.Г., Болотіної Н.Б.,

Буроменського М.В., Василенко В.А., Вінгловської О.І., Висоцький О.Ф., Гнатівського М.М., Глиняного В.П., Денисова В.Н., Дмитрієва А.І., Забігайло В.К., Заблоцької Л.Г., Задорожного О.В., Євінтова В.І., Ісаковича С.В., Козюбри М.І., Крестовської Н.М., Лаврінчука І.П., Левченка К.Б. Лукашука І.І., Мацка А.С., Петрової Н.І., Сандровського К.К., Ульянової Н.М. Федорової А.О., Чубарева В.Л. та ін.

За кордоном деяких аспектів з даної проблеми торкалися в тій чи іншій мірі Карташкін В.А., Полєніна С.В., Чеботарьова А.С.

Мета статті. Проаналізувати проблеми міжнародного визначення та закріплення правового статусу дітей.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб докладніше охарактеризувати місце і роль людини в суспільстві, її зв'язки з державою, необхідно проаналізувати її юридичний статус, що складається з системи прав, свобод і обов'язків, закріплених законом [1, с. 207].

Право, на думку Сергєєва О.О., Рабиновича П.М., Скакун О.Ф. посідає те першорядне місце, яке воно займає в житті культурних суспільств, посідає першорядне місце в соціумі, у зв'язку з яким він досліджував людину [2, с. 84]. Це пов'язано з тим, що сутність права складає справедливість, правда, свобода, – найголовніші цінності людського життя. Духовна (внутрішня) свобода особи можлива лише при наявності свободи зовнішньої, «остання є найкращою школою для першої» [3, с. 616]. Але «ще більш важливу роль відіграють зовнішні форми для справедливості...» [3, с. 616]. Право має переважне значення щодо людини, а його основні цінності набувають «свого значення в силу основної формальної властивості права...» [3, с. 616]. Тобто свободу людини, справедливість у відношенні до неї можна реалізувати саме через систему прав, свобод і обов'язків людини, тобто через її правовий статус.

Правовий статус – це загальні для всіх фізичних осіб права, свободи та обов'язки, передбачені не лише конституцією держави, національним правом, але й нормами міжнародного права [4, с. 18]. Правовий статус цілеспрямовано впливає на створення збалансованих способів взаємодії людей між собою і формування впорядкованих відносин між індивідом, суспільством і державою [1, с. 207].

Як можемо переконатися, положення дитини, взаємовідносини її в суспільстві та відношення суспільства і держави в цілому до неї в найбільшій мірі зумовлюється змістом її правового статусу. Визначальною обставиною при цьому виступають родові особливості, «адже кожне суспільство повинно мати справу з безспірними і невідворотними істинами: народженням, життям» [5, с. 790].

В теорії і суспільній практиці існує не один підхід щодо визначення юридичного статусу прав дитини. На нашу думку, варто відмітити ті концепції, які на сучасному етапі розвитку найбільше впливають на трансформацію правового положення дитини в суспільстві і зокрема на які звертають увагу міжнародно-правові акти, зокрема, Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Конвенція про права дитини та Конвенція про права інвалідів. В ООН на святкування 60-річчя прийняття Загальної декларації прав дитини було вказано, що дані нормативні акти є основоположними для майбутнього кодексу прав людини і кожній категорії особистості буде виділено окремий напрям правового регулювання та запроваджено механізм контролю щодо дотримання прав і свобод в країнах учасниках Організації.

У зміні правового статусу дитини, на думку дослідників, зіграв роль подальший розвиток просвітницької діяльності щодо визначення проблеми та можливості реалізації її в умовах розвитку людства, формування нових поглядів до даного питання. Наголосимо, що ще в стародавніх цивілізаціях на початкових етапах глава сім'ї міг розпоряджатися дитиною, як і будь-якою річчю, що йому належала [6, с. 5]. Підпорядковане, залежне, а точніше, безправне становище дитини стало основою формування негативного ставлення до неї. І лише з приходом розуміння майбутнього більшість прогресивного людства почало ставити питання щодо поняття прав дитини, її участі в суспільному житті.

Як виклик патріархальному суспільству в кінці XVIII – на початку XIX ст. формується рух за права дітей. З початку свого виникнення цей рух розгортався на основі таких концепцій, як лібералізм, соціалізм, політичних течій християнства, а також на основі соціальних ідей в різних їх формах.

Важливу роль у формуванні правового статусу дітей завжди відігравала релігія як один із способів світосприйняття і одночасно як один з основних чинників розвитку людства та впливу на державний розвиток. За Хангтінгтоном, «з усіх об'єктивних елементів, які визначають цивілізацію, найбільш важливим, однак, являється релігія... Основні цивілізації в людській історії в значній мірі ототожнювались з великими релігіями світу» [7, с. 49]. Перш за все, це класичні релігії – буддизм, іудаїзм, християнство та іслам. Історично дитина, за вченням найбільш розповсюджених релігій, є нерівною з дорослими. Характерною ознакою існування цивілізацій в давні часи було те, що релігійна і світська влада являла собою єдиний невідимий інститут, а звідси і правові норми лише повторювали релігійні, моральні. Згідно з нормами

канонічного права дитина займає підпорядковане положення по відношенню до дорослих і завжди має певний визначений статус: як правило, сина чи то доньки, але ні якому разі не того, хто може бути повноправним членом цього суспільства [8, с. 145-149].

Як зазначає О. Венгловська, у кожній зі світових або національних релігій досі зберігається ціла система дотримання прав дитини в залежності від дорослих. Стверджується, що саме релігія визначає в розвитку форми позитивної дискримінації дітей для їх майбутнього. Саме поняття позитивної дискримінації нами буде розглянуто в подальшому дослідженні.

На сучасному етапі світське і релігійне життя – дві різні сфери, а норми, які встановлюють права та обов'язки щодо дітей, створюються державою і церква не має права втручатися в цей процес. Але можна констатувати, що вплив релігій на формування державної політики, в т.ч. і політики правотворення, ще відчувається й досить значний в деяких державах, наприклад в Греції, Іспанії, дитина має обмежену дієздатність і не може бути повноправним власником майна, навіть у віці до 18 років. Гіпотетично розуміючи, що це наявна абсурдність державного регулювання, ми в стані констатувати, що у 17 років студент другого курсу не має права вільно володіти майном, в той же час після 18 років, особа, що взагалі не має певної освіти і не обмежена в судовому порядку в дієздатності вільно володіє на власний розсуд майном. В мусульманських країнах правове регулювання будь-якої сфери базується переважно на релігійних нормах, що стосується не лише майнових, але й немайнових прав.

Відповідно до священних текстів найдавнішої світової релігії – буддизму, діти в цілому визнаються як подарунок від Бога і є рівноправними. Але у вищих духовних сферах існує неписана традиція, яка закріплює право щодо реалізації від походження кастового, де вже є повне обмеження в правах.

Слід відзначити, що подібні ідеї домінування дорослих і приниження ролі дитини дуже простежуються в ранньому християнстві. Але в подальшому його розвитку, ми бачимо, що діти вже є тими, хто перемагає дорослих своїм розумом та кмітливістю. Як приклад, у Біблії йдеться про боротьбу Давида з Голіафом (Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних («Пекинские правила»), 1985). Як можемо переконатися, що і у християнському світогляді спостерігається непослідовність. Про це говорить, Лукашева О.А., вона наголошує, що «...ідея цінності людини, її права на волю і формальну рівність, опори суспільства на право, що забезпечують вимоги індивіда гуманного відношення до нього з боку влади, характерні насамперед для

європейської цивілізації», а основою європейської цивілізації є християнство, саме яке висунуло ідею рівності (рівність усіх людей перед Богом, рівність усіх як грішників) [9, с. 29-31]. Тобто з одного боку, говориться про те, що всі люди рівні власне як грішники, і вони усі будуть відповідати за свої справи перед Богом, не важливо чи то дорослий чи то чоловік, або жінка, чи то дитина, але зазначаючи що дитина є більш чистою і вона менш грішна. Тобто, уже нерівність, ми маємо видне протиставлення дорослих та дітей й одночасно факторами такого протиставлення є страх і панування над душами.

Але разом з тим, Лукашева О.А. відзначає, що «... не можна прямо зв'язувати християнство з підготовкою передумов для розвитку ідеї прав людини. Адже при усій своїй значимості релігії цивілізацію визначає і філософія, і культура, і психологія, і спосіб життя народу» [9, с. 33].

Отже, під поняттям прав дитини слід розуміти комплекс міжнародних та національних правових та звичаєвих норм, які регулюють питання існування в суспільстві окремого індивідуума, який відноситься до категорії дітей.

Людство в релігійних та світських законах виділяє групу осіб, що не досягли повноліття як окрему категорію, що потребує окремого правового регулювання та ставлення до неї. Як релігійне так і світське законодавство різних країн світу встановлює окреме поводження з неповнолітніми і єдиного підходу до правового визначення статусу дитини ще не досягнуто.

Список використаних джерел і літератури:

1. Энтин М. Л. (1997). *Международные гарантии прав человека: опыт Совета Европы*. Москва: Изд-во МНИМП, 296 с.
2. The Durban Declaration. (1998). *The Second Conference of African National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights*. Durban, South Africa. URL: http://www.nhri.net/pdf/afr_sec_durban_declaration_anhri.pdf (дата звернення: 06.09.2021)
3. Resolution 1120 (1997) of Parliamentary Assembly on the impact of the new communication and information technologies on democracy. (1997). *Council of Europe* URL: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta97/ERES1120.htm> (дата звернення: 06.09.2021)
4. Final Communiqué. (2000). *African Commission on Human and People's Rights, 27th Ordinary Session*. Algiers, Algeria. URL: <http://www1.umn.edu/humanrts/africa/achpr27f.html> (дата звернення: 06.09.2021)
5. Sixteenth Annual Activity Report of The African Commission on Human and Peoples' Rights 2002–2003. *African Commission on Human and People's Rights*. 32nd (Banjul, the Gambia, 17–23 October 2002) and 33rd Ordinary Sessions (Niamey, Niger, 15–29 May 2003) URL: http://www.achpr.org/english/activity_reports/activity16_en.pdf (дата звернення: 08.09.2021)
6. Support for the work of the Inter-American Institute of Human Rights. (1996). *Resolution of General Assembly of OAS, eight plenary session*. URL: <http://www.oas.org/JURIDICO/english/ga-res96/Res-1405.htm1>. (дата звернення: 08.09.2021)

7. Краткое изложение решений, консультативных заключений и постановлений Международного Суда 1948–1991 (ST/LEG/SER.F/1). (1993) Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, 286 с. URL:<http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/930/88/pdf/N9293088.pdf> (дата звернення: 13.09.2021)

8. Statement of Conclusions. (2000). *Fifth Annual Meeting of the Asia Pacific Forum of National Human Rights Institutions*. Rotorua, New Zealand. URL: <http://www.asiapacificforum.net/about/annual-meetings/5th-new-zealand-2000/downloads/concluding.pdf> (дата звернення: 08.09.2021)

9. Шевчук С. В. (2005). *Свобода вираження поглядів: практика Європейського Суду з прав людини у порівняльній перспективі*. Київ: Реферат, 192 с.

Анастасія БАЗИЛЮК,
учениця 10 класу,
Науковий ліцей
Житомирського державного університету імені Івана Франка,
Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ ТА ЙОГО ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Заходячи до магазину за покупками ми помічаємо певну позначку на товарах – вона має назву товарний знак. Він немов червоний прапорець, який допомагає в виборі товарів. Сьогодні у законодавстві використовуються терміни «торговельна марка», «знак для товарів і послуг». Згідно з Постановою Пленуму Вищого Господарського суду України від 17.10.2012 № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності», ці поняття є тотожними за своїм правовим змістом.

Торговельною маркою може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що надаються однією особою, від товарів (послуг), що виробляються іншими особами [1, ч. 1 ст. 492].

Відповідно до ч. 1 ст. 492 Цивільного кодексу України та ч. 2 ст. 5 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» об'єктом знака може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень.

Торговельні марки можуть бути багатьох видів, основні з яких:

1. словесні, тобто такі, які складаються, зокрема, з окремих слів (наприклад, аббревіатура), букв, фраз, девізів, власних імен. Наприклад, позначення у виді цифр;

2. зображувальні, тобто такі, що втілюються у вигляді графічної композиції будь-якої форми на площині та в просторі (зокрема, малюнку,

орнаменті, символі, віньєтці, зображенні птахів, тварин, пам'ятках культурної спадщини, архітектурних спорудах, географічних об'єктах тощо). Для пошуку схожих позначень торговельні марки, що включають зображувальні елементи, класифікуються згідно з Міжнародною класифікацією зображувальних елементів знаків, затвердженою Віденською угодою про заснування Міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків;

3. специфічним видом зображувальних торговельних марок є логотипи. Під логотипом розуміється, як правило, оригінальне виконання словесного позначення з використанням спеціальних шрифтів;

4. об'ємні, тобто тривимірні (за висотою, довжиною та шириною) позначення. Наприклад, до таких належить торговельна марка Coca-Cola;

5. комбіновані, тобто такі, які містять у собі одночасно кілька різних позначень (зокрема, зображувальні та словесні, об'ємні та словесні, цифрові та зображувальні тощо) інші (або нетрадиційні), зокрема звукові (мелодії, певні шумові ефекти), світлові, смакові, нюхові, мінливі [2, с. 146].

З вище перелічених видів доволі специфічними є ароматичні та звукові, адже саме вони майже не розповсюджені порівняно з іншими. Головною причиною їхньої появи є технічний прогрес, через що вони були «нетрадиційними», але з часом набули розповсюдження. Яскравим прикладом звукових знаків є «Nokia Tune». Ароматичні можуть подаватись у формі хімічної формули парфумерної композиції, але вони повинні самодостатніми стосовно товару. Також, існують тактильні знаки, вони створені для людей із вадами зору. Наприклад, торговельна марка «Braile'a» [3, с. 69].

Існують і інші види поділу, зокрема – залежно від наявності/відсутності реєстрації торговельної марки: незареєстрована, тобто така торговельна марка, яка не має реєстрації (національної, міжнародної, регіональної), та зареєстрована.

Торговельну марку використовують для різних завдань: ідентифікація (щоб відрізнити певні товари між собою), рекламна, інформаційна (надає інформацію споживачу про якість товару) [3, с. 72].

Також варто відзначити що торговельна марка має декілька різних назв: «товарний знак», «знак обслуговування», «знак», «фабрична або торгова марка», «логотип». Ці назви можна побачити як в законодавстві України, так і в міжнародних договорах.

Наведені назви не мають суттєвих розбіжностей, тому зачасту не виникає проблем у науковій літературі.

Якщо ж звертатися до закону, варто уникати таких неузгодженостей. На нашу думку, потрібно проводити уніфікацію законодавства на базі терміну

«торговельна марка» згідно з підходом, закріпленням у Цивільному кодексі України. Адже порівняно з «знаком для товарів і послуг», він є більш стислим. Але головною причиною є потреба в приведенні національних законодавств із вимогами міжнародних правових актів не лише шляхом внесення відповідних змін до змісту правових документів, а й через імплементацію вжитих ним правових термінів.

Наступним негараздом є поєднання двох визначень, які містяться в Цивільному кодексі України та законі «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Основною суперечливістю є те, що в основу норм ЦК частково покладено концепцію виключних прав, у свою чергу, Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» засновується на пропрієтарній концепції. При цьому такі підходи відмінні та їх одночасне застосування може призводити тільки до істотних практичних непорозумінь та складнощів. Більш адекватною для пояснення сутності прав на торговельну марку є концепція виключного права. Це пов'язано з тим, що правова конструкція, яка опосередковує належність суб'єктові нематеріального об'єкта (торговельної марки – позначення) використовується при застосуванні виключного права.

Крім цього, потрібно звернути увагу на застосуванні термінів і словосполучень, які історично притаманні, речовим конструкціям. Наприклад, «володілець» використовується як для характеристики суб'єкта виключних прав. Більш логічним є термін суб'єкт або носій виключних прав, оскільки дозволяє підкреслити, що у особи як суб'єкта виключних прав апріорі відсутні певні речові правомочності.

Отже, товарна марка є широко вживаним поняттям та відіграє важливу роль у розвитку промисловості, бізнесу. Законодавство України намагається розвиватися разом з країнами Європи, робить значні кроки до схожого рівня з ними. Сподіваємося, що найближчим часом, заглянувши в законодавство, зможемо побачити основний та єдиний термін та визначення, яке має конкретизований характер.

Список використаних джерел і літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/stru#Stru> (дата звернення 16.11.2021).
2. Крат В. Торговельна марка як об'єкт права інтелектуальної власності // *МЕН*, № 5, жовтень 2017. URL: <http://yurradnik.com.ua/wp-content/uploads/2017/11/Krat.pdf> (дата звернення 16.11.2021).
3. Канюка І. М. Торговельна марка як засіб індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг // *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. Випуск № 2/2018. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/2_2018/9.pdf (дата звернення 16.11.2021).

Єлизавета БАЗИЛЮК,
учениця 10 класу,
Науковий ліцей
Житомирського державного університету імені Івана Франка,
Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ЕКСТРАДИЦІЇ

Процес екстрадиції на сьогодні є дуже актуальним. Він стосується взаємовідносин усіх країн, які між собою контактують.

Як правило, підлягають видачі громадяни однієї країни іншій за вчинення протиправних дій. Хоча не варто забувати про біженців. Стихійні міграції громадян набувають гостроти у питаннях суверенітету та економічного розвитку держав. Люди, що незаконно перебувають на території країн, підлягають видворенню й поверненню до дому. Інколи злочинці, намагаючись уникнути правосуддя, втікають за межі власної держави, переховуючись в інших країнах. У правовому полі саме процес передачі особи від однієї сторони до іншої й відображає екстрадиція. Вона формується лише на принципах законності.

Сьогодні у світі визначають такі види екстрадиції, як видача для притягнення до кримінальної відповідальності, з метою виконання покарання та тимчасова видача.

Одним із перших документів, де прописано порядок передачі однієї сторони іншій, є Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р. Видача проводиться за діяння, які передбачені законодавством як запитуючої, так і запитуваної країни. Звідси впливає факт «подвійної злочинності».

Сьогодні екстрадиція регулюється рядом міжнародних договорів та законодавством держав, рішеннями міжнародних судових органів та трибуналів, національних судових установ. Найяскравішим прикладом є ухвали Європейського суду з прав людини, рішення яких є безумовними та підлягають обов'язковому виконанню.

При проведенні екстрадиції наша держава послуговується як міжнародно-правовими актами, так і власним законодавством. Поняття «екстрадиція» закріплено в Кримінальному процесуальному кодексі України, відповідно до якого «видача особи (екстрадиція) – це видача особи державі, компетентними

органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку [2].

Суб'єктами екстрадиції, відповідно до ст. 574 КПК України [3] є Генеральна прокуратура України та Міністерство юстиції України – вповноважені (центральні) органи України. Тобто рішення про екстрадицію – це право держави, яке, з одного боку, повинно ґрунтуватися на нормах міжнародного та внутрішнього права, з іншого – законах країн та правах людей.

Ще однією інституцією, залученою до процедури екстрадиції, є Інтерпол – міжнародна організація кримінальної поліції. Так, кримінальна поліція ряду держав об'єднується для попередження злочинності та протидії їй. Сьогодні до Інтерполу входить майже 200 держав, серед них і Україна. Нацбюро Інтерполу у нас представлено окремим підрозділом в Національній поліції, який забезпечує організацію міжнародного розшуку на території всіх країн-членів Інтерполу, а також проведення екстрадиції злочинців з нашої держави та до неї.

При вирішенні питань екстрадиції важливе значення має те, як вона регулюється у тій чи іншій державі, бо в кожній країні встановлюються правила здійснення видачі, засновані на загальноприйнятих міжнародних принципах і положеннях.

Відповідно до національного законодавства, екстрадиція може бути застосована лише в тому випадку, коли підозрювана особа вчинила правопорушення, за яке передбачена відповідальність у вигляді позбавлення волі на максимальний строк не менше ніж один рік, або особу засуджено до покарання у виді позбавлення волі і невідбутий строк становить не менше чотирьох місяців [3, ст. 573].

Для проведення екстрадиції необхідно офіційне звернення про місце перебування особи. Далі після його надходження здійснюється перевірка обставин, що можуть перешкоджати видачі. На підстав цього приймається рішення і відбувається (або не відбувається) фактичне передання особи.

Крім цього, до процедури екстрадиції входять такі процесуальні дії:

- 1) затримання особи, яка вчинила злочини за межами України [3] (ст. 582 КПК);
- 2) тимчасовий арешт [3, ст. 583];
- 3) екстрадиційний арешт [3, ст. 584];
- 4) екстрадиційна перевірка [3, ст. 587].

В Україні питання про видачу здійснюється у розрізі територіального принципу, а саме: місця вчинення злочину і місця знаходження злочинця,

громадянства цієї особи. Головним фактором при видачі вважається принцип громадянства.

Окремо слід виділити екстрадицію осіб, які запросили політичний притулок [1]. Варто зазначити, що країна, яка надала особі політичний притулок, має право не видавати таку особу за офіційними запитами держав. Крім цього, держава має право не видавати своїх громадян іншим державам, які направили запит на екстрадицію.

Деякі автори – Д. Вермюлен, Т. Вандер Бекен – помітили дві тенденції, як і характеризують сучасну практику й систему правового регулювання екстрадиції, яка застосовується країнами Європи: екстрадиційні процедури стають більш гнучкими.

З огляду на викладене, під екстрадицією осіб розуміємо установлену законодавством діяльність, яка спрямована на видачу особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до відповідальності або виконання вироку. Міжнародне співробітництво держав у боротьбі зі злочинністю – це співробітництво держав, спрямоване на розробку і координацію заходів щодо попередження, розкриття злочинів і поводження з правопорушниками, а також вироблення спільних завдань і заходів щодо недопущення транснаціональних і внутрішньодержавних протиправних діянь.

Отже, останнім часом все частіше актуальності набуває більш широкий погляд на інститут екстрадиції. У сучасних умовах інститут екстрадиції складається як самостійний і важливий інститут права. Його норми, процедури, концепції та принципи відіграють важливу роль у розвитку правової допомоги та співробітництва між державами, у забезпеченні правових гарантій дотримання прав і свобод, у вирішенні завдань боротьби із злочинністю, тероризмом та іншими негативними проявами в будь-якому куточку земної кулі.

Список використаних джерел та літератури

- 1 Кравчук С. Міжнародно-правова допомога у кримінальних справах // *Право України*. 1999. №21. С. 59-62
- 2 Чубарев В.Л., Мацко А.С. Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба зі злочинністю та взаємна правова допомога // Зб. док. - К.: Юрінком, 1996. Кн.1.
- 3 Кримінально процесуальний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 18.11.2021).

Владислав БЕНЕДЮК,
здобувач вищої освіти,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ БІОРІЗНОМАНІТТЯ В УКРАЇНІ

Сьогодні в Україні сфера правого регулювання і охорони біорізноманіття має низку недосконалостей і потребує більш чіткішої регламентації та контролю з боку держави. В окремих випадках механізми, встановлені чинним законодавством, є застарілі і потребують модернізації для їх втілення на практиці. В науці екологічного та природоресурсного права це питання також не досить досліджено. Відтак проведення відповідного правового аналізу доцільних змін і доповнень до національного законодавства України в галузі охорони біорізноманіття є вкрай актуальним.

Закон України «Про Червону книгу України» – це один із базових та основоположних нормативно-правових актів України, які встановлюють ключові засади й базові принципи, що направлені на охорону та збереження біорізноманіття в Україні. Даний нормативно-правовий акт в собі містить перелік чітко визначених об'єктів, які потрапили під його охорону за певними ознаками, найголовнішою із них яка є серйозна загроза зменшення чисельності популяції або повного зникнення [1]. Проте, на нашу думку, він не має чітко прописаного механізму внесення до нього об'єктів живої природи, які потребують охорони, догляду, збереження й покращення, разом з цим збереження середовищ де існують данні об'єкти.

Характеризуючи дану проблему варто відзначити, що положення які встановлюють забезпечення заходів охоронного характеру об'єктів Червоної книги України є дуже базовими й загальними. Також такі положення, що знаходять своє відображення в Законі України «Про Червону книгу України», зокрема ст. 11, не мають жодних зав'язків з іншими нормативно-правовими актами, а тому застосування механізму є складним явищем на практиці [2].

Відповідно до вищенаведеного аналізу можемо зробити висновок, що чинне природоохоронне законодавство для належного функціонування потребує деяких поправок й доповнень. Оскільки, як вже зазначалось, усі чинні нормативно-правові акти на сьогодні в природоохоронній галузі містять в собі тільки основній й базові принципи та засади. Проте, внесення відповідних поправок й доповнень дасть змогу визначити засоби й способи захисту та збереження біорізноманіття.

Також варто наголосити на таких питаннях, як: відсутність відповідних положень щодо визначення статусу об'єктів Смарагдової мережі, Рамсарських угідь, допоміжних елементів екомережі тощо (відсутність таких положень

практично унеможлиблює виконання деяких ратифікованих Верховною Радою України міжнародних договорів); відсутність положень щодо визначення статусу природоохоронних територій, які створені згідно з положеннями Водного, Земельного та Лісового кодексів в контексті їх значення для збереження біорізноманіття та охорони довкілля загалом; істотна невідповідність базових положень Закону України «Про природно-заповідний фонд України» сучасним вимогам щодо формування мережі природоохоронних територій, які реалізовані в країнах Європи, та низку інших проблемних питань [3].

Отже, аналізуючи дане питання можемо зазначити, що нормативно-правове регулювання охорони біорізноманіття за законодавством України не можна вважати достатнім, що негативно впливає на захист біорізноманіття. В деяких питаннях чинне вітчизняне законодавство відрізняється від європейського і в деякому плані не відповідає сучасним світовим тенденціям, що знову ж таки негативно впливає на захист біорізноманіття в Україні та її сталий розвиток.

Список використаних джерел і літератури:

1. Про Червону книгу України : Закон України від 07 лют. 2002 р. № 3055-III. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3055-14> (дата звернення: 05.11.2021).
2. Бондарук Г.В., Артов А.М., Кагало О.О., Проць Б.Г.. Нормативно-правове забезпечення збереження біорізноманіття в лісовому секторі України: аналіз та перспективи розвитку. *Наукове видання*. URL: http://www.ecoinst.org.ua/pdf/legal_framework.pdf (дата звернення: 05.11.2021).
3. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 черв. 1992 р. № 2456-XII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2456-12> (дата звернення: 05.11.2021).

Анна БІБІК,

викладач,

Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж КНТЕУ,
м. Житомир, Україна

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Досліджуючи тему фактичних шлюбних відносин, безперечно можна дійти висновку, що дедалі більшими темпами у наше життя входить співжиття жінки та чоловіка без державної реєстрації своїх стосунків, тобто шлюбу.

Багато юристів звертається до терміну «фактичні шлюбні відносини» для того, щоб виокремити не зареєстровані державою відносини між чоловіком і жінкою. [7, с. 38].

Зростання фактичних шлюбів обумовлюється різними соціальними, психологічними та юридичними факторами. Молоді пари, як правило, не вступають в зареєстрований шлюб, оскільки ще не готові до одруження, як морально так і матеріально або хочуть перевірити свої стосунки шляхом спільного проживання та спільного ведення домашнього господарства. Часто, наступним етапом після таких відносин є одруження, але бувають випадки, коли люди звикають до такого роду стосунків, адже їх й так все влаштовує. Крім того, невдалий досвід шлюбних відносин батьків може стати підставою для відмови молодих людей вступати в законний шлюб. Щодо людей старшого віку, то багато з них вважають, що шлюб для молоді тому обирають фактичні шлюбні відносини для спільного проживання. Особливо часто це стосується осіб, які вже перебували у шлюбі та мають дітей. Крім того, в повсякденному житті нерідко зустрічаються випадки, коли особи, знаходячись у нерозірваному шлюбі вступають у фактичні шлюбні відносини з іншою особою.

На даному етапі розвитку сімейного законодавства в Україні, правове регулювання фактичного шлюбу закріплене у СКУ тільки у ст. 21, 74, 91, 125, проте вони не розкривають повністю його зміст, в той час, як зареєстрований шлюб регулюється Розділом II СКУ «Шлюб. Права та обов'язки подружжя».

Такі правові обмеження створюють проблеми при вирішенні питань як особистого, так і майнового характеру. Крім того, виникає така правова колізія, як неузгодженість міжнародних договорів з національним законодавством. Тому, доречним є внесення змін до діючого СКУ, а саме прирівняти фактичний шлюб до зареєстрованого, адже у ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначено, що кожна особа має право на повагу до свого приватного та особистого життя [2].

В Конституції України зазначено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених КУ [1].

Тобто людина як найвища соціальна цінність має право обрати ту форму шлюбних відносин, яка ставить її в комфортні умови для існування. Але по факту людина залежить від СКУ, який ставить її в обмежені рамки, проголошуючи шлюбом зареєстрований союз чоловіка та жінки. Наприклад, ч. 2 ст. 21 СКУ визначає, що проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу не є підставою для виникнення взаємних прав та обов'язків подружжя. Тобто, це означає, що жінка та чоловік, які проживають у фактичному шлюбі

обмеженні в своїх правах та інтересах, а також їх захисті державою, порівняно з особами, що перебувають у зареєстрованому шлюбі.

Для вирішення даних питань доцільно внести зміни до діючого законодавства, а саме доповнити Розділ II СКУ «Шлюб. Права та обов'язки подружжя» окремою главою, яка буде присвячена фактичному шлюбу. Її зміст міститиме інформацію про можливість укладання договору про спільне проживання між чоловіком та жінкою у фактичному шлюбі на кшталт шлюбного договору, де будуть прописані взаємні права та обов'язки фактичних чоловіка і дружини, умови їх спільного проживання та регулювання між ними майнових відносин – про поділ майна, яке знаходиться в їхній спільній власності, а також про порядок володіння, користування, розпорядження таким майном та про поділ плодів і доходів від використання спільного майна.

Зокрема, у договорі може: бути визначене право одного з учасників «фактичного шлюбу» користуватися речами другого без заміни використаних речей; визначатися рівна участь фактичних чоловіка або дружини у витратах на оренду житлового приміщення для спільного проживання; зазначатися обов'язок учасника фактичного подружжя, який розірвав “фактичний шлюб”, виселитися з такого приміщення та обов'язок іншого звільнити першого від витрат з оплати житла. В договорі можна передбачити спільну часткову власність на придбання під час спільного проживання предметів домашнього вжитку та порядок їх поділу в разі припинення «фактичного шлюбу».

Однак усі угоди мають відповідати загальним положенням цивільного законодавства про умови дійсності угод. Вони не мають містити положень, що встановлюють права та обов'язки, які насправді можуть виникнути лише із законного шлюбу. Так, наприклад, «фактичне подружжя» не має права укладати шлюбний контракт.

Відмінність зареєстрованого шлюбу від фактичного у сфері укладення договорів полягає в тому, що договір, укладений одним з учасників фактичних шлюбних відносин в інтересах сім'ї з третьою особою, не створює обов'язків для іншого учасника (якщо в самому договорі не вказане інше), навіть якщо майно, одержане за цим договором, використане в інтересах сім'ї. Крім того, в разі укладення одним із фактичного подружжя стосовно спільного майна договору, який потребує оформлення у нотаріуса або підлягає державній реєстрації, згода іншого не вимагається. При зареєстрованому шлюбі така згода не тільки вимагається, а й має бути належним чином оформлена (нотаріально засвідчується).

Також до перспектив правового регулювання фактичного шлюбу буде доцільним визнати на законному рівні релігійний обряд шлюбу як підставу

виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя. Адже на даному етапі розвитку України, як правової держави, релігійний шлюб не вважається законним, хоча ще за часів Русі він мав широке розповсюдження. [7, С. 38].

Питання «узаконення» релігійного шлюбу є доволі дискусійним і непростим, адже віра народів є різною, а згідно ст. Конституції України наша держава сприяє розвиткові релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. І тому постає непросте питання саме, яким релігійним конфесіям надавати право проводити релігійні обряди, що будуть прерівнені до шлюбу зареєстрованого державою.

Отже, Україна, враховуючи власні сімейні цінності, має орієнтуватися на міжнародний досвід, оскільки світова практика тяжіє до правового врегулювання фактичного шлюбу. За умов ігнорування такого питання, в Україні може виникнути така правова колізія, як неузгодженість міжнародних договорів з національним законодавством.

Враховуючи вищевикладене та особливості українського сьогодення погоджуємось з пропозицією, щодо внесення змін в чинне сімейне законодавство Дякович М.М. та Сенник С.В., а саме автори пропонують, зважаючи на існуюче нині співвідношення та регулювання законодавством України відносин спільного проживання чоловіка та жінки поряд із законним шлюбом, прийняти одне з двох кардинально протилежних рішень:

- 1) закріпити існування поряд із зареєстрованим шлюбом фактичного шлюбу. У такому разі держава однаково передбачить захист осіб, які проживають у шлюбі, і осіб, які проживають спільно однією сім'єю без шлюбу;
- 2) законодавчо визнати лише зареєстрований шлюб, а правовідносини щодо спільного майна чоловіка та жінки, які спільно проживають однією сім'єю, будуть регулюватися лише нормами цивільного законодавства.

Це, безперечно, стане стимулом для зміцнення сімейних відносин, реєстрації шлюбу як підстави створення сім'ї з наслідками, які з цього випливають і які будуть захищені сімейним законодавством, а також для народження та виховання дітей у повноцінних сім'ях [7, с. 43].

Список використаних джерел і літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/>.
3. Сімейний кодекс України : закон України від 10 січня 2002 № 2947-III (зі змінами та доповненнями.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. №435-IV (зі змінами та доповненнями.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

5. Гарно Г. Без статусу подружжя. Фактичні шлюбні відносини в Україні та за кордоном. // Юридична газета онлайн №40 2015р.
6. Горобченко Ю.Ю. Проблемні аспекти спадкування фактичного подружжя. Часопис цивілістики. Випуск № 17. С 111-114.
7. Дякович М.М. Сенник С.В. Правове регулювання «фактичних шлюбних відносин». Вісник Верховного Суду України № 2. 2011р. С.37-43

Аліна БІЛОВА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Цивільно-правова відповідальність має майновий характер, дає використовувати її так само як єдину санкцію за скоєний злочин, так і разом з адміністративно-правовими та (або) кримінально-правовими покараннями, обумовлюється це змістом та юридичною природою таких правовідносин, у яких вона використовується.

Актуальність дослідження безперечна, цивільно-правова відповідальність – гарант дотримання цивільного законодавства, спрямований на запобігання порушенням зобов'язань, забезпечення їх належного виконання та відновлення порушених прав.

Аналіз наукових досліджень. Теоретичною основою роботи виступили праці С. Алексєєва [1], В. Іванової, В. Камишанського, Н. Коршунової [2], О. Іоффе [3], Р. Майданника [4], В. Мозоліна [5] та багатьох інших.

Недостатньо вивчені аспекти. Незважаючи на величезну значущість цивільно-правової відповідальності у відносинах, пов'язаних із системою управління юридичними особами, дана проблематика не отримала належної уваги у науковій літературі. У вітчизняній доктрині громадянського права питання юридичної відповідальності розглядаються чи в контексті загальної проблематики, або стосовно тих чи інших видів (конкретних складів) відповідальності в аспекті відповідних проблем, пов'язаних з їх застосуванням на практиці.

Метою наукової статті – виявити основні аспекти цивільно-правової відповідальності та методи її регулювання.

Для досягнення мети дослідження були поставлені наступні **завдання**:

- проаналізувати поняття цивільно-правової відповідальності;
- виявити основні проблеми цивільно-правової відповідальності;
- розглянути нормативно-правову базу, що регулює цивільні правовідносини.

Виклад основного матеріалу. Цивільно-правова відповідальність передбачає правовідносини, які настають після скоєння злочину, і виражається в негативних для порушника майнових чи особисто – майнових наслідків з застосуванням щодо нього санкцій [2, с. 326].

Інститут цивільно-правової відповідальності є головним у правовідносинах, представляючи частину самого ядра цивільних правовідносин, що дає право на існування будь-якої гіпотези та диспозиції про цивільне право, а також є одним із основних компонентів, а сам зміст таких санкцій незмінно приваблює увагу вчених.

О.С. Іоффе стверджував, що цивільно-правова відповідальність – санкція за правопорушення, що несе для правопорушника негативні наслідки у вигляді позбавлення суб'єктивних цивільних прав або покладання нових або додаткових цивільно-правових обов'язків [3, с. 141]. Відповідальністю за недотримання зобов'язань є комплекс негативних наслідків майнового характеру, що накладаються цивільним законодавством на суб'єкт, який не виконав зобов'язання або реалізував його неналежним чином з метою відновлення матеріальної позиції особи, яка зазнала збитків у зв'язку з протизаконними діями боржника.

Так, у 2003 р. було прийнято Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) та низка інших нормативно-правових актів, що регулюють цивільні відносини. Переоцінити значення ЦК України у життя країни дуже важко; як відомо, гарний Цивільний кодекс рухає вперед економіку країни, що допомагає їй, надійно захищає права громадян тощо. Недарма кодифіковані законодавчі акти називають ще й «другими Конституціями».

Крім норм права, які в актах громадянського законодавства, здійснення цивільних прав та виконання цивільно-правових обов'язків регулюється та іншими соціальними регуляторами. Адже право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає і такі соціальні регулятори, як норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством та обумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства [6].

Серед усіх соціальних регуляторів особливе місце посідають звичаї. Так, у відповідно до ст. 7 ЦК України, цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема і звичаєм ділового обороту. Зазвичай вважається правило

поведінки, яка не встановлена актами цивільного законодавства, але є стійким у певній сфері цивільних відносин. Звичай може бути зафіксовано у відповідному документі. При цьому, як впливає з норм ЦК України, звичай, що суперечить договору чи актам цивільного законодавства, у цивільних відносинах не застосовується [4, с. 44].

Цивільно-правова відповідальність - це вид юридичної відповідальності, а отже, має всі її якості. Думки авторів про поняття юридичної відповідальності розходяться, пов'язано це з тим, що будь-яке явище може отримувати різну характеристику залежно від відношення, у якому воно розглядається. Не є винятком і юридична відповідальність, яка при розгляді її з різних сторін виявляє свої різні властивості.

Якщо говорити про юридичну відповідальність у соціальному аспекті, вона визначається як неухильне, суворе, ініціативне здійснення всіх своїх обов'язків [1, с. 371]. У філологічному аспекті, В. А. Тархов визначає її як «регульований правом обов'язок дати звіт у своїх діях».

В.П. Мозолін визначає цивільно-правову відповідальність як правовідносини, що виражаються у вигляді несприятливих наслідків майнового та іноді немайнового характеру на боці правопорушника (боржника), забезпечених державним примусом та що супроводжуються засудженням правопорушника та його суб'єкта [5, с. 752].

Цивільне право насамперед регулює відносини власності, отже, юридична відповідальність має майновий характер і полягає у застосуванні заходів до правопорушника з метою відновлення майнового стану потерпілого, стан, у якому він перебував аж до скоєння злочину.

Цивільно-правова відповідальність націлена на відновлення майнового статусу жертви злочину. Застосування примусових заходів, спрямованих на особу правопорушника, не може відновити майновий статус жертви і, отже, не може бути використано у майнових відносинах.

Цивільно-правова відповідальність, порівняно з кримінальною, не несе каральної установки, вона спрямована не на покарання правопорушника, а лише на його сферу власності, тому не повинна стосуватися особи. Це пов'язано з тим, що під час порушення особистих немайнових прав потерпілого настають майнові втрати.

Притягнення до відповідальності порушника індивідуального немайнового права як позбавлення індивідуального характеру ніяк не відповідає приватним інтересам особи, право якої порушено. Їй більшою мірою відповідає залучення правопорушника до матеріальної відповідальності, як і за недотримання індивідуальних немайнових прав, потерпілий, зазнає майнових

витрат. Подібним чином, поширення даних про громадянина, які дискредитують його ділову репутацію, в більшості випадків є причиною зниження його підприємницької діяльності, що тягне за собою зниження доходів. Відповідно до ст. 23 ЦК України моральна шкода (фізичні чи моральні страждання) завдані громадянину діями, що порушують його особисті немайнові права, тягнуть за собою настання грошової компенсації за заподіяну шкоду [7].

Поділ цивільно-правової відповідальності на види провадиться залежно від низки обставин. Існує договірна та позадоговірна відповідальність. Критерієм поділу у разі виступає наявність або відсутність зобов'язальних відносин між правопорушником та уповноваженою особою.

Висновок. Цивільно-правова відповідальність – форма державного примусу, що полягає у стягненні судом з правопорушника на користь потерпілого майнових санкцій, що накладають на правопорушника не бажані майнові наслідки його дій. Під відшкодуванням збитків передбачається обов'язок одного учасника цивільних правовідносин перед іншим його учасником, яке пов'язане з рішенням правопорушника, яким він володіє згідно з цивільним правом.

Підставою цивільно-правової відповідальності служить комплекс умов, необхідних для залучення до цивільно-правової відповідальності. Важливою обставиною для настання цивільно – правової відповідальності є обов'язкове формування структури цивільних правовідносин.

Головною проблемою цивільно-правової відповідальності можна виділити відсутність реального виконання заходів відповідальності, встановлених законодавцем. Ще однією немало важливою проблемою є недостатня чіткість у формулюванні правових норм, що викликає їх двозначне трактування.

Список використаних джерел і літератури:

1. Алексеев С.С. Общая теория права. М., 2009. 576 с.
2. Иванова В.И., Камышанский В.П., Коршунова Н.М. Гражданское право. М., том 1. 543 с.
3. Иоффе О.С. Общее учение об обязательствах // Иоффе О.С. Избранные труды: В 4 т. Т. III. Обязательственное право. Спб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 838 с.
4. Майданик, Р.А. Система источников гражданского права Украины. Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.: у 2 т., Київ, 19 жовтня 2012 р. К.: ТОВ «Білоцерківдрук». 2013. С. 37–46.
5. Мозолин В. П. Гражданское право. В 3-х томах. 2-е изд., перераб. и доп. М : Проспект, 2012. Т. 1. 816 с.

6. Рішення Конституційного суду України від 02.11.2004 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>

7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Тетяна БОГАЧИК,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

СВОЄРІДНІСТЬ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ АНГЛІЇ

Англосаксонська правова система має відмінні характеристики, які повністю відрізняють її від інших правових систем і є однією з найпоширеніших правових систем у світі.

Актуальність дослідження даної теми полягає у висвітленні окремих аспектів розвитку та функціонування англосаксонської правової системи на етапі зародження.

Англосаксонська правова система стала об'єктом вивчення для відомих дослідників, зокрема Ю. Ведернікова, О. Гумки, В. Захарова, М. Кельмана, С. Лукашевича, Л. Луця, П. Мельника, А. Музики, О. Скакуна, М. Цвіка.

Метою даного дослідження є характеристика специфіки англосаксонської правової системи.

Правова система – це широке поняття, яке охоплює правосвідомість, правовідносини, правові форми діяльності держави та інші правові явища [3, с. 244-245]. Цінність категорії правової системи в праві полягає в можливості її використання для всебічного аналізу всього правового життя суспільства та виявлення найважливіших закономірностей у взаємовідносинах між різними його частинами та іншими соціальними явищами [3, с. 560].

Англосаксонська правова система є однією із найбільш впливових найпоширеніших та найстарших правових систем у світі [5, с. 539]. Це національна правова система, заснована на нормах, створених судовими прецедентами як основним джерелом права, а також перевагах процесуального

права над матеріальним та поділі права на загальне право і право справедливості [7, с. 79, 142, 287].

Історично цей тип правової системи виник із загального права Англії, а його загальна особливість полягає у визнанні судових прецедентів основним джерелом права [2, с. 4].

Вивчення сім'ї загального права традиційно починалося з вивчення англійського права, оскільки всі правові системи, що належать до цієї сім'ї, зазнають впливу англійського права.

Історію становлення та розвитку сучасного права Англії можна поділити на чотири основні етапи: англосаксонський період, становлення загального права через діяльність королівських суддів (1066р. – друга половина XIV ст.); реформування стародавнього загального права та перехід до більш сучасного права (друга половина XIVст. – середина XIX); подальший розвиток системи загального права, набуття нею сучасних ознак (середина XIX ст. – нинішні часи).

Протягом декількох століть, ще до норманського завоювання, Англія була об'єднана англосаксонськими королями в аморфну державну структуру, яку не можна назвати централізованою. Закони цього періоду включали лише місцеві звичаї патріархальних англосаксонських племен, які мали місцевий характер і між ними були суттєві відмінності. Але з часом правові звичаї зазнали серйозних змін і вони поступово трансформувалися в сучасне право Англії.

Другому періоду розвитку правової системи притаманні п'ять основних якостей: право є королівським, судовим, загальним, процесуальним та публічним. Завершується цей період кризою системи загального права, яка призвела до виникнення права справедливості.

На третьому етапі норми загального права пристосовуються до вимог Нового часу. У боротьбі між правом справедливості та загальним правом перемагає право справедливості. Наприкінці XVII ст. – на початку XVIII століття проводиться систематизація та реформування права справедливості, після чого воно набуває формальних рис загального права.

Для третього етапу характерне зростання ролі статутів як джерела права. Під час цього періоду остаточно визнається принцип правового суверенітету Парламенту.

В останній, четвертий, період характерні такі процеси: злиття загального права і права справедливості в єдину систему права, посилення ролі законодавства як основного джерела права, також очищення давно застарілих, не діючих актів, кодифікування сфер англійського права [6, с. 132-135].

Англійське право має ряд особливостей. Перша особливість полягає в тому, що право розвивалось завдяки юристам. По-друге, в Англії прецедент все ще залишається основним джерелом права з якого все ще виокремлюють загальне право та право справедливості. Загалом, поділ права – це і є головна фундаментальна ознака англійської правової системи.

Особливість розвитку англійського права як права прецедентного призвело до внутрішніх суперечностей у його системі, яка взагалі важко піддається систематизації. З цього випливає інша особливість: жодна галузь англійського права не була повністю кодифікована, тому доцільно вважати, що воно уникло кодифікації [4].

Англо-американська правова сім'я включає такі правові системи Англії та Уельсу, Північної Ірландії, Австралії, США, Канади, Нової Зеландії та деяких країн Британської Співдружності [8, с. 287-288]. Ці ознаки найбільш характерні для англійського права, в інших країнах цієї правової сім'ї можуть мати інші ознаки [1].

Систему джерел англійського права складають: судовий прецедент, закони, підзаконні акти, міжнародні договори, правовий звичай, правова доктрина, справедливість. Судові прецеденти забезпечують ефективність, передбачуваність та однаковість судової практики. Як правило, англійське законодавство застосовується після тлумачення судами. В сучасних умовах прецедентне право продовжує зберігати свої позиції в правовій системі Англії, залишаючись незалежним і повноцінним джерелом права. Норми прецедентного права безпосередньо регулюють найважливіші інститути англійського права, зокрема договірне, зобов'язальне та інші правові інститути [4].

Судовий прецедент – це рішення суду чи іншого компетентного органу у конкретній справі, обов'язкове при вирішенні аналогічних дій цим органом, нижчими або рівними йому судами. Визнання судових прецедентів джерелом права ґрунтується на принципі «поступового та упорядкованого прогресу», тобто судові рішення є обов'язковими для виконання подібних справ у цьому суді та судах нижчих інстанцій. Судові прецеденти можуть встановлювати лише вищі суди відповідно судової системи. За англійськими даними кількість прецедентів досягла п'ятсот тисяч [1].

Отже, англосаксонська правова система або, як її ще називають, системою загального права, мала значний вплив на розвиток інших правових систем і є однією із провідних у сучасному світі. На завершення хочемо зазначити, що англійська правова система є досить цікавою та унікальною

через відсутність кодифікації правових актів, які у сучасному світі є дуже важливими.

Список використаних джерел і літератури:

1. Англо-американська правова сім'я. URL: https://elearning.sumdu.edu.ua/free_content/lectured:5b2831b7829c350914a2a7d0abcb7725bebadc38/latest/509966/index.html
2. Завгородня В.М. Англо-американська правова сім'я: лекція. URL: https://elearning.sumdu.edu.ua/free_content/lectured:5b2831b7829c350914a2a7d0abcb7725bebadc38/latest/content-20180114202751.pdf
3. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищихнавчальних закладів] / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид.наук,проф.,акад. АПрН України М.В.Цвіка, д-ра юрид. наук,проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків:Право, 2009. 584 с.
4. О.В.Чернецька, В.С.Шилінгов. Право Англії як класична модель прецедентного права. Київ: *Часопис Київського університету права*. 2015. №4. 348-352 с.
5. Полонка І.А. Рівень нормативності в правових системах світу: порівняльно-правовий підхід. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія: Юридична. 2012. №4 537-546 с. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyku/nvsvy/04_2012/12riarppp.pdf
6. Порівняльне правознавство: підручник / С.П. Погреюняк, Д.В. Лук'янов, І.О. Биля-Сабадаш та ін.; за заг. ред. О.В. Петришина. Х.: Право, 2012. 272 с.
7. Порівняльне правознавство(правові системи світ): монографія / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К.: Парламентське вид-во, 2009. 488 с.
8. Теорія держави та права: навч. Посібник / [С.В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний, Н.В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С.Д. Гусарева, О.Д. Тихомирова. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

Тетяна БОГАЧИК,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

**ПОНЯТТЯ СПІВУЧАСТІ ТА ВИДИ СПІВУЧАСНИКІВ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ**

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що найбільшу шкоду українському державотворенню чинить значна кількість кримінальних правопорушень, які відбуваються в співучасті, що обумовлює їх підвищену суспільну небезпеку. Вивчення основних характеристик співучасті у кримінальному правопорушенні неможливо без вивчення його поняття та видів співучасників

Належна кримінально-правова протидія кримінальним правопорушенням, що вчиняються співучасниками, значною мірою залежить від правильного встановлення ролі кожного з них при вчиненні кримінального правопорушення, що є необхідною передумовою призначення покарання, яке б відповідало характеру і ступеню участі співучасників у вчиненні кримінального правопорушення.

Метою теми дослідження є аналіз понять, ознак та видів співучасників у кримінальному правопорушенні.

Проблема даної теми розглядалась у таких вчених як, Ф. Бурчака, Р. Галіакбарова, А. Герцензона, П. Гришаєва, Н. Гуторової, О. Козлова, Г. Крігера, А. Піонтковського, П. Тельова.

Співучасть у кримінальному правопорушенні безсумнівно є самостійним інститутом у кримінальному праві, який представлений групою кримінально-правових норм, які об'єднані між собою та регулюють кримінально-правові відносини[4].

Тому поняття співучасті виражене в ст. 26 КК є чинником формування інституту співучасті у кримінальному правопорушенні. Єдність норм цього інституту ґрунтується на комплексному виконанні його спільних функцій – визначення меж і ознак кримінальної відповідальності осіб, які свідомо та послідовно вчиняють певні дії, але заподіяти шкоду самостійно не здатні [2].

Деякі автори, заперечують безпосередній причинний зв'язок між кримінальною поведінкою кожного із співучасників в кримінальному правопорушенні, якщо такий зв'язок існує тільки з діями (бездіяльністю) виконавця. Дії ж інших співучасників організаторів, підбурювачів і посібників є тільки умовою спричинення. З сказаного можна вважати, що співучасть – це об'єднання сил співучасників, вчинення кількох особами кримінального правопорушення [5].

Інститут співучасті є одним із основних та найскладніших інститутів кримінального права. Це дозволяє обґрунтовано притягти до кримінальної відповідальності не тільки осіб, які вчинили кримінальне правопорушення як виконавців, а й співучасників, які певною мірою причетні до кримінального правопорушення[4].

Співучасть у кримінальному правопорушенні – це форма спільної умисної участі декількох суб'єктів, яка в більшості випадків має вищий ступінь суспільної небезпеки, ніж подібні кримінальні правопорушення поодиноці

Суспільна небезпека умисної спільної поведінки обумовлена такими чинниками: поєднання особистих знань, умінь і навичок співучасників; сприяє

підготовці, безпосередньому вчиненню та приховуванню кримінального правопорушення, які неможливо досягти однією особою.

Ознаки співучасті: умисна участь у вчиненні кримінального правопорушення, що передбачає усвідомлення кожного учасника його суспільно небезпечного характеру діяння та передбачення суспільно небезпечних наслідків й бажання їх настання; спільна участь, коли кримінальне правопорушення вчиняється спільними зусиллями суб'єктів; кримінальне правопорушення єдине для усіх; наявність кількох суб'єктів кримінального правопорушення – двох і більше фізичних осудних осіб, які досягли того віку з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Співучасть у кримінальному правопорушенні можна розглянути в таких аспектах: обов'язкова ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення – суспільно небезпечне діяння; кваліфікуючу чи особливо кваліфікуючу ознаку кримінального правопорушення; обтяжує порання співучасть як обов'язкова ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення

Співучасть як кваліфікуюча чи особливо кваліфікуюча ознака кримінального правопорушення представлена в низці статей Особливо частини КК, де передбачено обтяжуючу кримінальну відповідальність за вчинення групою осіб, групою осіб за попередньою змовою та організованою групою кримінального правопорушення [1, с. 105-106].

Так у ст. 27 КК вказано коло осіб, які визнаються співучасниками кримінального правопорушення. Ними поряд із виконавцем є організатор, підбурювач та пособник на яких покладено об'єктивні критерії – ступінь і характер участі кожного із них [2].

Ступінь участі — це інтенсивність дій, кожної з осіб спільно за для виконання своєї ролі в кримінальному правопорушенні.

Характер участі визначає функціональну роль кожного співучасника і в деяких випадках функції та ролі особи однакові, а участь у кримінальному правопорушенні може бути різною [3, с. 40-77].

Поряд з цим, в теорії кримінального права виділяють інші види співучасників, зокрема керівника, ініціатора, лідера, замовника, посередника, функціонера, а також активних учасників, другорядних учасників та співучасників злочинної організації. Однак дії таких осіб охоплюються функціями організатора, виконавця, підбурювача та пособника.

Виконавець – особа, яка вчиняє кримінальне правопорушення передбачене КК, із іншими суб'єктами кримінального правопорушення

безпосередньо або з використання інших осіб, які не підлягають кримінальній відповідальності.

Визнається виконавцем особа, яка безпосередньо вчиняє це кримінальне правопорушення (самостійно виконуючи об'єктивну сторону кримінального правопорушення); також особа, яка спільно з іншими бере участь у вчиненні кримінального правопорушення (діє з розподілом ролей або ж як співвиконавець).

Співвиконавець – це особа, яка вчинила частину об'єктивної сторони кримінального правопорушення та особа, яка використовує інших для вчинення кримінального правопорушення і не несе кримінальної відповідальності згідно із законом (непряме виконання).

Посереднє виконання кримінального правопорушення – вчинення особою самостійно чи у співучасті кримінального правопорушення не безпосередньо, а шляхом використання осіб, тварин, що згідно закону не будуть підлягати кримінальній відповідальності.

Організатор – це особа, яка організовує і вчиняє кримінальне правопорушення або спрямовує його на підготовку або вчинення кримінального правопорушення. Організатором також може бути особа, яка створює або керує організованими групами чи злочинними організаціями, а також, надає кошти та організовує приховування злочинної діяльності.

Підбурювач – це той, хто переконує інших співучасників вчинити кримінальне правопорушення, тобто викликала бажання або примусила до вчинення кримінального правопорушення. Способами схилення є умовляння, умовляння, підкуп, погроза, примус, переконання та ін. Особа, які схилили до кримінального правопорушення за допомогою приму, який використав іншу особу як знаряддя кримінального правопорушення

Пособник – це особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів та знаряддя або усунення перешкод сприяла вчиненню іншим співучасникам, також така особа обіцяла переховувати знаряддя та засоби кримінального правопорушення.

Виділяють такі види пособництва: інтелектуальне (зміцнення рішучості у виконавця вчинити кримінальне правопорушення за допомогою порад та вказівок) та фізичне (надання виконавцю засобів та знарядь необхідних для кримінального правопорушення) [3, с. 40-77].

Отже, з вище сказаного можна дійти висновку, що співучасть у кримінальному правопорушенні є самостійним інститутом. Саме поняття співучасті є дуже важливим у системі кримінального права, тому правильне

розуміння цього терміну дає можливість визначити та охарактеризувати взагалі ознаки та види співучасників у кримінальному праві.

Список використаних джерел та літератури

1. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій / А. А. Вознюк; вступне слово д.ю.н., проф. О. О. Дудорова. – К. : Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. – 236 с
- 2 Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Офіційний вісник України від 08.06.2001, № 21, стор. 1, стаття 920, код акта 18825/2001.
- 3 Митрофанов І.І., Притула А.М. М67 Співучасть у злочині: навч. посіб. / І.І. Митрофанов, А.М. Притула.— О.: Фенікс, 2012.— 205 с.
- 4 Пилипенко І.С Банзерук А.С Пашкова Н.В. Особливості функціональної ролі співучасників у разі вчинення злочину. URL: http://lsej.org.ua/6_2020/49.pdf
5. БОРКА Я. В. Поняття співучасті у злочині, її об'єктивні та суб'єктивні ознаки. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.06.03.html>

Наталія БОНДАРЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

Анна КУЛКОВА,

здобувачка вищої освіти,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

**СТРАТЕГІЧНА ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ЯК ІНСТРУМЕНТ
ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ ТА
ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ**

Актуальність теми. В силу того, що Україна визначила євроінтеграційний вектор розвитку, виникла потреба адаптації вітчизняного законодавства, механізмів правового регулювання, суспільних відносин до європейських норм. Зазначене безпосередньо стосується й екологічної політики держави. На сучасному етапі розвитку суспільних відносин набула поширення концепція сталого розвитку, що передбачає вирішення екологічних проблем, які постали перед світом, за допомогою інструменту стратегічної екологічної оцінки.

Поняття «стратегічна екологічна оцінка» (далі – СЕО) передбачає охорону та реалізацію екологічних прав й інтересів суспільства, за допомогою

імплементції екологічних пріоритетів у плани, програми, стратегії соціального та економічного розвитку. Інтерес до дослідженої теми полягає не тільки в тому, що ми знаходимо особливості регулювання стратегічної екологічної оцінки, але і в тому, що ми можемо проаналізувати ключові моменти якості даного інституту для розбудови української демократичної держави.

На сучасному етапі розвитку суспільних відносин все більшої популяризації на міжнародному та вітчизняному рівнях набуває доктрина сталого розвитку. Поява цієї доктрини зумовлена необхідністю врегулювання таких нагальних питань, як охорона довкілля в процесах життєдіяльності людини та держави в цілому, а також покращення їх соціально-економічного стану шляхом розробки та впровадження екологічної політики в державі.

В науково-правовій літературі вчені виділяють 4 етапи розвитку екологічної оцінки, а саме: 1) початковий – впровадження основних принципів, організаційних заходів і аналітичних методів проведення екологічної оцінки (початок 70-х рр. ХХ ст.); 2) розширення масштабів – поступове залучення до екологічної оцінки соціальних та інших факторів (здоров'я людей, ризик тощо), удосконалення можливостей участі громадськості, приділення більшої уваги управлінню впливом (кінець 70-х – початок 80-х рр. ХХ ст.); 3) переорієнтація процесу – підвищена увага до кумулятивного впливу; інтеграція екологічної оцінки проектного рівня з розробленням стратегій, планів, програм і регулюванням, а також введення моніторингу, аудиту та інших після проектних процедур (середина – кінець 80-х рр. ХХ ст.); 4) наближення до сучасної моделі збалансованого розвитку – розроблення СЕО, нові вимоги до екологічної оцінки, а також розроблення методологічних засад проведення інтегрованої оцінки [1, с. 8].

В Україні імплементацією стратегічного планування та вітчизняної практики застосування екологічної оцінки стала стратегія регіонального розвитку до 2020 року. Це відбулося в рамках проєктів міжнародної технічної допомоги «Розбудова спроможності до економічно обґрунтованого планування розвитку областей і міст України» (далі – проєкт РЕОП) та «Місцевий економічний розвиток міст України» (далі – проєкт МЕРМ), що впровадилися відповідною Конференційною радою Канади та Федерацією канадських муніципалітетів за фінансової підтримки Уряду Канади. Для становлення та розвитку регіональної СЕО в межах зазначених проєктів було розроблено та апробовано низку законодавчих вимог та практик планування регіонального розвитку в Україні [1, с. 9].

Протокол про стратегічну екологічну оцінку (далі – Протокол про СЕО), який є міжнародним правовим документом (ратифіковано в Україні), надає

більш комплексне та об'єктивне пояснення даного поняття, його характеристику, а саме: СЕО – це оцінювання ймовірних екологічних наслідків, зокрема пов'язаних зі здоров'ям населення, яке поєднує визначення сфери застосування екологічного звіту та її підготовки, забезпечення участі громадськості й консультацій, а також урахування в плані чи програмі положень екологічного звіту та результатів участі громадськості та консультацій [2].

Варто вказати на те, що СЕО пройшла своє історичне становлення, здобула міжнародної уваги та вкоренилась, як системна процедура оцінки наслідків політики і планів з метою недопущення критичних показників впливу на навколишнє середовище. СЕО здатна забезпечити високий рівень захисту довкілля; сприяти імплементації екологічних ініціатив у підготовку планів, стратегій, програм з метою забезпечення сталого розвитку держави в цілому, а також сприяти ліквідації негативних наслідків життєдіяльності суспільства в майбутньому. Принципи СЕО варто застосовувати в сукупності, що допоможе об'єктивно, повно та якісно виконати поставлені цілі. Вважаємо доцільним виділити декілька ознак СЕО, а саме те, що СЕО: проводиться на ранніх етапах прийняття відповідних рішень; зорієнтована на вирішення екологічних недоліків та запобігання їх в майбутньому; використовує найоптимальніші інструменти задля охорони та збереження довкілля; є прозорою щодо участі зацікавлених осіб в розробці відповідних стратегій.

Важливим показником якості проведення стратегічної екологічної оцінки є безпосередньо її суб'єктний склад. Суб'єктний склад, повноваження та функції суб'єктів СЕО регламентуються Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку». Суб'єктами процесу СЕО є заінтересовані сторони. Зазвичай, уповноваженою особою за здійснення СЕО є орган державної влади чи його відповідна структура, яка відповідає за розробку стратегій, планів та програм. Відповідно проводити СЕО мають право компетентні органи влади, наприклад, природоохоронні органи, незалежні консультанти та громадські організації. Одним із найголовніших суб'єктів здійснення СЕО є саме громадськість. Вона уповноважена надавати зауваження та пропозиції до заяв, контролювати процес СЕО, брати участь в усіх етапах її проведення. Тим самим забезпечувати принципи доступності, гласності та повноти проведення СЕО [3].

Порядок здійснення СЕО має чітко законодавчо визначену процедуру, в залежності від країни впровадження. Проте, варто відзначити, що мінімальні вимоги до проведення СЕО встановлюються Протоколом про стратегічну екологічну оцінку впливу на довкілля в транскордонному контексті. Отож,

класичними етапами проведення СЕО є скринінг – за допомогою критеріїв відбору; масштабування – обсяг та рівень деталізації відповідно до СЕО; екологічний звіт/дослідження; інформація та консультації – громадські, екологічні органи, транскордонна процедура; рішення – враховуючи екологічний звіт та консультації; інформація про рішення – закінчення СЕО процедури; моніторинг – перевірка впливу на навколишнє середовище [4].

Звертаючи увагу на санкції за порушення екологічного законодавства, варто наголосити, що в Україні законодавчо встановленою є дисциплінарна, адміністративна, цивільна та кримінальна відповідальність за порушення екологічного законодавства [5], проте на практиці вони показують свою неефективність. Тому вважаємо, що задля покращення впровадження СЕО в Україні повинні бути розроблені та законодавчо встановлені нові жорсткі санкції, які будуть стосуватись порушень процедури проведення СЕО, відповідальності уповноважених осіб та громадськості.

Не дивлячись на те, що вітчизняне та європейське законодавство багато в чому схоже, наявні відмінності залишають українську практику проведення СЕО неефективною та неякісною. Відзначимо, що теоретики та практики окреслюють цілий ряд питань та проблем, які стоять на заваді якісного проведення СЕО, зокрема більшість з них стверджують, що існує конфлікт інтересів всередині органів законодавчої та виконавчої влади, як замовників та розробників СЕО; відсутня належна експертна оцінка Звіту СЕО, а також сертифіковані спеціалісти з розробки звітів; наявний низький рівень аналітичних інструментів та наукових підходів до розробки стратегій тощо. Ще однією проблемою в науковому просторі вважають відсутність знань та досвіду, методичних матеріалів та налагодженої комунікації з владою [6].

Необхідність визначення у національному законодавстві процедури проведення СЕО зумовлена такими причинами: неправильне застосування СЕО нівелює її ідею; процедурні норми прописують варіант поведінки учасників правовідносин з погляду інтересів усього суспільства; деякі елементи СЕО не можуть бути реалізовані без допомоги правової процедури [7].

Аналізуючи проблематику проведення процедури СЕО в Україні, варто звернути увагу на той факт, що даний інститут є доволі новим для вітчизняного законодавця та громадян. Тому даний інститут потребує особливої уваги та особливого механізму регулювання. На нашу думку, важливим етапом вдосконалення процедури СЕО в Україні є проведення просвітницької діяльності як з органами влади, так і з громадянами, задля підвищення обізнаності та закріплення спільної мети в проведенні СЕО. Інститут СЕО потребує прозорості на всіх етапах впровадження та здійснення, ця прозорість

повинна виявлятися через повну обізнаність громадян, та гарантії залучення їх до розроблення проектів, планів, програм тощо. А тому доцільним на шляху розвитку СЕО є розроблення відповідного Реєстру СЕО, який буде фіксувати усю інформацію щодо розробки та подальшого здійснення СЕО. Наступним важливим етапом вдосконалення процедури СЕО є підвищення рівня відповідальності як уповноважених осіб, так і громадян. Не дивлячись на те, що законодавством передбачається відповідальність за не проведення, порушення порядку проведення СЕО, вона є не настільки суворою та не відповідає тій шкоді, яка завдається навколишньому середовищу, а в подальшому й здоров'ю населення.

Список використаних джерел і літератури:

1. Марушевський Г. Б. Стратегічна екологічна оцінка : навч. посіб. з компакт-диском. 2014. 88 с. URL: http://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2015/Marushevskiy_2014_88.pdf (дата звернення: 01.11.21).
2. Про ратифікацію Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті : Закон України від 1 лип. 2015 р. № 562-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/562-19> (дата звернення: 06.11.21).
3. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України від 20.03.2018 р. № 2354-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text> (дата звернення: 07.11.2021).
4. Protocol on Strategic Environmental Assessment to the 1991 UN/ECE Espoo Convention on Environmental Impact Assessment. URL: <https://unece.org/fileadmin/DAM/env/eia/documents/legaltexts/protocolenglish.pdf> (дата звернення: 10.11.21).
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 01.07.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 13.11.21).
6. Форум громадського суспільства східного партнерства «Ключові проблеми запровадження стратегічної екологічної оцінки як основного інструменту досягнення збалансованого розвитку місцевих громад». 2021. URL: <http://eap-csf.org.ua/2021/08/10/hromadam-potribno-bilshe-znan-pro-stratehichnu-ekolohichnu-otsinku/> (дата звернення: 16.11.21).
7. Шевченко І.В. Стратегічна екологічна оцінка в системі формування національної екологічної політики України. 2014. №8. С. 165-170.

Анна БОНДАРЧУК,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

**ПОВНОВАЖЕННЯ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ
УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ**

Питання захисту прав та свобод людини і громадянина завжди привертало увагу суспільства незалежно від країни. В Україні воно особливо активізувалось після здобуття незалежності та було вирішено шляхом юридичного закріплення. Одним із механізмів захисту прав людини став інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (омбудсман), створення якого було передбачено Конституцією.

Метою статті є аналіз повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Цим питанням займався ряд українських дослідників, зокрема Марцеляк О. В. [1], Стасюк О. Л. [20], Лазарева Л. О. [3] тощо.

Відповідно до законодавства України інститут Уповноваженого Верховної Ради України діє на постійній основі. Він є одним із основних засобів захисту та охорони прав і свобод людини. Зміст та законодавче закріплення є повноважень омбудсмана є важливим фактором, що дає підстави визначити його місце та роль у системі органів державної влади, а також його взаємовідносини із певними посадовими особами.

Марцеляк О. В. зазначає, що правоздатність Уповноваженого «виступає важливою передумовою, що визначає його правовий статус в повному обсязі і є першочерговою умовою його легітимної участі у правовідносинах» [0].

Відповідно до законодавства, метою парламентського контролю, здійснюваного Уповноваженим Верховної Ради з прав людини, є [4, с. 3].

- додержання, захист та повага до прав і свобод людини та громадянина, що є невід'ємними складовими та основними принципами при становленні демократичної та правової держави, де людина визнається найбільшою цінністю.

- запобігання їх порушенню, а також сприяння поновленню у випадку, якщо ж все – таки порушення відбулося.

- пристосування законодавства у визначеній сфері відповідно до Конституції України та міжнародним стандартам, які застосовуються багатьма державами світу.

- покращення міжнародної співпраці в даній галузі.

- уникнення дискримінації при реалізації прав та свобод, а також розширення інформованості людей і захист конфіденційної інформації про особу.

Сфера компетенції Уповноваженого є доволі широкою та стосується безпосередньо питань дотримання прав та свобод людини і громадянина. Стаття 4 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [4] передбачає, що він діє незалежно від будь яких органів держави та

посадових осіб. Діяльність інституту Уповноваженого спрямована на те, аби доповнити вже існуючі в державі засоби захисту прав та свобод особи. Важливою ознакою, визначеною законом, є те, що його права та обов'язки не можуть припинитись чи бути певним чином обмеженими, якщо повноваження ВРУ були закінчені чи її було розпущено, це ж стосується і введення воєнного або надзвичайного стану на окремих територіях України. Це все свідчить про самостійність інституту Уповноваженого, незалежність у своїх діях та відсутність впливу при здійсненні ним передбачених законом повноважень.

Аби реалізувати мету, поставлену перед омбудсманом, він має визначені статтею 13 вказаного Закону [4] права, до яких відносять:

- можливість невідкладного прийому «Президентом України, Головою Верховної Ради України, Прем'єр-міністром України, головами Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України, Генеральним прокурором, керівниками інших державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадовими та службовими особами»;

- бути присутнім на засіданнях Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України, колегії прокуратури України та інших колегіальних органів;

- має право звернення з поданням до КСУ щодо офіційного тлумачення Конституції та її відповідності визначеним у Законі нормативно-правовим актам у сфері прав та свобод людини і громадянина;

- у визначеному порядку Уповноважений може вносити власні пропозиції задля вдосконалення законодавства в зазначеній галузі;

- відвідувати органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, бути присутнім на їх засіданнях, а також вимагати від цих посадових та службових осіб сприяння проведенню перевірок діяльності підконтрольних і підпорядкованих їм підприємств, установ, організацій та виділяти спеціалістів для участі у проведенні перевірок, експертиз і надання відповідних висновків;

- може ознайомлюватись з документами, зокрема такими, що містять інформацію з обмеженим доступом, також Уповноважений має право на отримання їх копій в органах, установах та організаціях, що наведені в попередньому пункті, а також, крім них, в органах прокуратури, включаючи справи, які знаходяться в судах;

- запрошувати посадових і службових осіб, громадян України, іноземців та осіб без громадянства для отримання від них усних або письмових пояснень щодо обставин, які перевіряються по справі;

- відвідувати значний перелік місць, що до того ж не є вичерпним, визначений в законі, без попереднього повідомлення про час та мету такого візиту. Там можливе опитування осіб, що перебувають в цьому місці та отримувати інформацію щодо поводження з такими людьми і умов їх тримання;

- Уповноважений також може бути присутнім на засіданнях судів усіх інстанцій, також і на закритих судових засіданнях, за умови згоди суб'єкта права, в інтересах якого він був оголошений таким;

- має право звернення до суду про захист прав і свобод осіб, що через певні обставини не мають змоги самостійно зробити цього, а також брати участь у судовому розгляді справ, провадження в яких відкрито за його позовами і за позовами інших осіб на будь – якій стадії судового розгляду. Незалежно від своєї участі Уповноважений може ініціювати перегляд судових рішень у провадженні;

- направляти у відповідні органи акти реагування, якщо буде виявлено порушення прав і свобод людини і громадянина задля вжиття цими органами заходів;

- перевіряти стан додержання прав і свобод людини і громадянина відповідними державними органами, включаючи ті, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виконання судових рішень, вносити в установленому порядку пропозиції щодо покращення діяльності таких органів у даній сфері;

- здійснювати контроль за забезпеченням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Цей перелік не вичерпний, а отже Уповноважений може мати і інші повноваження, які знаходяться в замках законодавства та не порушують його. Крім прав, закон також передбачає і певні визначені обов'язки Уповноваженого, аби забезпечити його законну діяльність. До них, відповідно до ст. 14 [4], належать:

- дотримання Уповноваженим Конституції України, законів та інших нормативно-правових актів, прав та охоронюваних законом інтересів людини і громадянина, також він повинен виконувати покладені на нього функції та повністю використовувати надані йому права;

- збереження конфіденційної інформації, навіть після того, як Уповноважений припинить свої повноваження.

- він не може розголошувати відомості про особисте життя заявника та інших причетних до заяви осіб без їхньої на те згоди;
- здійснює парламентський контроль за дотриманням права на доступ до публічної інформації;
- Секретаріат Уповноваженого забезпечує оприлюднення та надання інформації за запитами, адресованими Уповноваженому з прав людини, відповідно до Закону України "Про доступ до публічної інформації" за його дорученням.

Отже, визначені на сучасному етапі повноваження Уповноваженого є доволі широкими. Вони сприяють більш якісному функціонуванню інституту, юридично закріплює їх як невід'ємну міру можливої поведінки омбудсмана та сприяє виконанню ним своїх функцій, а також є його невід'ємним елементом конституційно-правового статусу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Марцеляк О. В. Конституційно-правовий статус інституту омбудсмана: світовий досвід та українська модель: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Одеса, 2004.
2. Стасюк О. Л. Адміністративно – правові засади діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у сфері реалізації правозахисної функції держави. *Право і суспільство*. 2018. № 5. С. 142-146.
3. Лазарева Л. О. Реформування інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: теоретико – методологічний аспект. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2014. № 2. С. 231-240.
4. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997. № 1052-XI. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 5.11.2021).

Крістіна БОРИМСЬКА,

учениця 10 класу,

Науковий ліцей

Житомирського державного університету імені Івана Франка,

Житомир, Україна

ЛАТЕРАНСЬКІ УГОДИ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВИ ВАТИКАН

Ватикан – центр римсько-католицької церкви, абсолютна теократична монархія. За своєю територією Ватикан найменше державне утворення в світі, розташований у західній частині Риму, на пагорбі Монте-Ватикано звідки й

походить його назва. Починаючи з часів раннього середньовіччя, Ватикан брав активну участь у міжнародному житті, виступаючи не тільки як керівний центр однієї з найбільших релігійних організацій світу, але й як суверенне державне утворення.

Спірне міжнародне положення Найсвятішого Престолу стало більш ясним у результаті укладення угоди між Святим Престолом та Італією від 11 лютого 1929 року так званого Латеранського договору (назва походить від Латеранського палацу на території Ватикану, де й відбувались переговори) [1, с. 814]. Документ включав у себе договір, конкордат та фінансову конвенцію. Вже 7 червня 1929 року парламент Італії ратифікував цю угоду, відповідно санкціонування її здійснив і Папа Римський. Після обміну ратифікаційними грамотами цей цілісний комплексний правочин набув чинності і міжнародно-правового визнання [2, с. 247].

Латеранські угоди повністю зняли актуальність «римського питання» з міжнародного денного порядку. Папа Римський став політично незалежним государем, оскільки договір проголосив «повний суверенітет та юрисдикцію Святого Престолу над Ватиканом». Був підтверджений державний статус католицизму в Італії. В свою чергу папа Пій IX визнав Італію з Римом в якості столиці та фашистський режим.

Латеранські угоди є двостороннім договором, причому його дія не розповсюджується на інших членів міжнародного суспільства, а останні в основному визнавали їх та Святий Престол як суб'єкт міжнародного права [3, с. 6].

Отже, перший документ Латеранських угод під назвою «Договір між Святим Престолом та Італією» починається преамбулою, а далі містить 27 статей.

У преамбулі зазначено, що Святий Престол та Італія вважають необхідним усунути будь-яку причину непорозуміння між ними, що дозволить остаточно і безповоротно вирішити «проблему Риму», яка виникла з приєднанням Риму до Королівства Італія в 1870 році. Щоб забезпечити абсолютну і чітку незалежність Святого Престолу, він повинен гарантувати свій повний суверенітет у сфері міжнародного права. З цієї причини вважається необхідним заснувати державу-місто Ватикан з відповідними процедурами та визнати повну власність і виключна влада і суверенна юрисдикція Святого Престолу.

Очевидно, недоцільно розглядати докладно усі 27 статей Політичного договору, тому вважаємо за доцільне звернути увагу на найбільш характерні з них.

Так, у ст. 1 записано, що католицька римська релігія є єдиною державною релігією Італії. Святий Престол отримував всю повноту суверенної влади у сфері контролю над структурою та ієрархією державної релігії Італії.

У ст. 2 офіційно визнавався світський суверенітет Папи Римського в особі трьох складових: самого Понтифіка, Римської курії як адміністративної влади та Святого Престолу як релігійного суверена.

У ст. 3 закріплювався статус суверенної території за Ватиканським пагорбом, який після 1860 р. став центром релігійної влади Римо-Католицької Церкви. Латеранська угода перетворила його в «Місто Ватикан». Отже, Ватикан перетворювався в окрему державу, що мала дві іпостасі – релігійну (уособлена в системі його влади) та світську (уособлена в його громадянах). Владу над обома іпостасями отримував Святий Престол. Кордони Ватикану затверджувались окремим планом, що додавався до Латеранської угоди.

У ст. 4 наголошувалося, що суверенітет і виключна юрисдикція, які Італія визнає за Святим Престолом над Містом Ватикан, означають, що стосовно нього не допускається будь-яке втручання з боку італійського уряду і що в ньому не існує жодної іншої влади, крім влади Святого Престолу.

У ст. 18 йшлося про передачу у власність Святого Престолу різних сакральних споруд, палаців, іншої нерухомості, причому навіть розташованих поза територією Ватикану.

І нарешті в одній із завершальних статей Політичного договору містилася заява про нейтралітет Ватикану: «Стосовно суверенітету, який охоплює і сферу міжнародних відносин, Святий Престол заявляє, що має намір залишатися осторонь від світського суперництва між іншими державами, якщо тільки конфліктуючі сторони не апелюватимуть до нього як носія місії миру. Унаслідок цього Місто Ватикан буде завжди і за будь-яких умов вважатися територією нейтральною і недоторканною» [4, с. 1-9].

Конкордат Латеранського договору регулює відносини між італійською державою з італійською церквою в релігійних і цивільних справах та визначає наступне:

1. Вихідними днями були визначені 10 релігійних свят та неділя (ст. 11);
2. Всі єпископи зобов'язані будуть принести клятву вірності державі, мати італійське громадянство та володіти мовою (ст. 20);
3. Італія визнавала законність католицьких шлюбів та підсудність справ, що виникали внаслідок цих відносин, церковним судам.
4. У ст. 30 Конкордату Італійська держава робила суттєву відмову від нагляду й опіки над церковними інституціями і загалом від будь-якого втручання в управління церковним майном.

5. У податковій сфері були скасовані (ст. 29) всі спеціальні податки, що обтяжували церковні інституції культу і релігії.

6. Встановлювався новий принцип співпраці між державою і Церквою у сфері навчання. Релігійне навчання здійснювалося в публічних початкових і середніх школах за програмами, встановленими за спільною згодою між державою і Апостольською Столицею.

Загалом Конкордат ще раз підтверджує надані Святому Престолу свободи та надавав прав регулювати питання у сфері релігії та освіти.

Третій документ Латеранських угод – Фінансова конвенція мала цілком утилітарне призначення, адже нею врегульовувалися фінансові питання, тобто збитки, завдані Святому Престолу ліквідацією Папської держави, що позбавило папство великих маєтностей. За підписаною конвенцією уряд Італії погодився виплатити 750 млн. лір та надати цінних паперів на 1 млрд. лір (ст. 1), а Святий Престол відмовився від будь-яких матеріальних чи територіальних претензій до Італійської держави [5, с. 134-137].

Отже, Латеранські угоди мали велике значення для становлення Ватикану, адже їх укладення поклало край конфлікту між Папою Римським та італійською державою й надали папській території визначеного державного статусу. Це дозволило Ватикану активно вийти на площину міждержавної політики.

Список використаних джерел та літератури

1. Сироїд Т.Л. Міжнародно-правовий статус Ватикану. URL: <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12ctlpcv.pdf>. (дата звернення 17.11.2021).
2. Бись О. С. Правова характеристика Латеранського трактату і його наслідки. *Університетські наукові записки*. 2010. № 2. С. 243-248.
3. Дьяченко С. А. К вопросу о международной правосубъектности Святого Престола. URL: <https://www.mjil.ru/jour/article/viewFile/590/485> (дата звернення 17.11.2021).
4. Договор между Святым престолом и Королевством Италия от 11 февраля 1929 г. URL: https://legalns.com/download/books/cons/vatican_city.pdf (дата звернення 17.11.2021).
5. Гутів Б. І. Становлення та розвиток Держави-міста Ватикан: історико-правове дослідження : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії : 081 – право (галузь знань – 08 «Право») / Богдан Ігорович Гутів ; Міністерство освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2020. – 253 с.

Валентина ДАЛЬЯНСЬКА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

СПАДКОКИЙ ДОГОВІР: ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ

Актуальність теми дослідження: На даний момент Україна проводить інтеграційну політику для вступу до Європейського Союзу, що потребують модернізації та приведення у відповідність норм спадкового договору з європейськими стандартами. Важливе значення мають основи забезпечення спадкових прав у міжнародному спадковому процесі, а також їх забезпечення з застосуванням зарубіжного досвіду.

Цивільний кодекс України містить нові інститути, які були невідомі для українського цивільного права. Серед них займає своє місце інститут спадкового договору, який має ряд проблем. Зокрема це протиріччя правових приписів та правила імплементації на практиці.

Метою та завданням дослідження є цивільно-правова характеристика спадкового договору як інституту договірної права та визначення особливості укладення та виконання спадкового договору.

Виклад основного матеріалу

Згідно статті 1302 ЦК України за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває права власності на відчужене майно [1, ст.1302].

У спадковому договорі сторонами є

- набувач (може бути фізична чи юридична особа за спадковим договором)
- відчужувач (може бути подружжя, один з подружжя чи інша особа (ст.1303 Цивільного кодексу України)).

Відчужувачем та набувачем за спадковим договором може бути дієздатна особа та особи, які зазначені в статтях 32,36 ЦК України, а саме: особи з непоною дієздатністю (особи від 14 до 18 років); а також особи яких цивільна дієздатність обмежена.

Спадковий договір підлягає реєстрації у Спадковому реєстрі. В спадковий реєстр вносяться відомості, щодо розівання, зміни та реєстрації спадкового договору.

У главі 90 ЦК України чітко розписані особливості укладення та виконання спадкового договору. Набувач зобов'язаний вчинити певну дію майнового чи немайнового характеру до відкриття або вже після відкриття спадщини за спадковим договором.

Спадковий договір є письмовою формою та має обов'язково засвідчений нотаріусом.

Спадковий договір за участю подружжя має такі особливості: предметом може бути майно яке є спільною сумісною власністю, а також майно яке є власністю одного з подружжя. Також спадковим договором може бути встановлено, щ у разі смертв одного з подружжя майно переходить до другого, а у разі смерті другого з подружжя майно переходить до набувача за договором [3].

Згідно статті 1221 ЦК України місцем відкриття спадщини є місце проживання спадкодавця. Частина 2 статті 1221 ЦК України визначає, якщо місце проживання спадкодавця не відоме, а місце його відкриття є місцезнаходженням нерухомого майна чи основної частини, яле якщо нерухомого майна немає то відкривається за місцезнаходженням основної частини рухомого майна.

Вищезазначена стаття про окремі місця проживання впливає з положень ст. 29 ЦК України залежно від місця проживання фізичної особи- це будинок, квартира чи інше місце придатне для проживання у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно чи тимчасово.

При визначенні місця виявлення спадщини необхідно в першу чергу перевірити наявність постійного місця реєстрації якщо немає постійного місця реєстрації то зазначити тимчасове місце проживання.

Відповідно до ч.2 ст. 1290 ЦК України виконавець зобов'язаний вжити заходи щодо повідомлення спадкоємців та кредиторів про відкриття спадщини.

Нотаріус чи посадова особа органів місцевого самоврядування в сільських населених пунктах уповноваженої для для вчинення нотаріальних дії отримавши від спадкоємців повідомлення щодо відкриття спадщини, зобов'язаний повідомити спадкоємців місце проживання яких відоме.

Нотаріус чи посадова особа органів місцевого самоврядування уповноважений на вчинення нотаріальних дій, також може викликати спадкоємців через публічне оголошення чи повідомлення в пресі.

Важливо, що обов'язок нотаріуса повідомити спадкоємців тільки тоді коли він дізнався про відкриття спадщини від спадкоємців, а не від інших осіб. Відповідно до ч.2 ст.1290 ЦК України відкриттям спадщини є день смерті особи або день оголошення її померлою. Крім того, виникнення обов'язку

нотаріуса повідомити їх про відкриття пов'язане з повідомленням йому факту виявлення спадкування без зазначеного часу його виявлення.

За загальним правилом необхідність повідомлення спадкоємців через нотаріуса інших спадкоємців, оскільки у разі неповідомлення про відкриття спадщини вони мають право порушити питання про продовження строку прийняття спадщини. Спадкоємці зобов'язані повідомити кредитора про відкриття спадщини, якщо інші спадкоємці в зазначений строк нотаріусом не з'явилися, то у цьому випадку він не звільняється від обов'язку повідомити спадкоємців, оскільки фактично у спадковій справі не буде доказів передачі повідомлення [2, с. 22,28].

Також за новим ЦК України передбачене різірвання спадкового договору. Спадковий договір може бути розірвано судом за клопотанням відчужувача у разі невиконання набувачем його розпорядження.

Спадковий договір може бути розірвано судом також за клопотанням набувача у разі неможливості виконання розпорядження відчужувача [3].

Висновок. Отже, спадковий договір, як і будь-який інший правочин, має деякі характерні ознаки, зокрема він може бути: одностороннім (під час укладення договору покупець зобов'язаний переконатися дії в інтересах відчужувача, і відчужувач має право вимагати дії, передбачені договором «і не має зобов'язань») або двостороннім (покупець зобов'язаний виконувати розпорядження відчужувача, а відчужувач крім прав має негативне зобов'язання не відчужувати майно, зазначене у спадковому договорі, та гарантувати його збереження); платний (договір, за яким фінансові результати однієї сторони здійснюються на користь іншої сторони) або безоплатний (спадковий договір, укладений на користь третьої особи. Тобто відчужувач не отримує зустрічної поступки від покупця); консенсуальний (момент його укладення пов'язане з домовленістю сторін на всіх істотних умовах, що, у свою чергу, тягне за собою виникнення цивільних прав і зобов'язання між сторонами) або реальні (якщо за спадковим договором покупець повинен вчинити певні дії після смерті продавця, вважати укладеним з моменту переходу права власності до покупця); алеаторний (при укладенні такого правочину його сторони не можуть чітко визначити межі своїх зобов'язань і втрата або збагачення однієї із сторін залежить від випадку); тривала (довгострокова) угода зі складною процедурою дострокового розірвання та зміни (укладена на строк не менше ніж момент смерті відчужений, або навіть більший); може мати або визначено невизначений обсяг майнових чи немайнових дій.

Отже, удосконалення інституту спадкового договору відбувається через: 1) чітке визначення прав та обов'язків сторін; 2) законодавчого регулювання підстав припинення спадкового договору; 3) розширення кола підстав розірвання договору оскільки ст. 1308 ЦК України передбачає можливість розірвання лише у судовому порядку; 4) законодавче закріплення кола осіб, які мають право вимагати розірвання договору та повернення майна.

Список використаних джерел і літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. за, №№ 40-44 // *Відомості Верховної Ради України*, 2003- ст.356.
2. Спадкове право: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / кол. авт. ; кер.авт. кол, канд. юрид. наук, доц. НестерцоваСобакарь О.В. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. – 164 с.
3. Право знати: Спадковий договір <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/pravo-znaty-spadkovuj-dogovir/> (дата звернення: 13.11.2021)

Вікторія ДЕМ'ЯНЮК,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ДИАЛОГ ТА МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНА ФОРМА ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Незалежне, дієве і прозоре функціонування системи правосуддя є основою реалізації принципу верховенства права закріпленим статтею 8 Конституції України і важливим елементом гарантії та захисту основних прав і свобод людини [1]. Неюрисдикційні форми захисту цивільних прав спрямовані на всебічне, повне та неупереджене врегулювання правових конфліктів безпосередньо за допомогою недержавних механізмів, що діють на основі узгодження інтересів та позицій сторін, за мінімальних затрат часу й коштів зацікавлених осіб. Медіація - один із найбільш поширених у світі способів альтернативного вирішення позасудових спорів, який передбачає участь незалежної особи – медіатора. Цивільні правовідносини є найбільш сприятливими для застосування процедури медіації в силу своєї диспозитивності та різноманіття.

Медіація в цивільному процесі України являє собою процедуру позасудового вирішення цивільноправових конфліктів, що спрямована на самостійне досягнення сторонами рішень щодо позасудового врегулювання конфлікту за дотримання вимог цивільного законодавства. Медіація будується

на принципах добровільності участі, самовизначення та рівності сторін, конфіденційності інформації, незалежності та неупередженості медіатора. Тобто медіаційний процес полягає у тому, що медіатор виступає посередником між сторонами та докладає всі зусилля аби позиція, побажання, інтереси та потреби сторін були почуті, правильно трактовані та в результаті вироблене взаємоприйнятє рішення – вихід із конфліктної ситуації, який влаштовує сторін [5, с. 39].

Дослідження міжнародної правничої практики дозволяє дійти висновку про прогресивність та ефективність інституту медіації відносно інших наявних неюрисдикційних форм і про необхідність його законодавчого закріплення в Україні. Сенс медіації полягає у відході від конфлікту, виведення суспільства на якісно новий рівень співпраці та демократизму, зокрема, формування засад правової держави та ефективності громадянського суспільства.

Європейська конвенція про захист прав людини та, зокрема, ст. 6 Конвенції, що захищає право на справедливий судовий розгляд. Для підтримки і узгодження завдань Держав-Учасниць у цьому відношенні та на додаток до зазначеної Конвенції з 1970-х років Комітет міністрів Ради Європи прийняв кілька рекомендацій, що визначають загальні принципи функціонування системи правосуддя та пропонують урядам розробити відповідне законодавство, а також приймають інші заходи, спрямовані на підтримку, розвиток і зміцнення таких принципів. Реалізація неюрисдикційних форм врегулювання спорів є однією з цілей прийнятих рекомендацій [6, с. 50].

Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету міністрів державам-членам про медіацію в цивільному процесі від 18 вересня 2002 року стала одним з перших документів подібного роду, що визнають важливість медіації для європейських спільнот. До того ж вони досі актуальні й тому, що стимулюють Держав-Учасниць впроваджувати та утверджувати медіацію в конкретно цивільному праві. В ній наголошується, що медіація може бути насамперед корисною в тому разі, коли судовий розгляд менше підходить сторонам. Зокрема, з огляду на витрати на них, офіційний характер судочинства або ж коли існує потреба підтримувати діалог чи контакти між сторонами. Держави повинні розглянути можливість організації та гарантування частково або повністю безоплатної медіації або надання правової підтримки для медіації, зокрема, коли інтереси однієї зі сторін потребують особливого захисту [7].

В Україні медіація донедавна не мала законодавчого закріплення та не набула повсюдного поширення, хоча існує вона на наших теренах вже більше 20 років. Від 2010 року в Верховній Раді України було зареєстровано понад 10 законопроектів щодо медіації, хоча жоден із них не був прийнятий.

Нещодавно був розроблений проєкт закону «Про медіацію» (далі - Законопроєкт) № 3504 від 19 травня 2020 року Міністерством юстиції у співпраці зі спільнотою медіаторів [4, с. 44].

В рамках Проєкту ЄС Право-Justice відбулось обговорення Законопроєкту - Gap-Аналіз щодо впровадження інституту медіації в Україні за участі національних та міжнародних експертів, які детально проаналізували даний законопроєкт та провели аналіз чинного законодавства у дотичних сферах, аби виявити наявні прогалини в законодавстві та інституціональній структурі, запропонувати конкретні рекомендації та заходи для ефективного розвитку інституту медіації.

В результаті такого обговорення виявили декілька питань, які потребують вирішення. По-перше, в суду немає процесуальних повноважень зупиняти провадження у справі задля надання сторонам часу для застосування процедури медіації, окрім спорів про розірвання шлюбу. По-друге, суд не має повноважень інформувати сторін цивільного процесу про перспективу врегулювання спору за допомогою медіації та останньою є відсутність процесуальної можливості залишення судом позову без розгляду за заявою позивача саме на стадії розгляду справи по суті. Підсумком такого обговорення стали напрацювання учасниками рекомендацій та очікуваного результату від їх втілення. Експерти дійшли висновку, що наявна нагальна необхідність в інформуванні громадян щодо існування такого інституту як медіація, її переваги та можливі способи застосування. Фактично, це передбачає необхідність розробки та впровадження інтегрованої системи інформування, яка повинна включати поняття медіації та рішення, що вона передбачає [3].

Законопроєкт №3504 був прийнятий в першому читанні та вже підписаний Президентом, хоча ще не набрав чинності. Він надає визначення основним термінам, таким як медіація та медіатор, врегульовує статус медіатора та процедуру проведення медіації, передбачає внесення змін до чинного законодавства України. Хоча, на нашу думку, має деякі колізії з чинним законодавством у ст. 2 Законопроєкту визначено сферу застосування медіації. Спори, у яких медіація не застосовується, лише загально окреслені: «у спорах (конфліктах), якщо такі спори (конфлікти) впливають чи можуть вплинути на права і законні інтереси третіх осіб, які не беруть участі у медіації, та в інших випадках, передбачених законом». Проте нині у законодавстві такі винятки не знайшли визначення. Тому необхідно передбачити найбільш важливі сфери, де медіація не може бути застосована, це, своєю чергою, дасть змогу уникнути вільного тлумачення зазначеної норми. Статусу медіатора присвячений другий розділ Законопроєкту. Визначено вимоги до медіатора,

його права та обов'язки та передбачено створення реєстру медіаторів. У ст. 15 Законопроекту, яка передбачає порядок процедури медіації, по суті визначає лише її початок і завершення. До того ж він чітко не формулює те, як повинні взаємодіяти учасники медіації та відповідні юрисдикційні органи, які вже залучені в процесі вирішення спору [2].

Отже, інститут медіації в Україні формується через об'єктивну потребу в допоміжній для правосуддя системі, яка дасть змогу розвантажити судову систему, забезпечити її ефективне функціонування, вирішувати наявні спори у швидкий, помірно витратний, конфіденційний та ефективний спосіб. Законодавче регулювання процедури медіації розширить неюрисдикційні форми вирішення спорів та дасть змогу сторонам врегулювати спір у позасудовому порядку, що сприятиме вдосконаленню в Україні механізмів захисту прав людини і громадянина. З огляду на Гар-Аналіз можна дійти висновку, що необхідно внести зміни до Закону України "Про медіацію". Також необхідно зазначити, що інститут примирення сьогодні в Україні не настільки популярний як в інших провідних країнах світу. Хоча й медіація має безліч переваг, до яких належать: доступність у порівнянні з судом, рішення, що приймається учасниками та задовольняє обидві сторони, економія ресурсів, дотримання принципу свободи особистості, з огляду на добровільність рішення.

Список використаних джерел і літератури:

1. Конституція України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про медіацію : Проект Закону від 19 травня 2020 року № 3504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877
3. Гар-Аналіз впровадження інституту медіації в Україні / Берт Маан та ін. 2020. 71 с. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5f5/f7d/2a9/5f5f7d2a9b5cb356474501.pdf>
4. Колеснікова М. Актуальність впровадження інституту медіації в законодавстві України / М. Колеснікова, А. Шаповалова // Правові горизонти. – 2017. – С. 41–46.
5. Озерський І. В. Актуальні проблеми медіації в юрисдикційному процесі України : навч. посіб. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 248 с. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/353/1/%D0%9E%D0%B7%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%86.%20%D0%92.%20%D0%90%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D1%83%20%D1%8E%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%96%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.pdf>

6. Подковенко Т.О. Медіація: міжнародно-правові стандарти. Актуальні проблеми правознавства. 2017. № 4 (12). С. 47-54.

7. Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах № Rec (2002) 10 від 18.09.2002 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2002_10_2002_09_18_1.pdf

Дмитро ВАСИЛЬЄВ,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЗМІШАНА, ПОДВІЙНА ТА СКЛАДНА ВИНА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми: Розвиток теорії кримінального права дуже складний та неоднобокий. Багато питань і проблем для цієї науки є і досі невирішеними, незважаючи на кримінальне законодавство, яке отримало свій початок ще за часів Київської Русі. Одним з таких проблемних питань є визначення особливої форми вини, яка може бути змішаною, складною або подвійною. Проблема настільки глибока, що досі дослідники не змогли визначитись з елементарною дефініцією вищезазначених категорій. А про питання кваліфікації і мова не може йти, тому що це зробить українське законодавство ще більш хаотичним та суперечливим, незважаючи на те, що воно і так дуже недосконале. Тому перш, ніж поглиблюватись у вплив вищезазначених форм вини на кваліфікацію вчиненого кримінального правопорушення, нам слід більш конкретно визначитись з цими поняттями.

Аналіз наявних наукових досліджень. З метою збору інформації було досліджено веб-сторінки авторитетних інтернет видань та статті науковців у сфері кримінального права, серед яких є такі персони як Крайник Григорій Сергійович, який багато займався дослідженням змішаної форми вини в теорії кримінального права та навів багато прикладів її застосування в судовій практиці та Доманова Тетяна Юріївна, яка займалася дослідженням підходів до регламентації складної вини не тільки у вітчизняному, а і збирала інформацію стосовно зарубіжного досвіду в цьому питанні.

Аспекти проблеми, які наразі недостатньо досліджені. Наразі, правники стикаються з проблемами застосування змішаної, подвійної та складної вини у реальних справах. Всьому виною виступає українське законодавство, яке виокремлює лише дві форми вини – умисел та необережність. Те, що вина може бути подвійною або складною, майже не враховується при кваліфікації кримінально караних діянь. Також не зовсім

чітко визначено самі дефініції змішаної, подвійної та складної вини. Даний аспект потребує додатково дослідити.

Мета даної публікації – формування рекомендацій, стосовно змін в законодавстві або теорії кримінального права стосовно проблематики дослідження.

Завдання даної публікації: 1) Дати чітке формулювання змішаної, подвійної та складної вини в кримінальному праві; 2) Сформулювати рекомендації стосовно вирішення проблеми дослідження;

Виклад основного матеріалу. Неоднакові наукові підходи до питання про правову природу категорії кримінальних правопорушень, при вчиненні яких поєднується умисел щодо діяння та необережність щодо наслідків, зумовлюють відсутність і єдиного бачення щодо терміну, який має використовуватись для позначення відповідної категорії злочинів.

Так, можна виокремити такі варіанти найменування випадків поєднання різних форм вини: «змішана форма вини», «подвійна вина», «складна форма вини». При цьому в науці кримінального права існують позиції щодо оцінки зазначених термінів як тотожних за змістом, так і наповнення їх різним змістом. У цьому контексті пропонують виокремлювати три групи випадків поєднання різних форм вини, для позначення яких, на думку вченого, необхідно використовувати різні терміни: першу групу становлять одиничні ускладнені злочини, формула суб'єктивного змісту у яких може бути записана як «умисел + необережність» (умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть), для позначення яких пропонується використовувати термін «подвійна форма вини»; друга група – делікти, у яких психічне ставлення винного до похідного наслідку може характеризуватись як умисною, так і необережною формою вини (доведення до самогубства або замаху на самогубство особи, що є наслідком жорстокого з нею поводження), для позначення яких використовується термін «складна форма вини»; третя група – злочини з альтернативно викладеними похідними наслідками, які можуть наставати одночасно, за яких щодо одних наслідків психічне ставлення характеризується умисною формою вини, а щодо інших – необережною. В такому випадку пропонується використовувати термін «комбінована форма вини» Позицію щодо різниці у зазначених термінах відстоюють і інші вчені, як М.М. Дмитрук, який вважає, що між поняттями «подвійна вина» і «змішана вина» є деяка відмінність. Зазначена відмінність, на думку вченого, пояснюється різним змістом інтелектуального і вольового елементів (ознак) до діяння і наслідків в різних складах кримінальних правопорушень [1, с. 341]. Вказана відмінність обумовлена особливостями виду одиничного злочину та об'єктивної сторони, які полягають в тому, що для

простого одиничного злочину такого виду, як «кримінальне правопорушення з двома обов'язковими діяннями», одне із яких (злочинних діянь) формується ознаками або складом іншого виду правопорушення, як правило, властива «змішана вина», а для складних одиничних злочинів таких видів, як «складений злочин» і «злочин з похідними наслідками» властива, як правило, «подвійній вині» [2, с. 44].

Є два види змішаної форми вини. Запропоновано виокремлювати види змішаної форми вини, тому що це сприятиме єдності термінології (зокрема, виділяють види умислу, види необережності). Їх можна проілюструвати схемами: 1) Д.→Н. Ця схема показує, що для першого виду змішаної форми вини обов'язковими є одне діяння (Д.) і один наслідок (Н.), де умисне діяння з необхідністю викликає настання наслідку з необережності. У першому виді змішаної форми вини злочин у цілому визнається лише необережним; 2) Д.→Н.1→Н.2. Для другого виду змішаної форми вини обов'язковими є одне діяння (Д.) і два наслідки (Н.1, Н.2), де умисне діяння з необхідністю викликає їх настання. У другому виді змішаної форми вини злочин у цілому визнається лише умисним [3, с. 98].

До діяння у першому виді змішаної форми вини суб'єкт злочину ставиться умисно, а до наслідку – з необережністю. В цілому тут злочин є необережним, тому що визначальним є ставлення до наслідку. Інакше кажучи, якщо не буде наслідку, відсутній і сам злочин.

До діяння у другому виді змішаної форми вини суб'єкт злочину теж ставиться умисно, а до двох наслідків, що настають один за одним, різне психічне ставлення: до першого наслідку лише умисел, а до другого наслідку – виключно необережність [4].

Висновки. Таким чином, за результатами проведеного дослідження поняття та ознак кримінальних правопорушень, що вчиняються подвійною виною, можна дійти висновку щодо дискусійності усіх методологічних складових, які характеризують цю правову категорію. Це стосується з'ясування причин появи теоретичних та практичних підстав виникнення правопорушень із подвійною формою вини, використання того чи іншого терміну щодо їх позначення, формулювання визначення такого терміну, а також його складових ознак. У свою чергу, на підставі проведеного аналізу, в межах цієї статті додатково обґрунтовано позицію, згідно з якою призначення існування вчення про злочин із подвійною формою вини є розвиток принципу суб'єктивного ставлення у вину. У контексті питання про використання терміну для позначення відповідної категорії злочинів доведено некоректність використання словосполучення «змішана вина». Також на підставі аналізу

визначень аналізованої категорії злочинів звернуто увагу на те, що відповідне поняття має розкриватись із використанням таких конститутивних ознак, які відображають ймовірність поєднання різних форм вини винятково у закінчених злочинах, які у цілому є умисними; вони є характерними винятково для дво- або поліоб'єктних злочинів; можуть мати місце винятково в тих випадках, коли необережна форма вини стосується наслідків, віднесених до кваліфікованого складу. Також було визначено, що змішана форма вини – це різне психічне ставленням суб'єкта злочину у формі умислу та необережності до вчинюваного ним діяння та його наслідків у одному й тому самому злочині. Визначення змішаної форми вини поки що не закріплено у КК України.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дмитрук М.М. Деякі відмінності «змішаної вини» та «подвійної вини» в теорії кримінального права. *Політика в сфері боротьби за злочинність*: матеріали міжнар. Наук.-практ. Інтернет-конф, 2014 р., с. 341
2. Доманова Т.Ю. Поняття та ознаки злочину, вчиненого з двома формами вини. Серія ПРАВО, 2016, випуск 39, том 2, с.42-45;
3. Крайник Г.С. Змішана форма вини у теорії кримінального права та судовій практиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2015, №2 (5), с.97-110;
4. Юрист Онлайн. Змішана форма вини. URL: http://jurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/krim_pravo/046.php

Тетяна ВАСИЛЬЄВА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ

Одне з фундаментальних прав людини, встановлене міжнародно-правовими актами і визнане усіма державами – це право на працю. Воно належить до групи соціально-економічних прав і відображає потребу людини не лише створювати і здобувати джерела для існування для себе і своєї сім'ї, а й реалізувати свій творчий потенціал, виражати свою особистість. Для розуміння змісту права на працю визначним є свобода праці.

Актуальність теми полягає в тому, що суспільні відносини, які регулюються нормами трудового права, є важливою складовою життя людини. Право людини на працю – це одне з важливих соціально-економічних прав людини і громадянина, гарантоване Конституцією України і міжнародно-правовими актами та законами України, що дозволяє кожному заробляти собі

на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Обов'язок держави це утвердження та забезпечення цього права. Однак через недосконале правове регулювання, незавершеність соціально-економічних реформ в Україні останнім часом значно збільшилися масштаби порушень реалізації права на працю. Більшість із цих порушень мають місце під час прийняття на роботу, в оплаті праці, у разі переведення, зміни істотних умов трудового договору, звільнення тощо.

І хоча для їх подолання держава ухвалює нові нормативно-правові акти або вносить зміни до чинних, а також створює органи влади, які покликані вирішувати ці питання на загальнодержавному, центральному чи місцевому рівнях, можна стверджувати, що зазначені проблеми далекі від подолання, особливо в умовах інтеграції України до Європейського Союзу. Зазначене є доказом неналежного гарантування державою реалізації конституційного права людини на працю, у зв'язку з чим потребує подальшого всебічного дослідження. Тому залишається актуальним удосконалення положень Конституції України та Кодексу законів про працю України, що гарантуватиме забезпечення дієвої реалізації конституційного права на працю як важливого соціально-економічного права людини і громадянина.

Гарантії в трудовому праві – це передбачені правовими нормами правила, які гарантують права осіб у процесі виникнення, існування, зміни та припинення трудових правовідносин [5].

Конституція України та трудове законодавство встановлюють цілу низку юридичних гарантій.

Юридичні гарантії це правові та організаційно-правові засоби і способи, за допомогою яких забезпечуються реалізація прав та виконання обов'язків, передбачених законодавством.

Структура юридичних гарантій включає в себе, по-перше, юридичні акти, тобто закони, підзаконні та інші нормативні акти, які містять норми про права і свободи людини; по-друге, організаційно-правову діяльність суб'єктів права; по-третє, спеціальні гарантуючі методи впливу на суспільні відносини, тобто правотворчі, правореалізуючі та контрольні-наглядні процеси, спрямовані на забезпечення прав і свобод людини.

Метою встановлення юридичних гарантій є забезпечення неухильного дотримання законів та інших нормативних актів, забезпечення найбільш повного здійснення представлених робітником прав та свобод [5].

Основним критерієм класифікації юридичних гарантій у сфері праці виступає форма їх виразу та цільового закріплення у відповідних нормативно-правових актах.

Деякі дослідники наукової проблеми юридичних гарантій у трудовому праві класифікують трудові юридичні гарантії за такими критеріями: а) за юридичною силою – конституційні, міжнародні та галузеві; б) за ступенем конкретизації – універсальні, які стосуються усіх трудових прав та спеціальні, які стосуються забезпечення реалізації конкретного трудового права; в) за сферою дії – загальні (забезпечення трудових прав працівників незалежно від правового статусу) та додаткові (передбачені для певної категорії працівників за статтю, віком, станом здоров'я тощо); г) за формою вираження юридичних гарантій – гарантії-дозволи, гарантії-обов'язки, гарантії-заборони, гарантії-обмеження; д) залежно від характеру впливу – гарантії-санкції, гарантії-рекомендації, альтернативні гарантії. Ця класифікація юридичних гарантій дає можливість виявити та детально проаналізувати юридичні гарантії в цілому та кожен з них окремо, допомагає визначити ті юридичні гарантії, які потрібно деталізувати на галузевому рівні або які потребують свого посилення за рахунок розширення сфери дії або зміни форми їхнього вираження. Це має значення для створення справді дієвої системи юридичних гарантій трудових прав працівників при внесенні змін до трудового законодавства.

Науковці розробили також класифікацію юридичних гарантій передбачених Кодексом законів про працю України. До неї можна віднести: гарантії забезпечення конституційного права на працю, які закріплені в розділі 1 «Загальні положення» Кодексу законів про працю України; гарантії при укладенні, змінюванні чи припиненні трудового договору; гарантії для різних суб'єктів трудових правовідносин (гарантії авторів винаходів, промислових зразків, корисних моделей; гарантії для працівників, які обрані до профспілкових органів; гарантії для жінок, для вагітних, для жінок, які виховують дітей; гарантії працівникам, які поєднують роботу з навчанням тощо); гарантії працівникам, які тимчасово не виконують покладені на них трудові функції у випадках, передбачених трудовим законодавством (гарантії для працівників, обраних на виборні посади; гарантії донорам, гарантії працівникам, які направляються на медичне обстеження до медичного закладу тощо); гарантії для працівників при зміні умов праці (відрядженнях, переїзді на роботу в іншу місцевість); гарантії щодо матеріальної відповідальності працівника і роботодавця [4].

У статті 5-1 КЗпП України визначені види гарантій забезпечення права громадян на працю:

- вільний вибір виду діяльності;

- безплатне сприяння державними службами зайнятості у підборі підходящої роботи і працевлаштуванні відповідно до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти, з урахуванням суспільних потреб;
- надання підприємствами, установами, організаціями відповідно до їх попередньо поданих заявок роботи за фахом випускникам державних вищих навчальних, професійних навчально-виховних закладів;
- безплатне навчання безробітних нових професій, перепідготовку в навчальних закладах або у системі державної служби зайнятості з виплатою стипендії;
- компенсацію відповідно до законодавства матеріальних витрат у зв'язку з направленням на роботу в іншу місцевість;
- правовий захист від необгрунтованої відмови у прийнятті на роботу і незаконного звільнення, а також сприяння у збереженні роботи [1].

Спеціальні гарантії містяться у ст. 43 Конституції України. Зокрема передбачено, що для громадян, які бажають працювати, держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Правове регулювання такої діяльності здійснюється на підставі Закону України «Про зайнятість населення» (1991 р.) та положень, інструкцій, прийнятих для його реалізації [3].

Держава гарантує у сфері зайнятості відповідно до ст. 5 ЗУ «Про зайнятість населення», 1) вільне обрання місця застосування праці та виду діяльності, вільний вибір або зміну професії; 2) одержання заробітної плати (винагороди) відповідно до законодавства; 3) професійну орієнтацію з метою самовизначення та реалізації здатності особи до праці; 4) професійне навчання відповідно до здібностей та з урахуванням потреб ринку праці; 5) підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями; 6) безоплатне сприяння у працевлаштуванні, обранні підходящої роботи та одержанні інформації про ситуацію на ринку праці та перспективи його розвитку; 7) соціальний захист у разі настання безробіття; 8) захист від дискримінації у сфері зайнятості, необгрунтованої відмови у найманні на роботу і незаконного звільнення; 9) додаткове сприяння у працевлаштуванні окремих категорій громадян [2].

Також слід зауважити про те, що у Кодексі законів про працю в Україні є окремий 8 розділ, в якому йдеться про гарантії і компенсації.

Отже, для реалізації права людини на працю, держава встановлює соціально-економічні, політичні і юридичні гарантії. Юридичні (спеціальні)

гарантії охоплюють усі правові засоби, які забезпечуються реалізацією права на свободу праці.

Конституція України як основний закон нашої держави є - основна гарантія забезпечення права людини на працю. Конституція України є тією законодавчою базою, на підставі якої формуються і розвиваються правові норми, що становлять юридичні гарантії права на працю. Одним із засобів посилення цих гарантії повинно бути удосконалення правових норм, які забезпечують реалізацію громадянами права на найману працю в умовах сучасних економічних, соціальних, політичних змін у житті суспільства.

Для належної реалізації прав людини і громадянина, в тому числі права на працю, необхідна ціла система встановлених юридичних гарантії. Юридичні гарантії права на працю в Україні закріплені в різних нормативно-правових актах, таких як Конституція України, КЗпП України, Законі України «Про зайнятість населення» тощо. Ці гарантії прийнято поділяти на загальні і спеціальні. До загальних конституційних гарантії можна віднести ті, які стосуються не тільки права на працю, але й інших прав, зокрема особистих, економічних, соціальних, культурних.

Юридичні гарантії відіграють важливу роль у захисті прав працівників. Саме тому соціально-правове значення юридичних гарантії полягає в забезпеченні працівникові реальної можливості користуватись певним соціальним благом. Це право закріплено трудовим законодавство та дозволяє також безперешкодно реалізувати свої права. Можна сказати, що юридичні гарантії служать певним «містком», який забезпечує необхідний перехід від можливості, яка проголошується в законі до дійсності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кодекс законів про працю України. – С.:ТОВ «ВВП НОТІС», 2020-96с.
2. Закон України «Про зайнятість населення» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 24, ст. 243).
3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA+/96-%D0%B2%D1%80>
4. Яцкевич І. І. Класифікація юридичних гарантії реалізації особою права на працю, 28.02.2014 р.
5. Добріюгло О.В. Поняття і сутність трудових гарантії прав працівників, - Режим доступу: http://lsej.org.ua/2_2020/46.pdf

Юлія ВАСИЛЬЄВА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВОВИЙ ЗВИЧАЙ В АНГЛІЙСЬКОМУ ПРАВІ

Починаючи дослідження звичаю як форми права, слід пам'ятати, що він має давню історію і досить ефективно застосовується у сучасних правових сім'ях. В рамках даного дослідження особливий інтерес для нас становить звичай як форма сім'ї англосаксонської (спільної). Розглядаючи англосаксонську правову сім'ю, ми маємо перш за все з'ясувати значення звичаю в англійській правовій сім'ї, на прикладі Англії.

Британська імперія (British Empire) є реальним історичним, культурним, соціально-економічним і політико-правовим парадоксом. Насамперед, це найбільша з держав за всю історію людства. Вона мала колонії для всіх в Африці, Австралії, Північній та Південній Америці – словом, на всіх населених континентах [1].

Спочатку на Британських островах основою соціального регулювання були традиції та звичаї племен, що населяли її. Ці племена використовували як форму права численні судовики, що включали місцеві звичаї і королівські укази. Судебники склалися англійською, і деякі автори вважають це свідченням відсутності істотного впливу римського права. Таким чином, звичай був історично першою формою англійського права, він широко використовувався до формування загального права. Однак великою складністю стало те, що звичайне право фактично було різним у різних регіонах та областях Англії. У нормах простого права міст і сільських поселень також спостерігалася безліч відмінностей. Це пояснювалося тим, що звичайне право було усне, а не письмове, і, отже, підлягало застосуванню місцевими судами. Місцеві суди, своєю чергою, були безпосередньо знайомі з фактом існування та юридичним змістом відповідних звичаїв. У процесі розвитку та запровадження монаршого правосуддя та королівського суду по всій території Англії набуває поширення єдине загальне право. Це сприяє стрімкому падінню ролі простого права як джерела правових норм [2].

Звичаєве право місцевих племен було розвинене досить добре, його вистачало для регулювання суспільних відносин, серед яких траплялися і досить складні, наприклад, відносини у сфері спадкового, договірнього, зобов'язального та кримінального права. Кожне графство мало власні звичаї. На

численних звичаях ґрунтувалися повноваження королівського уряду. Середній вік звичаїв, що застосовувалися тоді, не перевищував 10-15 років. Деякі місцеві звичаї ставали державними та національними, оскільки громади переймали та використовували найкорисніші з них. Англійці навіть вважають, що в епоху Середньовіччя зміни у звичаях, які регулювали структуру та компетенцію суду та органів управління, стимулювали зростання авторитету юридичної професії [3].

Нарешті, постало питання, як зменшити постійно зростаючу кількість звичаїв. Для цього англійські юристи стали визнавати як форму права тільки ті звичаї, які були затверджені королівськими судами. Проте до XIX ст. звичай зберігав значну сферу дії: зокрема, королівські укази майже торкнулися цивільно-правові відносини у манорах. Збірники звичаїв, що були в деяких регіонах Англії, продовжували застосовуватися при розгляді справ у королівських судах. Одним із найвідоміших був так званий «англійський бург» – звичай, відповідно до якого землю у спадок отримував молодший син, а не старший, як за майорату. Цей звичай діяв аж до 1920 р. [4]

В Англії звичай продовжує зберігати своє значення та застосовується до цих пір, що зумовлено його багатовіковою стабільністю та суспільним визнанням. Звичай, як і раніше, широко і ефективно застосовується в різних сферах діяльності, наприклад, у торгівлі та мореплаванні. Також чимале значення мають звичаї, які у великих регіонах країни чи по всій території Англії. У тому числі – звичаї торгового мореплавання, звичаї портів тощо.

Велика роль звичаю та як форми англійського державного права. Тут насамперед слід згадати знамениті конституційні угоди (constitutional conventions) – звичаї, що домінують у політичному житті країни. Серед них, наприклад, конституційна угода, згідно з якою монарх дає свою згоду (королівську згоду) на всі законопроекти, ухвалені Палатою лордів і Палатою громад, або призначає тих членів уряду, рекомендованих прем'єр-міністром, або тощо. Нарешті, статус монарха в сучасній парламентській монархії у Великобританії, виражений у юридичній формулі «Королева царює, але не править», є свого роду конституційною угодою. При цьому законодавство практично не містить норм, що обмежують діяльність і повноваження монарха. Справді, статутне право не містить норм, що забороняють монарху вчиняти будь-які дії, наприклад, відвідувати парламент та головувати на засіданнях його палат. При цьому британський монарх не з'являвся в парламенті близько трьохсот років і не тому, що він не має права цього робити, а тому, що в цьому немає потреби [6].

У той же час діє ще кілька найважливіших звичаїв, що безпосередньо стосуються вінценосної особи. Найбільш відомий з них звучить таким чином: «Королева завжди права» ("The Queen is always right"). На практиці це означає колосальний, непохитний авторитет королеви, а також її надзвичайну проінформованість у політичних та економічних питаннях – як у самій Великій Британії, так і в зарубіжних державах та у світі в цілому. Зокрема, прем'єр-міністр Великобританії щотижня приїжджає до Букінгемського палацу та протягом кількох годин розмовляє з королевою за зачиненими дверима. На такі зустрічі навіть журналістів не пускають, а потім повідомляють, які питання там обговорювали. Недарма британці кажуть, що не можна тільки лаяти Бога і королеву [2].

Власне, і сама посада прем'єр-міністра виникла в 1721 р. внаслідок конституційної угоди. З першої чверті XVIII ст. і до сьогодні статус і повноваження прем'єр-міністра врегульовані з допомогою конституційних угод, тобто. Практично з допомогою звичаю. За звичаєм прем'єр-міністр міг обіймати будь-яку з найвищих державних посад, наприклад лорд-канцлер, лорд-стюард, лорд-охоронець печатки, архієпископ Кентерберійський, канцлер казначейства чи держсекретар.

Діяльність політичних партій та виборче право Великобританії також регулюються виключно звичаями – причому як у межах конкретної партії чи адміністративно-територіальної одиниці, і у масштабах всієї держави. Очевидно, що обсяг правовідносин у сфері діяльності політичних партій, а також у сфері організації та проведення виборів різного рівня є надзвичайно великим, що, однак, не заважає конституційним звичаям та угодам успішно регулювати ці правові відносини. відносини протягом кількох століть [1].

Розглянемо ще кілька англійських конституційних звичаїв в Англії. Наприклад, згідно з конституційними звичаями міністри вважаються слугами короля (королеви), а нагороди, титули, соціальні виплати даються від імені правлячого монарха. Одним із найдавніших і відомих англійських конституційних звичаїв є надання монархом лицарського звання підданам, які зробили значний внесок у політичний, економічний, соціальний, культурний розвиток Великобританії. Крім того, вся складна система англійського дворянства, аристократичних, державних та військових титулів, статусів, чинів та звань повністю заснована на звичаях та регулюється виключно англійським звичайним правом [3].

У трудовому праві Англії звичаї застосовуються насамперед для регулювання правовідносин, пов'язаних із класифікацією працівників,

встановленням режиму робочого часу, призначенням та організацією понаднормових робіт [6].

Крім того, судоустрій та судочинство Англії також ґрунтуються на звичаєвому праві, зокрема – на судових звичаях. Статус та повноваження суддів, кодекс суддівської етики, правила підбору присяжних засідателів та, нарешті, сама судова процедура з її численними процесуальними звичаями немислимі без простого права [5].

Отже, бачимо, роль звичаю як форми права у Англії певна і дуже істотна. Виявлено, що звичай у правовій системі сучасної Англії використовується у сфері конституційного права, морського права, трудового права, судочинства та в системі державних нагород, почесних титулів та звань. Є всі підстави припускати, що без звичаїв Англія була б не парламентарною, а абсолютною монархією. Тому ми в жодному разі не погоджуємося з малозначущістю звичаю як форми англійського права – навпаки, його важливість доведена вище. Крім того, вищезазначені правовідносини врегульовані тільки за допомогою звичаю, відповідно, в Англії звичай застосовується при пробілах інших форм права.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бержель Ж.-Л. Общая теория права / Под общ. ред. В.И.Даниленко / Пер. с фр. М.: «Издательский дом NOTA BENE», 2000.
2. Давид Рене. Основные правовые системы современности / Пер. с фр. В.А.Туманова. М.: Прогресс, 1988.
3. Maine H.S. Early Law and Custom. –1961.
4. Цвік М.В., Ткаченко В.Д., Богагова Л.Л.. Загальна теорія держави і права. Х.: Право, 2002.
5. Апарова Т.В. Суды и судебный процесс Великобритании. М., 1996.
6. Звичаєве право: навч. посіб. / Н. Є. Толкачова ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. 2-ге вид.

Юлія ВАСИЛЬЄВА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО ТРУДОВОГО ПРАВА

На вершині національної системи джерел права традиційно стоїть конституція, яка закріплює не лише основи конституційного устрою держави, проголошує та гарантує основні права людини та громадянина, компетенцію вищих органів державної влади, а й встановлює конституційні основи

(принципи та найважливіші норми) окремих галузей національної системи права. Не виняток і галузь трудового права. Конституційні норми створюють базис галузі трудового права, формулюють її основні засади, що визначають напрями розвитку та вдосконалення трудового законодавства [5].

До цих пір вважалося, що найпершою конституцією у світі була конституція США, прийнята у 1787 р. Проте вже доведено, що насправді першою у світі конституцією була Конституція України, прийнята 5 квітня 1710 р., яка називалась «Пакти та Конституція прав та вільностей Запорізького Війська». Цей документ налічував 16 пунктів і розпочинався з преамбули: «Україна обох сторін Дніпра має бути на вічні часи вільною від чужого панування». Усі урядові посади ставали виборними, суворо відокремлювались державний скарб та кошти гетьмана. Заборонено робити гноблення посполитим, податки накладалися залежно від майнового стану. Точно так Пилип Орлик, гетьман України, на своєму вступі наголосив на гетьманство. Ця конституція була першою демократичною конституцією не тільки в Європі, а й у світі, тому що була прийнята на 77 років раніше за конституцію Сполучених Штатів [2].

Отже, незалежність України як від Росії, так і Польщі, була основним постулатом Конституції Пилипа Орлика. Влада гетьмана звужувалася та був створений козацький парламент. Предрекалось встановлення національного суверенітету, визначення меж Української держави, недоторканність Запорізької Січі. Законодавчим органом визначалася Рада генеральної старшини, а головою виконавчої - гетьман. У Конституції 1710 року надзвичайно цінним було те, що в ній йшлося про забезпечення прав людини, економічні, політичні та інші важливі державні питання. Але Конституція 1710 року не знайшла свого практичного застосування, оскільки колоніальний гніт Російської імперії на чолі з Петром I зводився, а пізніше спричинив винищення гетьманату як інституції та української державності [3].

За роки радянської влади в Україні дослівно відтворювалися конституції, які ухвалювалися в Радянському Союзі. Так було з конституцією 1936 р., яку називали сталінською, і з конституцією 1977 р., прозваною брежнєвською. Ці Конституції проголошували основні права і свободи в галузі трудових відносин, такі як право на працю, право на відпочинок, право на охорону здоров'я, право на освіту, право брати участь в управлінні державними та громадськими справами, право на об'єднання в громадські організації, декларація про матеріальне забезпечення на старості, у разі хвороби, повної чи часткової втрати працездатності, і навіть втрати годувальника. Обов'язком і справою честі кожного здатного до праці громадянина визнавали сумління

працю в обраній ним галузі суспільно корисної діяльності, дотримання трудової дисципліни, збереження та зміцнення державної власності [4.]

28 червня 1996 р. Верховна Рада прийняла нову Конституцію України, яка стала надзвичайно важливим політико-правовим документом, який зафіксував стан розвитку Української держави та суспільства, її правової системи.

Конституція України – це основний закон держави. Одночасно Конституція України є основним джерелом права, що закріплює найважливіші трудові права людини та громадянина та гарантії їх реалізації. Ці положення відображені у ст.ст. 3, 8, 19, 21, 22, 23, 24, 36, 43, 44, 45, 46, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 68 та деяких інших [1].

Найважливішим розділом нової Конституції України, який визначає її демократичні засади, є розділ II «Права та свободи людини та громадянина». Не випадково конституційному закріпленню прав, свобод та гарантій приділяється така велика увага, адже у ст. 3 передбачається, що утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

У Конституції 1996 року як збережено встановлені колишньою Конституцією права та свободи громадян, а й значно розширено їх перелік, передусім рахунок включення права і свободи, закріплених у міжнародно-правових актах про права людини. Деякі формулювання Загальної декларації прав людини та Міжнародних пактів про громадянські та політичні, економічні, соціальні та культурні права людини буквально відтворені у тексті Основного Закону. Вперше закріплено право на підприємницьку діяльність, не заборонену законом, право працюючих на страйк для захисту своїх економічних та соціальних інтересів, право на належні, безпечні та здорові умови праці, право на заробітну плату не нижче тієї, що визначено законом, право на соціальний захист у разі безробіття за незалежних від громадянина обставин і низку інших. Посилено конституційні гарантії права і свободи, конкретизовано умови їх здійснення [7,8].

Закріплене у ч. 1 ст. 43 право на працю сформульовано відповідно до ст. 23 Загальної Декларації правами людини. Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає, або на яку вільно погоджується. Людина самостійно розпоряджається своїми здібностями до праці та обирає той чи інший вид діяльності, рід занять, а може й не займатися трудовою діяльністю [6].

Особливу увагу приділено забезпеченню економічних та соціальних прав. Посилено гарантії прав у разі безробіття, а також незаконного звільнення. Так, у ч. 2 ст. 43 передбачено обов'язок держави щодо створення умов для повного

здійснення громадянами права на працю, гарантування рівних можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізації програм професійно-технічного навчання, підготовки та перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

У ч. 3 ст. 43 міститься норма про заборону примусової праці, що відповідає ст. 8 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. У зв'язку з цим змінюється встановлений законодавством про працю порядок переведення на іншу роботу. В даний час переведення на іншу може здійснюватися тільки за згодою працівника.

Вперше у Конституції у ч. 4 ст. 43 закріплено право кожного на належні, безпечні та здорові умови праці, на заробітну плату не нижче за ту, що закріплена законом. Посилено гарантії трудових прав громадян у галузі оплати праці. У ч. 7 ст. 43 закріплено право на своєчасне отримання винагороди за працю, яке захищено законом.

У ст. 44 Конституції вперше закріплено право працюючих на страйк для захисту своїх економічних та соціальних інтересів, що відповідає ст. 8 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права. У частині 2 ст. 44 закріплено, що порядок здійснення права на страйк встановлюється законом з урахуванням на необхідність забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав та свобод інших людей.

Стаття 45 Конституції закріплює право кожного працюючого на відпочинок. Це право проголошено ст. 24 Загальної декларації правами людини і впливає із вимог ст. 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права.

Відповідно до частини 3 ст. 36 Конституції громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових та соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки є громадськими організаціями, які об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами щодо їх професійної діяльності.

В фундамент соціального захисту громадян покладено принцип соціальної справедливості. Зі змісту ст. 46 випливає, що держава забезпечує соціальний захист тим категоріям громадян, які справді цього потребують. Мова йде про право громадян на соціальний захист у старості, у разі повної або часткової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття за незалежними від них обставинами та в інших випадках, передбачених законом.

Вагомою юридичною гарантією права і свободи є судовий захист. Статтею 55 Конституції закріплено, що права та свободи людини та громадянина захищаються судом. Так як вказані права є конституційними,

змінюється механізм захисту, у разі порушення цих прав. Конституція дає можливість вільного звернення до суду з питань стягнення заробітної плати. Ці та інші положення Конституції мають першорядну роль для правового регулювання суспільних відносин у сфері праці [1].

Отже, Конституція України є основним джерелом трудового права, який закріплює найголовніший, як на мене, принцип рівності трудових прав громадян незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання за мовними чи іншими ознаками.

Список використаних джерел і літератури:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>; станом на 1 січня 2020 р.
2. Наровлянський О.Д. Основи правознавства. – К.: Парламентське видавництво, 2001.
3. Сыроватская Л.А. Трудовое право. – М.: Юристъ, 1998
4. Трудове право України / За ред. П.Д.Пилипенка. – Львів: „Вільна Україна”, 1996.
5. Юридична енциклопедія в 6-ти томах. – Т. 2. – К.: Українська енциклопедія, 1998.
6. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 [Електронний ресурс] – Режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015;
7. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 19 жовтня 197 р [Електронний ресурс] – Режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text;
8. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 19.10. 1973 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

Наталія ВОЙТОВИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

**ПЕРЕВІРКА СЕРТИФІКАТА ПРО ВАКЦИНАЦІЮ ВІД COVID-19
ЯК ПРЕВЕНТИВНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ ЗАХІД**

Перевірка сертифікатів про вакцинацію від COVID-19 у людей викликає багато запитань про законність даного заходу та правомірність дій працівників Національної поліції України з цього приводу. Для з'ясування даного питання звернемося до чинного законодавства.

У відповідності до Закону України «Про Національну поліцію», вона є центральним органом виконавчої влади, діяльність її спрямовується та координується згідно з законом [1], виконання інших або додаткових повноважень може бути покладене також виключно із законом.

Стаття 31 вищевказаного закону дає виключний перелік превентивних поліцейських заходів, серед яких передбачено перевірку документів особи. Далі Закон визначає підстави такого заходу та його мету: перевірити можна документи що посвідчують особу або підтверджують відповідне право особи, якщо існує підстави вважати, що вона вчинила або має намір вчинити правопорушення, а також якщо вона перебуває на території зі спеціальним режимом.

Вимоги до сертифікату про вакцинацію від COVID-19 в паперовому вигляді на офіційному сайті Міністерства охорони здоров'я – відсутні, однак вказується, що у свідоцтві, а не в сертифікаті, повинно бути вказана назва вакцини, її виробник, номер серії, кількість отриманих доз, дата щеплення. Такий документ підписує лікар та скріплюється печаткою медичного закладу. В червні місяці цього року я отримала його під назвою Міжнародне свідоцтво про вакцинацію. Однак без додаткових документів, що ідентифікують моє прізвище, ім'я та правовий статус довести, що він належить мені неможливо.

Відповідно, стверджувати, що свідоцтво про вакцинацію є документом, що засвідчує особу і його перевірка відноситься до превентивного поліцейського заходу, складно.

Що стосується перевірки відповідного права особи, то такими документами є право на полювання, право на керування транспортним засобом або право на ведення певних видів господарської діяльності, які до щеплень проти COVID-19 точно ніякого відношення не мають.

Якщо звернутися до постанови Кабінету міністрів України № 667 від 29 червня 2021 року, то в ній передбачено, що COVID-сертифікат це документ в електронній формі, що підтверджує вакцинацію від такої хвороби, містить персональні дані особи і дає можливість автоматизовано перевірити дійсність. Тобто про паперовий документ мова не йде [2].

Ще одна постанова уряду №1236 від 9 грудня 2020 року [3] надає право органам, які уповноважені здійснювати контроль за дотриманням карантинних обмежень під час епідемії, перевіряти COVID-сертифікати. Серед таких органів і вказана Національна поліція.

Тут варто звернутися до основного закону держави - Конституції, яка має найвищу юридичну силу і має пряму дію.

Стаття 117 основного закону встановлює, що вищий орган виконавчої влади – Кабінет міністрів України, в межах своєї компетенції приймає постанови та розпорядження, які є обов'язковими для виконання на території нашої держави. І тут якби то можна погодитись з правомірністю перевірки COVID-сертифікатів.

Однак, інші норми Конституції кажуть про наступне. Стаття 19 [4] передбачає, що правопорядок в Україні ґрунтується на тому, що ніхто не може примушувати робити те, що не передбачено законом, а органи державної влади, до яких відноситься поліція, як спеціальний орган виконавчої влади, а також посадові особи зобов'язані діяти на підставі, в межах та у спосіб, які передбачені виключно Конституцією та законом.

Виходячи з норм Конституції, повноваження по перевірці інформації про наявність вакцинації проти короно вірусної хвороби працівниками Національної поліції, повинні бути передбачені Законом України, що визначає її правові засади організації та діяльності, тобто Законом України «Про Національну Поліцію». В самому ж Законі є про це пряма норма, яка роз'яснює, яким чином можна покласти на поліцію України додаткові повноваження, а саме розширити їх можна виключно законом.

Підсумовуючи вище викладене, можна зробити наступні висновки.

По-перше. Застосовувати обмежувальні протиепідемічні заходи, які передбачені для певних рівнів небезпеки для життя і здоров'я людей і направлені на боротьбу та ліквідацію епідемії та поширенню особливо небезпечної інфекційної хвороби – це безумовно одна з найголовніших завдань держави.

По-друге. Дії державних органів повинні бути обумовлені виключно чинним законодавством.

По-третє. Для усунення прогалин в діючих нормах Закону України «Про Національну поліцію» необхідно внести зміни в перелік превентивних заходів, де передбачити перевірку інформації про наявність вакцинації від COVID-19, негативний результат тестування або одужання особи від зазначеної хвороби.

Список використаних джерел і літератури:

1. Про Національну поліцію України : Закон України від 2 липня 2015 року – [Електронний ресурс] / Режим доступу до кодексу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Деякі питання формування та використання сертифіката, що підтверджує вакцинацію від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, негативний результат тестування або одужання особи від зазначеної хвороби : постанова Кабінету Міністрів України від 29 червня 2021 року № 677 – [Електронний ресурс] / Режим доступу до кодексу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/677-2021-%D0%BF#Text>

3. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : постанова Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 року № 1236 – [Електронний ресурс] / Режим доступу до кодексу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2020-%D0%BF#Text>

4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року – [Електронний ресурс] / Режим доступу до кодексу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Дмитро ГУНЬКО,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

СИСТЕМА ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ XVI – XVII СТ.

Анотація. У статті аналізується система правових органів управління в Речі Посполитій XVI – XVII ст., їх права компетенція, вплив на законотворчість в державі, порядок функціонування.

Ключові слова: Річ Посполита, українські землі, державні органи, Литовські Статути, політична система.

Україна, будучи сьогодні вільною і незалежною країною, є продуктом багатовікової історії. Важливі історичні події та колізії, накладаючись одна на одну поступово призвели до ситуації, яку маємо в країні зараз. Безперечно, деякі події мали на розвиток нашої держави суто позитивний вплив, деякі – негативний, а певні принесли водночас і хороші, і не дуже віхи у становлення України. Однією із таких важливих, але суперечливих подій стала Люблінська унія 1569 р, яка утворила Річ Посполиту.

Після Люблінської унії на українських землях було поширено адміністративно-територіальну систему та діяльність державних органів Речі Посполитої, однак з правом було набагато складніше, адже Україна вже мала багаті самобутні традиції державності. Дослідженню окремих аспектів правового устрою Речі Посполитої присвячено праці О. Климчук [2], Р. Марчук [4] та ін.

Мета даної статті полягає у дослідженні правової системи Речі Посполитої та її впливу на українські землі.

Після утворення Речі Посполитої вона не мала єдиної правової системи. Статут Ласького 1516 року та «Артикули» Генріха Валуа 1573 року не вирішували проблему кодифікації права. Уряд створював збірки, які охоплювали видані раніше статути та конституції, а також норми польського звичаєвого права, роль якого в регулюванні суспільних відносин була досить вагомою [5, с. 124].

Литва, а отже й українські землі у її складі мали досить розвинену систему права. І тому після Люблінської унії можна говорити про рецепцію Річчю Посполитою правової системи, яка склалася у Великому князівстві Литовському. Загалом, реалізація умов Люблінської унії не призвела до ліквідації ВКЛ, і у складі Речі Посполитої вона активно обстоювало свої інтереси. Тому дія II Статуту 1566 року була залишена у Литві та на українських землях (Волинь, Поділля, Київщина) [1].

Після ухвалення III Статуту 1588 року він стає головним чинним джерелом права в українських землях.

Третім статутом закріплювалася феодальна власність на землю, хоча передбачалося і право власності селян на неї. Третя редакція юридично оформила створення єдиного стану селян-кріпаків шляхом злиття закріпачених слуг з іншими категоріями залежних селян. Шляхта використала свій політичний вплив, щоб прив'язати селян до землі. Правило *glebae adscripti* («прикріплені до землі») закріплювалося серією постанов сейму, які забороняли селянам залишати землі свого пана [6].

Третій статут був головним джерелом українського права на Гетьманській Україні та пізніше став основним джерелом для «Права, за яким судиться Малоросійський народ». У містах, які мали право на самоврядування, діяли норми магдебурзького права [5, с. 130].

Цей статут відбив засвоєння багатьох латинських юридичних понять, остаточне закріплення привілеїв шляхти та закріпачення селян. Вперше на території Східної Європи ввів принцип поділу влади (Великий Князь – виконавча, Трибунал ВКЛ і суди нижчестоящі – судова, сейм – законодавча) [6].

Важливу роль у політичній системі Речі Посполитої, всіх її земель відігравав сейм, який став загальнодержавним органом. Сейм ставав найвищим законодавчим органом Речі Посполитої, її парламентом. Місцеві сейми займалися законотворчою роботою. М. Максимейко вважає, що найважливіші законодавчі пам'ятки, видані до появи Третього литовського статуту, склалися саме у місцевих сеймах [3]. З цим можна погодитись, якщо мати на увазі джерела цих пам'яток, розробку на місцевих сеймах інструкцій послам на загальний (вальний) сейм, де ухвалювалися законодавчі акти. Право земель (воєводств) переважно теж розроблялося їх сеймами.

Чергові сейми скликалися кожні два роки, а у разі потреби – і частіше. Прийняті на них закони (конституції) видавалися друкованим способом, виходили також їх збірки. У XVIII ст. орден піарів зробив неофіційне видання

законів Польщі та Речі Посполитої під назвою «Volumina legum», «Тома законів» [2, с. 10].

Після Люблінської унії польська судова система поширилася на українські землі. Вищими судовими інстанціями були Господарський суд, Головний трибунал і Сеймовий суд. Як суди першої інстанції вони судили магнатів і панів. Рішення Головного трибуналу виносилися більшістю голосів і не підлягали оскарженню.

У процесуальному праві Речі Посполитої не було суттєвих відмінностей між цивільними та кримінальними справами. Домінуючим, як і раніше, був змагальний процес [4, с. 3].

Козаки не визнавали дії статутів та магдебурзького права на своїй території. Правосуддя на Запоріжжі відбувалося відповідно до старовинних звичаїв, «словесного права та здорового глузду». Норми звичаєвого права, що склалися у Запорізькій Січі, закріплювали військово-адміністративну організацію козацтва, роботу судових органів, порядок землекористування, порядок складання окремих договорів, види злочинів та покарань. Можна з упевненістю стверджувати, що козацьке звичаєве право було народною конституцією [5, с. 204].

Важливим у розвитку правової системи Речі Посполитої стало прийняття конституції 3 травня 1791 року, яка мала врегулювати політичну кризу, викликану зловживанням шляхетськими привілеями, підтримуваними деякими магнатами, і замінити їх демократичними принципами конституційної монархії. Акт зрівняв у деяких політичних правах дворян та городян, а також проголосив опіку держави над селянами, пом'якшивши тим самим гноблення кріпацтва. Конституція накладала заборону на дію деяких парламентських інститутів, які підривали роботу законодавців. Так, було скасовано право *liberum veto*, що дозволяло будь-якому депутату завершити обговорення питання в сеймі та роботу сейму взагалі, висловивши незгоду. Все ж, через різні причини Конституція мала юридичну чинність менше 19 місяців [4, с. 6].

Таким чином, Річ Посполита та Україна у її складі мали розгалужену систему правових інститутів та відповідну юридичну систему, яку вчені оцінюють як одну з найдосконаліших у Європі на той час. Велике значення мало ухвалення сеймом Речі Посполитої в 1791 р. Конституції 3 травня, яка значною мірою демократизувала політичний та правовий устрій держави.

Список використаних джерел і літератури:

1. Другий Статут Великого князівства Литовського 1566 року. URL: litopys.org.ua/statut2/st1566.htm

2. Климчук О.М. Розвиток розшукової діяльності на українських землях під владою іноземних держав (XIII–XVIII ст.). *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 3, 2020. С. 9–15.
3. Максимейко Н. А. Сеймы Литовско-Русского государства до Люблинской унии 1569 г. Харьков: Тип. Дарре, 1902. С. 81.
4. Марчук Р.П. Обумовленість права суспільним устроєм українських земель за Польсько-Литовської доби. *Державне управління: теорія та практика*. 2010. № 2. С. 1–10.
5. Музыченко П.П., Долматова Н.И. История государства и права Украины в вопросах и ответах. Ч. 1. Харьков: «Одиссей», 1999. 288 с.
6. Статут 1588 года. URL: <https://pravo.by/pravovaya-informatsiya/pomniki-gistoryi-prava-belarusi/kanstyutysyuna-prava-belarusi/statuty-vyalikaga-knyastva-lito-skaga/statut-1588-goda/>

Ярослав ГУНЬКО,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПРИНЦИП ПОДІЛ ВЛАДИ НА ЗАПОРІЗЬКІЙ СІЧІ

Анотація. У статті аналізується порядок і система організації влади на козацькій Запорізькій Січі у ХУІІ ст., розглядаються традиції поділу влади як в попередні віки, так і в наступних державних утвореннях, порядок обрання козацької старшини її функціональні повноваження.

Ключові слова: принцип поділу влади, козацтво, Запорізька Січ, козацька старшина, органи управління.

На сучасному етапі розвитку державно організованого суспільства одним із основоположних принципів побудови механізму держави є принцип розподілу влади. В Україні на кожному етапі її розвитку розподіл влади мав власні традиції. Цікавим є, зокрема, розподіл влади на Запорізькій Січі, яка була напівавтономною державою і протодержавою козаків у ХVІ-ХVІІІ століттях. Запорізька Січ була силою, яка прагнула реалізувати політичні та державні ідеали українського етносу, мала вирішальний вплив на формування нових моделей світогляду та нової політичної культури в українському суспільстві, формувала українську самобутність та менталітет. Українська держава доби козацтва була формою найвищого розвитку українського етносу в ранньомодерній історії України, свідченням її державотворчого потенціалу, істотною передумовою здійснення націотворчих процесів в українському суспільстві, тому дослідження її політичного устрою є необхідним та актуальним. Дослідженню окремих аспектів політичного устрою Запорізької

Січі присвячено праці О. Бабич [1], М. Коннової [2], О. Олійник [3], С. Пасічник[4] та ін.

Мета даної статті полягає у дослідженні поділу влади на Запорізькій Січі.

За часів козацької держави можна досліджувати структуру публічної влади, елементи якої певною мірою ідентичні сучасним формам публічної влади. Відмовляючись визнавати владу будь-якого правителя, козаки здійснювали самоврядування відповідно до звичаїв і традицій, що склалися поколіннями. Усі козаки мали рівні права, їхні стосунки ґрунтувалися на засадах щирого братерства та взаємодопомоги.

Деякі джерела називають Запорозьку Січ «козацькою республікою» [2, с. 199], оскільки вища влада в ній належала зборам усіх її учасників, а її керівники (старшини) обиралися. Козаки утворювали товариство (громаду), що складалося з «куренів» (у кожному було кілька сотень козаків).

Про традиції демократичного правління Запорозької Січі засвідчують подільність (Січ поділялася на курені, їх було максимум 38), територіальність – на паланки (п'ять чи вісім), вибірковість (козаки куреня підлягали владі виборного куреневого отамана).

Формою вищого органу самоврядування була військова рада за участю всіх козаків, яка вирішувала найважливіші питання. Рада скликала за потребою, але завжди на Різдво і Покрову. Ради скликалися також у куренях і паланках [3, с. 211].

Січова Рада обирала провідником кошового отамана. Їй допомагали старший секретар (писар), головний суддя, головний архівіст. Під час військових дій Отаман мав необмежену владу, яку підтримував його штаб як військова колегія. За згодою Ради він вирішував, чи підтримувати якогось гетьмана (наприклад Богдана Хмельницького) чи інших державних діячів [4].

Військові збори обирали командирів і начальників, наприклад полковників (керівників військових частин чисельністю до кількох тисяч козаків), приймали рішення про участь у війні, затверджували плани конкретних бойових дій, читали дипломатичну кореспонденцію різних адресатів, приймали іноземних послів, формували склад козацьких посольств до польського короля та іноземних правителів, визначали і затверджували їхні посольські інструкції, іноді виносили і виконували судові вирoki тощо. Козацькі ради також обирали правлячу верхівку Запорозької Січі, в тому числі кошового отамана, який, з одного боку, мав владу над січовими козаками, а з іншого – підпорядковувався запорозькому гетьману.

На генеральних козацьких радах, крім іншого, формували виконавчу, судову та військову владу Війська Запорозького різного рівня. Наприклад,

обирався гетьман, влада якого поширювалася на всіх козаків Війська Запорозького, у тому числі на тих, хто проживав у волості, тобто в населених пунктах України, насамперед у межах Київського та Брацлавського воєводств.

Інститут гетьманства займав надзвичайно важливе місце в політичній системі козацької гетьманської держави. Зміна влади гетьмана неодмінно екстраполювалася на державно-правове становище України. Обраний гетьман зосереджував у своїх руках надзвичайно широкий спектр повноважень у законодавчій, виконавчій та судовій гілках. Він скликав Генеральну раду і Раду старшин, очолював їх, брав участь в обговоренні питань і рішень рад, організував їх виконання, очолював адміністрацію; гетьманський підпис видавав найважливіші розпорядження та універсали — правові акти, що мали силу закону; він також очолював судову владу, виконуючи функції вищої апеляційної інстанції; організував і керував фінансами, встановлював податки, керував земельним фондом; визначав напрями зовнішньої політики країни; очолював військо [3, с. 78].

Діяльність загальних козацьких рад ґрунтувалась на прямій демократії козацької громади. Це означало, що кожен повноправний козак мав можливість безпосередньо впливати на формування внутрішньої та зовнішньої політики Війська Запорозького. В умовах козацького побуту, пов'язаного з постійною необхідністю мобілізації суспільства Війська Запорозького на вирішення нагальних військових проблем, а також адекватного реагування на виклики корпоративним інтересам запорізької громади в політичному, соціальному та економічному сенсі, Генеральна Рада була інструментом держави демократії [4].

Безпосередня демократія Генеральної козацької ради мала і слабкі сторони. Наприклад, багатотисячний натовп не міг професійно домовитися чи опрацювати текст документів. Проте було знайдено прийнятний механізм попередньої підготовки порядку денного: на загальній козацькій раді було сформовано групу компетентних і авторитетних козаків, насамперед із старшини, яка виконувала відповідну підготовчу роботу та представляла її результати Генеральній раді. Проте не всі проблеми безпосередньої демократії козацького кола можна було легко вирішити. Зокрема, великі маси козаків, які зібралися на раду, не були застраховані від психології натовпу. Тому вони не завжди прислухалися до раціональних аргументів і легко піддавалися навіюванням і бунтівним настроям. До труднощів козацької демократії можна віднести і те, що козаки не завжди могли швидко і легко зібратися на раду, рішення якої приймалися без зайвого зволікання за результатами безпосереднього волевиявлення [5, с. 57].

Структура запорозької громади ґрунтувалася на республікансько-демократичних засадах [3, с. 169]. Усі військові старшини обиралися Військовою радою на один рік. Найвищу владу після Військової ради мав кошовий отаман – військову, адміністративну, судову, і він був підзвітний Військовій раді. Другою особою після отамана вважався військовий суддя, який виступав гарантом споконвічних звичаїв січової громади. У своїх рішеннях він керувався звичаєвим правом, яке передавалося з вуст в уста. Зовнішньою ознакою влади була велика срібна печатка, що закріплювала всі рішення січового товариства. Крім судових функцій, він заміняв кошового отамана, був начальником артилерії. Курені були адміністративними та військовими одиницями. Їх очолювали виборні та підзвітні ради куреневих отаманів [4].

Військовий осавул наглядав за дотриманням запорожцями порядку й дисципліни, стежив за виконанням судових рішень ради та отамана, вів дізнання про скоєні правопорушення тощо [3, с. 56].

Козацький військовий суд суворо карав насильство та крадіжки серед співвітчизників, завезення жінок на Січ, вживання алкоголю в періоди конфліктів та інші правопорушення [1, с. 77].

Отже, організація козацького самоврядування Запорозької Січі дає підстави стверджувати, що тут зароджувалася українська державність, адже вся система військово-адміністративної влади забезпечувала виконання внутрішніх і зовнішніх функцій, властивих державі. Публічна влада Запорозької Січі певною мірою ідентична сучасним формам публічної влади.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бабич О. М. Реформування системи місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування: сьогодення та перспективи. *Проблеми державного управління та адміністративне право*. Часопис Київського університету права. 2009. №. 2. С. 109–111.
2. Коннова М. В. Історичні аспекти формування системи управління та адміністрування на українських землях козацької доби. Вінниця: КВНЗ “ВАНО”, 2020. С. 198–208.
3. Олійник О. Л. Врядування в Україні княжої та козацької доби. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2012. 320 с.
4. Пасічник С.М. Становлення системи центральної адміністрації Гетьманщини. URL : www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=798
5. Смолій В. Козацтво та Запорізька Січ у суспільно-політичних процесах XVI–XIX ст. Козацькі Січі (Нариси з історії українського козацтва XVI–XIX ст.). Київ; Запоріжжя, 1998. 251 с.

Ярослава ГУРСЬКА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗА КРАДІЖКУ ТА ГРАБІЖ

Актуальність дослідження. Боротьба із правопорушеннями неповнолітніх є однією з найбільш важливих сторін процесу викорінення злочинності в нашій державі. Небезпека зростання рівня злочинності неповнолітніх полягає у тому, що особи, які почали вчиняти кримінальні правопорушення у ранньому віці, у подальшому значно важче піддаються виправленню і, зрештою, становлять основний «резерв» для повнолітньої й рецидивної злочинності, а також організованої злочинності [2, с. 43].

Значну долю у процесі зменшення злочинності серед неповнолітніх займає кримінально-правова діяльність. На кожне злочинне діяння держава має певним чином відреагувати. Відреагувати незалежно від того, хто вчинив це діяння, – особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку, чи особа, яка є неповнолітньою [5]. Однією з форм такої реакції є призначення винному покарання.

Метою статті є аналіз особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх за крадіжку і грабіж.

Питання кримінальної відповідальності неповнолітніх за крадіжку і грабіж є надзвичайно актуальним, тому неодноразово ставало предметом вивчення провідних українських вчених. Зокрема, цю тему досліджували О. Ободовський [5], Р. Бундз [2], В. Крецул [3] та інші.

Виклад основного матеріалу. Згідно положень ст. 22 КК України суб'єктом кримінального правопорушення, за загальним правилом, може бути особа, що досягла 16 років, а в окремих випадках, передбачених ч. 2 цієї статті – з 14 років. Отже, злочинність неповнолітніх охоплює випадки, коли кримінально-протиправні діяння вчинено суб'єктами кримінального правопорушення у віці від 14 до 18 років [4].

Враховуючи біологічні, психологічні та соціальні особливості неповнолітніх, закон забезпечує їх посилену кримінально-правову охорону, а також передбачає особливості притягнення їх до кримінальної відповідальності [1].

Тут варто підкреслити, що вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім є обставиною, яка пом'якшує покарання (п. 3 ч. 1 ст. 66 КК України). О. Ободовський зазначає, що ця обставина обов'язково має враховуватись при призначенні покарання – незалежно від того, чи досяг підсудний на час розгляду справи повноліття [5].

Визначальною особливістю структури злочинності неповнолітніх є корисливі та насильницькі діяння. Серед них найбільш поширеними є крадіжки (ст. 185 КК України) та грабежі (ст. 186 КК України) [6].

До прикладу, у 2019 році за ст. 185 КК було засуджено 567 осіб у віці 14–15 років, 986 осіб у віці 16–17 років. З них 805 осіб було звільнено від відбування покарання з випробуванням [7].

За вчинення крадіжки, згідно ст.185 передбачено такі покарання: штраф від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від вісімдесяти до двохсот сорока годин, або виправні роботами на строк до двох років, або арешт на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до п'яти років (ч.1 ст. 185); арешт на строк від трьох до шести місяців або обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк (ч. 2 ст. 185); позбавлення волі на строк від трьох до шести років (ч.3 с. 185); позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років (ч. 4 ст. 185); позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна (ч.5 ст.185) [4].

Отже, за загальним правилом, за крадіжку передбачені такі види покарання, як штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, обмеження волі, позбавлення волі.

Що ж до грабежу, то КК передбачено таке покарання: штраф від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправні роботи на строк до двох років, або арешт на строк до шести місяців, або позбавлення волі на строк до чотирьох років (с. 1 ст. 186); позбавлення волі на строк від чотирьох до шести років (ч. 2 ст. 186); позбавлення волі на строк від чотирьох до восьми років (ч. 3 ст. 186); позбавлення волі на строк від семи до десяти років (ч. 4 ст. 186); позбавлення волі на строк від восьми до тринадцяти років (ч. 5 ст. 186) [4].

Таким чином, за грабіж передбачено такі види покарання: штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі.

Однак, призначення покарання неповнолітнім має певні особливості. У ст. 98 КК передбачені такі види основних покарань, як штраф; громадські роботи; виправні роботи; арешт; позбавлення волі на певний строк. Таким

чином, обмеження волі, передбачене санкцією ст. 185 не може бути застосоване. До неповнолітніх можуть бути застосовані додаткові покарання у виді штрафу й позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [4]. Перелік видів покарань, визначений у ст. 98 КК, є вичерпним. Інші основні та додаткові покарання до неповнолітніх не застосовуються, навіть якщо на час розгляду справи судом вони досягли повноліття.

До того ж, штраф застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення [4].

Щодо громадських робіт, то вони можуть бути призначені неповнолітньому на строк від тридцяти до ста двадцяти годин і полягають у виконанні неповнолітнім робіт у вільний від навчання чи основної роботи час. Для порівняння, ч.1 ст.186 передбачає призначення громадських робіт на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин [4]. Тривалість виконання даного виду покарання не може перевищувати двох годин на день. Виправні роботи можуть бути призначені за місцем роботи на строк від двох місяців до одного року (ст. 100 КК) [4].

Арешт застосовується лише до осіб, що досягнули 16 р., в умовах ізоляції в спеціально пристосованих установах на строк від п'ятнадцяти до сорока п'яти діб (ст.101 КК) [4].

Покарання у вигляді позбавлення волі призначається неповнолітнім на строк від шести місяців до десяти років (ст. 102 КК), тоді як максимальне покарання, передбачене ст. 185 становить 12 років із конфіскацією майна, а за ст.186 – 13 років [4].

Отже, відповідальність неповнолітніх за такі кримінальні правопорушення як крадіжка та грабіж будуть значно меншими, ніж для осіб, що досягнули повноліття, хоча види покарання будуть такими ж. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх обумовлюються їх незначним життєвим досвідом, як наслідок цього – недостатньою зрілістю і психофізіологічними особливостями особистості. З огляду на ці обставини підлітки вимагають особливого підходу не лише під час притягнення до кримінальної відповідальності, а й у процесі реалізації щодо окремих з них покарання, особливо у вигляді позбавлення волі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Аналіз судової практики про злочини, вчинені неповнолітніми у 2017-2018 роках. URL: https://hra.court.gov.ua/sud4818/inshe/inf_court/uzag19k1 (дата звернення: 12.10.2021).
2. Бундз Р. Особлива жорстокість, як ознака злочинів, що вчиняються неповнолітніми: детермінанти та попередження : дисертація на здобуття наукового ступеня

кандидата юридичних наук : 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Ростислав Олегович Бундз ; Міністерство освіти і науки України, Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу та права». – Львів, 2019. – 216 с.

3. Крещул В. Правовий захист неповнолітніх та деякі особливості їх кримінальної відповідальності / В. І. Крещул // Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані : монографія / за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова; МОН України, НУ «ОЮА», Каф.крим. права та ін. крим.-прав. дисциплін Миколаїв. ін-т. права, ПРЦ НАПрНУ, ГО «Всеукр. Асоціація крим. права». – Миколаїв : Іліон, 2016. – С. 300-320.

4. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.10.2021).

5. Ободовський О. Про караність злочинів, учинених неповнолітніми: від особливостей до самостійності. URL: <http://pgpjournal.kiev.ua/archive/2017/9/39.pdf> (дата звернення: 13.10.2021).

6. Судова практика у справах про злочини неповнолітніх і втягнення їх у злочинну діяльність. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/BC0631CD5091F1D6C2257B7C00453E96](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/BC0631CD5091F1D6C2257B7C00453E96) (дата звернення: 12.10.2021).

7. Шеховцова Л. І. Деякі проблемні питання призначення неповнолітнім таких видів покарань, як штраф та громадські роботи. URL: <http://law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-1-2020/35.pdf> (дата звернення: 12.10.2021).

Дарина ДАШЕНКО,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж КНТЕУ,
м. Житомир, Україна

СПАДКОВЕ ПРАВО ЯК ПІДГАЛУЗЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Поняття «спадкове право» широко застосовується в юридичній літературі, оскільки воно пов'язане із правовідносинами, що виникають при спадкуванні. Дане поняття має безліч варіантів тлумачення і кожне з них визначає сутність спадкового права. Однак бачення науковців з приводу визначення вказаного поняття мають певні розбіжності. На думку одних дослідників спадкове право є підгалуззю права, інші вважають, що його можна розглядати як інститут права, а деякі зходяться на тому, що спадкове право слід розуміти як підгалузь та інститут права одночасно.

Спадкове право можна вивчати як з об'єктивної точки зору, так і з суб'єктивної точки зору. Як об'єктивне право спадкове право – це сукупність правових норм, що регламентують перехід прав і обов'язків померлої особи до іншої. В суб'єктивному розумінні спадкове право являє собою право

конкретної особи вступати у спадкові правовідносини, тобто здатність особи володіти правомочностями у сфері спадкового права.

Традиційно спадкове право розглядають як систему правових норм, що регулюють порядок переходу майна померлого до інших конкретних осіб. Хоча з таким тлумаченням тяжко погодитись, тому що таким чином спадкове право порівнюється тільки із сукупністю цивільно-правових норм. Питання хибності ототожнення правової науки із законодавством варто аргументувати тим, що при розгляді спадкових правовідносин неважко помітити, що вони синтезуються й з іншими нормами законодавства, до яких можна віднести норми конституційного, сімейного, житлового, земельного та ін.

О. С. Іоффе під спадковим правом також розуміє сукупність норм, що регулюють викликані смертю громадянина відносини щодо безпосереднього та універсального наступництва в належних йому майнових та необхідних для їх здійснення особистих немайнових правах і обов'язках .

Розглядаючи спадкове право як один із інститутів цивільного права, в якому мають визначатися межі дозволеної поведінки суб'єктів спадкових правовідносин, що закріплені законодавством України, Є. І. Фурса, наголошує на тому, що додаткове регламентування спадкових прав відбувається саме у межах спадкового процесу, під яким розуміють регламентовані законодавством юридично вагомі дії повноважних осіб, які зумовлені переходом прав померлої особи до інших осіб [1, ст. 6].

Визначаючи місце спадкового права в системі цивільного права, доцільним вважається кваліфікувати його як було зазначено вище саме як підгалузь. Спадкове право становить систему однорідних і пов'язаних між собою цивільних інститутів, що визначають процес переходу майнових і особистих немайнових прав та обов'язків особи, що померла, до інших осіб. Прикладами інститутів спадкового права слугують інститут спадкування за заповітом, інститут спадкування за законом, інститут виконання заповіту тощо.

В. В. Васильченко, визначає спадкове право як підгалузь цивільного права, що являє собою сукупність встановлених державою норм, які регулюють відносини з приводу переходу визначених законом цивільних прав і обов'язків фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) [2, ст. 118]. На мій погляд, з цим твердженням варто погодитись, оскільки норми, які регулюють спадкові правовідносини, знаходять своє місце у книзі шостій Цивільного кодексу України, а це в свою чергу дає підстави вважати, що спадкове право є підгалуззю цивільного права. Спадкове право як підгалузь права характеризується особливостями, що виначаються предметом регулювання в рамках предмета цивільного права. Предметом спадкового права

слугують суспільні правовідносини, виникнення яких зумовлено нетривіальним юридичним фактом – смертю спадкодавця. Разом з тим спадкове право покликане здійснювати регулювання таких суспільних відносин, які не варто ототожнювати із спадковими, оскільки особа, чиє майно перейде в майбутньому до іншої особи, жива і відсутнє спадкове правонаступництво. Прикладом таких відносин є вчинення заповіту.

Оскільки спадкове право є підгалуззю цивільного права, а останнє являє собою окрему галузь права, то першому притаманні ознаки, що впливають із загальних ознак, якими наділена кожна галузь права. Тому основними ознаками спадкового права можна вважати наступні:

1) спадкове право регулює спадкові правовідносини, що виникають між учасниками цих відносин з приводу об'єктів спадкового права.

2) спадкове право містить в собі ряд однорідних і пов'язаних між собою інститутів. Прикладами інститутів спадкового права є інститут спадкування за законом, інститут виконання заповіту і т. д.

3) для спадкового права характерний такий тип режиму правового регулювання, як загально-дозвільний, який виражається у формулі «дозволено все, що не заборонено законом».

4) Представляє собою систему правових норм, що регламентують відносини у сфері спадкового права. Ці норми містяться в різних нормативних-правових актах, які будуть розглянуті нище.

Окрім того, роль спадкового права у системі цивільного права визначають також і його функції. Під функціями спадкового права розуміють специфічні напрями правового впливу на суспільні відносини, що в сукупності становлять предмет спадково-правового регулювання. Функції спадкового права призначені для вирішення як загальних завдань, що стоять перед цивільним правом в цілому, так і специфічних, які стоять безпосередньо перед спадкуванням. В юридичній літературі виділяють такі функції спадкового права:

– Регулятивну, що покликана упорядковувати спадкові правовідносини шляхом закріплення в правових нормах корисного для людини порядку, забезпечення активної поведінки учасника суспільних відносин, що складають предмет спадкового права;

– Охоронну, яка полягає у встановленні заходів юридичного захисту та юридичної відповідальності при порушенні порядку переходу майна від однієї особи іншої;

– Виховну, сутністю якої є виховання в учасників спадкових правовідносин поважного ставлення до норм спадкового права;

- Інформаційну, що слугує для інформування учасників спадкових правовідносин про їх права, обов'язки і відповідальність.
- Сімейно-забезпечувальну;
- Матеріально-забезпечувальну.

Наявність ряду функцій визначає спадкове право як самостійний елемент системи цивільного права [3], як своєрідну його ділянку, що в черговий раз підтверджує той факт, що спадкове право виступає у вигляді підгалузі цивільного права.

На мою думку, при визначенні змісту поняття спадкового права слід максимально враховувати всі його визначальні особливості, оскільки лише розгляд останніх як системи може дати цілісну картину про дійсну сутність даного права. У зв'язку з цим, спадкове право може бути визначене як підгалузь цивільного права, що складається із сукупності правових норм, а також предметом регулювання якого є відносини спричинені смертю особи, майно якої перейде у майбутньому до інших осіб.

Список використаних джерел і літератури:

1. Спадкове право: навч. посібник / кол. авт. ; кер.авт. кол, канд. юрид. наук, доц. НестерцоваСобакарь О.В. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. – 164 с.
2. Васильченко В.В. Визначення поняття спадкового права в об'єктивному значенні // *Юрид. вісник*. – 2003. – № 3. – С. 118;
3. https://pidru4niki.com/1821100156933/pravo/ponyattya_spadkovogo_prava_mistse_sistemi_tsivilnogo_prava

Олена ДЗЮМАН,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

На сьогодні більшість сучасних держав є республіками, серед них і Україна. За формою державного правління наша країна є парламентсько-президентською республікою. Однією з важливих складових цієї форми виступає інститут президентства. Процес його виникнення, становлення та еволюції має велике значення у становищі президентської влади у світі.

Виходячи з дефініції, президентом є офіційна посадова особа, яка займає формально найвище місце в ієрархії державних інститутів та здійснює верховне представництво країни у внутрішньополітичному житті та вище представництво держави у міжнародних відносинах [1, с.1].

Однією із складових конституційно-правового статусу президента є його повноваження. Тому метою даної статті і є дослідити та охарактеризувати повноваження Президента України.

Наразі діючим президентом України є Володимир Зеленський. Він наділений широким спектром повноважень у різних сферах. Всі вони перераховані у статті 106 Основного Закону. Набути їх можна тільки з моменту складання ним присяги народу України. І до цього, Президент України не може передавати їх іншим особам чи органам.

Аналізуючи національне законодавство, а саме Конституцію України, можна систематизувати повноваження за такими сферами, як:

- представницькі повноваження
- повноваження у сфері законодавчої влади
- у сфері виконавчої влади
- у сфері національної безпеки та оборони
- у сфері кадрової політики
- інші повноваження.

Суть представницьких повноважень глави держави проявляється в тому, що він представляє державу як всередині країни, так і за її межами [1, с. 273]. Взагалі, Президент України є гарантом: державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [3, с. 29]. Це вже говорить про те, що Президент України відіграє важливу роль як на міжнародній арені, так і в всередині країни. Також можна віднести до представницьких такі повноваження як: звернення до народу шляхом різних послань; представлення держави в міжнародних відносинах, здійснення керівництва зовнішньою політикою держави, ведення переговорів та укладання міжнародних договорів України; прийняття рішення про визнання іноземних держав; присвоєння вищих військових звань, вищих дипломатичних звань; присудження державних нагород та нагородження президентськими відзнаками [3, с. 30-31].

Конституція України містить такий принцип, як поділ влади, який закріплений у ст. 6. Він ділить всю державну владу на три гілки: законодавчу, виконавчу та судову. Незважаючи на те, що Президент України не відноситься до жодної з гілок, згідно з Конституцією України, Президент України є суб'єктом законодавчого процесу та здійснює відповідні повноваження щодо Верховної Ради України та у сфері законодавчої влади, а саме: має право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України; промульгує закони, прийняті

Верховною Радою України; накладає вето на закони, ухвалені Верховною Радою України, з подальшим їх поверненням на повторний розгляд до Верховної Ради України (крім законів про внесення змін до Конституції України); також призначає всеукраїнський референдум щодо зміни Конституції України; призначає дострокові вибори до Верховної Ради України у строки, встановлені Конституцією; достроково припиняє повноваження Верховної Ради України [2].

Не входячи безпосередньо до виконавчої влади, глава держави водночас наділений певними повноваженнями стосовно Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади. Сюди належать наступні: внесення на пропозицію коаліції парламентських фракцій у Верховній Раді України пропозицію про призначення Прем'єр-міністра України Верховною Радою України; внесення пропозиції до ВРУ щодо призначення Міністрів: оборони та закордонних справ України; призначення та звільнення з посад глав місцевих державних адміністрацій за поданням Кабінету Міністрів України; зупинення дії актів Кабінету Міністрів України на підставі невідповідності Конституції України з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їхньої конституційності [2, с. 30].

Безпека країни – це стан захисту найважливіших інтересів громадян, суспільства та його інституцій від зовнішніх та внутрішніх загроз. Основним суб'єктом безпеки, звичайно, є держава, яка виконує відповідні функції через діяльність органів державної влади [3]. Як глава держави Президент України має такі повноваження у цій сфері: є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає та звільняє з посади вище командування Збройних Сил України та інших військових формувань; очолює Раду національної безпеки та оборони України; вносить до Верховної Ради України клопотання про оголошення стану війни; приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію та запровадження військового стану в Україні або в окремих населених пунктах у разі загрози; приймає рішення про запровадження надзвичайного стану в Україні або в окремих її населених пунктах.

Президент України бере активну участь у формуванні кадрів, які не належать до виконавчої та судової гілок влади. Він, зокрема: призначає та звільняє з посади Генерального прокурора України (за згодою Верховної Ради України); призначає половину: членів Ради Національного банку України та Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення.

Основний Закон покладає на Президента України деякі інші повноваження, які необхідні для виконання функцій глави держави. Так,

наприклад: вирішує питання громадянства; приймає рішення щодо надання притулку в Україні.

Повноваження глави держави діють доти, доки не буде обрано нового Президента України. Виходячи із ст.108 Конституції України повноваження можуть припинитися достроково. Причинами цього можуть слугувати : відставка; нездатність здійснювати свої повноваження за станом здоров'я; усунення з посади у порядку імпічменту; смерть. Звичайно, що кожна з причин має свою процедуру.

Отже, дійшовши до висновку, можна сказати, що глава держави наділяється досить широкими повноваженнями у конституційному праві нашої країни. Незважаючи на те, що Президент України не відноситься до жодної з трьох гілок влади, він також грає чималу роль у житті країни.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бакумова О.С., Гудзь Т.І., Марчук М.І. Конституційне право: підручник. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. 484 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
4. Конституційне право України: мультимедійний навчальний посібник (За матеріалами Національної академії внутрішніх справ) / упоряд. : кафедрою конституційного права та прав людини. Київ, 2020. – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/konst_pu/info/vstup.html

Богдан ДРОЗД,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ГОЛОДОМОР 1921–1923 РОКІВ В УСРР: МІЖНАРОДНА РЕАКЦІЯ

Вступ. Перший голодомор в Україні відбувся в 1921–1923 роках. Є багато причин та факторів, котрі призвели до цієї трагедії, однак найважливішими із них були економічний та соціальний вплив радянської влади на традиційні процеси ведення сільського господарства. Сільське населення припинило засівати поля через постійну конфіскацію зерна державними органами. Небажання працювати «за просто так» та віддавати свій урожай радянській владі призводили до наростання конфліктів між двома сторонами. Сильна посуха у південних регіонах України призвела до перших проявів голоду, але селяни на лівому та правому берегах України змогли зібрати достатню кількість

врожаю для виживання. Якби ці регіони залучили до регіонального розподілу продовольства, трагедії можна було б уникнути.

Матеріали та методи. Питання голодомору в УСРР 1921–1923 років розглядали багато українських істориків. В нашій роботі ми зосередили увагу на працях таких істориків: Веселова О. («Голодомори в Україні»), Герасимович І. («Голод на Україні»), Комаренко О. («Малодосліджені аспекти допомоги США українському народу в боротьбі з голодом 1921–1923 рр.»), Кульчицький С. («Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928)»), Панченко П. («Сторінки історії України ХХ століття»). В даній статті використано наступні методи: метод історичного аналізу, порівняльного аналізу, ретроспективи та інші. Методологія дослідження визначається принципами історизму. Він передбачає врахування сукупності історичних реалій голодомору на території України у 1921-1923 році. За принципом об'єктивності дана проблема розглядається на основі критичного підходу до сукупності репрезентованих писемних джерел та взаємодіючих історичних фактів, явищ, процесів, що мали місце на території України підчас голодомору 1921-1923 років.

Мета статті – проаналізувати реакцію міжнародних організацій на голод в Україні у 1921–1923 роках.

Результати та обговорення. Першими почали голодувати райони Запоріжжя, Донбасу та Катеринослава, а вже наприкінці 1921 року голодували усі землі південної України. Проте перерозподіл українського хліба все одно відбувся на користь голодуючих регіонів Поволжя та Північного Кавказу, в свою чергу південні регіони України залишилися без продовольства. Станом на початок 1922 року кількість голодуючих по всій території України сягнула близько 2 мільйонів осіб, у березні – 3,5 мільйонів, в червні – більше 4 мільйонів осіб [1, с. 54]. Незважаючи на це, радянська влада прийшла до жахливого висновку, - голод зменшує політичну активність селян, котрих не влаштовувала політика радянської влади. Тому ніхто навіть не думав зупиняти хлібозаготівель, було віддано наказ продовжити збирати хліб.

Серед головних причин голодомору можна виділити:

1) Більшовицька влада намагалася створити власну систему продовольчого нормування пайків для націоналізованої економіки. У Москві розуміли, що голодні, але об'єднані робітники набагато небезпечніші, ніж голодні, але розрізнені селяни. Тим паче, що робітники були тією силою котра привела комуністів до влади та підтримувала їх. Тому очевидно, що поки селяни Донецької губернії голодували, на шахтах Донбасу концентрувався великий запас продовольства для робітників.

2) Радянський уряд зрозумів, що голод набагато ефективніше зможе стримувати селянські повстання, ніж будь яка армія. З впровадженням політики «воєнного комунізму» українські села один за одним піднімали антибільшовицькі повстання. Особливо великими були виступи на території колишньої «республіки» Н. Махна. Тому головним завданням більшовиків було придушення повстання у південних регіонах України [2, с. 58].

3) Щоб відновити швидкими темпами промисловість, необхідні були величезні фінанси в іноземній валюті для закупки нового промислово-виробничого обладнання. Україна з її чорноземами та великими посівними площами розглядалась, як експортний потенціал для продажу сільськогосподарської продукції [2, с. 70].

4) Сильні позиції церкви турбували радянський уряд, котрий хотів зменшити її роль та експропріювати собі її землі та багатства [2, с. 90].

Перший рік голоду офіційно замовчувався, аби викачати максимально велику кількість зерна з території південних земель України. Визнати голод радянська влада змогла лише у січні 1922 року, коли голод набув масового характеру. Зрозумівши неминучість розголосу влада більшовиків звернулася за допомогою до міжнародної спільноти. Наслідком вимушеного звернення до міжнародного співтовариства стали мільйони врятованих життів через побудову широкої сітки гуманітарних установ на всій території України [4, с. 15].

Першими про голод почали говорити на VII Всеросійському з'їзді з дослідницької сільськогосподарської справи, що проходив аж у червні 1921 року. Тоді ж члени з'їзду намагалися створити незалежну організацію по допомозі голодуючим. «Видатні вчені виступали з доповідями про боротьбу з наслідками посухи. На цьому форумі було піддано критиці уряд Радянської держави і, зокрема, його продовольчу політику» [1, с. 60].

Розуміючи усю серйозність ситуації, радянська влада змушена була долучитися до вирішення цього питання. Саме тому Політбюро ініціювало створення змішаного комітету для допомоги голодуючим селянам за участю членів більшовицького уряду та представників дореволюційної інтелігенції. Таким чином, створена на сільськогосподарському з'їзді група допомоги голодуючим поповнилася владними представниками.

Ініціативну групу очолювали кадетські активісти – С. М. Прокопович, К. Д. Кускова, М. М. Кішкін, що сильно турбувало більшовицьку верхівку [1, с. 210]. Однак, радянський уряд розумів усі небезпечність ситуації що склалася, адже голод поступово поширювався і влада була не в змозі самотійно вирішити це питання без іноземної допомоги. Врахувавши всі моменти,

радянська влада вчинила надзвичайно хитро, зрозумівши що стара інтелігенція буде готова співпрацювати з радянською владою для боротьби проти голоду, вирішала очолити компанію боротьби з посухою та допомоги голодуючим селянам.

Щоб реабілітувати більшовицьку владу в очах міжнародного співтовариства, було вирішено створити Всеросійський комітет допомоги голодуючим. До нього увійшли представники різних соціальних верств та багато видатних людей, діячі науки, літератури, мистецтва та навіть члени різних дореволюційних громадських організацій.

Серед відомих імен можна назвати такі як А. Луначарський, М. Горький, К. Станіславський, президент Академії наук О. Карпінський. Головою комітету було призначено голову Мосради Л. Каменєва, а почесною головою став відомий письменник і громадський діяч В. Короленко [3, с. 31]. ВКДГ (Центральна комісія допомоги голодуючим) з перших днів почав активну роботу, відкривались міжнародні товариства та представництва комітету, котрий пізніше В. Леніним буде принизливо названий «прокукішем» (за першими літерами прізвищ його лідерів). Комітет займався евакуацією дітей з голодуючих регіонів, закликав жертвувати речі і продукти. Через деякий час комітету було присвоєно знак Червоного Хреста [3, с. 37]. Будучи абсолютно аполітичною організацією комітет згуртував навколо себе представників різних політичних нахилів з усього світу, розширивши свою співпрацю з різними зарубіжними організаціями. У Європі та світі почали засновуватись еміграційні комітети допомоги голодуючим. У листопаді 1921 року пленум Комісії допомоги голодуючим при ВУЦВК ухвалив постанову про створення Міжнародного українського бюро допомоги голодуючим УСРР, воно було засновано 6 грудня в складі повноважних представників УСРР за кордоном: М. Левицького, І. Новаківського та Кудрі – у Празі; О. Шумського – у Варшаві; В. Ауссема – у Берліні [1, с. 144]. У Сполучених штатах до складу подібного еміграційного комітету увійшли композитор С. Рахманінов, художник М. Реріх, балетмейстер В. Фокін, а керівництво знаходилось в руках колишнього думського діяча О. Петрункевича і професора Корфа [9, с. 286].

Представники різних відділень ВКДГ особливо ті, що свого часу були змушені емігрувати закордон з Російської імперії, наполягали на тому, щоб зарубіжні організації передавали допомогу для голодуючих тільки через Всеросійський комітет. Через деякий час уряди цілого ряду європейських держав надали делегатам ВКДГ в'їзні візи. Набуття популярності та міжнародної активності Всеросійського комітету почало серйозно турбувати радянську владу, котра почала вбачати в першому можливого суперника, в

аспекті міжнародних відносинах, адже навіть у цій ситуації, уряд більшовиків залишався ніби знову ізольованим та ніким не прийнятим у світі.

Інформацію про голод в Україні радянська влада замовчувала до січня 1922 року. Інформаційну блокаду першими прорвали меноніти громад США, Канади і Нідерландів. В грудні 1921 року Х. Раковський уклав угоду з місією Ф. Нансена, а 10 січня 1922 року – з Агентством допомоги США про поширення на територію України усіх видів допомоги, які раніше направлялися цими організаціями російським голодуючим [5, с. 105]. Проте радянський уряд певний час чинив різні перепони їх діяльності в Україні з метою зосередження допомоги голодуючим Росії.

Скориставшись кардинальною зміною ситуації, радянська Росія спробувала розпочати світовий експорт зерна восени 1922 року. Близько 13,5 млн. свіжозібраних зернових було відправлено саме з території України. В результаті чого голод на півдні України тривав увесь 1922 рік та першу половину 1923 року.

Найбільшу частку допомоги надало Агентство допомоги США – 180,9 млн пайків. Також активно в Україні працювали місія Ф. Нансена та Міжнародний комітет допомоги голодуючим радянській Росії, створений у Берліні за участю Комуністичного Інтернаціоналу. Наприкінці 1922 року за активної допомоги міжнародних організацій було ліквідовано масову смертність населення України від голоду [2, с. 150].

Пік діяльності іноземних благодійницьких організацій на Україні припав на літо 1922 року. До 15 липня 1922 р. по лінії Агентства допомоги США харчувалося більше 1 мільйона чоловік. На прохання радянського уряду в 1922–1923 роках іноземні організації надавали в основному виробничу допомогу голодуючим. До квітня 1923 року іноземні організації завезли в Україну 250 тисяч кіз, 100 плугів, 428 жниварок, 100 сортувалок, 400 віялок, 1335 коней, 500 корів, більше 15 вагонів насіння, обладнання для 15 сироварень і книжки для 40 сільськогосподарських бібліотек [7, с. 5].

Зазначимо, що окрім згаданих форм допомоги, благодійна діяльність іноземних організацій мала й інші напрями. Українському населенню було безкоштовно роздано співробітниками Агентства допомоги США 129 тисяч пар теплої білизни, понад 17 тис. метрів тканин. У квітні 1922 – березні 1923 року медичні заклади України отримали лише від Агентства допомоги США медикаментів на загальну суму 4 мільйонів карбованців. Саме завдяки діяльності іноземних благодійних організацій від жахливої смерті було врятовано мільйони українського населення.

Висновки. Отже, серед головних причин голоду в південних регіонах України в 1921–1923 роках можна виділити невинуватену продовольчу політику радянської влади у відношенні до України, експорт величезної кількості зерна закордон. Втрата селянством стимулу до роботи стимулювала різке скорочення посівних площ та падіння якості обробку земель. Ці фактори були вирішальними у ситуації напівживої промисловості та сільського господарства України після затяжних семирічних військових дій. Каталізатором неминучої трагедії стала жахлива післявоєнна посуха у 1921 та 1922 роках, внаслідок чого більшість посівів була знищена. Голод в Україні мав надзвичайно серйозні наслідки. За різними оцінками від голоду та хвороб, що настали в результаті голоду, померло від 500 тисяч до 1 мільйона людей.

Список використаних джерел і літератури:

1. Веселова О. М., Марочко В. І., Мовчан О. М. Голодомори в Україні, 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947: злочини проти народу. 2-е вид., допов. Київ–Нью-Йорк : Видавництво М. П. Коць, 2000. 283 с.
2. Герасимович І. Голод на Україні. Берлін : Українське слово, 1922. 295 с.
3. Голод 1921–1923 рр. в Україні: зб. документів і матеріалів / Мовчан О. М. та ін.; за ред. Кульчицького С. В. Київ : Наукова думка, 1993. 240 с.
4. Комаренко О. Ю. Малодосліджені аспекти допомоги США українському народу в боротьбі з голодом 1921–1923 рр. *Питання нової та новітньої історії*. 1997. Вип. 43. С. 60-69.
5. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928). Київ : Основи, 1996. 193 с.
6. Голод в Україні у першій половині ХХ століття: причини та наслідки (1921–1923, 1932–1933, 1946–1947): матеріали міжнародної наукової конференції, 20–21 листопада 2013 р. Київ, 2013. 364 с.
7. Хенкин Е. Очерки борьбы советского государства с голодом (1921–1922 гг.). Москва, 1988. 71 с.
8. Даниленко В. Документи Радянських спецслужб про голодомори в Україні 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947 рр.). *Пам'ять століть*. 2003. № 3. С. 104–122
9. Брицький П. Голодомори в радянській Україні. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2013. 310 с.

Дарина ЄВТУШОК,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ

Протягом існування суспільства встановлені правила і норми поведінки порушувалися, зрозуміло що, це тягнуло за собою покарання, і щоб воно було

справедливим, висувається необхідність його чіткого роз'яснення, а саме визначення суспільної небезпеки діяння [1, с. 287]. Суспільство дає оцінку вчинкам людини відповідно до зразків, які відобразилися в нормах права, тому всі дії розуміються як правомірні та протиправні. У своїй поведінці людина може або дотримуватися норм права, або відступати від них. Дотримання верховенства закону характеризується законними діями людей. Порушення правових норм, незважаючи на різні умови та причини протиправних дій, можна віднести до одного терміну – «правопорушення». Правопорушення суперечить законній поведінці і нормам закону.

Не дивлячись на те, що поняття правопорушення добре вивчено в юридичній сфері, воно залишається актуальним і нині.

Систему соціальних норм складають правила, що регулюють поведінку індивідів і соціальних груп. Ця система є важливою умовою існування і росту суспільства, функціонування держави.

Порушення правил тягне за собою застосування санкцій, встановлених у статтях законів, документально регламентованих, реалізованих в юридичній діяльності і спрямованих на ефективну боротьбу з порушенням режиму законності та правопорядку. Ці санкції застосовуються в процесі правоохоронної діяльності. У процесі реалізації уповноважені органи розглядають випадки порушень і приймають рішення. Підставою для застосування будь-якого стягнення є наявність елементів правопорушення.

Правопорушення за своїм змістом відображають соціальну сутність чинного законодавства, його основних інститутів, а також державну політику у сфері боротьби зі злочинністю.

Правопорушення є незаконним, винним, соціально шкідливим діянням (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, яке викликає юридично визначені негативні наслідки для правопорушника [2, с. 287]. Для забезпечення стабільного існування та еволюції цивілізована правова держава повинна дотримуватися встановлених правил суспільної поведінки, обов'язкових для всіх, тобто дотримуватися норм права.

Протиправне діяння має індивідуальний характер: воно може бути виконане окремою особою, в конкретному місці і в певний час, і воно суперечить чинному законодавству.

Характерні ознаки правопорушення:

- 1) дія, поведінка;
- 2) свідомий вольовий акт;
- 3) конкретність;
- 4) винність;

- 5) шкода і небезпека для суспільства;
- 6) протиправність.

Склад правопорушень – це сукупність названих у Законі ознак, за наявністю яких небезпечно і шкідливе діяння визначається конкретним правопорушенням. Ці ознаки носять об'єктивний і суб'єктивний характер. Правопорушення включають в себе: об'єкт, суб'єкт, об'єктивну сторону, суб'єктивну сторону [3, с. 288].

Об'єкт правопорушення – це певні матеріальні або нематеріальні блага, на порушення цілісності, знищення чи позбавлення яких спрямована протиправна дія порушника. В юриспруденції виділяють загальний, родовий, видовий і безпосередній об'єкт [4, с. 288].

Суб'єкт правопорушення – це деліктоздатна фізична або юридична особа, яка вчинила протиправне діяння. Деліктоздатність визначається законодавством і забезпечується державою, як здатність особи нести відповідальність відповідно до чинного законодавства за вчинене ним правопорушення [5, с. 288].

Об'єктивна сторона правопорушення – це зовнішня поведінка суспільства, небезпечні дії, які посягають на об'єкти, що охороняються законами та іншими нормативними актами, завдають шкоди або створюють її реальну загрозу. Вона включає: дію чи бездіяльність, суспільно небезпечні та шкідливі наслідки, причинно-наслідковий зв'язок між ними, місце, час, методи, засоби, обставини і ситуацію вчинення неправомірного діяння [6, с. 60].

Суб'єктивна сторона правопорушення – це внутрішній психічний процес суб'єкта, спрямований на осмислення і ставлення до вчиненого протиправного діяння і його наслідків. Для суб'єктивної сторони характерні такі елементи: вина, мотив і мета [7, с. 60].

Види правопорушень являють собою класифікаційні групи правопорушень за різними причинами. Правопорушення класифікуються за різними ознаками.

За ступенем суспільної шкідливості або суспільної небезпеки правопорушення поділяються на:

- 1) проступки – соціально небезпечно протиправне винне діяння, основною ознакою якого є заподіяння суспільної шкоди [8, с. 60].

Проступки поділяються на: конституційні; дисциплінарні; цивільно-правові; адміністративні [9, с. 60];

- 2) злочини, ознакою яких є настання суспільної небезпеки [10, с. 60].

Вони відрізняються від проступків ступенем соціальної шкоди, оскільки зазіхають на найбільш значущі соціальні цінності, наприклад: життя, здоров'я, власність, національну безпеку, суспільні інтереси.

Злочинами вважаються тільки кримінальні правопорушення.

Залежно від виду юридичної відповідальності правопорушення поділяються на:

Конституційні проступки – це правопорушення, які несуть соціальну загрозу і являють собою протиправні дії, що полягають в умисному заподіянні шкоди організації і функціонуванню державних інститутів управління, конституційним правам і свободам громадян, але не містять ознак злочину [11, с. 196].

Дисциплінарні проступки можна охарактеризувати як винні протиправні дії, пов'язані з невиконанням або неналежним виконанням працівником своїх трудових обов'язків та порушенням норм трудового законодавства, що мали місце в робочий час, наприклад, запізнення на роботу, поява на робочому місці в стані алкогольного сп'яніння, прогул, відмова від виконання розпорядження керівника. Наслідками таких дій може бути застосування дисциплінарного стягнення [12, с. 250.]

Адміністративний проступок являє собою бездіяльність або незаконне, винне (умисне або необережне) діяння, яке посягає на державний або громадський порядок, державну власність, права і свободи людини і громадянина, на встановлений порядок управління і за яке законодавством передбачена адміністративна відповідальність [13, с. 288].

Цивільно-правовими є проступки, що виявляються в суспільно небезпечних протиправних діях, які виражаються в порушеннях громадянами і об'єднаннями особистих немайнових і майнових відносин, які склалися між учасниками закону, і представляють матеріальну і духовну цінність [14, с. 75].

Залежно від характеру правопорушення існують:

- Договірні правопорушення – пов'язані з порушенням зобов'язань сторін за цивільно-правовим договором;

- Позадоговірні правопорушення – пов'язані з недотриманням або невиконанням вимог норм цивільного права.

Правопорушення за колом осіб:

- особисті

- колективні

Колективне правопорушення – це правопорушення, що вчиняється шляхом об'єднання дій членів групи, яке характеризується певним ступенем спільності інтересів, цілей і дій.

Правопорушення за сферами громадського життя:

- у сфері соціально-економічних відносин;
- у соціально-політичній сфері;
- у сфері повсякденного життя та дозвілля;

Юридична відповідальність – це застосування примусових заходів до винної особи (правопорушника) за вчинене нею неправомірне діяння ,що передбачається чинним законодавством [15 , с. 288].

Для кращого розуміння природи юридичної відповідальності потрібно знати її ознаки:

1. виникає тільки тоді, коли наявне правопорушення;
2. основною підставою є склад правопорушення;
3. передбачає примусове позбавлення правопорушника певних соціальних благ (особистих, майнових або духовних);
4. притягнення до юридичної відповідальності здійснюється компетентними уповноваженими на це особами у відповідності з нормами законодавства;
5. один із видів державного примусу, у формах каральних і правовідновлюючих заходів;
6. завжди пов'язана з оформленням визначених правових приписів, які пов'язані з юридичною відповідальністю;
7. сувора регламентація заходів державного примусу у нормах права.

Висновки. Дослідивши це питання, можна дійти висновку, що поняття правопорушення є опорним елементом теорії держави та права, яке демонструє суспільну сутність діючого законодавства, його інститутів, політику держави в боротьбі з неправомірними діяннями. Порушення встановлених і юридично закріплених правил поведінки має наслідком притягнення до юридичної відповідальності правопорушника відповідними уповноваженими на це державними представниками. Знання суті правопорушення дозволяє правильно кваліфікувати правопорушення, приймати законні рішення у справах, забезпечувати дотримання правопорядку.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бойко В.Є., Правопорушення : поняття , склад , види / В.Є.Бойко // *Здоров'я та суспільство*: Збірник наукових праць. – Кропивницький, 2019. – 290 с.
2. Донченко О. І. Особливості розмежування правопорушень / О. І. Донченко // *Митна справа*. – 2015. – № 2(2.2). – С. 72-79. – URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2015_2\(2\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2015_2(2)).
3. Туровська С., Класифікація правопорушень в юридичній сфері // *Літописець*. Випуск 16: Збірник наукових праць VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної

декларації прав людини)» (м. Житомир, 9 грудня 2020 року). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2021. – 283 с.

4. Права і свободи людини та їх забезпечення в умовах несвободи: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 01 листоп. 2018 р.) / - Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів, 2018. – 450 с.

5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : Підручник / О.Ф.Скакун. – Х.:Консум , 2001 – С. 656

6. Шанюк А.О., Характеристика поняття правопорушення. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/6064/1/20161101APD_P059-061.pdf

Ліліана ЖУРАВСЬКА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж КНТЕУ,
м. Житомир, Україна

ПРОБЛЕМИ УТРИМАННЯ ЖІНКИ ТА ЧОЛОВІКА, ЯКІ НЕ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ШЛЮБІ ТА ПРОБЛЕМА ПОДІЛУ ЇХ МАЙНА

Стаття 91 Сімейного Кодексу України регулює право на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою.

Якщо жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, тривалий час проживають однією сім'єю, той із них, який під час спільного проживання став недієздатним, має право на утримання відповідно до статті 76 Сімейного Кодексу України. Це означає, що особа, яка стала недієздатною під час спільного проживання, має право на матеріальне забезпечення іншої сторони за умови, що вона може надати цю підтримку. Оскільки статтею 76 Сімейного Кодексу України встановлено право на утримання після розірвання шлюбу, це означає, що права чоловіка та жінки, які не перебувають у шлюбі, та тих, хто перебуває у зареєстрованому шлюбі, у цьому випадку рівні.

Таким чином, вимога «фактичного подружжя» на аліменти може виникнути лише за двох обов'язкових умов:

- 1) тривале проживання сім'ї;
- 2) наявність непрацездатності у чоловіка чи жінки, які тривалий час перебувають у фактичних подружніх стосунках.

Закон не встановлює, скільки років визначається як «тривалий термін» у фактичному подружжі.

Лепеха С.М., зокрема, вважає доцільним замість оціночної категорії «постійне місце проживання» встановити певний термін – спільне проживання

не менше десяти років. Він вважає, що це достатньо часу для співіснування людей, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

Щодо непрацездатності когось із фактичного з подружжя, то вона має настати під час спільного проживання. В іншому випадку норми статті 91 Сімейного Кодексу не застосовуються.

Тому з точки зору умов утримання осіб, які проживають у незареєстрованому шлюбі, права останніх є вужчими за права подружжя, який перебуває у зареєстрованому шлюбі, оскільки це подружжя має право на взаємне утримання та у разі втрати працездатності одного з них після фактичного припинення шлюбних відносин. Таким чином, у законі прямо не йдеться про обставини, на яких ґрунтуються аліментні відносини.

Конструюючи норми СК, які регулюють відносини, що виникають внаслідок обов'язку утримувати одного з «фактичних подружжя», законодавець не зробив їх дуже детальним і замість цього використав метод «посилання» на інші норми.

Однак у статті 91 СК, яка присвячена праву на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі, законодавець обмежився посиланням на окремі статті цього закону, які регулюють аліментні відносини між жінкою і чоловіком на зареєстрованому весіллі.

Виходом із цієї ситуації є застосування юридичної аналогії та використання положень статті 75 СК, яка, на думку автора, містить ряд рішень, придатних для врегулювання аліментних відносин між сторонами, які беруть участь у фактичному шлюбі.

Таким чином, до складу правової форми, яка є підставою для утримання аліментів за участю фактичного подружжя, є такі обставини:

1) наявність чоловіка та жінки у фактичних шлюбних відносинах (з сім'єю);

2) непрацездатність «справжнього подружжя», який потребує утримання.

Проте Овчатова-Редько А.О., крім вищезазначених обставин, пропонує визнати правові умови, що роблять юридичний склад повним, дещо ширший переліком:

1) тривале проживання у фактичних подружніх відносинах (проживання в сім'ї);

2) настання непрацездатності «фактичного подружжя», що вимагає утримання під час проживання в сім'ї;

3) потреба (тобто об'єктивно існуюча потреба в утриманні) залежного «фактичного подружжя»;

4) можливість другого «фактичного подружжя» надати матеріальну підтримку недієздатному та нужденному учаснику фактичного шлюбу.

У сукупності зазначені обставини та умови є юридичним складом – підставою виникнення аліментних правовідносин за участю фактичного подружжя.

Згідно із ст. 48 Конституції України кожен має право на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї, у тому числі на достатнє харчування, одяг та житло. Відповідно до ч. 3 ст. 46 Основного Закону України пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним засобом існування, повинні забезпечувати рівень життя не нижче встановленого законом прожиткового мінімуму.

Порівняння цих законодавчих положень показує, що держава намагається перекласти власну відповідальність за неналежний рівень життя своїх громадян на одного з подружжя, якщо пенсія одного з подружжя нижча за прожитковий мінімум за законом.

Якщо обидва подружжя отримують заробітну плату, пенсії, доходи від користування майном та інші, які не забезпечують їм засобів до існування, штраф не може бути нарахований навіть за наявності різниці в доходах.

Обов'язковою умовою (але вже не виникнення аліментного позову та його примусового виконання) є також можливість сплати аліментів «фактичному подружжю», до якого пред'явлено аліменти, оскільки за відсутності такої можливості суб'єктивне право суб'єктивного права не має права на аліменти. , можливість його практичної реалізації не надається.

Відповідно до норми ст. 60 СК України, майно, яке набуло подружжя за час шлюбу, належить дружині та чоловіку на праві сумісної власності незалежно від того, що один із них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Також ст. 368 ч. 3 ЦК України вказує на те, що майно набуте подружжям за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом.

Спільною сумісною власністю подружжя, зокрема, можуть бути: квартири, житлові й садові будинки; земельні ділянки та насадження на них, продуктивна і робоча худоба, засоби виробництва, транспортні засоби; грошові кошти, акції та інші цінні папери, паснакопичення в житлово-будівельному, дачно-будівельному, гаражно-будівельному кооперативі; грошові суми та майно, належні подружжю за іншими зобов'язальними правовідносинами,

тощо. Майно, яке належало одному з подружжя, може належати до спільної сумісної власності укладеною при реєстрації шлюбу угодою (шлюбним договором) або визнано такою власністю судом з тих підстав, що за час шлюбу його цінність істотно збільшилася внаслідок трудових або грошових затрат другого з подружжя чи їх обох. До складу майна, що підлягає поділу, включається загальне майно подружжя, наявне у нього на час розгляду справи, та те, що знаходиться у третіх осіб. Під час поділу майна враховуються також борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї.

Майно, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності, може бути поділено між сторонами. Загальна ідея поділу майна полягає у припиненні режиму спільності й виникненні на його основі режиму роздільності майна. Кожен із подружжя після поділу майна стає власником тієї чи іншої речі або сукупності речей і не пов'язує свої дії щодо володіння, користування та розпорядження майном з іншим із подружжя. Поділ спільного майна подружжя може бути здійснено під час існування шлюбу, у процесі його розірвання, а також після розірвання шлюбу. Відповідно до ч. 1 ст. 69 СК України дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу. Поділ майна подружжя може бути здійснено у добровільному або судовому порядку. Добровільний порядок застосовується, якщо подружжя домовилося щодо визначення часток кожного з них у праві на майно, а також дійшло згоди щодо конкретного поділу майна відповідно до цих часток.

Список використаних джерел і літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 року // *Відомості Верховної Ради України*. База даних «Законодавство України»/ Верховної Рад України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
2. Сімейний кодекс України : закон України від 10 січня 2002 № 2947-III // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. – 2002. – № 21-22. – Ст.135.
3. Цивільний кодекс України // *Відомості Верховної Ради України*. – 2003. – № 40–44. – ст. 356.
4. Ахмач Г.М. Договірні правовідносини членів сім'ї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Г.М. Ахмач; Одес. нац. юрид. акад. – Одеса, 2009. – 19 с. – С. 13.
5. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, Ю.В. Білоусов [та ін.]; за ред. Є.О. Харитонova. – Вид. 2-ге, допов. – Х.: Одіссей, 2008. – С. 145.
6. Овчатова-Редько А.О. Майнові правовідносини жінки та чоловіка, які перебувають у фактичному шлюбі, за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Овчатова-Редько Алла Олександрівна; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2009. – 19 с. – С. 12.

7. Сімейне право України : підручник / Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – С.123

Вероніка ЗАЛОГІНА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КОНЦЕПЦІЯ ПОДІЛУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНА РЕАЛІЗАЦІЯ

Концепція поділу державної влади цікавить науковців та юристів-практиків вже багато століть. Однак, навіть сьогодні у світі існує безліч думок та теорій щодо цієї тематики, і Україна не виняток. Розробка нормативно-правових актів, які регулюють цю сферу діяльності, повною мірою не охоплює весь той об'єм суспільних відносин, які потребують врегулювання. В сучасних реаліях ми потребуємо важливих кроків щодо удосконалення цієї системи, адже існування її на законодавчому рівні не дає нам впевненості у ефективному її функціонуванні. Довгий час над цим питанням працювало багато дослідників, проте навіть сьогодні такі дослідження не втрачають своєї актуальності.

Історія розвитку концепції поділу державної влади знаходило своє відображення у працях багатьох науковців, філософів: Шарля Луї де Монтеск'є, Жана-Жака Руссо, Дж. Лока, а також юристів-правників та політологів. До таких відомих діячів сучасності відносяться Скрипнюк О.В., Погорілко В.Ф., Фрицький Ю.О., Плахотнюк Н.Г., Сухонос В.В., Кампо В.М., Совгиря О.В., Копейчиков В.В., Колодій А.М., Скоромеха В.Є., Янчук А.О., Приходько Х.В., Костицький Б.Ф., Марцеляк Н.Г., Дягілев О.В., Журавльова Г.С., Барабаш Ю.Г., Шаповал В.М., Серьогіна С.Г., Наливайко Л.Р. та багато інших.

Проте варто відзначити, що одним із найважливіших фундаментів, який став базисом у формуванні концепції поділу державної влади, являється праця відомого французького філософа-просвітника Шарля Луї де Монтеск'є «Про дух законів». Адже саме вона дала поштовх до розуміння такого поняття, як політична свобода.

Однак, сьогодні перед суспільством стоїть важлива ціль, удосконалення тих напрацювань, які створювалися протягом багатьох століть. Адже, ніщо не стоїть на місці, людство в сучасних реаліях потребує приведення нормативно-правового забезпечення будь-якої з країн світу до сучасних умов. Епоха

діджиталізації занурює нас в глобалізаційний процес, який буде знаходити своє відображення у нашому майбутньому. Тому метою даного дослідження є розгляд історичного розвитку концепції поділу державної влади та реалізація цього досвіду в сучасних реаліях.

Перш за все хотілося б звернути увагу на працю «Про дух законів» Шарля Луї де Монтеск'є, який став основоположником належної організації державної влади та функціонування справедливих законів у державі.

Варто звернути увагу, що політичні, економічні, соціальні чинники завжди впливали на формування державного апарату. Нажаль, досить часто ми споглядаємо негативний досвід, який показує нам, що держави ігнорують таким поняттям, як взаємозалежність гілок влади.

Однак, саме відомий філософ-правник вперше запропонував суспільству таке поняття, як поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову. Важливим було те, що ця теорія передбачала гарантування безпеки громадянам від свавілля та випадків зловживання владою, а найголовніше – забезпечення політичної свободи [2].

Сьогодні Україна проходить тернистий шлях до формування такої ідеальної моделі державного управління, адже цей багаторічний досвід такого політико-адміністративного мистецтва досить складно адаптувати до сучасних вимог і тенденцій, адже небажання наших управлінців обмежити свої потреби, які спрямовані на захоплення влади є напевно найбільшою хворобою нашої держави, і не тільки нашої.

Монтеск'є розглядав основним пріоритетом у праві загальнолюдську цінність, адже як він визначав у своїх трактатах, що основною цілю права є свобода, безпека та рівність людей. Однак його теорія досить відрізнялася від поглядів Гоббса. Адже саме Монтеск'є визначив головним законом не війну, а мир. Законодавець має зважати на фактори, які впливають на суспільний розвиток та законодавчий процес. І саме це поєднання включається в таке поняття, як «дух законів». Кожен з цих елементів є взаємодоповнюючими частинками великої системи, яка формує рівень державного управління у будь-якій країні світу, та створює ефективну модель поділу державної влади [3, с. 105].

Розглядаючи світовий досвід, варто звернути увагу на сучасну реалізацію концепції поділу державної влади в Україні.

Стаття 6 Конституції України (далі – Конституція) чітко встановлює, що державна влада в Україні поділяється на законодавчу, виконавчу та судову. Статтею 75 Конституції визначено, що єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Відповідно до статті 113 Кабінет

Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Частинами першою та другою статті 124 Конституції України визначено, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій, які надані судам, а також привласнення цих функцій іншими органами або ж посадовими особами не допускаються. Важливим аспектом є те, що Президент не відноситься до жодної з гілок влади.

Водночас, слід зауважити, що разом з органами державної влади у державному механізмі України функціонує багато інших прямо або ж опосередковано названі у Конституції органи, які є уповноваженими на виконання функцій держави, проте ці органи не відносяться до жодної з «гілок» державної влади (законодавчої, виконавчої, судової). До них можна віднести прокуратуру, Службу безпеки України, Центральну виборчу комісію, Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення та інші [4].

Розглянувши загальну структуру поділу державної влади, треба визнати, що неможливо проводити чіткі межі між гілками державної влади. Проте керуючи таким величезним механізмом, як держава, варто чітко визначати повноваження, що належатимуть до виняткової компетенції однієї із гілок влади. В даному випадку, саме завдяки поділу державної влади зберігається система стримувань і противаг. Ця система дуже часто сприймається в науковій літературі як окремий принцип організації державно-владних інститутів.

Як зазначав у своїх напрацюваннях А. Колодій: «усе ж таки абсолютної рівноваги властей у конституційній практиці не існує. Законодавча влада, безперечно, посідає провідне місце у теорії розподілу влад і це пояснюється тим, що саме закони є основою функціонування інших гілок влади, саме на реалізацію останніх спрямована їх діяльність» [1, с. 10].

На жаль, нормативно-правова база, яка регулює на сьогоднішній день питання цих правовідносин є недостатньо обґрунтованою, містить в собі великі прогалини та колізії. Багато сучасних законів мають декларативний характер і їх практична сторона не є дотичної до повного регулювання таких правовідносин.

Отже, підсумовуючи вищевикладене варто зазначити, що консервативний варіант поділу влади, на жаль, повністю так ніколи і не був втілений у життя. Можна говорити лише про більше або менше приближення до нього. Адже у демократичних країнах світу існують досить різні моделі реалізації принципу поділу влади. Ця ідеальна модель може стати для нас відправною точкою, а вже формування реального функціонування усіх гілок влади ми зможемо сформулювати лише тоді, коли враховуючи досвід минулих поколінь створимо нову модель, яка враховуватиме потреби людей, які диктує нам сьогоднішня.

Список літератури та використаних джерел

1. Колодій А.М. Теорія розподілу влад і практика формування органів державної влади за новою Конституцією України. А.М. Колодій. Ідеологія державотворення в Україні: історія і сучасність: матеріали науково-практичної конференції 22-23 листопада 1996 року/НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, Міністерство освіти і науки України, АПрН України. Київ, 1997. 196 с.
2. Монтескьє Ш. О духе законів. Санкт-Петербург, 1900. 161 с.
3. Костицький М.В., Чміль Б.Ф. Філософія права. Київ, 2000. 330 с.
4. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.

Олена ЗОСІМОВИЧ

старший науковий співробітник,
Національний музей космонавтики ім. С. П. Корольова,
Житомир, Україна

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В
60-70-Х РОКАХ ХХ СТ.**

Швидкий розвиток космічних досліджень, комерціалізація космічної галузі, залучення приватного сектору спричинили формування нових правових засад функціонування цієї галузі. Для розуміння сучасного стану нормативно-правової бази космічної діяльності звернемося до основних принципів космічних досліджень, які сформувались в 60-70 х роках ХХ ст., які були задекларовані у резолюціях Генеральної Асамблеї ООН та міжнародних договорах.

Метою дослідження є визначення правового режиму космічної діяльності, закріпленого у міжнародному законодавстві на етапі його формування в 60-70- х роках ХХ ст.

Першими базовими документами міжнародного космічного характеру вважають Декларацію правових принципів діяльності держав з дослідження та використання космічного простору 1963 року (Декларація про принципи), Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла 1967 р. (Договір по космосу), Угоду про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН в 1967 р. (Угоду про рятування); Конвенцію про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН в 1971 р. (Конвенцію про відповідальність); Конвенцію про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний

простір, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН в 1974 р. (Конвенцію про реєстрацію); Угоду про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН в 1979 р. (Угоду про Місяць).

Згідно з законодавством суб'єктами космічної діяльності є: держави, та міжнародні міжурядові організації, космонавти. Також в документах зустрічається згадка про неурядових юридичних осіб, але їх діяльність «має провадитись з дозволу і під постійним спостереженням відповідної держави – учасниці Договору» (Ст. 6 Договору по космосу) [2]. Об'єктами визначені космічний простір, Місяць та інші небесні тіла, штучні космічні об'єкти, які були запущені в космос, об'єкти, доставлені або споруджені на небесному тілі, та на їх складові.

Документи визначили права учасників космічної діяльності: здійснювати космічну діяльність без будь-якої дискримінації; вільно проводити дослідження в космосі та на космічних тілах; використовувати будь-яке обладнання або засоби та військовий персонал для наукових досліджень та інших невійськових цілей; зберігати юрисдикцію та контроль над запущеними космічними об'єктами та екіпажами; консультуватися з державою, яка планує космічні експерименти у разі, якщо є підстави вважати, що вони будуть нести шкоду діяльності інших держав з мирного дослідження космічного простору; отримувати допомогу в космосі.

Суб'єкти космічної діяльності несуть певні обов'язки: сприяти міжнародному співробітництву в космосі в галузі наукових досліджень; здійснювати космічну діяльність відповідно до норм міжнародного права; надавати космонавтам (астронавтам) інших країн допомогу у випадку лиха або аварійної ситуації, примусової посадки та негайно повертати їх державі, яка здійснила запуск; без затримки інформувати інші держави або Генерального Секретаря ООН про встановлені космічні явища, небезпечні для здоров'я та життя космонавтів; нести міжнародну відповідальність за діяльність в космосі своїх урядових та неурядових юридичних осіб; нести міжнародну відповідальність за шкоду, що спричинили космічні об'єкти; повертати країні, що запустила, її космічні об'єкти; обов'язково реєструвати космічні об'єкти

Назвемо базові принципи космічної діяльності, зазначені в перших документах:

1. Використання космічного простору виключно в мирних цілях, виключно на благо людства і добробуту держав, незалежно від ступеня їх економічного та наукового розвитку, недопущення пропаганди війни або інших актів агресії; зобов'язання «не виводити на орбіту навколо Землі будь-які об'єкти з ядерною зброєю або будь-якими іншими видами зброї масового

знищення, не встановлювати таку зброю на небесних тілах і не розміщувати таку зброю в космічному просторі будь-яким іншим чином» (Договір по космосу, Ст.3, 4) [2].

2. Рівний доступ всіх країн до космічних досліджень і використання космосу. Декларація про принципи (п.2) зазначає, що космічний простір і небесні тіла повинні бути доступними і відкритими для дослідження і використання всіма державами на основі рівності і згідно з міжнародним правом [1]. Це положення є дуже важливим на теперішній час, коли до дослідження космосу долучається все більше країн.

3. Дотримання норм міжнародного права, включаючи Статут Організації Об'єднаних Націй в інтересах підтримання міжнародного миру і безпеки, а також розвитку міжнародного співробітництва і взаєморозуміння (Декларація про принципи, п.4) [1].

4. Нерозповсюдження державного суверенітету на космічний простір; заборона національного присвоєння космосу. «Космічний простір і небесні тіла не підлягають національному привласненню ні шляхом проголошення на них суверенітету, ні шляхом використання або окупації, ні будь-якими іншими засобами», – зазначає Декларація про принципи (п. 3) [1].

5. Збереження права власності, юрисдикції та контролю над об'єктом, запущеним в космічний простір, держави, яка його запустила; обов'язкова реєстрація об'єкту. В статті 8 Договору по космосу проголошується збереження права власності на космічні об'єкти, запущені в космічний простір, включаючи об'єкти, доставлені або споруджені на небесному тілі, і на їх складові частини під час їх знаходження в космічному просторі або на небесному тілі, або після приземлення [2]. Конвенція про реєстрацію уточнює ці положення необхідністю надати інформацію про кожний об'єкт і обов'язкове нанесення позначень або реєстраційного номеру на об'єкт (Стаття 5 Конвенції про реєстрацію) [4].

6. Принцип відповідальності передбачає, що міжнародну відповідальність кожної держава, яка здійснює запуск космічного об'єкта, а також кожна держава, з території або установок якої відбувається запуск за шкоду, заподіяну таким предметом або його складовими частинами на Землі, у повітряному просторі чи в космічному просторі іноземній державі або її фізичним і юридичним особам (Декларації про принципи, п. 8) [1]. Положення Декларації були розширені у Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами. Зокрема, Ст. 2 проголошує абсолютну відповідальність та виплату компенсації за шкоду, завдану космічним об'єктом на поверхні Землі або повітряному судну в польоті. В Статті 4 передбачена

солідарна відповідальність запускаючих країн за шкоду, нанесену третій державі [3].

7. Принцип взаємодопомоги. Космонавти розглядаються державами як посланці людства в космос. Тому у випадку аварії, лиха або вимушеної посадки на території іноземної держави чи у відкритому морі, кожна держава повинна надати їм допомогу. «Космонавти, які здійснять таку вимушену посадку, мають бути в безпеці і негайно повернуті державі, до реєстру якої занесений їх космічний корабель» (Декларація про принципи, п. 9). Положення декларації були уточнені в Угоді про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 19 грудня 1967 р [5].

8. Принцип екологічної безпеки. Вивчення і дослідження космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла повинно проводитись таким чином, щоб уникати їх шкідливого забруднення, а також «несприятливих змін земного середовища внаслідок доставки позаземної речовини» (Договір по космосу, Ст. 9) [2].

9. Принцип інформативності і відкритості. Договір про космос декларує надання можливості спостерігати за польотом космічних об'єктів, що запускаються державами – учасниками Договору (Ст. 10) та необхідність інформувати Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй і громадськість та міжнародну наукову спільноту про характер, хід, місця і результати космічної діяльності (Ст. 11) [2].

Отже, міжнародне законодавство 60-70-х років ХХ ст. поклало початок для формування правового режиму космічної діяльності, а принципи, що закладені у ньому, залишилися базовим для здійснення космічних досліджень і в наш час. В той же час, подальший розвиток космонавтики поставив нові проблеми перед законодавством, зокрема проблему регулювання правового статусу космонавтів, згодом, космічних туристів; космічного страхування; проблему відповідальності за космічне сміття тощо. Всі вони успішно вирішуються міжнародними та національними нормативно-правовими актами.

Список використаних джерел і літератури

1. Декларація правових принципів діяльності держав з дослідження та використання космічного простору. URL: [http:// zakon. rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua) (Дата звернення: 13.01.2022)
2. Договір про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла URL: <http:// zakon. rada.gov.ua> (Дата звернення: 13.01.2022)
3. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами URL: <http:// zakon. rada.gov.ua> (Дата звернення: 13.01.2022)

4. Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір. URL: [http:// zakon. rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua) (Дата звернення: 13.01.2022)

5. Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір URL: [http:// zakon. rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua) (Дата звернення: 13.01.2022)

Ганна ЗУБКО,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ВИДИ ВІДПУСТОК

Питання правового регулювання вільного часу виникло практично одночасно з питанням правового регулювання робочого часу. Для деяких стародавніх країн це було не досить актуально. Таким чином, у Стародавньому Римі використовувалися не тільки канікули, а й перші курорти для відпочинку. При цьому таке задоволення було доступне лише заможним громадянам [4, с. 54].

Однак навіть раби мали «відпустку», яка тривала тиждень. Робітники фабрик та мануфактур у середні віки не мали жодного тижня відпочинку. Вихідні припадали на релігійні свята та неділі, кількість яких у році була досить великою. У багатьох співробітників просто не було роботи в холодну пору року, або її тривалість значно скоротилася. Це був щось подібне до відпустки без оплати. У 19 столітті європейські державні службовці та вчителі могли їздити у відпустку. Однак розмір «відпустки» не регламентувався, і співробітники або взагалі нічого не отримували, або задовольнялися чимось на кшталт невеликого бонусу [3, с. 24].

Щорічна відпустка, яка у свою чергу ділиться на:

- основна відпустка. Надається співробітникам, які пропрацювали не менше року. Тривалість основної відпустки має бути не менше 24 календарних днів.

- додаткова відпустка за роботу зі шкідливими та важкими умовами праці. Кабінет Міністрів України затвердив Список, у якому виявляються працівники, які потрапляють до цієї категорії. Конкретна тривалість відпустки встановлюється колективним чи трудовим договором.

- додаткова відпустка за особливий характер роботи. Тут також слід дотримуватись Списку. Тривалість такої відпустки визначається колективним чи трудовим договором залежно від часу роботи конкретного працівника у тяжких умовах. Така відпустка може тривати до 35 днів для працівників, які

виконують роботу, пов'язану з додатковим нервово-емоційним та інтелектуальним стресом, або у складних географічних та геологічних умовах; або до 7 днів для працівників із нестандартним робочим днем.

Додаткова навчальна відпустка.

Така відпустка надається працівникам, які здобувають середню освіту, навчаються у професійно-технічних установах, у вищих навчальних закладах. Тривалість такої відпустки залежить від причин її надання та типу навчального закладу, в якому навчається працівник.

Творчий відпочинок.

Його можна надати співробітникам, котрі пишуть дисертації, підручники тощо.

Соціальні свята, які у свою чергу діляться:

- декретна відпустка. Тривалість відпустки становить до 70 календарних днів до пологів та 56 днів після пологів. Після пологова відпустка може бути продовжена до 70 днів у зв'язку з ускладненнями при пологах.

- відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. За бажанням матері після закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами їй може бути надано відпустку з догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

- додаткова відпустка для працівників, які мають дітей. Така відпустка надається жінці, яка має двох і більше дітей віком до 15 років, дитину-інваліда, матері або батька-одинака. Тривалість такої відпустки становить 10 днів без урахування святкових та неробочих днів.

Неоплачувана відпустка.

Щорічна основна та додаткова відпустка, навчальна відпустка, творча відпустка та додаткова відпустка для працівників, які мають дітей, оплачуються за рахунок компанії або за рахунок фізичної особи. Допомога при вагітності та пологах, а також догляд за дитиною до досягнення нею трирічного віку здійснюється за рахунок коштів державного соціального страхування [1].

Отже, слід відзначити застосування відпусток як засобу матеріального стимулювання сумлінних працівників, працівників, які тривалий час працюють на одному підприємстві. За радянських часів такі норми були передбачені законодавством колишнього СРСР (надання додаткових днів відпустки за безперервну роботу на одному підприємстві, в установі, організації"), які втратили чинність.

У деяких аспектах регулювання часу відпочинку Україна дещо відстає від розвинених країн, в інших питаннях вітчизняне законодавство є більш сприятливим для працівника. Не зважаючи на особливості правової

регламентації часу відпочинку у зарубіжних країнах, можна виявити деякі загальні риси й тенденції з національним законодавством, а саме: збільшення кількості відпусток спеціального цільового призначення, які оплачуються; збільшення загальної тривалості соціальних відпусток; поширення навчальних відпусток, у тому числі з метою підвищення кваліфікації працівників. Водночас система заохочувальних відпусток у розвинених країнах має більш широке застосування, ніж в Україні.

Список використаних джерел і літератури:

1. Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/504/96-вр
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322 – VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
3. Дмитрієва К.І. Правове регулювання часу відпочинку за законодавством країн із розвинутою економікою / К.І. Дмитрієва // Часопис Київського університету права. – 2013. – №1. – С.193-199.
4. Гаращенко Л. П. Проблеми правового регулювання робочого часу та часу відпочинку за проектом Трудового кодексу України // Кодифікація трудового законодавства України : [монографія] / за ред. Н. М. Хуторян, М. І. Іншина, С. М. Прилипка, О. М. Ярошенка. — Х. : ФІНН, 2009. — С. 211–220.

Tatyana KAIDANOVYCH,
senior lecturer at the Department of Law,
PhD candidate,
Polissya National University,
Legal Associate, Google LLC
Zhytomyr, Ukraine

RIGHT TO PRIVACY UNDER THE GDPR: DIGITAL PRIVACY RIGHTS

The development of technology, globalization and easy access to information on the one hand opens up unparalleled opportunities for everyone, and on the other hand exposes private life to the general public. Enthusiasts forget that as easy as it is to find information online about anyone and anything, just as easily anyone can find information about them. Unfortunately, legal regulation does not keep pace with technological advances, leaving many gaps in the protection of human rights. The most pressing legal issue in the digital world is a right to privacy.

Privacy is a fundamental human right, enshrined in numerous international human rights instruments. It is essential to the protection of human dignity and

creation of the basis of any democratic society. It also supports and reinforces other rights, such as freedom of expression, information and association.

Activities that restrict the right to privacy, such as surveillance, can only be justified when they are prescribed by law, necessary to achieve a legitimate aim, and proportionate to the aim pursued.

As innovations in information technology have enabled previously unimagined forms of collecting, storing and sharing personal data, the right to privacy has evolved to encapsulate State obligations related to the protection of personal data. A number of international instruments enshrine data protection principles, and many domestic legislatures have incorporated such principles into national law [2, p. 2].

Numerous international documents regulate the right to privacy in Europe like the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the European Convention on Human Rights, the Charter of Fundamental Rights of the European Union, the Council of Europe Convention for the Protection of Individuals with Regard to Automatic Processing of Personal Data, EU ePrivacy Directive 2002/58/EC, EU Data Protection Directive 95/46/EC and other local laws.

One of the most effective tools for data protection nowadays in Europe is the General Data Protection Regulation (GDPR) from 25th May 2018. It can be called a “Privacy Constitution” for EU citizens, since it’s designed to give individuals a lot of control and instruments to manage their personal data. Those rights are defined in GDPR as “the Rights of the Data Subject”.

It’s worth mentioning that the GDPR is the toughest privacy and security law in the world. Though it was drafted and passed by the European Union (EU), it imposes obligations onto organizations anywhere, so long as they target or collect data related to people in the EU [3]. For example, a person with USA citizenship, who lives in Spain, will submit a privacy complaint to the social media platform’s legal department about the disclosure of personal data (right to image) by the third party. This complaint will be evaluated under GDPR since the alleged violation happened on the territory of an EU country.

GDPR [4] is a complex and thorough legal act. Chapter III is dedicated to the particular rights that are united under the umbrella of the Right to Privacy. Individuals’ rights include:

- Right to information (where personal data are collected from, where it is stored, whether or not personal data concerning him or her are being processed, how it’s used etc);
- Right to rectification (the right to obtain from the controller without undue delay the rectification of inaccurate personal data concerning him or her);

- Right to erasure or the right to be forgotten (the right to request an erasure of personal data that is no longer necessary in relation to the purposes for which they were collected or processed. Example: murder allegations from 10 years old that were not confirmed in court etc).
- Right to restriction of processing (applies when the processing of the personal data is contested by the individual, for a period enabling the controller to verify the accuracy of the personal data; the processing is unlawful and the person opposes the erasure of the personal data and requests the restriction of their use instead; the controller no longer needs the personal data for the purposes of the processing, but they are required by the individual for the establishment, exercise or defence of legal claims etc);
- Right to data portability (the right to have the personal data transmitted directly from one controller to another, and the right to receive the personal data in a structured, commonly used and machine-readable format etc);
- Right to object (an individual has the right to object, on grounds relating to his or her particular situation, at any time to processing of personal data. The controller shall no longer process the personal data unless the controller demonstrates compelling legitimate grounds for the processing which override the interests, rights and freedoms of the person or for the establishment, exercise or defence of legal claims);
- The Right to Avoid Automated Decision-Making (the person has the right not to be subject to a decision based solely on automated processing, including profiling, which produces legal effects concerning him or her or similarly significantly affects him or her).

GDPR is well appreciated for its straightforward enforcement. Every EU country has a specific data protection authority to enforce the Act. Every person can easily submit an e-complaint and be sure that it will be addressed swiftly and accurately. Since the sanctions for the violations of privacy rights are very high and quite limited time is given to voluntarily remove a breach of privacy from online platforms, corporations, businesses and individuals do their best to avoid them and react quickly to the Data protection authorities' and particular individuals' requests.

Another interesting thing is that in practice corporations do not comply with privacy complaints on behalf of businesses. Only private individuals can possess rights to privacy under the GDPR. Hence, it is important to remember that if you're representing a company's employees or complain for privacy breach like unauthorized filming within an office building, these types of claims are less likely to be addressed than if you instruct particular employees to submit privacy complaints personally.

Every legal act has legal loopholes or exceptions as we call them. Even though GDPR is considered to be pretty tough there are particular situations when companies and corporations can choose to not comply with individual privacy requests and deny them. Here they are:

- When processing involves as a right to the freedom of expression and information;
- When processing involves compliance with a legal obligation and the public interest;
- When processing includes reasons of public interest within the realm of public health;
- When processing meets the guidelines published in Article 89(1) (or public interest, historical or scientific purposes, or statistics purposes);
- When processing is for the "establishment, exercise, or defence of legal claims [5].

As a practicing corporate lawyer I believe it is important to mention that in the legal complaints resolution process within global digital companies like Google, Facebook, WhatsApp, Instagram, YouTube one of the main aspects that is taken seriously into consideration is a correlation of a personal right to privacy and a public interest.

As A. Kopeichenko rightly points out, the desire of a person to feel his autonomy in a society protected by the right to privacy (privacy) is always in dialectical conflict with the interests of others and society, in particular, security and welfare, protection of rights and freedoms other persons [1, p. 22].

Corporate lawyers are tempted to keep all the privacy data in the possession of the comptroller (company) while using abovementioned loopholes. However, evaluation on business risks takes place, when it comes to the reputational damage of the company or potential financial sanctions. Another thing is a globally enforceable Right to Information, mentioned early in the Universal Declaration of Human Rights in 1948. Hence, public interest is always a cornerstone in resolution of privacy complaints.

Once working with privacy related cases it's very important to conduct thorough research on the complainant, on the issue highlighted in the report content, analyse (if possible) complainant's previous online behavior (or activity within the platform/ corporation/ product/business), establish a timeframe of when the content was published and when private information was used first, identify an uploader or publisher of the information at issue, compare public interest with the individual right for privacy. It's essential to be at the right place to make a decision in

privacy related cases, therefore a deep understanding of the legislation, GDPR in particular, attention to details and respect for human rights needs to be in place.

References:

1. Копейченко А. В. Обмеження права на приватність інформації персонального характеру в цілях боротьби зі злочинністю: міжнародно-правовий аспект. *Адвокат*. 2009. № 8. С. 22-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2009_8_4
2. The Right to Privacy in Ireland. *Stakeholder Report Universal Periodic Review Submission: 25th Session*. Submitted by Privacy International and Digital Rights Ireland, September 2015. P.1-15.
3. Ben Welford. What is GDPR, the EU's new data protection law? URL: <https://gdpr.eu/what-is-gdpr/>
4. General Data Protection Regulation (GDPR). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679>
5. Nicole Olsen. The Eight User Rights Under the GDPR. *Privacy Policies blog*. 21 may 2021. URL: <https://www.privacypolicies.com/blog/gdpr-eight-user-rights/>

Христина КОВАЛЬЧУК,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН

Трудові відносини в суспільстві були і завжди будуть актуальними. Трудове право регулює найважливіші суспільні відносини, які виникають між працівником та роботодавцем під час здійснення своєї трудової діяльності. Суспільні відносини, які врегульовані нормами трудового права, є важливою складовою життя людини.

Основну роль у регламентації суспільних відносин у сфері праці, відіграють безпосередньо норми трудового права. Сучасний етап розвитку відносин праці характеризується бурхливим розвитком законодавства, який викликає необхідність адаптування норм та інститутів щодо умов ринкової економіки, а також виключення застарілих та вироблення нових норм.

Сучасний етап розвитку трудового права України пов'язаний із здобуттям незалежності України у 1991 році. Під впливом переходу до ринкової економіки, а також налагодження міжнародних зв'язків у всіх сферах суспільного життя реформування трудового права України відбувалося у таких напрямках, а саме: напрямку децентралізації та лібералізації правового

регулювання трудових відносин найманої праці; запровадження механізмів соціальних діалогів, а також приведення у відповідність до міжнародних стандартів трудових прав людини.

Новий етап розвитку трудового права можна назвати етапом якісних змін і перетворень у всіх сферах життєдіяльності, в тому числі і у практиці трудових правовідносин. Відбувається значне розширення суспільних відносин, що потребують систематизації та встановлення критеріїв для віднесення їх до предмета трудового права.

Сучасний етап розвитку трудового права характеризується бурхливим розвитком нового законодавства. Дослідивши основні тенденції розвитку трудового права України, можна виділити основні його ознаки: єдність приватних і публічних засад (трудові права за своєю природою є невід'ємними, невідчужуваними правами людини, які базуються на принципах свободи і рівності); посилення значення міжнародних стандартів трудових прав, які були проголошені в актах ООН, МОП, а також у регіональних організаціях; посилення правового регулювання трудових відносин; розвиток нетипових форм зайнятості; розширена сфера індивідуально-договірного регулювання тощо.

Відбулося значне розширення суспільних відносин, які потребували систематизації та встановлення критеріїв для того, щоб віднести їх до предмета трудового права. З'явилися нові види відносин, які опосередковували використання найманої праці в нестандартних формах. До нестандартних форм зайнятості відносять: 1) робота на умовах неповної зайнятості (неповний робочий день); 2) термінову або короткострокову роботу; 3) роботу на дому; 4) віддалену (дистанційну) роботу; 5) самозайнятість; 6) псевдозайнятість; 7) тимчасову агентську роботу.

На сучасному етапі розвитку трудового права з'явилося чимало нормативно – правових актів, які регулюють трудові правовідносини між працівником та роботодавцем.

26 червня 1996 року був прийнятий нормативно-правовий акт – Конституція України, яка проголошує основні права та свободи громадян. Відповідно до статті 43 Конституції України кожен громадянин має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку громадянин собі вільно обирає або вільно погоджується на неї. Кожен громадянин також має право на належні, безпечні та здорові умови праці, на заробітну плату, яка має бути не нижчою ніж встановлено законом. Крім Конституції України були прийняті й інші нормативно -правові акти, які регулюють трудову діяльність, зокрема: закони, укази та розпорядження

Президента України; постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; відомчі акти, акти соціального партнерства, органів місцевого самоврядування, а також локальні норми, які діють у межах конкретних підприємств.

Найважливішим серед законодавчих актів, які регулюють трудову діяльність є Кодекс законів про працю, який прийнятий 10 грудня 1971 року. Також були прийняті такі Закони України: «Про зайнятість населення», «Про колективні договори і угоди», «Про відпустки», «Про охорону праці», «Про оплату праці», «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», «Про сільськогосподарську кооперацію» тощо.

Як уже було зазначено, найважливішим серед законодавчих актів, які регулюють трудову діяльність є Кодекс законів про працю (10 грудня 1971 року). Кодекс законів про працю регулює найважливіші трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, підвищенню ефективності суспільного виробництва, а також поліпшенню якості роботи та зміцненню трудової дисципліни. Згідно з частиною другою Кодексу законів про працю, працівника реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємствах, установах чи організаціях або з фізичною особою.

Право на працю - це природне, невід'ємне право людини. Юридичним механізмом забезпечення цих прав становлять гарантії, які передбачені в статті 43 Конституції України та статті 5-1 КЗпП України.

КЗпП України передбачено такі гарантії забезпечення права громадян на працю:

- вільний вибір виду діяльності;
- безкоштовне сприяння державними службами зайнятості у підборі роботи та працевлаштуванні відповідно до покликання, здібностей, освіти;
- безоплатне навчання безробітних на новій професії;
- компенсація матеріальних витрат у зв'язку з направленням на роботу в іншу місцевість відповідно до чинного законодавства;
- захист від необгрунтованої відмови у прийнятті на роботу, незаконного звільнення тощо.

Для того, щоб забезпечити реалізацію прав громадян на працю було створено систему спеціальних уповноважених державних органів.

Право на працю також розкривається в низці міжнародних актів, зокрема в «Загальній декларації прав людини», яка прийнята 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН. Відповідно до якої кожна людина має право на працю, на свій вільний вибір роботи та справедливі, сприятливі умови праці, а також на захист від безробіття.

У міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, який прийнятий 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН, передбачено міжнародний стандарт права на працю. Зокрема стаття 6 пакту передбачає право на працю кожної людини дістати можливість заробляти собі на життя працею, яку воно сама обирає і на яку вільно погоджується. Стаття 20 пакту передбачає, право кожного на справедливі та сприятливі умови праці, зокрема:

- справедливу зарплату;
- винагороду за працю;
- задовільне існування для працівників та їх сімей;
- умови роботи повинні відповідати вимогам безпеки та гігієни;
- відпочинок, оплачувану відпустку.

Ще одним міжнародним актом, який декларує право працю є Європейська соціальна хартія, прийнята 3 травня 1966 року, яка визначає, що всі працівники мають право на рівні можливості та рівне ставлення до них у вирішенні питань про працевлаштування. Європейська соціальна хартія проголосила, що кожна держава зобов'язана гарантувати право працюючих чоловіків та жінок на рівну винагороду за працю рівної цінності.

Отже, сучасний етап розвитку трудового права характеризується бурхливим розвитком нового законодавства. Основними тенденціями розвитку сучасного трудового права України були: єдність приватних і публічних засад; посилення правового регулювання трудових відносин, розвиток нетипових форм зайнятості, розширена сфера індивідуально-договірного регулювання тощо. Відбулося значне розширення суспільних відносин, які потребували систематизації та встановлення критеріїв, з'явилися нові види відносин, які опосередковували використання найманої праці в нестандартних формах.

Таким чином, відновлення трудового законодавства спричинило за собою кількісні і якісні зміни джерел трудового права. Були прийняті нові нормативно-правові акти, які регулювали трудову діяльність, зокрема: Конституція України, Закон України «Про зайнятість населення», «Про колективні договори і угоди», «Про відпустки», «Про охорону праці», «Про оплату праці» тощо.

Список використаних джерел і літератури:

1. Трудове право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 564 с.
2. Кодекс законів про працю України (ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375).
3. Гавриленко Ю. Становлення українського трудового права: історичний аспект / Ю. Гавриленко // Наукові праці МАУП. – 2010. – Вип. 2(25). – С. 254–258.
4. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141).
5. Загальна декларація прав людини (10 грудня 1948р.).

6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (Ратифікований Верховною Радою УРСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73).

7. Європейська соціальна хартія (Ратифікована із заявами Законом № 137-V від 14.09.2006, ВВР, 2006, N 43, ст.418).

Аліна КОЗАЧУК,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПУБЛІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Мова – це не тільки носій культури та її величне явище, а й найважливіший політичний інструмент. Мовна політика є значущою складовою державної політики. В процесі свого становлення та розвитку українська мова пройшла немало етапів, що характеризувалися спробами заборони та знищення. Проте, ніщо не змогло подолати ту внутрішню силу, якою первинно була наділена українська мова, яка не дала нації розчинитися і зникнути. В країні, розділеній територіально і духовно, мова взяла на себе функції – вона стала об'єднавчим елементом. Тому максимально важливо зберігати самотність української мови передусім на законодавчому рівні.

Окремі питання розвитку мовної політики в Україні, публічного регулювання стало предметом дослідження багатьох науковців. Серед них Д. Власенко [2], Г. Панич [4], Н. Підбережник [5], В. Гошовська [1].

Тому, **мета** статті полягає у всебічному загальному висвітленні проблеми публічного регулювання мовної політики в Україні.

Для повноцінного розкриття мети дослідження було окреслено наступні завдання: проаналізувати особливості мовної політики в Україні, дослідити її основні риси.

Оскільки мова є чинником, що сприяє єдності народу, вона одночасно є явищем, яке роз'єднує багатоетнічне суспільство, а тому є такою соціальною реальністю, яка потребує спеціального нормативно-правового регулювання. Саме за допомогою права встановлюються основи використання мов у різних публічних сферах державного та суспільного життя. Характер правового регулювання порядку використання національних мов у державі залежить від стану національних відносин у країні, а також від тієї ролі, яку виконує та чи інша мова у суспільному житті [7].

Про мову, її функціонування піклуються не лише держави, які стають на шлях незалежності. Про неї дбають і ті держави, національним мовам яких абсолютно ніщо не загрожує [6]. Кожна країна сформувала свій підхід до мовного законодавства відповідно до власного національно-культурного, історичного, політичного, соціально-економічного досвіду. Саме ж мовне законодавство являє собою сукупність законодавчих і нормативно-правових актів, що регулюють використання мов у державі та світі.

У країнах світу статус мов врегульовується, як правило, конституцією та іншими законодавчими актами стосовно державної (офіційної, національної) мови. У демократичних країнах мовне законодавство зазвичай відповідає міжнародним правовим стандартам на рівні Ради Європи, ОБСЄ, ЮНЕСКО (ООН). Ці стандарти містяться в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950), Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (1966), Європейській хартії регіональних мов або мов меншин (1992) тощо [4]. До основних нормативних документів у сфері мовної політики європейських країн належить Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Вона біла прийнята 5 листопада 1992 року й набрав чинності 1998 року після того, як її ратифікували перші п'ять країн- учасниць у 1998 році [7].

У літературі поняття мовна політика знаходить неоднозначне тлумачення. У найбільш загальному вигляді «мовна політика» – це комплекс цілей та принципів, що визначають регулювання мовних практик у різних сферах життя держави й суспільства, а також сукупність правових, адміністративних та господарських механізмів, через які здійснюється згадане регулювання [2]. Все різноманіття суспільних зв'язків становить особливий тип національних відносин – мовні відносини. Змістом цих відносин, як і будь-якого виду правовідносин, є юридичні права та обов'язки їх учасників [7].

Врегулювання мовних відносин є одним із невід'ємних елементів забезпечення національної безпеки України, в тому числі й військової. З огляду на це мовне законодавство є вагомою частиною нормативно-правової бази у сфері етнополітичних відносин в нашій державі. Окремі з них гарантують мовні права національним меншинам, а саме: право на використання мови у приватних відносинах, публічних відносинах та в процесі взаємовідносин із державними установами; право представників національних меншин вивчати рідну мову; право на організацію мовою національних меншин навчально-виховного процесу у дошкільних навчальних закладах і школах. Разом із тим, ряд нормативно-правових актів закріплює статус української мови як державної. Вони визначають головні сфери її використання. Так, у статті 10

українську мову проголошено державною [5], що зумовлено державотворчою роллю української нації [6].

У 2010 році було видано президентський указ «Про концепцію державної мовної політики», що трактує українську мову як основу самобутності українського народу, його духовності й історичної пам'яті. Згідно з ним, повноцінне функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території держави є гарантією збереження ідентичності української нації, єдності України. Натомість звуження функціонування української мови в суспільстві суперечить інтересам національної безпеки України, ставить під загрозу її суверенітет. Проте, невдовзі всупереч основоположним принципам цієї концепції було прийнято Закон «Про засади державної мовної політики», відомий ще як «закон Ківалова–Колесніченка» [4]. Відповідно до нього органи місцевого самоврядування отримали дозвіл на використання регіональної мови не тільки для внутрішнього спілкування, а й у процесі листування із вищими органами державної влади. В наслідок цього в деяких регіонах нашої держави деякі мови (російська, польська, румунська та угорська) набули статусу регіональних мов. Згаданий акт створював досить сприятливі умови для розвитку регіональних мов. Так, громадянам нашої держави гарантувалося право державною або регіональною мовою отримувати освіту, а також право здійснювати наукову діяльність. До того ж, скасовувалося державне регулювання використання державної мови на телебаченні, у друкованих засобах масової інформації, у галузях книговидання, радіомовлення й телебачення.

28 лютого 2018 року Конституційний Суд України Закон України прийняв рішення «Про засади державної мовної політики». У ньому визнавалося, що вказаний закон не відповідає Конституції України у зв'язку з порушенням процедури розгляду та ухвалення законопроекту під час його прийняття [3].

25 квітня 2019 року Верховною Радою України ухвалено закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Відповідно до нього в Україні зміцнювалися позиції державної (української) мови, але при цьому права національних меншин не обмежувались [8].

Таким чином, питання врегулювання статусу мов, зокрема, державної мови, на законодавчому рівні має стратегічне значення для розвитку будь-якої держави. З огляду на російсько-українську війну це питання набуває особливої ваги для України.

Список використаних джерел літератури:

1. Гошовська В. А. Мовна політика в Україні: навч.-метод. Матеріали / В. А. Гошовська; уклад.: А. В. Фоменко, Ю. В. Стрілецька. К.: НАДУ, 2013. 36 с.
2. Дмитро Власенко Конституційно-правове регулювання мовних відносин в Україні / 23.05.2018 Режим доступу <https://khp.org/1527068382>
3. Микита Буров Нормативно-правове регулювання державної мовної політики в Україні Режим доступу <https://de-jure.ua/normativno-pravove-regulyuvannya-derzh/>
4. Панич Г. І., Іщенко О. С. Мовне законодавство // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019.
5. Підбережник Н., Ефективність державного управління. 2017. ВИП. 3 (52).
6. Ставицька Л. Державна мова в Україні. Чинники авторитету та комунікативної потужності / Л. Ставицька // *Державність української мови і мовний досвід світу* : міжнар. конфер., 26 травня. 2000 р. : тези доп. – К. : КМ Академія, 2000. – С. 378-385.
7. Ткаченко Є. В. Мовні відносини як об'єкт правового регулювання / Є.В. Ткаченко // *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. - Х. : Право, 2010. - Вип. 19. - С. 64-73. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>

Діана КОМАР,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж КНТЕУ,
м. Житомир, Україна

ЛІЗИНГ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЛІЗИНГУ

Ринок лізингових послуг в Україні перебуває у стадії застою, велика кількість операторів ринку припинила свою діяльність. З одного боку, це спричинено факторами соціально-політичними та економічними, а з іншого – недосконалістю нормативно-правового регулювання правовідносин лізингу. Трансформаційні процеси, що відбуваються в ринковій економіці України, обмеженість фінансових та інвестиційних ресурсів, необхідність удосконалення інноваційної складової виробництва зумовлюють пошук нових способів покращення та оновлення основних фондів підприємств. Одним із таких інструментів є лізинг, який є невід'ємним елементом господарських відносин у державах із розвинутою ринковою економікою. Для України цей вид діяльності є відносно новим, проте активно розвивається. Тому постає необхідність приведення українського законодавства, що регулює лізингові відносини, у відповідність до світових стандартів і визначення їх чітких правових критеріїв. Початковий етап правового регулювання лізингу в Україні, тільки в умовах

досить високого рівня правового забезпечення лізингових відносин просуватиметься успішно. Правова невизначеність відносин між партнерами, а в ряді випадків - незахищеність лізингодавців або лізингоодержувачів, різко збільшують ступінь ризику лізингових правочинів і є перешкодою для їх розвитку.

Правове регулювання лізингу є одним з методів державного регулювання, поряд із адміністративними, економічними, організаційними та інформаційними методами. Усі вони покликані створити нормальні умови діяльності суб'єктам господарювання відповідно до прийнятої національно-економічної політики, що проводиться державою. Становлення лізингових відносин в Україні відбувалося в умовах глибокого економічного спаду, наростання хаотичності та невизначеності функціонування економічної системи, високої інфляції та обвального розриву усталених господарських зв'язків, послаблення регуляторної ролі держави, а в багатьох випадках і її самоусунення від здійснення регулюючих функцій.

Відбувалися часті та непослідовні зміни законодавства. Все це нівелювало переваги лізингу і не давало йому змоги стати однією із рушійних сил економічного розвитку країни. Розвиток ринку лізингових послуг в Україні вимагає прозорого, несуперечливого законодавства. На жаль, правове регулювання лізингової діяльності в Україні є далеким від досконалості. Норми правових актів часто заперечують одна одну. Існують різні підходи до трактування лізингу, його видів і функцій, юридичного статусу лізингодавця та методологічної недосконалості визначення предмета і об'єкта лізингу у податковому та цивільному законодавстві. Суперечності в чинному законодавстві виникають через відсутність чіткого визначення терміну "лізинг". На це впливає неоднозначне трактування економічної та правової сутності лізингу.

Як правило, у вітчизняних законодавчих актах (Цивільний та Господарський кодекси України, Закони України "Про оподаткування прибутку підприємств", "Про банки і банківську діяльність") проводиться ототожнення лізингу з орендою, кредитом. Відповідно до Закону України "Про фінансовий лізинг" основним видом лізингу визнається фінансовий. Цей Закон передбачає, що регулювання відносин за договором фінансового лізингу здійснюється нормами Цивільного кодексу, який, натомість, визначає такі види лізингу, як непрямий та прямий. Господарський кодекс, у свою чергу, визначає фінансовий та оперативний види лізингу та зворотну, міжнародні і пайову його форми. Це істотно впливає на визначення функцій лізингу: прямий – збутова функція лізингу, а непрямий – інвестиційна.

Очевидні дві конструкції лізингу: договірна та операційна. І це при тому, що ці правові відносини оформлюються договором. Недарма лізинг визначено як особливу форму оренди, пов'язану з передачею в користування машин, обладнання, інших матеріальних засобів і майна. Вона надає змогу підприємцям розширювати і модернізувати виробництво, не витрачаючи грошових коштів для інвестицій у власний основний капітал, а сплачуючи лише лізингові платежі [7, с. 362].

Істотними умовами договору лізингу є: предмет лізингу; строк, на який лізингоодержувачу надається право користування предметом лізингу (строк лізингу); розмір лізингових платежів; інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди

Таким чином, лізинг – це цивільно-правові відносини, які врегульовані главою 58 ЦК України [9] та Законом України «Про фінансовий лізинг» [10] і мають таку побудову: – по-перше, лізингодавець та лізингоодержувач укладають договір фінансового лізингу, в якому зумовлюються істотні умови договору; – по-друге, між лізингодавцем та продавцем (постачальником) укладається договір купівлі-продажу або поставки, відповідно до якого лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до договору фінансового лізингу.

Лізинг за своєю природою є видом найму (оренди) майна, коли майно передається лізингоодержувачеві лише в користування. На відносини лізингу поширюються загальні положення параграфу 1 глави 58 Цивільного кодексу України з урахуванням особливостей, встановлених параграфом 6 глави 58 Цивільного кодексу України та Законом України «Про фінансовий лізинг», але варто зазначити про те, що правове регулювання договору лізингу є неоднозначним та вимагає більш детального регулювання на рівні Цивільного кодексу України або ж законів або підзаконних нормативно-правових актів, із деталізацією та уніфікацією термінів «лізинг» та «фінансовий лізинг» з урахуванням особливостей, зазначених у Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг, до якої Україна приєдналась 11 січня 2006 року, та судової практики.

Лізингова діяльність в Україні перебуває на початковому етапі свого розвитку та потребує формування інституту лізингу. Саме адекватна правова база забезпечує успішну реалізацію лізингового бізнесу, спрямовує його та сприяє всебічному розвитку. І навпаки, суперечливість законодавчої бази веде до стримування позитивної динаміки ринку лізингових послуг. Правова складова державного регулювання на даному етапі розвитку ринку лізингових послуг має визначальний вплив на формування економічного механізму

лізингу, а також на його інституційний розвиток. Проте із розвитком ринкових відносин головна роль повинна перейти до економічних інструментів стимулювання лізингової діяльності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 30. – Ст. 141; з наступними змінами і доповненнями.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. №435-IV. (зі змінами та доповненнями станом на 2021р.)
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. №435-IV. (зі змінами та доповненнями станом на 2021р.)
4. Господарський процесуальний кодекс України 06.11.1991 № 1798-XII (зі змінами та доповненнями станом на 2021р.)
5. Цивільно-процесуальний кодекс України від 18.03.2004р. № 1618-IV (зі змінами та доповненнями станом на 2021р.)
6. Галецька Т.І. Лізинг в Україні : історичний аспект виникнення та становлення. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Економіка. 2010. № 15. С. 390–397.
7. Дергалюк Б.В. Методичні підходи до класифікації лізингу в Україні : проблеми та перспективи. Економічний вісник НТУУ «КПІ» : збірник наукових праць. 2011. № 8. С. 208–213.
8. Січко Д.С. Правова природа лізингу в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2006. 19 с.
9. Снігір Л.П. Лізинг: як використати його переваги. Посібник. Центр комерц. права. Київ, 2011. 127 с.
10. Фінансовий лізинг в Україні : поточний стан та перспективи розвитку. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2541156-finansovij-lizing-v-ukraini-potocnij-stan-taperspektivi-rozvitku.html>

Світлана КОНДРАТЮК,

аспірантка,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

**ПРАВО ЄВРЕЇВ НА ОСВІТУ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ НА
ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

Актуальність проблеми. Вже в 2011 р. Венеційська Комісія підкреслила, що «використання та захист мов є і залишається в Україні складною та дуже делікатною проблемою, яка неодноразово ставала однією з основних тем у різних виборчих кампаніях і продовжує залишатися предметом дискусії - а

іноді і напруженості – в українському суспільстві», і що «баланс між регіональною мовою та / або мовою національної меншини та захистом української мови як державної, включаючи специфічну ситуацію російської мови, продовжує залишатися серйозним викликом для влади України» [7]. В умовах сучасної гібридної війни та європеїзації країни тим більше загострюється питання освіти національних меншин в Українській державі. Тому актуальним є дослідження освітніх практик попередніх вітчизняних урядів.

Аналіз наукових досліджень. Незважаючи на те, що більшість досліджень з української історії, написані у традиційній, націоцентричній, парадигмі, єврейська тематика, виявляється, дуже поширеною. Серед найбільш ґрунтовних слід назвати І. Самарцева, Я. Хонігсмана, О. Наймана, В. Любченка, Н. Рудницьку, В. Венгерську та ін. Науковці на сучасному етапі пильну увагу приділяють історіографічним та джерелознавчим проблемам, політичному життю, участі у місцевому самоврядуванні; імперській національній політиці щодо євреїв; єврейським погромам; вкладу юдеїв в українську та загальноімперську економіку; освіті і просвітництву; укладають узагальнюючі праці з історії українських євреїв. Ці теми часто розглядаються у контексті українсько-єврейських взаємовідносин.

Мета статті – на основі вивчення архівних та літературних джерел охарактеризувати освітню ситуацію у середовищі євреїв на Волині.

Виклад результатів дослідження. Освітня система Російської імперії протягом XIX ст. була спрямована на те, щоб тримати підданих у покірності престолу. У програмах державних училищ, гімназій, університетів були відсутніми дисципліни, які торкалися б вивчення мов «інородців» або інших представників неросійської людності. Особливо потужно імперський уряд обмежував освітні права юдеїв. Це було викликано реальними побоюваннями влади щодо можливого посилення єврейського впливу.

Зокрема, у записці Волинському губернатору зазначено: «Маклерство чи факторством як заняття досить прибуткове також монополізується євреями, втілюючи всі негативні сторони єврейського характеру - нав'язливість і прагнення до обману й монополії, не сприяє справедливому й, можливо, швидшому вирішенню комерційних угод, а є лише одним зі способів експлуатації євреями християнського населення. Місцевий маклер замість зближення продавця й покупця, виробника і споживача, як це повинно робитись, прагне, навпаки, їх віддалити. Він є ніби сам власником запропонованого товару і бере за своє посередництво не 1/2%, як це прийнято у великих торгових центрах, а 10%, іноді вдається маклеру (фактору) заробити на

свою користь і 20%» [1, арк. 80]. У листі до повітового керівництва губернатор наголошував: «Єврейська маса, яка володіє значними багатствами, завжди знаходить можливість впливати на міські громадську справи і навіть доводилося стримувати підприємницьку активність євреїв, особливо тоді, коли вони намагалися монополізувати ту чи іншу сферу виробництва, промислу» [2, арк. 8].

Існування незалежно як в мовному, релігійному чи економічному плані компактно розселеної та досить добре організованої єврейської спільноти по суті становило загрозу для корінних принципів та засад функціонування державної влади в Російській імперії. На кінець XIX ст. політика царату щодо євреїв формулювалась досить відверто: або асиміляція і підкорення загальнодержавній меті Росії, або еміграція. Вся система законодавчого регулювання життя і діяльності загнаних в «смугу осілості» євреїв була спрямована на те, щоб примусити їх відмовитись від національних та релігійних традицій і, врешті, зробити важкий особистий вибір в рамках сформульованої імперськими політиками жорстокої альтернативи [8, с. 60].

Права євреїв було обмежено десятками законодавчих актів та положень, найбільш знаковими з яких були «Положення про євреїв» (1835 р.) та «Тимчасові правила» (1882 р.). Процентними нормами обмежувалось можливість єврейської молоді здобути вищу та середню освіту. В період правління Олександра II уряд постійно піднімав процентну норму для євреїв бажаних здобути вищу освіту. В 1865 р. у всіх російських університетах навчалось 129 євреїв (3,2% всіх студентів), в 1881 р. – 783 (8,8%). В 1868 році євреї – слухачі вищих і середніх навчальних закладів склали 6,8% і 11,5% відповідно, в той же час вся чисельність євреїв імперії була меншою за 4% населення [11, с. 152].

В 1880-х роках ситуація змінюється в негативну сторону. За ініціативою міністра народної освіти І. Делянова в 1887 р. запроваджуються процентні норми вступу єврейської молоді в середні а згодом і в вищі навчальні заклади – 10% в межах смуги осілості, 5% - за її межами і 3% - в Москві та Санкт-Петербурзі [10, с. 63].

Запровадження відсоткової норми у 1887 році стало трагедією для єврейських учнів і студентів, що вимушені були покинути навчання. Е. Діллон, що в ті часи викладав у Харківському університеті, з гіркотою писав, що введення відсоткової норми повертало євреїв до «підлого» стану, де вони мали «жити і вмерти паріями серед ілотів». Велика імперія, зазначав Е. Діллон, у найбільш делікатному питанні — вирішенні долі мільйонів людей — прийняла

рішення, «що підтвердило її ненависть і презирство до цих людей... насміхаючись і знущаючись над їхніми релігійними переконаннями» [12, с. 13].

Освічена інтелігенція Волині після Російської демократичної революції 1905-1907 рр. спробувала зрушити із місця єврейську передусім комерційну освіту. Для цього приватним коштом засновувалися комерційні училища, більшість учнів яких становили юдеї. Однак і тут російський уряд продовжував політику обмежень, підтримуваний консервативними колами імперії. Приміром, 30 серпня 1907 р. у губернському центрі із ініціативи дворянки Ніни Ремезової було засноване Житомирське приватне восьмикласне комерційне училище [9, с. 63].

Повний курс навчання тут тривав вісім років, і складався із такої ж кількості класів. Навчання в училищі було платним, при чому встановлювалась різна плата для православних та іудеїв. Перші сплачували тільки 50% вартості, для них же передбачались 20 стипендій від земства. Це обумовлювалось загальнодержавною політикою у Волинському краї, який був визнаний «відвічно російським» лише насильно відокремлений поляками на деякий час від основного масиву земель. З огляду на це, слід було якнайшвидше ліквідувати негативні впливи полонізації, обмежити культурні потуги поляків і їх «приспівників» євреїв та відповідно всіляко боротись з їх владно-політичними амбіціями [6, с. 15-16].

З огляду на триваючу антисемітську політику імперського уряду, від моменту заснування училища його керівництво мусило запровадити загальноприйнятні норми прийому єврейських дітей на навчання, а також зобов'язати їх батьків платити вдвічі більше за право здобувати комерційну освіту. Та попри це, потік охочих до знань юдеїв все зростав. Дана обставина спровокувала жваву дискусію щодо політичної складової в діяльності комерційного училища та можливості його подальшого існування.

Депутат Державної Думи Петро Березовський 18 травня 1912 р. у газеті «Життя Волині» писав, що «єврейські діти становлять 2/3 всіх учнів! Для кого ж, скажіть, по-совісті, існує училище для росіян чи для євреїв? ... І це у відвічно російській землі волинській, де корінне населення наполовину безграмотне!» [5, с. 3]. Побоюючись закриття та змушена виправдовуватись перед керівництвом освітнього округу, Н. Ремезова у звіті писала, що: «у майбутньому [1913-1914 н. р.] році прийом у комерційне училище євреїв буде обмежено до 5-6 чоловік у всі класи. Християн буде прийнято близько 30 чол., але тільки з причини переповненості класів, бо вакансії є лише у підготовчих відділеннях» [3, арк. 22]. Подібні нападки на училище та його засновницю неодноразово повторювались як у пресі, так і у виступах на різних масових

заходах. У 1916 р. Н. Ремезова, щоб її дітище не закрили, передала заклад на баланс міста з єдиною умовою аби був збережений педагогічний колектив та учнівський склад [4, арк. 26].

Висновки. Отже, вигнання євреїв із гімназій та університетів мало суттєві негативні, безпосередні і віддалені соціальні наслідки. Держава вкотре необачно відштовхувала від себе етнос, здатний і згодний бути міцною опорою режиму. Заборона на отримання освіти в Росії примусила єврейських студентів продовжувати навчання в університетах Європи або шукати обхідні, незаконні шляхи доступу до вітчизняної освіти. Разом із тим, урядові обмеження на Волині певною мірою нівелювалися впливом тогочасного громадянського суспільства, вибірковим індіферентизмом місцевої влади та економічними можливостями єврейства.

Список використаних джерел і літератури:

1. Центральний державний історичний архів України в м. Києві, ф. 442, Оп. 181, Спр. 425, ч. 1., 180 арк.
2. Центральний державний історичний архів України в м. Києві, ф. 442, Оп. 521, Спр. 165, 9 арк.
3. Державний архів Житомирської обл., ф. 80, оп. 1, спр. 3, 100 арк.
4. Державний архів Житомирської обл., ф. 80, оп. 1, спр. 24, 51 арк.
5. Березовский П. Письмо в редакцию / П. Березовский // Жизнь Волини. – 1912. – 24 мая. - № 131. – С. 3.
6. Долбилов М.Д. Русский край, чужая вера: Этноконфессиональная политика империи в Литве и Белоруссии при Александре II / М.Д. Долбилов. – М.: Новое литературное обозрение, 2010. — 1000 с. – С. 15-16.
7. «Думка щодо проекту Закону про мови в Україні, прийняте Венеційською комісією на своїй 86-й пленарній сесії (Венеція, 25-26 березня 2011 р.), CDL-AD (2011) 008, пункти 27 і 28. Режим доступу: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/curriculum_rule_of_law_cd.pdf
8. Кальян С. Антиєврейська політика царського уряду (1889-1907 рр.) С. Кальян // «Єврейська історія та культура кінця XIX початку XX ст.». Збірник матеріалів X міжнародної наукової конференції 28-30 серпня 2002 р. – К.: інститут Юдаїки, 2003. – С. 58-66.
9. Панченко В.С. Житомирське приватне чоловіче та жіноче комерційне восьмикласне училище Ніни Ремезової – флагман комерційної освіти Волині / В.С. Панченко // *Освіта та культура Поділля в добу Директорії (грудень 1918-1921 рр.): зб. Матеріалів Всеукр. Наук. Іст.-краєзнавч. Конф.* – Хмельницький: ХНУ, 2018. – 226 с. – С. 163-168.
10. Подольський А.Ю. Антисемітська політика російського царизму в Україні на початку XX ст. // *Український історичний журнал.* – 1995. – №6. – С. 61-65.
11. Сингаївські Н.М. Євреї та поляки в суспільно-економічному житті Правобережної України на початку XX ст. / Н.М. Сингаївські // *XX століття – етнонаціональний вимір та проблеми Голокосту: збірник наукових праць за матеріалами*

міжнародної науково-практичної конференції, Житомир, 22-23 жовтня 2010 р. – Дніпропетровськ: Вид-во Центр “Ткума”, 2001. – С.147-153.

12. Lanin E. B. The Jews in Russia / E. B. Lanin / Reprinted from the Fortnightly Review, October, 1890, by Permission of the Proprietors, [1890—1891?]. – 30 p.

Валерія КОНИК,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

СУЧАСНА ЮРИДИЧНА КАРТА СВІТУ

Актуальність теми дослідження. У національних правових системах відбуваються стрімкі та глибокі зміни, пов'язані з глобалізацією світового господарства, формуванням нового світового порядку, масштабними демографічними зрушеннями, технологічною та інформаційною революцією. У цій ситуації розгляд сучасної правової карти світу та динаміки її розвитку є актуальною темою для дослідження.

Основні підходи до вивчення правової карти світу були представлені у роботах Р. Давида (Франція), К. Цвайгерта та Х. Кетца (Німеччина), К. Осакве (США). З російських вчених виділяються роботи С. Алексєєва, М. Марченко, О. Саїдова, Ю. Тихомирова.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є аналіз правової карти світу, що може допомогти у визначенні сучасного стану та основних тенденцій у світовому праві. Виходячи з поставленої мети, необхідно визначити такі:

1. Охарактеризувати основні сучасні правові сім'ї;
2. Виявити основні зовнішні чинники правової карти світу;
3. Визначити основні перспективи розвитку правової карти світу.

Виклад основного матеріалу. Під правовою картою світу розуміється відображення всіх існуючих національних правових систем світу [1]. Сьогодні кількість національних правових систем наближається до двохсот, тому для її подальшого вивчення необхідно запровадити певну класифікацію. Завданням такої класифікації є забезпечення того, щоб різні правові системи внаслідок їх систематизації стали доступнішими для наукового аналізу [2, с. 100]. Як правило, правові системи у науці прийнято об'єднувати у правові сім'ї.

У цій роботі під правовою сім'єю розуміється певна група правових систем, яких поєднує історія формування, що містить однакові правові ознаки. Основними правовими ознаками правової системи є національне

законодавство, правова ідеологія та юридична практика. Можна виділити дрібніші компоненти правової системи такі, як: система права, правові інститути, правові установи, правові поняття, принципи та символіка, правова політика, правова ідеологія та культура [3, с. 47]. Варто зазначити, що у кожній правовій сім'ї існують такі правові системи (материнські), основні риси яких притаманні решті правових систем (дочірні).

До західної групи правових сімей варто віднести романо-германську, англо-американську та скандинавську правові сім'ї. Західну групу правових сімей об'єднує високий рівень економічного розвитку цих суспільств, вид політичного режиму, представлений, як правило, у формі ліберальної демократії.

Південно-східна група об'єднує сім'ю звичаєвого, релігійного та традиційного права, а також латиноамериканське та індуське право. В даній групі перебувають правові системи, із розвитком яких пов'язують початок трансформації соціально-економічних процесів XXI століття. Крім того, у цій групі країн сьогодні проживає майже 80% світового населення.

Романо-германська правова сім'я зародилась у континентальній Європі, вона є на сьогодні найпоширенішою правовою системою сучасного світу, яка займає більшу частину євразійського континенту та інших географічних територій. Сім'я романо-германського права включає в себе дві правові гілки «романську» і «германську», що відрізняються за рівнем переважаючого впливу римського права від якого веде свій початок ця група. Якщо романському праві переважає вплив римського права, то в германському праві переважає вплив традиційного німецького права. До романських відносяться правові системи таких країн, як Франція, Італія, Україна та інші. А германську правову систему представляють Австрія, Швейцарія, Німеччина тощо.

Романо-германська правова сім'я включає в себе правові системи, джерелом права яких є закон, визначальний сутність і змістом права і за допомогою якого забезпечується поширеність і вплив цієї групи права.

Виникнення загального права пов'язане з діяльністю англійської судової системи, що в процесі свого розвитку перетворилася на централізовану правову систему англійської держави. Історичні умови розвитку Англії як найбільшої колоніальної держави дозволили поширити загальне право у багатьох країнах світу як право метрополії. На сьогодні майже третина населення світу перебуває тією чи іншою мірою під впливом загального права [4, с. 344].

Сучасну систему загального права можна розділити на дві гілки – англійську та американську. До англійської гілки належать системи загального права Англії, Ірландії, Канади, Австралії, Нової Зеландії, Нігерії та інших країн,

що входять до Співдружності націй. [5, с. 21-22]. Американська гілка загального права представлена правовою системою США та правовими системами штатів США.

Прецедент у цій групі правових систем виступає у ролі головного джерела права та основного способу судової практики. Особливістю розвитку системи загального права і те, що воно формується практикуючими юристами – суддями, тому його називають суддівським правом. Прецедентне право складається з норм та принципів, створених та застосовуваних суддями у процесі винесення ними рішення у конкретних справах [6, с. 25-26]. При цьому, загальне право є некодифікованим правом, а систематизація рішень провадиться шляхом консолідації. Загальне право має власний понятійно-категоріальний апарат.

Основою скандинавського права є старо германське традиційне право. Території скандинавських країн ніколи не входила до складу Римської імперії, тому вплив римського права на країни Північної Європи був менш, ніж держав романо-германської правової групи.

Групу країн скандинавського права об'єднують сучасні держави: Норвегія, Швеція, Данія, Фінляндія та Ісландія.

Виділяють такі загальні ознаки скандинавського права: 1) домінування нормативно-правового акта, як формального джерела права; 2) використання судового прецеденту нарівні із нормативно-правовим актом; 3) визнання розподілу права на приватне та публічне; 4) відведення нормі права основну роль в регулюванні суспільних відносин; 5) проведення кодифікації законодавства; 6) дотримання ієрархії нормативно-правових актів; 7) існування паритету процесуального та матеріального права [7, с. 351].

Сім'я звичаєвого права є сукупність правових систем, у яких досі діє історично перша форма права, характерна для традиційного суспільства, основу якого становлять звичаї. Дослідники відносять до сім'ї звичаєвого права деякі держави Африки, а також деякі країни Південно-Східної Азії. До сім'ї звичаєвого права також відносять племінне право американських та австралійських індіанців.

В результаті особливостей історичного розвитку нове право держав, які перебувають на стадії розвитку, що отримали незалежність в результаті розпаду колоніальної системи, поєднується в наші дні з елементами релігійного права (мусульманським, індуським), звичаєвого права, яке все ще діє у відносно широкій сфері суспільних відносин. Таким чином, звичаєве право втратило більшу частину своїх первісних рис, а в значній частині стало об'єктом систематизації та кодифікації.

Сім'я традиційного права поєднує правові системи країн Далекого Сходу, на які великий вплив зробили вчення і традиції, що зародилися в Стародавньому Китаї. До цієї групи правових систем належать сучасні держави: Китай (КНР), Монголія, Корея, держави Індокитаю (М'янма, В'єтнам). З давніх часів китайська цивілізація розвивалася самотутнім шляхом і була ізольована від іноземного втручання.

Сучасна правова система КНР є симбіоз древніх правових традицій, заснований на давньокитайських філософських і правових концепціях і сучасного законодавства, побудованого на ідеях соціалізму з китайською специфікою та деяких принципах романо-германського права. Морально-релігійні витоки традиційного права виявилися настільки стійкими, що «навіть європеїзація та американізація правової сім'ї далекосхідних країн не змогла докорінно змінити їхню природу. Як і раніше діють внутрішні етичні цінності і традиційна саморегуляція діють хіба що всередині, в оболонці правових норм». Головною ідеєю правової культури сім'ї традиційного права є колективізм, а не концепція суб'єктивних прав індивіда.

Сім'я мусульманського права. Засновником ісламу є пророк Мухаммед (570–632 рр.), який є посланцем Аллаха і став главою першої мусульманської теократичної держави в Аравії [8].

У XIX – XX ст. під впливом процесу вестернізації виник дуалізм ісламського права, що виражався в одночасному існуванні правових норм ісламського права та запозичених норм з інших правових систем, що дозволило пристосувати ісламське право до нових реалій. Сьогодні норми класичного ісламського права не реалізуються в чистому вигляді, а доповнюються звичаями, договорами, угодами, адміністративними рішеннями та іншими нормативними актами та положеннями, які можуть бути запозичені також з інших правових сімей. «В даний час спостерігається тенденція розширення та посилення дуалізму, що пояснюється ускладненням соціально-економічних, політичних та міжнародних відносин, які не можуть регулюватися лише релігійними нормами та догмами» [4, с. 294].

Особливістю ісламського права є його релігійна основа. Релігійний фактор є загальним та центральним елементом у житті мусульманських народів. З погляду походження, ісламське право прийнято розглядати як божественне одкровення, дароване людині Аллахом через пророка Муххамеда, отже, єдиним джерелом права є Аллах.

У більшості держав Латинської Америки правові системи сформувалися на основі чотирьох правових культур: індіанської, іспанської, французької та англо-американської [4, с. 403]. Держави Латинської Америки здобули

незалежність перейшли до формування національних правових систем. У цей час колоніальне право за допомогою кодифікації та систематизації замінювалося національним правом, яке продовжувало багато в чому враховувати національні особливості латиноамериканського суспільства. У сфері публічного права, особливо конституційного права, країни Латинської Америки багато що запозичили в правовій системи США. Таким чином, сформувавшись із різних правових культур, сьогодні латиноамериканське право є окремою правовою групою.

Індуське право є однією з найдавніших правових систем світу, яке являє собою право общин, які сповідують індуїзм і проживають в Індії та інших країнах Східної Азії та Східної Африки. Головними джерелами «індійського» права (правової системи Індії) є закон та судовий прецедент, які мають відповідати положенням Конституції 1950 року.

Відповідно до Конституції сучасне законодавство Індії скасувало всі норми, згідно з якими приналежність до каст тягла за собою відповідні юридичні наслідки для їх членів. Це, не означає, що зменшилася кількість індусів, що продовжують і в наші дні дотримуватися традиційних норм поведінки, [2, с. 463].

Отже, на сьогоднішній день формується багатовекторна правова карта світу, що відображає національні специфіки складових її правових систем. Кожна правова сім'я є унікальною і неповторною, що відображає існуюче різноманіття форм світового порядку, зокрема і правового. Формують юридичну карту сучасного світу такі правові системи: романо-германська, англо-американська, скандинавська, звичаєва, традиційна, мусульманська, латино-американська та індуська правові системи.

Список використаних джерел і літератури:

1. Елементарні засади загальної теорії права: навч. посібник для вузів / за загальною ред. д-ра юрид. наук, проф. В. І. Червонюка. – Право і закон, М.: Колос, 2003. – 544 с.
2. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. В 2-х т. / К. Цвайгерт, Х. Кётц. – М.: Междунар. отнош., 2000. – Т.1: Основы. – 480с.
3. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия: опыт комплексного исследования. – М.: Статут. – 1999.
4. Бехруз Х. Порівняльне правознавство. Підручник для вишів. – О.: Фенікс, 2008.
5. Богданівська І.Ю. Правові системи Канади, Австралії та Нової Зеландії: особливості розвитку // Право та політики. – 2002. – №8.
6. Кросс Р. Прецедент в английском праве. – М.: Юрид. лит., 1985.
7. Скакун О.Ф. Теорія держави та права: енциклопедичний курс: Підручник. – Х.: Еспада, 2005.
8. Крысин Л.П. Толковый словарь иноязычных слов. – М.: Эксмо, 2008. – 944 с.

Валерія КОНИК,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ ТА ГРУЗІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Актуальність теми дослідження. В Україні та інших зарубіжних країнах в трудовому праві існує інститут робочого часу. Даний інститут стосується інтересів як працівника, так і роботодавця. Норми, які він включає мають забезпечувати працівникам їх права та інтереси, зокрема, на відпочинок та міру праці. Україна на шляху до Європейської інтеграції прагнучи адаптувати українське законодавство до європейських стандартів зіткнулася з проблемою реформування трудового законодавства, яке діє в нашій державі ще з часів Радянського Союзу. Зокрема, це зумовлює необхідність змін у чинному Кодексі законів про працю України або у прийнятті нового Трудового кодексу України.

Дослідженням питання робочого часу за законодавством України займалися науковці: Ю.В. Баранюк, С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко, А.Ю. Бабаскін, П.Д. Пилипенко, І.О. Снігірєва, та інші. Питання правового регулювання робочого часу в зарубіжних країнах стало предметом досліджень: З.Я. Козака, Н.М. Хуторян, П.Д. Пилипенко, К.Ю. Бичкової, С.В. Мочерного, В.Я. Бурака, та інших науковців.

Метою дослідження є проведення порівняльного аналізу правового регулювання робочого часу в Україні та Грузії.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до чинного законодавства України, робочий час визначається, як певний проміжок часу, протягом якого працівник виконує покладені на нього обов'язки (роботу), яка визначається угодою між ним та роботодавцем, відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку.

Відповідно до трудового законодавства України, робочим часом вважається не тільки час протягом якого працівник виконував покладені на нього обов'язки роботодавцем згідно з правилами внутрішнього трудового розпорядку юридичної особи, а також відповідно до умов трудового договору, а ще й інший період часу, який належить до робочого згідно із законодавством.

Щодо гарантій робочого часу, то вони встановлені чітко законодавством, прикладом цього положення є ст. 45 Конституції України, в якій зазначено про те, що максимальна тривалість робочого часу визначається тільки

законодавчим актом [1, ст. 45]. Дана норма закріплена в ст. 50 КЗпП України і передбачає, що максимальна тривалість робочого тижня становить 40 годин на тиждень [2, ст. 50].

Згідно із законодавством, в Україні встановлений п'ятиденний робочий тиждень із вихідними днями в суботу та неділю [3]. Виняток стосується підприємств, установ та організацій, яким через характер свого виробництва недоцільно встановлювати п'ятиденний робочий тиждень, для них встановлюється шестиденний робочий тиждень з вихідним днем, найчастіше це неділя [4].

Щодо видів робочого часу, то розрізняють нормальний, скорочений і неповний робочий час.

Нормальний робочий час — це норма тривалості робочого тижня в годинах, що встановлюється за умови роботи працівника в нормальних умовах праці.

Нормальний робочий час не може перевищувати 40 годин як при п'ятиденному так і при шестиденному робочому тижні. За обставин, коли дана норма перевищує 40 годин на тиждень, законодавством.

Скорочений робочий час – це встановлена законодавством норма тривалості робочого часу для певних категорій працівників, передбачених в ст. 51 КЗпП України.

Тобто, ця норма робочого часу є меншою за 40 годин на тиждень і не передбачає зменшення розміру заробітної плати працівників даних категорій.

Згідно з українським трудовим законодавством, скорочена тривалість робочого часу встановлюється для неповнолітніх, також, для працівників, зайнятих на роботах з шкідливими умовами праці і для окремих категорій працівників (учителів, лікарів та інших).

Норми робочого часу для неповнолітніх працівників зазначені в ст. 51 КЗпП України – розподілені за віковими категоріями. Так, для працівників віком від 16 до 18 років встановлений 36 годинний робочий тиждень, для осіб віком від 15 до 16 років (учнів віком від 14 до 15 років, які працюють в період канікул), встановлений 24 годинний робочий тиждень.

Що ж до працівників, які зайняті на роботах зі шкідливими умовами праці, в законодавстві передбачено, що дана норма робочого часу не має перевищувати 36 годинний робочий тиждень. Перелік виробництв, цехів, професій і посад із шкідливими умовами праці, де передбачено право на скорочену тривалість робочого тижня; затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2001 р. № 163 [5].

Одним із видів робочого часу є неповний робочий час, який тлумачиться як час, протягом якого працівник виконує покладені на нього обов'язки роботодавцем, який встановлюється між ними на договірних засадах і є меншим від нормальної тривалості робочого часу.

Також, неповний робочий час може мати як строковий характер, тобто встановлюється на визначений строк, так і безстроковий характер, тобто без визначення такого строку.

Варто зауважити, що робота на таких умовах не передбачає будь-яких обмежень обсягу трудових прав працівників у співвідношенні із працівниками, які зайняті на умовах нормального або скороченого робочого часу. Особливістю є те, що працівникам зайнятим на умовах неповного робочого часу не робиться запис до трудової книжки, про виконання ними роботи на умовах неповного робочого часу. Також, їм надається відпустка встановленої законодавством тривалості, а час роботи, вихідні, святкові та неробочі дні зараховуються до їхнього трудового стажу на загальних підставах.

Відповідно до Трудового кодексу Грузії, можна визначити поняття та види робочого часу. Так, нормами, які містяться в Главі V даного законодавчого акту, під назвою Робочий час, час перерви і відпочинку – визначає предмет дослідження курсової роботи. Варто звернути увагу на відмінність Грузії та України в галузі трудового законодавства, а саме на наявність чинного Трудового кодексу Грузії, в той час коли в Україні даного кодексу не існує, а трудові відносини регулюються на основі Кодексу законів про працю, прийнятого 10 грудня 1971 року, тобто за часів Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Отож, в ст. 24 Трудового кодексу Грузії (далі – ТК Грузії) під назвою тривалість робочого часу – визначене поняття щодо нормального робочого часу, воно трактується як будь-який проміжок часу, протягом якого працівник працює, тобто здійснює свою діяльність або (і) виконує свої обов'язки в розпорядженні роботодавця.

Як і в Україні, так і в Грузії до робочого часу не зараховуються час перерви та відпочинку, а тривалість робочого часу не має перевищувати 40 годин на тиждень. А на підприємстві зі специфічним режимом роботи, де виробничий (трудовий) процес передбачає безперервний режим, тривалістю більше 8 годин, його тривалість не повинна перевищувати 48 годин на тиждень. Перелік таких галузей, де діє специфічний режим роботи визначає Уряд Грузії після консультацій із соціальними партнерами [6, ст. 24].

В грузинському трудовому законодавстві також існує такий вид робочого часу, як скорочений. Він застосовується, в першу чергу до неповнолітніх

працівників. Як і в українському трудовому законодавстві, норма тривалості робочого часу неповнолітніх віком від 16 до 18 років не повинна перевищувати 36 годин на тиждень. Але тут існує уточнення, неповнолітні працівники не можуть працювати понад 6 годин протягом робочого дня. Що ж до тривалості робочого часу неповнолітніх віком від 14 до 16 років, дана норма не повинна перевищувати 24 годин на тиждень і відповідно 4 години протягом робочого дня.

В ст. 25 ТК Грузії визначається ще один вид робочого часу, який має назву робочий час, при змінній роботі. Отож, змінна робота – це метод організації робочого часу, згідно з яким працівники на одній і тій же роботі послідовно підміняють один одного відповідно до визначеного графіку, в тому числі, ротаційним планом, відповідно так, щоб могла забезпечуватися тривалість виробничого (робочого) процесу, що не перевищує тривалість робочого тижня, встановленого для працівника [6, ст. 25].

Якщо діяльність роботодавця передбачає 24-годинний безперервний режим виробничого (трудового) процесу, сторони мають право укласти трудовий договір про змінну роботу, з умовою надання працівникові часу відпочинку, адекватного відпрацьованим годинам.

Ще одним видом робочого часу за законодавством Грузії визначається – понаднормова робота. Понаднормовою роботою вважається виконання за погодженням сторін (працівником та роботодавцем) роботи передбаченої трудовим договором, протягом певного проміжку часу, тривалість якого перевищує нормований робочий час.

Тривалість часу виконання понаднормової роботи для неповнолітнього працівника не повинна перевищувати сумарно 2 годин протягом робочого дня, а протягом робочого тижня сумарно 4 годин.

Роботодавець зобов'язаний за тиждень до початку таких робіт, письмово повідомити працівника про виконання понаднормової роботи. Працівник зобов'язаний виконувати понаднормову роботу: а) щодо запобігання стихійних лих або (і) ліквідації їх наслідків – без оплати за понаднормову працю; б) щодо запобігання виробничих аварій або (і) ліквідації їх наслідків – з оплатою за понаднормову роботу. Забороняється доручати виконання понаднормових робіт вагітним жінкам або жінкам, які нещодавно народили або годують груддю дітей, особам з обмеженими можливостями, неповнолітнім особам або працівникам, які мають дітей віком до 3 років, без їхньої згоди.

Отже, як і в Україні, так і в Грузії поняття робочого часу регулюється трудовим законодавством даних країн і означає час, протягом якого працівник виконує покладені на нього трудові обов'язки роботодавцем у визначеному

місці та на визначених угодою умовах. Щодо видів робочого часу за законодавством України, то розрізняють нормальний, скорочений і неповний робочий час. За законодавством Грузії до видів робочого часу належать: нормальний, скорочений, змінний робочий час та понаднормова робота.

Список використаних джерел і літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996 р., за № 30 // Відомості Верховної Ради України, 1996, - ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р., // Затверджується Законом № 322-VIII, 1971, додаток до № 50, ст. 375.
3. Роз'яснення щодо норми тривалості робочого часу на 2021 рік UPL: https://me.gov.ua/old/Documents/Print?lang=uk-UA&id=eae3772-20f8-4e80-947b-fd36007198eb_
4. Робочий час та його тривалість UPL: https://minjust.gov.ua/m/str_8396.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2001 р., N 163 // 2001.
6. Трудовой кодекс Грузии №4113-бб // *Законодательный Вестник Грузии* –ЗВГ, 75, 27/12/2010.

Юлія КОНОНЧУК,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж КНТЕУ,

м. Житомир, Україна

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН В НІМЕЧЧИНІ

Порівняльно-правові дослідження сімейних правовідносин в європейських країнах були предметом окремих досліджень таких вчених-науковців як Логвиненко М.І., Терещенко В.П. та інші.

Сучасне сімейне право Німеччини регулюється нормами Четвертої книги, Цивільного кодексу (при дослівному перекладі – Німецьке цивільне уложення), який набув чинності 1 січня 1900 року. Принципи сімейного права в Німеччині також мають і конституційне закріплення, це принципи рівності (ст. 3 Конституції ФРН); особливого державного захисту шлюбу та сім'ї (ч. 1 ст. 6 Конституції ФРН); принцип захисту матерів (ч. 4 ст.6 Конституції ФРН); рівності дітей народжених у шлюбі та поза шлюбом (ч. 5 ст. 6 Конституції ФРН).

Оскільки Конституція Німеччини була прийнята ще в 1949 році, то принцип рівності учасників сімейних відносин утверджувався в законодавстві поступово. Так, закон «Про правовий статус незаконнонароджених дітей» набув чинності тільки в 1970 році. Що стосується рівності прав подружжя, то

перший закон був прийнятий в 1958 році, «дружині було дозволено працювати, однак у тій мірі, у якій це відповідало б її обов'язкам у шлюбі та сім'ї». Взаємне право на працю чоловіка та дружини було утверджене законом «Про реформу шлюбу та сімейного права». У сучасній редакції стаття 1356 Німецького цивільного уложення передбачає взаємний обов'язок подружжя під час вибору заняття враховувати інтереси іншого. Із 2001 року в Німеччині регулюються одностатеві партнерства, і з поступовим внесенням змін до законодавства такі партнерства майже зрівнялись з класичним інститутом шлюбу.

Щодо рівності у відносинах батьків і дітей у Німеччині, то перші закони, спрямовані на обмеження батьківської влади в сім'ї, були прийняті в 1977 році та 1979 році, а концепція ненасильницького виховання була утверджена законами про захист прав дитини (1998 рік), про попередження насильства в освіті (2000 рік) та про захист від насильства (2001 рік). У результаті прийняття цих актів були внесені зміни до цивільного законодавства, і ч.2 ст. 1631 Німецького цивільного уложення встановлює, що діти мають право на ненасильницьку освіту, а фізичні покарання, психічні травми й інші принизливі заходи заборонені. Отже, у законодавстві Німеччини закріплений такий принцип, як принцип заборони насильства в сім'ї.

Крім того, з аналізу Німецького цивільного уложення випливає висновок про наявність ще таких принципів сімейного права:

- принцип моногамії;
- визнання державою світського шлюбу;
- визнання одностатевих шлюбів;
- свободи розлучення;
- принцип найкращих інтересів дитини тощо.

Німецьке цивільне уложення встановило для вступу в шлюб шлюбний вік: чоловіка 21 рік, а для дружини – 16.

Розірвання шлюбу відповідно до законодавства ФРН можливе тільки за умови встановлення факту невідворотного розпаду шлюбу. Аби мотивувати своє спільне рішення про розлучення, подружжя не зобов'язане пред'являти докази такого розпаду шлюбних відносин. Проте до таких доказів на практиці відносять: повне припинення шлюбних стосунків, безнадійність їх поновлення, тривале роздільне проживання подружжя [2, ст. 64].

Кожен з подружжя в змозі ініціювати розлучення, якщо інший впродовж 3-х років проживає окремо від сім'ї. Суд може відмовити в розірванні шлюбу, якщо вирішить, що це зашкодить інтересам неповнолітніх дітей або якщо це спричинить істотні труднощі для одного з подружжя. Органи РАЦСу в Німеччині заяви на розлучення не розглядають. Цим займається сімейний суд,

тому заяву на розлучення може подавати тільки адвокат, який буде захищати права та інтереси учасників в суді. Анулювання шлюбу в Німеччині можливе за участі обох з подружжя [1, ст. 112.]

Питання, пов'язані з батьківськими правами та виплатою аліментів найчастіше виникають під час розлучення. Батьківські права в Німеччині регулюються не тільки сімейним правом, але і нормами європейського права. Але треба зазначити, що для стягнення аліментів в Німеччині може знадобитися процедура встановлення батьківства.

За німецьким законом можна опротестувати батьківство. Якщо батько підозрює, що не має відношення до дитини, він може відмовитися від батьківства. У цьому випадку аліменти не стягуються. Крім того, заяву на опротестування батьківства може подати також біологічний батько дитини. Для цього йому знадобляться докази сумісного проживання з матір'ю у період зачаття.

Багато сімейних пар не має власних дітей. Але законодавство Німеччини дозволяє усиновити дитину. Навіть якщо в родині є діти. Всиновлювати дітей в Німеччині дозволяється громадянам старше 25 років. Різниця у віці між усиновленою дитиною та новими батьками не повинна перевищувати 40 років [3, ст. 59].

Важливим є той факт, що укладення шлюбу в Німеччині не рідко переслідує мету здобути посвідку на проживання. Укладення фіктивного шлюбу є кримінальним діянням і може закінчитися значним грошовим штрафом або навіть позбавленням волі з наступною депортацією.

У власності своє майно зберігає кожен із подружжя, тому термін «режим спільності майна подружжя» в Німеччині має умовний характер. За такого режиму подружжя має спільне право власності на майно, нажите в шлюбі, на кошти від доходів від їхнього майна та професійної діяльності, зберігаючи у своїй власності майно, що належало їм до шлюбу чи було отримане в шлюбі в дар або в спадщину.

Відповідно до Німецького цивільного уложення неповнолітні діти перебували під батьківською владою, яка включала батьківську владу батька і матері. Кодекс надав батькові право «піклуватися про особу та майно дітей». Поки триває шлюб, мати поряд з батьком "має право і зобов'язана піклуватися про особистості дітей". Найбільш значна за обсягом батьківська влада. Так, право батька піклуватися про особистості дітей простягалось на право "вдаватися до відповідних виправних заходів", які вводяться відповідно опікунською судом на прохання батька. Нарешті, для здійснення турботи про майно дітей Кодекс надавав батькові «право користування майном дітей».

Таким чином, по БГБ інститут батьківської влади певним чином був обмежений, по-перше, владою матері і, по-друге, введенням особливої інстанції - опікунського суду [1].

Список використаних джерел і літератури:

1. Логвиненко М.І., Терещенко В.П. Порівняльно-правова характеристика інституту шлюбних відносин за законодавством України, Німеччини та Франції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017.
2. Радченко Л.І. Шлюбний договір в іноземних правопорядках: окремі засади правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017.
3. Шимон С.І. Цивільне та торгове право зарубіжних країн – К. : КНЕУ, 2012.

Вероніка КОСЮК

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЗАГАЛЬНОЇ ТА ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Кримінальне право, будучи самостійною галуззю в системі права України і тісно взаємодіючи з іншими галузями, визначає коло діянь, що становлять суспільну небезпеку та у зв'язку з цим визнаються кримінальними правопорушеннями, закріплює перелік покарань, встановлює правила їх призначення, визначає підстави та умови звільнення від кримінальної відповідальності, а також застосування заходів кримінально-правового впливу, що не є покаранням [1, ст. 30-45].

Метою статті є дослідження відносин Загальної та Особливої частини Кримінального права, що виникають у результаті вчинення кримінального правопорушення та взаємозв'язок між ними.

Виклад основного матеріалу. Для реалізації поставленої мети слід визначитися із тим, що ми розуміємо під Кримінальним правом та які його особливості.

«Кримінальний кодекс» є системним правовим актом, який охоплює всі питання кримінального права та комплексно його регулює. Хоча він має конкретну назву – «Кодекс», він є законом, прийнятим і зміненим, як і інші закони України, і має відповідну юридичну дію.

Кримінальне право як галузь права — це сформована і сформульована система кримінального права. Як правило, визначає підстави та принципи кримінальної відповідальності, а також те, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями, та заходи покарання, які слід

застосовувати до обвинувачених. У результаті нових досліджень, у цій галузі продовжують розвиватися наукові нормативні акти та системи кримінально-правових знань. У цьому дослідницькому процесі використовуються відповідні наукові методи дослідження кримінального права та практики його застосування [1].

Як відомо, Кримінальне законодавство України складається з двох основних частин: Загальної та Особливої. Розділ «Загальна частина» містить основні правові положення, які певною мірою притаманні всім суспільно шкідливим і протиправним діям, які входять до «сфери» кримінального законодавства. Частина друга – Особлива – містить детальний перелік заборон кримінального законодавства, які «прописують» конкретні порушення, що загрожують суспільству, визначає види та кількість покарань за порушення цих норм (статей) та інші заходи заборони. Кожна частина має свої особливості.

Отже, Загальна та Особлива частини створили єдине кримінальне законодавство України, систематизоване в Кримінальному кодексі України, який є єдиним джерелом законодавства про кримінальну відповідальність в Україні [1].

Особливою частиною кримінального права є складова (система) нормативно-правових приписів, які встановлюють заборонені суспільно небезпечні ознаки поведінки та покарання за них. Особлива частина може бути розцінена, як складова кримінального правопорушення, тобто, як сукупність кримінально-правових норм, які встановлюють визнані соціально-правові ознаки кримінальних діянь, а також конкретні види та масштаби покарання. Пріоритети кримінально-правової охорони визначається в такому порядку: країна, індивід, суспільство, безпека, мир і людство [4, с. 120-147]

Зміст Загальної частини визначають три основні поняття — кримінальне право, кримінальні правопорушення і покарання. Законодавець визначив завдання кримінального законодавства та підстави кримінальної відповідальності, юридична дія яких, визначається в часі і просторі. Формування поняття кримінального правопорушення визначає вид та форму, цього правопорушення, називає загальні умови кримінальної відповідальності (вік, психічний стан), встановлює перелік обставин, що виключають діяння правопорушення. Певні специфічні характеристики кримінального правопорушення, визначають мету покарання, встановлюють систему покарань і визначають порядок призначення покарання та звільнення від кримінальної відповідальності. Крім того, Загальна частина містить норми примусових заходів медичного характеру та примусового лікування, а також

характеристику кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх [3, с. 245-290].

Загальна й Особлива частини кримінального права, будучи структурними елементами однієї системи, є органічно пов'язаними між собою та взаємообумовленими і перебувають у нерозривній єдності. Так, застосування норми Особливої частини вимагає звернення до норм Загальної частини й навпаки. Положення Загальної частини стосуються всіх без винятку норм, що містяться в Особливій частині кримінального права, вони реалізуються через норми Особливої частини спільно з ними. Уніфікація Загальної й Особливої частин кримінального права забезпечує внутрішню узгодженість його систем і норм, в кінцевому підсумку визначає ефективність їх застосування.

Фактори, в яких полягає взаємозв'язок Загальної та Особливої частини Кримінального права:

1) Основні норми та специфікація Загальної і Особливої частини кримінального права виражаються в одному кримінальному законі – Кримінальному кодексі України;

2) Загальна і Особлива частина мають однакове завдання – протистояти вчиненню кримінальних правопорушень, вони виражають волю законодавця – вищого органу державної влади України;

3) Загальна і Особлива частина виражають взаємопов'язану кримінальну політику держави в боротьбі зі правопорушеннями. Основними специфікаціями цієї політики, яка реалізується нормами Загальної і Особливої частини, є:

- посилити відповідальність за тяжкі злочини та вжити суворих заходів для впливу на повторних правопорушників та тих, хто негідний і не бажає стати на шлях виправлення;

- зменшити або повністю звільнити відповідальність за дії, які не становлять великої суспільної небезпеки, та широке застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, за необережні кримінальні правопорушення, вчинені особами, які випадково порушили кримінальний закон та вчинили незначні правопорушення;

4) В основу як Загальної, так і Особливої частини покладені одні й ті ж принципи (персональної відповідальності, індивідуалізації відповідальності та покарання);

5) Специфікації Загальної та Особливої частини використовуються лише в поєднанні. Крім того, норма Загальної частини не може бути усвідомлена і застосована, якщо не конкретизувати її зміст стосовно окремих видів кримінальних правопорушень - положень, які закріплені в Особливій

частині. І навпаки, будь-які положення Особливої частини не застосовуються без відходу від положень Загальної частини, Кримінального закону;

6) Структурні елементи кримінально-правової норми виражені і в Загальній, і в Особливій частині;

7) Зміна змісту норм Загальної частини тягне за собою відповідні зміни в нормах Особливої частини (наприклад, при зміні тривалості виправних робіт) [2, с. 245-290]

Висновки. Виходячи зі змісту даної статті, єдність та взаємозв'язок Загальної та Особливої частини кримінального права дозволяють реалізувати завдання охорони особи, суспільства, держави від кримінальних посягань а також забезпечити профілактичну функцію Кримінального кодексу України. Норми Загальної частини спрямовані на забезпечення встановлення та розслідування положень, які відносяться у цілому до кримінального права, у той час як норми Особливої частини встановлюють заборону та потребують його реалізації. Тільки у сукупності обох частин кримінального права Загальної та Особливої, їх взаємозв'язку та узгодженістю всіх правових аспектів можлива правильна кваліфікація. Норми Особливої частини складають основу кваліфікації кримінального правопорушення, що пов'язане з застосуванням конкретних статей Кримінального кодексу, а також розмежування суміжних складів цих правопорушень.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кримінальний Кодекс України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131
2. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2020. – 428 с
3. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред.: В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2015. 528 с.
4. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред.: В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. 680 с.

Анна КРАВЧЕНКО,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

**ШЛЮБ: ПОНЯТТЯ, ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ІСТОРИЧНИЙ
АСПЕКТ**

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод визначає, що ололік і жінка, що досягли шлюбного віку, мають право на шлюб і створення сім'ї згідно з національними законами, які регулюють здійснення цього права.

У нинішній незалежній та правовій державі Україні основним осередком суспільства, який бере свій початок ще з давніх часів, вважається сім'я. Інститут сім'ї сумлінно оберігається та підтримується державою задля його подальшого існування та розвитку. У своїй сукупності інститут сім'ї включає в себе велику кількість інших інститутів. Серед них можна виокремити такі як: інститут шлюбу, інститут споріднення, інститут материнства і батьківства, інститут власності подружжя, інститут соціального захисту дитинства і опіки та інші [4].

Вивченню проблематики шлюбно-сімейних відносин приділяли увагу такі вчені, як З. Ромовська, В. Рясенцев, Г. Матвеев, О. Дзера, Л. Драгневич, Я. Шевченко, Ю. Червоний, М. Оридорога, В.П. Мироненко та ін.

Актуальність вивчення інституту шлюбу полягає у тому, що, наразі відбуваються великі зрушення в ньому не лише в Україні, а й у всьому світі. Боротьба людства за свої права призвела до змін, які вагомо стосуються одружень. Основним завданням шлюбу є створення сім'ї, побудова сімейних відносин на основі добровільного союзу жінки та чоловіка.

Створення сім'ї в правовому розумінні є результатом укладання шлюбу. Конституція України в 51 статті закріпила таке положення: «Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї» [1]. Основна дефініція шлюбу міститься в Сімейному кодексі України, а саме у 21 статті. Вона визначила, що шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану [2].

Вищевказане поняття дає змогу визначити головні особливості та ознаки одного з головних інститутів сім'ї – інституту шлюбу. Спершу необхідно зауважити, що визначення шлюбу закріплює в собі поняття «союз», а не «договір». Це означає, що шлюб створює сім'ю, проте не спрямований на її створення.

Другою ознакою є те, що органи державної реєстрації актів цивільного стану здійснюють реєстрацію шлюбу. Така реєстрація здійснюється із дотриманням відповідних правил та вимог закону. Основні положення, що містять інформацію про реєстрацію шлюбу, містяться в Законі України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану».

Наступна ознака закріплюється частиною 1 статті 36 Сімейного кодексу України: «Шлюб є підставою для виникнення прав та обов'язків подружжя» [2]. Це означає, що за відсутності зареєстрованого шлюбу не буде і самого подружжя. Чоловік та жінка можуть жити разом, вважати себе подружжям, але правовий статус дружини та чоловіка у них буде відсутній, якщо шлюб між такими особами державою не зареєстрований. Хоча особи, які живуть у незареєстрованому шлюбі також можуть мати право на аліменти чи право спільної сумісної власності, але такі права будуть виникати зовсім з інших причин і підстав.

Шлюб укладається без зазначення строку дії між особами різної статі (між жінкою та чоловіком). Шлюб не визначається як строковий договір, тобто такий, який буде розірвано після сплину певного часу. Хоча одностатеві шлюби дозволені вже в більше ніж 30 країнах світу, Україна на даний момент не визнає такий вид шлюбу. Реєструвати шлюб між двома особами однієї статі заборонено українським законодавством.

Вищезазначені тези характеризують сучасний шлюб в Україні, який закріпився в результаті його розвитку та великої кількості змін, що їх йому довелось зазнати.

Свій початок інститут шлюбу бере близько 4370 років тому. Велика кількість антропологічних досліджень дають висновок про те, що в далекому минулому сім'ї створювалися на основі роду, тобто склалися з груп приблизно по 30 осіб в кожній. Такі групи налічували декілька чоловіків, що були лідерами групи; жінок та дітей, які були спільними [3].

З часом суспільство зрозуміло, що потребує стабільності в сімейних відносинах. Тоді почали виникати двосторонні союзи між одним чоловіком та однією жінкою. Головною метою такого союзу була наявність доказів батьківства певної сімейної пари щодо їх дітей та визначення спадкоємців. Не дивлячись на нинішню ситуацію прав чоловіка і жінки у шлюбі, в ті часи вони не були рівними. Жінка зазвичай була власністю чоловіка [3].

Після введення християнства в Київській Русі виник особливий спосіб укладення шлюбу – вінчання. Така традиція довгий час не приживалася в народі, що мав свої багатовікові звичаї укладання шлюбу. У давнину в людей існувала думка, що вінчатися повинні тільки бояри та князі. Розірвання шлюбу допускалося народним правом – але лише як виняток із загального правила: шлюб за народним поняттям є союз «навіки». Із часом правила змінювалися: старі традиції скасовувалися, з'являлися нові умови для одруження.

Істотні зміни в інституті шлюбу відбулися десь у 1920 роках. Незважаючи на те, що шлюби існували вже кілька століть, саме в середині 20 століття

відбулися масштабні трансформації, які вплинули на те, яким ми бачимо шлюб сьогодні. У суспільстві ухвалили позицію, що шлюб — це угода між двома рівноправними громадянами, хоча чоловіки досі за традицією вважалися головними у ній. Тому, по суті, цей період став одним із вирішальних у боротьбі жінок за рівні права: їх голос нарешті почули.

В результаті до кінця ХХ ст. жінки у всіх розвинених капіталістичних країнах домоглися рівних із чоловіками цивільних прав. Боротьба за майнову рівноправність була нерозривно пов'язана з боротьбою за політичну рівноправність. До 1900 року жінки користувалися правом голосу лише в Новій Зеландії, де вони могли обирати, але не бути обраними, і в деяких штатах США. На сьогодні майже у всіх державах, які мають представницькі установи, жінки мають рівні політичні права з чоловіками.

Зміна становища жінок в суспільстві не могла не вплинути на їх роль в сім'ї, а тим самим і на її характер. Почався занепад панування чоловіків у сім'ї і відповідно - патріархального шлюбу та патріархальної сім'ї. Той факт, що сімейно-шлюбні відносини в сучасному суспільстві зазнають серйозних змін, визнають усі соціологи без жодного винятку. Вони стверджують, що у сучасному суспільстві відбувається перехід від старої форми сім'ї до нової. Нову сім'ю вони характеризують як засновану насамперед на взаємній рівності її членів.

Головними рисами сучасної сім'ї вважають повну рівність подружжя. Демократичний спосіб прийняття рішення з усіх питань, що стосуються сім'ї в цілому, з огляду на думку не лише дорослих її членів, а й дітей, свободу всіх членів сім'ї в тих межах, у яких вона сумісна з її єдністю. Поява нової форми сім'ї передбачає певні зміни й у шлюбних відносинах. Якщо раніше шлюби організовувалися батьками, то тепер вони ґрунтуються на особистому виборі. За бажанням будь-якої зі сторін шлюб може бути розірваний.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що інститут шлюбу, пройшовши довгу історію свого становлення та «реформування», в сучасному суспільстві не зупиняється із вдосконаленням, яке пов'язане із реальним досягненням обох членів подружжя однакових прав. На практиці це зафіксувалось не лише на побутовому рівні, а й почало гарантуватися державою, яка закріплює відповідні норми та гарантії у своєму законодавстві. В Україні це регулюється Конституцією України, Сімейним кодексом України, Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» тощо. Ці документи закріплюють основні положення, що стосуються шлюбу, його ознак, укладання та розірвання, прав та обов'язків подружжя і т.д.

Список використаних джерел і літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Сімейний Кодекс України від 10 січня 2002: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n1500>.
3. Вернигор П. Історія інституту шлюбу: коли люди почали одружуватися і чому вони все частіше розлучаються. Київ: Заборона Медіа, 2021 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zaborona.com/ru/istoriya-instituta-braka-kogda-lyudi-nachali-zhenitsya-i-rochemu-oni-vse-chasche-razvodyatsya/>.
4. Міністерство юстиції України. Шлюб – першооснова сім'ї : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_38233.

Роман ЛИСИК,

слухач ДУ «Житомирський навчальний центр підготовки поліцейських»
м. Житомир, Україна

Олександр КРУТОВ,

слухач ДУ «Житомирський навчальний центр підготовки поліцейських»
м. Житомир, Україна

ШИНКАРУК Віталій,

слухач ДУ «Житомирський навчальний центр
підготовки поліцейських»
м. Житомир, Україна

КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ І СВІТІ: ПРИЧИНИ Й ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Корупція як інтернаціональне явище притаманне всім країнам світу й Україна не стала винятком серед держав де б її не було. У ХХІ столітті корупція пронизує, майже, кожну сферу та рівень суспільного життя. Корупція для держави - це як хвороба, яка сповільнює розвиток та абсолютно знищує прояви прогресивних ідей. Подолання корупції в Україні перетворюється у надзвичайно складну проблему, але водночас і реальну. Для масштабності всієї проблематики необхідно розглянути причини, прояви залежно від сфери життя та наслідки корупції в нашій державі та у світі загалом для того, щоб сформулювати шляхи її подолання [1, с. 1].

Україна – молода держава, яка усіма можливими способами старається протистояти цьому негативному явищу, але соціально-історичні процеси вносять свої корективи. Для цього Верховна Рада приймає низку нормативно-правових актів, розробляє тактику та методику по боротьбі з корупцією та

імplementує безліч європейських програм, які повинні знизити прояви корупційних явищ та в майбутньому повністю викоринити корупцію. На законодавчому рівні поняття корупції визначене як - використання особою (суб'єктом корупційного правопорушення) наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди зазначеній особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [2, с. 1]. На жаль, хорошої нормативної бази, впровадження програм - не достатньо в боротьбі з корупцією так, як відсутність реальних дії по реалізації зазначених заходів – нівелює цінність та ефективність цих заходів. Недієвість цих заходів найяскравіше проявляється в тому, що корупція – як важіль впливу для досягнення бажаного результату стає доступним для будь-якого громадянина в повсякденному житті. Є безліч причин, які обумовлюють таку ситуацію.

Ідентифікація причин корупції є важливою у процесі боротьби з нею. Загальні причини корупції можна виокремити в такі групи:

- політичні (використання наданих повноважень для задоволення приватних інтересів);
- економічні (використання державними службовцями власних повноважень у сфері управління економікою);
- правові (перш за все, це неефективна система антикорупційних засобів та недосконале законодавство у сфері протидії корупції);
- організаційно-управлінські (можливість прийняття рішень посадовими особами на свій розсуд, масове заміщення посад державних службовців шляхом використання особистісних зв'язків);
- соціально-психологічні (низька громадянська свідомість; менталітет, що деформується усвідомленням можливості без зайвих зусиль та втрати часу вирішити будь-яке питання тощо) [3, с. 2].

Кожна із причин пов'язана між собою причино-наслідковим зв'язком, що у свою чергу утворює певну систему, що залежить від сфери її виникнення.

Корупція провокує деструктивні процеси у різних сферах суспільного життя, таких як: економічно-соціальна; політична; правоохоронна сфера (правова).

Корупція є однією з найбільших перешкод на шляху економічно-соціального зростання і розвитку України, як незалежної та демократичної держави. Економічні наслідки цього явища полягають у щорічних втратах

мільярдів гривень, що могли бути спрямовані на розвиток освіти, медицини та загалом соціального забезпечення населення держави. Корупція забирає ресурси від їх найбільш продуктивного використання, діючи як регресивний податок, що підтримує спосіб життя еліт коштом всіх інших. Вона руйнує ринкові відносини та перешкоджає якісним економічним змінам. У макроекономічному плані корупція призводить до економічного дисбалансу, який стає найбільш відчутним для незахищених прошарків населення. Найкращих і найталановитіших корупція спонукає витратити свій час на ігри з системою, а не на інновації чи створення нового багатства. За макроекономічними та політекономічними дослідженнями, корупція часто вважається чи не найбільшою перепорою до економічного зростання і соціального розвитку, здатною поставити під загрозу будь-які перетворення. Корупція – це соціальне явище, яке має соціальну обумовленість, соціальні закономірності розвитку та здійснює негативний вплив на соціальні процеси. Існуючи в суспільстві та будучи породженням суспільних відносин, корупція пронизує різні соціальні сфери суспільства, по-різному деформує суспільні відносини.

З політичного погляду корупція підриває легітимність політичних систем, даючи елітам альтернативні до справжнього демократичного вибору способи утримання влади. Основними цілями політичної корупції є отримання влади та її збільшення, переважно у процесі формування органів державної влади. Серед інших цілей виокремлюють призначення на посади, незалежно від ділових якостей кандидата, а переважно з особистих міркувань, застосування підкупу під час добору кандидатів на посади суддів, порушення фундаментальних принципів організації і проведення виборів підкупом виборців, кандидатів, членів виборчих комісій та ін. Активними політичними діячами стали не партії, а олігархічні групи, які протягом багатьох років структурно змінилися і набули легітимізації. Політична арена стала ігровим полем для олігархії, де впливове місце замає корупція та її негативні наслідки.

Правоохоронні органи, що покликані забезпечити ефективну протидію корупції, реалізацію конституційних прав і свобод громадян, дотримання законності в державі, виявилися ураженими корупційними явищами, що суттєво дискредитує авторитет влади, створює загрозу демократії і негативно впливає на інвестиційний клімат України. Правоохоронні органи повинні займати ключове місце у питаннях боротьби з корупцією і, по суті, забезпечити імунітет держави від злочинності. Очевидно, що корумповані правоохоронні органи не в змозі ефективно протидіяти тим явищам і процесам, які реально загрожують безпеці особистості, суспільства і держави. У зв'язку із цим

найбільшу небезпеку для громадян створює не лише корупційна злочинність чиновників, а саме вчинена працівниками правоохоронних органів, тому корупцію слід розглядати не тільки як об'єкт правового дослідження, а й як психологічне і моральне явище, адже це не лише певні дії, а й система негативних поглядів, переконань, установок, спосіб мислення, який формує стиль життя працівника правоохоронного органу. Саме такі факти формують у населення дефекти правосвідомості, негативне відношення до всієї правоохоронної системи і стимулюють існування та розвиток так званої «тіньової юстиції» [4, с. 154-156].

Корупційні явище, які відбуваються у світі – обов'язково впливають на нашу державу та геополітичну карту в цілому. Корупція - проблема світового масштабу. У різних країнах світу корупція у великих розмірах завдає шкоди економіці, призводить до зубожіння населення, і поглинає ресурси, які натомість могли б сприяти розвитку громадянських свобод та благополуччя населення. Досвід боротьби із корупцією інших держав, може стати ефективним фундаментом для вироблення власної стратегії в боротьбі з цим негативним явищем. Зважаючи на історичні, соціально-економічні, політичні та інші чинники – неможливо обрати одну стратегію в боротьбі із корупцією, яка б була універсальною для всіх держав, тому розглянемо держави із найцікавішим досвідом боротьби.

Цікавим є досвід Китайської Народної Республіки, в якій використовують жорсткі та профілактичні заходи боротьби з корупцією. Яскравим прикладом тотальної заборони будь-яких родинних зв'язків на роботі є заборона Центрального комітету Комуністичної партії Китаю займатися бізнесом і виступати радниками в цій сфері членам сім'ї чи родичів осіб, які перебувають на керівних посадах. Такий захід забезпечує обмеження корупції у вищих гілках влади. Існує досить поширена думка, що корупцію можна перемогти за допомогою сильної держави, диктатури, репресій. Проте досвід Китаю, де показові розстріли урядовців, що прокралися, давно стали «справою звичайною», підтверджує зворотне. Репресивні заходи при уявній ефективності навряд чи дадуть бажаний результат – хабарників, якщо і зменшаться, то не набагато, а суми хабарів автоматично злетять до небес як платня за підвищений ризик. В усякому разі, в Китаї справа йде саме так – всіх не перестріляєш.

Антикорупційна політика Сінгапуру вражає своїми успіхами і це все завдяки роботі Бюро по розслідуванню випадків корупції, яке володіє політичною і функціональною самостійністю. Бюро – незалежний орган, який розслідує і прагне запобігати випадкам корупції в державному і приватному секторі економіки. Головна ідея антикорупційної політики Сінгапура проявляється в

заходах, які виключають умови, що створюють як стимул, так і можливість особи здійснити корумповані дії. Це досягається завдяки антикорупційним принципів, які створюють атмосферу в де знижується рівень корупції.

США – це держава, яка має найбільший історичний досвід боротьби з корупцією. Ще у 1929 році так звана «Комісія Цікершема» активно вивчала питання організованої злочинності на рівні держави, що мало надзвичайно позитивні результати. З того часу ця проблема знаходиться в центрі уваги комісій, комітетів та підкомітетів, що створювались згідно з рішенням конгресу чи президента, які в результаті довгого та ретельного вивчення різних аспектів боротьби з організованою злочинністю та корупцією розробляли рекомендації, які були покладені в основу федеральних законів. Поняття корупції у законодавстві США визначено доволі широко. Воно включає перелік правопорушень, які передбачені в чотирьох главах розділу 18 Зводу Законів. Кримінальному переслідуванню за хабарництво в США піддаються особи, які дають і беруть хабарі. У Зводі Законів детально вказано, які категорії посадовців розуміються під особами, що одержують хабарі. Відповідальності за давання хабара підлягає всякий, хто дає, пропонує, обіцяє що-небудь цінне публічному посадовцю або кандидату на цю посаду з протиправною метою. Важливо, що покаранню за хабарництво разом з нині функціонуючим підлягає як колишній, так і майбутній службовець. [5, с. 2-3].

Враховуючи все вище написане, можна з певністю сказати, що корупція – це надзвичайно деструктивне явище, яке руйнує кожен сферу суспільно життя: соціально-економічну, політичну, правоохоронну та інші важливі сфери людського життя. Корупція породжує несправедливість та соціальну бідність, що дестабілізує демократичне суспільство. Відсутність дієвих важелів боротьби з корупцією, поширення корупціогенних ризиків практично на всі сфери суспільного життя, лояльне ставлення частини громадян до вказаного явища призвели до того, що корупційна діяльність на всіх щаблях влади паралізувала проведення реформ, визначених керівництвом держави як пріоритет розвитку. Тому першочергове завдання України – це подолання корупції й факторів, які її породжують.

Список використаних джерел і літератури:

1. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. Київ : Юридична думка, 2004. 400 с.
2. Закон України «Про запобігання корупції» від 24.11.2021 року.
3. Наукова стаття про причини корупції або корупціогенні фактори, автор Ангеліна Мусієнко (<https://buhgalter.com.ua/news/zapobigannya-ta-protydiya-koruptsii/proprichini-koruptsiyi-abo-koruptsiogenni-faktori/>).

4. Кобець О. Б. Особливості прозорості одержання подарунків працівниками правоохоронних органів та особами, уповноваженими на виконання функцій держави – 2011.
5. Дослідницька стаття «Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією», виконавчий директор ВГО "Успішна Україна" – Чепелюк Василь.

Юлія МАГАСЬ-ДЕМИДАС,
кандидат історичних наук, доцент,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна
ВЕСТМІНСТЕРСЬКА МОДЕЛЬ ДЕМОКРАТІЇ

Демократична форма державного режиму пройшла тривалий шлях розвитку. Історично першою формою вважається класична афінська демократія що зародилася у Стародавній Греції. Ключовими віхами формування демократичних інститутів стали Англійська революція середини XVII ст., Війна за незалежність у США (1776-1783), Велика французька революція кінця XVIII ст. та ряд буржуазних революцій, що мали місце у XIX ст. Держави ставали на демократичний шлях розвитку у різний час. Так, у США демократія сформувалася наприкінці XVIII ст., у Франції – наприкінці XIX ст. У багатьох державах цей етап наступив у XX ст. Зокрема, Німеччина й Італія остаточно стали демократичними державами після Другої світової війни, а Греція, Португалія й Іспанія – у середині 70-х рр. XX ст. Для країн Східної Європи шлях демократичних перетворень відкрився лише після краху тоталітарної системи кін. 80-х років та розпаду Радянського Союзу.

Сьогодні існує доволі розгалужена класифікація демократичних режимів (як історичних, та і сучасних), що диференціюють останні за різними критеріями. Проблема класифікації та характеристики різних моделей демократії **присвячено праці** Х. Лінца [1], А. Лейпхарта [2], А. Макарова [3], Н. Кадук [4], М. Рижков тощо.

Країною, що здійснила вагомий внесок у генезу світової демократії, є Велика Британія. Розвиток інституту парламентаризму, прийняття документів, що стали знаковими у свій час у плані захисту прав людини – це віхи, що ознаменували формування демократичних інститутів у цій країні. Велика Хартія вольностей 1215 р. хоч, із сучасної точки зору, й носила обмежений становий характер, проте на час її прийняття була передовим документом для всього світу й досі вважається джерелом права у США. Білль про права 1689 р., що став основою британської неписаної конституції, став черговим етапом у закріпленні людських прав. Впродовж століть Велика Британія виробила

власну оригінальну модель демократичного ладу, а її правова система лягла в основу права ряду сучасних передових держав: США, Канади, Австралії тощо.

Метою цієї статті є розглянути особливості демократичної системи Великої Британії, яка в науковій літературі дістала назву вестмінстерської.

Загалом, демократії поділяють на прямі та опосередковані.

Пряма демократія – це тип демократії, за якої повноправні громадяни безпосередньо приймають політичні рішення та здійснюють їх виконання. Пряма демократія здійснюється за широкої участі громадян.

Опосередкована (представницька) демократія – тип демократії, при якій громадяни делегують функцію ухвалення та виконання політичних рішень обраним ними представникам у колективних органах влади.

Серед типів представницької демократії називають:

- електоральну демократію – тип, що ґрунтується на виборності та голосуванні виборців;
- парламентську – система державного управління, за якої виконавча влада належить, як правило, кабінету міністрів, на чолі якого стоїть прем'єр-міністр, який вважається главою уряду;
- президентську – система державного управління, за якої глава уряду також є главою держави та очолює виконавчу владу, незалежну від законодавчої;
- виділяють також змішані типи демократії.

Вестмінстерська демократична модель є парламентською системою.

Загалом, парламентська демократія – це форма демократії, при якій уряд призначається депутатами парламенту. У парламентській демократії законодавчий орган влади делегує своїх представників до виконавчих міністерств та здійснює нагляд над ними. У деяких різновидах цієї системи передбачена довічна чи передана у спадок посада глави держави, чий повноваження вкрай обмежені і які відіграють представницьку чи церемоніальну роль. Зокрема парламентська демократія може існувати в рамках парламентарної монархії. У цих випадках глава уряду найчастіше називається прем'єр-міністром.

Вестмінстерська система – демократична парламентська система державного управління, побудована на принципах державної моделі Великої Британії. Свою назву вона отримала за назвою Вестмінстерського палацу, де відбуваються засідання парламенту країни.

Вестмінстерська система характерна також для країн Співдружності Націй. Початок її використання поклали канадські провінції та австралійські колонії Великої Британії у середині XIX ст.

Характерними рисами, що визначають вестмінстерську систему, є наступні:

- глава держави має практично церемоніальні та представницькі функції;
- глави уряду призначається главою держави, і є, як правило, главою політичної партії, яка має більшість у парламенті;
- виконавча влада представлена Кабінетом на чолі з прем'єр-міністром;
- у країні діє опозиція, існує багатопартійна система, проте, за результатами виборів, як правило, найбільш впливовими є дві партії;
- бікамералізм (двопалатний парламент);
- парламент може висловити недовіру уряду;
- можливість розпуску парламенту та оголошення позачергових виборів.

Вестмінстерська модель демократії є мажоритарною: в її основі лежить принцип мажоритарного правління, тобто правління від імені та для більшості громадян. На виборах, де діє принцип більшості, зазвичай утверджується двопартійна система, формуються однопартійні уряди, існує домінуюче становище виконавчої влади стосовно законодавчої. Таким чином, влада зосереджується в руках партії більшості [6, с. 133].

Мажоритарна модель демократії також набула поширення у багатьох колишніх британських колоніях (майже в ідеальній формі вестмінстерська модель застосовувалася в Новій Зеландії до середини 1990-х).

Найбільш точно такий тип єдиновладдя можна охарактеризувати так: «Король царює, проте не править». Ця форма правління передбачає наявність конституції, ухваленої демократичним шляхом. Вся законодавча влада перебуває у руках представницького органу. Формально монарх залишається главою держави, але реально його повноваження дуже обмежені. Наприклад, монарх Великобританії зобов'язаний підписувати закони, але, разом з тим, не має права їх ветоувати. Він виконує лише церемоніальні та представницькі функції.

Парламентська монархія є даниною усталеним традиціям. Уряд у таких країнах формується членами парламентської більшості, і навіть якщо король чи імператор формально є його главою, все одно фактично відповідає лише перед парламентом. При своїй, здавалося б, архаїчності, парламентська монархія присутня в багатьох країнах, у тому числі в таких розвинених і впливових державах, як Великобританія, Японія, а також у Данії, Нідерландах, Іспанії, Австралії, Ямайці, Канаді та ін.

Вестмінстерська система є демократичною парламентською системою уряду, змодельованого тривалою політикою Сполученого Королівства. Велика Британія – одна з найвідоміших парламентських монархій на планеті. Главою

держави (а також формально ще 15 країн Співдружності) виступає королева Єлизавета II. Однак не варто думати, що вона є фігурою суто символічною. Британська королева має вагомe право на розпуск парламенту. Крім того, саме вона є головнокомандувачем британських військ [3, с. 148].

Виконавча влада в межах вестмінстерської системи, по суті, здійснюється Кабінетом, поряд з великою кількістю молодших міністрів, хоча глава уряду зазвичай має домінуючу роль у міністерстві. У країні періодично здійснюються конституційні реформи, завдяки яким система модернізується відповідно до вимог сучасності. Зокрема, дещо реформовано Парламент, судову систему, створено Верховний Суд. Активно розвивається електронна демократія, зокрема, платформа електронного врядування [7]. Водночас зберігається традиційна для Великої Британії основа державної системи, завдяки чому країна зберігає свою унікальність.

Таким чином, вестмінстерська демократична модель є однією з моделей парламентської демократії. Вона лягла в основу політичної системи не лише Сполученого Королівства, а й ряду країн Співдружності Націй, що зумовлювалося тісними історичними зв'язками. Система є динамічною, вона розвивається й удосконалюється відповідно до сучасних вимог, зберігаючи, разом з тим, свою унікальність. Вестмінстерська модель дозволяє забезпечити високі стандарти гарантування прав людини та інші демократичні інститути.

Список використаних джерел та літератури:

1. Linz, Juan. Presidential or Parliamentary Democracy? // Linz, Juan / Valenzuela, Arturo (ed.). *The Failure of Presidential Democracy*. Baltimore / London. 1994. P.6
2. Лейпхарт А. Демократия в много составных обществах: Сравнительные исследования. М.: Аспект Пресс, 1997. 290 с.
3. Макаров А. Демократия: определение и типология http://www.yasu.am/files/14A_Markarov_r.pdf
4. Кадук Н.І. Современные концепции и модели демократии // *Перспективи*. 2017. №1. С.44-51.
5. Рижков М. М. Особливості американської моделі демократичної системи постбіполярної доби // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Випуск 107 (Частина I), 2012. С. 29-38.
6. Баранов, Н.А. Современная демократия: эволюционный подход. Балт. гос. техн. ун-т. СПб., 2007. 208 с.
7. Молчанов Д. Як влаштована платформа електронних послуг Великої Британії <https://ain.ua/ru/2017/11/28/e-governance-uk/> (дата звернення 16.11.2021).

Ольга МЕЛЬНИЧУК,

доктор юридичних наук, професор,
в. о. завідувача кафедри публічно-правових дисциплін,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ПРАВО НА ВІДКЛЮЧЕННЯ (RIGHT TO DISCONNECT): ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

В умовах цифровізації суспільних відносин та використання смартфонів, з одного боку, розширилися можливості людини, а, з іншого, певною мірою, обмежилася її свобода в значенні постійного перебування «на зв'язку». Від телефонного дзвінка чи повідомлення в меседжері працівнику важко сховатися і тоді, коли він реалізує своє право на щоденний чи щотижневий відпочинок, або право на відпустку. Проблема стала більш відчутною в умовах пандемії, зумовленої коронавірусною хворобою, коли значна частина працівників у всьому світі була переведена на дистанційну або надомну форми роботи, які дещо розмили кордони робочого та особистого часу працівників і збільшили ризик понаднормової праці у вільний час. Як наслідок – працівники перебувають у стані постійної напруги, що негативно позначається на їх здоров'ї, призводить до фізичного і психоемоційного виснаження.

Проблема права на відключення є відносно нова, тому наразі є небагато наукових праць вчених, присвячених її розкриттю. Однак можна назвати інформаційно-популярні матеріали журналістів І. Кудінської та Г. Сандул [1] та дослідження, проведене Т. Яценко [2, с. 191- 195].

У зв'язку з актуальністю та новизною означеної проблеми автор статті ставить за мету розкрити правове регулювання права на відключення в зарубіжних країнах та національному трудовому законодавстві.

З метою подолання існуючої проблеми депутати Європарламенту (472 голосами «за», 126 «проти» та 83 «утрималися») закликали прийняти закон, який би дав змогу працівникам, що працюють у цифровому форматі, відключатися у позаробочий час. Депутати вважають право на відключення фундаментальним правом, яке дає можливість працівникам утримуватися від виконання завдань у позаробочий час, зокрема й у період відпусток, не відповідати на телефонні дзвінки, електронні листи та інші цифрові комунікації. Державам-членам пропонується вжити всіх необхідних заходів, щоб дозволити працівникам право на відключення, зокрема через колективні договори між соціальними партнерами. При цьому працівники не повинні бути

піддані дискримінації, критиці, звільненню або іншим негативним діям з боку роботодавців [3].

У загальних рисах право на відключення «відноситься до права працівників відключатися від роботи без штрафу або збитку, а також не отримувати і не відповідати на робочі електронні листи, дзвінки чи повідомлення поза звичайним робочим часом» [4].

Враховуючи, що низка міжнародно-правових документів (ст. 24 Загальної декларації прав людини, ст. 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, ст. 2 Європейської соціальної хартії (переглянутої), Директива № 2003/88/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 4 листопада 2003 року про деякі аспекти організації робочого часу), присвячених регулюванню робочого часу та часу відпочинку, не регламентує право на відключення, тому вважаємо законодавчу ініціативу депутатів Європарламенту цілком доцільною та вчасною.

Ідея запровадження права на відключення у законодавство держав-учасниць Європейського Союзу не є новою. Деякі європейські країни не тільки унормували цей відносно новий інститут трудового права, але й застосовують його на практиці. Першою державою, яка запровадила право на відключення стала Франція, Національна асамблея якої у травні 2016 р. прийняла законопроект про реформу трудової діяльності. Ухвалений закон поширив свою дію на організації з кількістю 50 і більше працівників. Відповідно до цього закону працівники мають право не виконувати завдання і функції в позаробочий час, зокрема й у сфері цифрових технологій [5]. При цьому роботодавці зобов'язані скласти хартію доброї поведінки, узгоджену спільно з представниками профспілок, у якій вказуються години, коли персонал не повинен надсилати та відповідати на електронні листи [6].

У 2001 р. право на відключення вперше було згадане у рішенні Палати з трудових спорів Верховного Суду Франції, який у 2004 р. підтвердив свої висновки в іншому рішенні: «той факт, що працівник не був доступний по телефону в неробочий час не може розглядатися як порушення трудової дисципліни» [1; 2, с. 191- 195].

В Італії право на відключення поширюється лише на працівників, які працюють на умовах гнучкого режиму роботи. Це встановлено ст. 19 Закону Сенату № 2233-В «Заходи щодо захисту неспідириємницької самозайнятості та заходи, що сприяють визначенню гнучкого часу роботи та місця підпорядкованої зайнятості» від 10 травня 2017 р., в якій вказано, що у письмовому договорі про гнучкий режим роботи мають вказуватися «технічні

та організаційні заходи, необхідні для забезпечення відключення працівника від технологічного обладнання» [7].

У березні 2020 року в Чилі було прийнято закон, який визнає право дистанційних працівників припиняти зв'язок щонайменше на 12 годин поспіль упродовж 24-годинного періоду. Роботодавці не мають права вимагати, щоб працівник відповідав на повідомлення, виконував накази чи інші вимоги у цей дванадцятигодинний період, а також у вихідні дні, у дні, на які він має відповідний дозвіл роботодавця, та під час річної відпустки [8].

19 лютого 2021 р. Національна рада Словацької Республіки ухвалила зміни до Словацького Трудового, якими запровадила право на відключення для трьох категорій працівників: надомників, тих, хто працює дистанційно та час від часу чи за виняткових обставин.

01 квітня 2021 р. в Ірландії набрав чинності Кодекс поведінки роботодавців і працівників про право на відключення, який поширюється не тільки на дистанційних працівників, а на всіх зайнятих. Право на відключення включає три елементи: право не виконувати роботу в неробочий час, включаючи відмову відповіді на електронні листи, дзвінки, повідомлення; право не бути покараним за відмову займатися робочими питаннями в цей час; обов'язок поважати право іншого на відключення [9, с. 3-4].

25 жовтня 2021 р. в провінції Онтаріо (Канада) розглянуто в першому читанні *законопроект, яким право на відключення визначається як «відмова від роботи, пов'язаної з спілкуванням, зокрема електронною поштою, телефонними дзвінками, відеодзвінками або надсиланням чи переглядом повідомлень, у позаробочий час»* Така норма, після її схвалення, буде поширюватися на роботодавців, у яких працює 25 і більше працівників [10].

На початку листопада 2021 р. парламент Португалії схвалив зміни до трудового законодавства, які забороняють роботодавцям контактувати з працівниками, які працюють дистанційно у позаробочі години. За новими правилами роботодавців штрафуватимуть за листування та дзвінки з працівниками у позаробочий час.

В Україні зміни до трудового законодавства в частині запровадження «періоду відключення» було внесено у зв'язку із запровадженням дистанційної роботи. Відповідно до Закону України від 4 лютого 2021 р. № 1213-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» працівнику, який виконує дистанційну роботу, гарантується період вільного часу для відпочинку (період відключення), під час якого він може переривати будь-який інформаційно-

телекомунікаційний зв'язок з роботодавцем, і це не вважається порушенням умов трудового договору або трудової дисципліни. Тобто у цей час працівник має право не відповідати на телефонні дзвінки або електронні листи роботодавця. Так званий період відключення визначається у трудовому договорі про дистанційну роботу.

Аналіз зарубіжного та вітчизняного трудового законодавства дає можливість зробити певні висновки: 1) право на відключення тісно пов'язане з правом на відпочинок працівника; 2) воно стосується, переважно, тих працівників, які працюють дистанційно або надомників; 3) його зміст полягає у можливості працівника переривати будь-який інформаційно-телекомунікаційний зв'язок з роботодавцем у визначений трудовим договором час; 4) застосування права на відключення не тягне за собою дисциплінарних стягнень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кудінська І., Сандул Г. Право на відключення: відпочивайте на здоров'я. URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/68589>.
2. Яценко Т. П. Право працівника на оффлайн у позаробочий час Сучасний стан забезпечення трудових прав і прав у сфері соціального забезпечення та перспективи його поліпшення: матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 4 червня 2021 р.) ; за заг. ред. К. Ю. Мельника. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2021. 280 с.
3. Right to disconnect' should be an EU-wide fundamental right. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20210114IPR95618/right-to-disconnect-should-be-an-eu-wide-fundamental-right-meps-say>.
4. Disconnecting the Dots - Breaking down the «Right to Disconnect» URL: <https://www.twobirds.com/en/news/articles/2021/uk/disconnecting-the-dots-breaking-down-the-right-to-disconnect>.
5. Should Canada follow France's lead in clamping down on off-hours email? URL: <https://www.benefitscanada.com/news/should-canada-follow-frances-lead-in-clamping-down-on-off-hours-email/>
6. The right to disconnect: What can the UK learn from Europe? URL: <https://www.lancaster.ac.uk/work-foundation/news/blog/the-right-to-disconnect-what-can-the-uk-learn-from-europe>.
7. Misure per la tutela del lavoro autonomo non imprenditoriale e misure volte a favorire l'articolazione flessibile nei tempi e nei luoghi del lavoro subordinato URL: https://www.senato.it/japp/bgt/showdoc/17/DDLMESS/0/1022243/index.html?part=ddlmess_ddlmess1.
8. Перед обличчям пандемії: забезпечення безпеки і здоров'я на роботі. Женева: Міжнародна організація праці (2020). URL: https://www.ilo.org/budapest/WCMS_744721/lang-uk/index.htm.

9. Code of practice for employers and employees on the right to disconnect. URL: https://www.workplacerelations.ie/en/what_you_should_know/codes_practice/code-of-practice-for-employers-and-employees-on-the-right-to-disconnect.pdf.

10. Ontario Government Proposes Right to Disconnect and Prohibition of Employee Non-Competes. URL: <https://www.jdsupra.com/legalnews/ontario-government-proposes-right-to-1536956/>.

Олександра НОВИЦЬКА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ – ОСНОВНІ СУБ'ЄКТИ ВИБОРЧОГО ПРАВА

У 2019 році Верховною Радою України було прийнято Виборчий Кодекс, у якому узагальнено законодавством питання організації та проведення виборчих процесів в Україні. Цей документ вказує на пріоритетну роль політичних партій у формуванні законодавчих, виконавчих органів влади та органів місцевого самоврядування. В умовах сучасної демократії, політичні партії відіграють найважливішу роль, вони сполучають громадянське суспільство і державу. Оскільки партії є одним із елементів функціонування демократії, то їх дослідження дедалі частіше стає актуальним [2]. Сучасні науковці спрямовують свої дослідження на аналіз участі політичних партій у виборчих процесах, вивчення їх ідеологій та визначення сучасних тенденцій їх розвитку. Науково – теоретичні дослідження Л. Ганюкової, В. Горбатенка, В. Трипольського, М. Лешанича, В. Баштанника, С. Телешуна констатують рівень інституалізації, взаємозв'язок партій та державних інституцій, визначення місця і ролі політичних партій у структурі громадянського суспільства. Проте актуальною залишається проблематика правового статусу політичних партій, моніторинг конституційного підґрунтя існування політичних партій, їх інституалізації в контексті боротьби політичних еліт за владу.

Конституційні засади створення, функціонування політичних партій їх роль у політичному житті українського суспільства визначені Конституцією України.

Так, статтею 3 основного Закону держави передбачено, що права і свободи людини є визначальним змістом і спрямованістю діяльності держави. Держава відповідальна перед громадянами за свою діяльність, цим самим вона гарантує визнання прав і свобод кожного. У статті 38 зазначено, що функція управління державними справами коригується участю громадян. Способи такої участі передбачено у статті 68. Народне волевиявлення може бути реалізовано

через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Вже статтею 36 передбачено на ряду з іншими правами, право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Держава гарантує, що належність чи неналежність до політичної партії не може бути підставою для обмеження прав і свобод або для надання державою будь-яких пільг і переваг. Політичні партії покликані формувати і виражати політичну волю громадян та беруть участь у виборах [1].

Звичайно, є важливим законодавче обмеження утворення та діяльності політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави. Підрив безпеки країни, незаконне захоплення державної влади, пропаганда війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі не допустимі у діяльності політичних партій. Дбаючи про інтереси всіх громадян, їх безпеку та збереження життя кожного Конституція України обмежує створення воєнізованих формувань політичними партіями та громадськими організаціями. Законодавство України чітко розмежовують діяльність політичних партій та діяльність органів виконавчої та судової влади, органів місцевого самоврядування, відокремлює існування політичних партій та військових формувань, навчальних закладів, державних установ і організацій. Разом з тим, заборонити діяльність існуючих політичних чи громадських об'єднань можна лише в судовому порядку

У правовому суспільстві інструментом здійснення процесу формування як законодавчої, так і виконавчої влад є політичні партії. В результаті виборів, партії, які прийшли до влади, мають можливість брати участь у формуванні парламентських фракцій та комітетів, Кабінету Міністрів України, керівного складу Рахункової палати, Національного банку, Центральної виборчої комісії, керівників обласних та районних державних адміністрацій.

Тому право на створення політичних партій є однією з фундаментальних свобод сучасних демократичних країн. В правових актах України не зазначено прямо про вибір багатопартійної політичної системи, проте саме поняття існування свободи створення політичних партій є правовою основою багатопартійності.

Питання створення та реєстрації політичних партій врегульовано Законом України «Про політичні партії в Україні», Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських

формувань» та іншими нормативно-правовими актами (Рішеннями Конституційного Суду України). Виборчим кодексом України партії визначені як єдині суб'єкти виборчого процесу. У зв'язку з цим, необхідно також наголосити на тому, що діяльність політичних партій регламентується і залежить не тільки від закону про політичні партії, а й від норм, що регулюють порядок проведення виборів.

Закон України «Про політичні партії в Україні» визначає поняття політичної партії, встановлює порядок створення, припинення та засади діяльності політичних партій, запроваджує основні принципи їх організаційної побудови, джерела фінансування та форми участі в політичному житті. Держава визнає значимість громадської ініціативи, виступає гарантом дотримання прав, забезпечує правову, інформаційну, організаційну підтримку політичним партіям, зареєстрованим у порядку, передбаченому чинним законодавством, рівність політичних партій перед законом.

Таким чином, відповідно до вказаного закону, політична партія – це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян - прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах.

Утворення політичних партій включає такі етапи:

- проведення установчого з'їзду (конференції, зборів), прийняття програми політичної партії;
- прийняття рішення про створення політичної партії;
- збір підписів на підтримку рішення про створення політичної партії не менше десяти тисяч громадян України, які відповідно до статті 70 Конституції України мають право голосу на виборах не менш як у двох третинах районів не менш як двох третин областей України, міст Києва і Севастополя, Автономної Республіки Крим;
- реєстрація політичної партії органами Міністерства юстиції України, прийняття Статуту, визначення структури;
- створення регіональних та місцевих організацій новоствореної партії у більшості областей України, містах Києві, Севастополі, Автономній Республіці Крим, не менш як у чотирнадцяти з двадцяти семи адміністративно-територіальних одиниць України, відповідно до сучасного адміністративно-адміністративного устрою України [3];
- реєстрація структурних організацій політичної партії, легалізація діяльності первинних осередків політичної партії, яким статутом політичної

партії не надається право юридичної особи, шляхом письмового повідомлення про утворення до відповідного органу юстиції Міністерства юстиції України в 10-денний строк з часу їх утворення, повідомлення відповідних місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, отримання реєстраційних свідоцтв.

Наявність обласних і прирівняних до них організацій менш як у чотирнадцяти з перелічених адміністративно-територіальних одиниць України відповідно до статті 24 Закону є підставою для порушення питання про анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії.

Відповідно до рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2007 року вимогу утворення місцевих організацій політичних партій в Автономній Республіці Крим визнано неконституційною, тому є не обов'язковою. Ця ситуація постала дуже актуально для вирішення питання створення політичних партій в умовах анексії Криму з 2014 року і початку військової агресії на території частини Донецької і Луганської областей. Утворення нових партій фактично було заблоковано.

Основним документом, що регламентує діяльність партії є її Статут. Згідно зі статутами політичних партій їх структуру можуть складати обласні, міські, республіканська в Автономній Республіці Крим, районні а також первинні осередки. Статутом визначається легалізація структурних утворень політичної партії. Органи Міністерства юстиції здійснюють відповідно до закону реєстрацію політичних партій, їх організацій, видачу реєстраційних свідоцтв, внесення змін до реєстраційних документів, державний контроль за додержанням політичними партіями вимог Конституції, законів України, а також положень статутів політичних партій.

Мережа місцевих осередків політичних партій забезпечує політичним партіям можливість виконання своїх завдань, в тому числі, участь у виборах. Виборчим законодавством України визначена провідна роль місцевих осередків політичних партій у висуванні кандидатів у депутати усіх рівнів та у формуванні виборчих комісій. Відповідно до норм виборчого законодавства висування кандидатів у депутати та формування виборчих комісій здійснюється виключно політичними партіями та їх зареєстрованими осередками. За інформацією Мін'юсту, в Україні станом на 1 січня 2021 року зареєстровано 365 політичних партій, 16 з них зареєстровано впродовж 2020 року. В 2021 році зареєстровано 8 нових політичних партій. Територіальними органами Мін'юсту у 2020 році зареєстровано 1185 структурних утворень політичних партій та проведено державну реєстрацію змін до відомостей щодо 3494 структурних утворень політичних партій. Створення мережі структурних утворень

політичних партій у регіонах – це стратегія політичних партій для нарощення і збереження електоральної підтримки, гарантія тривалої присутності у регіоні та спосіб бути ближчими до проблем і запитів громадян на місцях. Проте, позачергові вибори у 2021 році показали, що дуже мало місцевих організацій партій та їх центральних осередків, які б хотіли працювати безпосередньо з виборцями в умовах наявності явних фаворитів. Політична конкуренція і політична спроможність партій захищати свої позиції можуть бути виражені через функціонування в межах регіонів і медіа просторі [4].

Політичні партії є неприбутковими організаціями. Відповідно положень статті 14 Закону України «Про політичні партії в Україні» діяльність політичних партій фінансуються зі спеціальних рахунків фондів партій за рахунок внесків на підтримку партій з боку фізичних та юридичних осіб, а також за рахунок державного фінансування статутної діяльності політичних партій у порядку, встановленому цим та іншими законами України.

У порядку, передбаченому законодавством, за рахунок коштів державного бюджету фінансується статутна діяльність політичних партій, яка не пов'язана із участю останніх у виборах Президента України, народних депутатів чи місцевих виборах. Сюди входить також і оплата праці працівників статутних партійних органів, місцевих партійних організацій; здійснюється також відшкодування витрат політичних партій, пов'язаних із фінансуванням їхньої передвиборної агітації під час чергових та позачергових виборів народних депутатів України. Стаття 17-2 визначає щорічний обсяг державного фінансування статутної діяльності політичних партій.

До компетенції Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) належить вирішення питання щодо того, надавати політичній партії державне фінансування її статутної діяльності чи відмовити у його наданні такого. Таке рішення приймається у 5-денний строк із дня офіційного оприлюднення результатів виборів народних депутатів України на підставі результатів останніх чергових або позачергових виборів у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі щодо партій, які подолали 5% бар'єр. Політична партія, яка отримувала державне фінансування, проходить зовнішній незалежний аудит фінансової звітності у рік, наступний за роком отримання державного фінансування. Звіти партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру вводяться до Єдиного державного реєстру звітності політичних партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру. Ведення реєстру здійснює НАЗК. За даними сайту протягом 2021 року воно оприлюднило 59 звітів політичних партій [5].

Законом передбачено заходи, які застосовуються до політичних партій у разі порушення ними Конституції та законів України: попередження про недопущення незаконної діяльності та заборона політичної партії. Політична партія може бути за поданням Міністерства юстиції чи Генерального прокурора заборонена у судовому порядку у разі порушення вимог щодо створення і діяльності політичних партій. Проте, на практиці для застосування зазначеної норми необхідно дуже вагомі підстави для заборони партій. В іншому разі можна говорити про занадто жорсткий підхід з боку держави до партій, які у своїй діяльності допустили незначні порушення. Склалася практика досить лояльного підходу до політичних партій при вирішенні питань щодо порушень ними Закону. В Україні велика кількість політичних партій, які з прийняттям Виборчого кодексу України отримали монопольне право на висування кандидатів до рад усіх рівнів. Багато із зареєстрованих партій не проявляють себе роками і часто про їх існування українці не здогадуються. У 2021 році Мін'юст намагався анулювати реєстрацію 40 політичних партій, які порушили положення статті 24 профільного закону і впродовж десяти років не висували кандидатів на виборах. Окружним адміністративним судом міста Києва анульовано реєстраційні свідоцтва політичних партій «Національно-демократичне об'єднання «Україна», «Всеукраїнська політична партія – Екологія та соціальний захист», «Трудова Україна», «Нова сила», «Всеукраїнський патріотичний союз» та інших. Громадянська мережа ОПОРА постійно проводить моніторинг цікавих ситуацій пов'язаних з діяльністю політичних партій. Так, дослідження ОПОРИ показують, що уже на місцевих виборах багато партій активізувалися та намагалися зберегти свою реєстрацію, забезпечивши висування кандидатів. Цікаво, що висування достатньо, реєстрація кандидатів не є обов'язковою [6].

Законодавством України в сфері діяльності політичних партій розроблено нормативно-правові основи їх функціонування, удосконалено процедури контролю за діяльністю політичних партій: Національне агентство з питань запобігання корупції (фінансова діяльність), Міністерство юстиції України (вимоги до організаційної структури, внутрішньопартійної демократії, чисельності, легалізації партій), Центральна виборча комісія (участь політичних партій у виборчих процесах), Рахункова палата (цільове використання коштів, виділених з Державного бюджету на фінансування статутної діяльності). Законами України визначаються основні положення, на яких ґрунтуються процеси утворення і діяльності політичних партій. З наближенням виборчих процесів традиційно змінюються законодавчо встановлені політичні пріоритети, пов'язані з правовим забезпеченням діяльності та ролі політичних

партій. Такі пошуки ще не завершено. У грудні 2021 року народні депутати заговорили про можливе повернення до змішаної виборчої системи, що може стати призупинення демократичних процесів в Україні.

Список використаних джерел і літератури:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Виборчий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
3. Закон України «Про політичні партії». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>
4. Сайт Міністерства Юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/>
5. Єдиний державний реєстр звітності політичних партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру URL: <https://politdata.nazk.gov.ua/#/reports>
6. Офіційна сторінка у Фейсбуці Громадянської мережі – вибори в Україні “Опори”. URL: <https://politdata.nazk.gov.ua/#/reports>

Катерина ОКСЕНЮК,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Зміни, які відбуваються в українському законодавстві та у системі кримінального права, впливають на розуміння та трактування важливих інститутів і понять кримінального права. Варто відзначити, що у діючому законодавстві відсутні конкретні стандарти у класифікації кримінальних правопорушень. Тому дане дослідження буде актуальним ще багато років.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р. № 2617-VIII, який набув чинності з 1-го липня 2020 р., було введено інститут кримінальних правопорушень, який розділено на злочини та кримінальні проступки. Саме тому, важливим є розуміння підходу у виборі критеріїв розподілу та класифікації кримінальних правопорушень, запропонованих у законі.

Метою роботи та її завданням є розгляд підходів та головних складників у розподілі та класифікації кримінальних правопорушень відповідно до діючого законодавства України.

Дослідженням проблеми класифікації кримінальних правопорушень займалася велика когорта науковців, таких як М. І. Хавронюк [6], В. Я Тацій [3]

тощо. Варто відзначити запропоновану класифікацію Л. Н. Кривоченком [4], яка є досить актуальною, хоча і має формальний критерій підходу. Л. М. Демидова [1] запропонувала узагальнення позицій прихильників запровадження кримінальних проступків, враховуючи питання класифікації кримінальних правопорушень [1, с. 1079].

Питання класифікації правопорушень розглядала у своїй науковій статті Н. А. Орловська [5], де було виокремлено спірні позиції авторів законопроекту та запропоноване авторське бачення вирішення проблемних питань.

На нинішньому етапі розвитку, все частіше досліджується проблема класифікації кримінальних правопорушень. Скоріше за все, такий інтерес у науковців виникає внаслідок реформування багатьох сфер життя та кримінального права зокрема.

Щоб розглянути питання кримінальних правопорушень та їх класифікації, необхідно розглянути підходи, які застосовуються для класифікації.

Фактично, у світовій історії існує два основних підходи до кваліфікації кримінальних правопорушень. Перший підхід полягає в тому, що всі діяння та правопорушення охоплюються єдиним поняттям «злочин», в якому за ступенем тяжкості виділяються різні категорії. Другий підхід передбачає наявність багатогранної системи кримінальних правопорушень і зводиться до того, що основне поняття «кримінальне правопорушення» поділяється на дві або навіть три термінологічно різні категорії – злочин, проступок, а в деяких системах навіть порушення. Законодавство України про кримінальну відповідальність нині перебуває у процесі переходу від однієї системи розподілу кримінальних правопорушень до іншої.

У Кримінальному кодексі України зустрічаємо чітке визначення поняття кримінального правопорушення та його класифікації.

Відповідно до 11 статті Кримінального кодексу України, кримінальним правопорушенням є суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення [2].

Дія або бездіяльність, яка формально містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого Кодексом, але є малозначимою та не становить суспільної небезпеки не відноситься до кримінального правопорушення. Оскільки не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

За українським законодавством, кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки та злочини.

Кримінальні проступки – це передбачені Кримінальним кодексом, діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [2].

Злочини у свою чергу відповідно до ступеня тяжкості поділяються на:

Нетяжкі злочини, тобто діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше 10-ти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше 5 років;

Тяжкі злочини (або злочини середньої тяжкості), за вчинення яких передбачене основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше 25-ти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше 10 років.

Особливо тяжкі злочини, за вчинення яких передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад 25 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад 10 років або довічного позбавлення волі [2].

Ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачене одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин.

Таким чином, у кримінальному праві України, використовується формальний підхід до класифікації, концентруючись на юридичних наслідках кримінального правопорушення, а саме вид і міра покарання. Матеріальний критерій підходу полягає у ступенях тяжкості та суспільної небезпеки кримінального правопорушення.

Слід зазначити, що ступінь тяжкості кримінального правопорушення є якісним показником, завдяки якому можна зробити оцінку шкідливості діяння та здійснити диференціацію кримінальних правопорушень.

Ступінь тяжкості кримінального правопорушення залежить також від низки чинників які можуть впливати на дану ознаку. Зокрема, необхідним є урахування цінності об'єкта правопорушення, ступінь шкідливості та наслідки суспільної небезпеки, аналіз основного складу правопорушення, форму вини та умисел, а також спосіб вчинення правопорушення.

Досить логічною та раціональною є думка Н. А. Орловської, щодо суперечливості нинішньої класифікації кримінальних правопорушень. Оскільки покарання за кримінальний проступок не передбачає позбавлення

волі, то виникає питання доцільності та необхідності віднесення кримінального проступку саме до кримінального правопорушення [4, с. 308].

Також, варто зазначити, що з класифікації було вилучено поняття злочину невеликої тяжкості, а натомість його ознаками наділили кримінальний проступок, однак, за злочин невеликої тяжкості передбачалося позбавлення волі до 2 років, що нині не є притаманним кримінальному проступку.

Таким чином, очевидними є певні промахи та суперечливості у новій редакції Кримінального кодексу України. Варто було б розширити дослідження класифікації злочинів, що дозволить в повному обсязі охопити всі види злочинів.

Проаналізувавши джерела та літературу з даної проблематики можна дійти до таких висновків. Зміни у сфері законодавства завжди несуть певні наслідки, пов'язані з долями людей. З'являються все нові класифікації кримінальних правопорушень, доцільність яких буде доведено з часом. Кримінальний кодекс не є досконалим, він потребує нових правок, а нові зміни у законодавстві мають ряд суперечностей. Введення поняття «кримінальний проступок» не є надто зручним та виправданим. Натомість класифікація правопорушень за ступенем тяжкості є найбільш доцільно обґрунтованою, оскільки саме визначення ступеню тяжкості являє собою повну характеристику певного правопорушення.

Список використаних джерел і літератури:

1. Демидова Л.М. Кримінальний проступок як кримінально-процесуальна новела і кримінально-правова проблема / у кн. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк. Одеса : Вид. дім «Гельветика». 2018. С. 1071-1093.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 16.11.2021).
3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар у 2х томах / За ред. В. Я. Тацій. Х: Право, 2013. Т. 1-2.
4. Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2010. 120 с.
5. Орловська Н.А. Проблеми класифікації кримінальних правопорушень (до питання про запровадження кримінальних проступків). *Порівняльно-аналітичне право*. № 2. 2018. С. 305-308.
6. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. К.: Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

Анна ОСТАПЧУК,
здобувачка вищої освіти,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКА ЗЕЛЕНА УГОДА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЗАРУБІЖНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ДОСВІДУ

Питання охорони навколишнього середовища стали важливим чинником глобальної нестабільності. Екологічний вимір розглядається як складова частина національної безпеки, особливо у сенсі управління використанням та охороною природних ресурсів та вирішення пов'язаних з екологією конфліктів. Екологічні ризики позначені серед головних загроз людству Всесвітнім економічним форумом. З урахуванням екологічних проблем коригується міжнародна, регіональна та державна політика, розробляються нові стратегії, що враховують природоохоронну компоненту. Світова організація торгівлі приділяє все більше уваги політиці в галузі охорони навколишнього середовища, підписані й реалізуються багатосторонні екологічні угоди у цій сфері [1].

На міжнародному та національному рівнях акцентується увага на забезпеченні невід'ємного права людини та громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також можливості відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Так, ми маємо право на проживання в такому навколишньому середовищі, яке відповідає вимогам екологічної безпеки, можемо звертатись до відповідних органів для захисту свого права, вимагати від інших осіб дотримуватись правил безпечного довкілля. Але, через активну діяльність людини, технологічний прорив та активне використання природних ресурсів навколишнє середовище стало таким, яке потребує захисту і охорони від нас самих. Варто зазначити, що проблема забруднення довкілля та розвитку екологічних проблем, які за короткий проміжок часу стали глобальними, актуалізується з кожним роком все більше. Піднімається така низка питань, що не є вичерпною: забруднення, відходи, радіація, вичерпання природних ресурсів, вимирання тваринного та рослинного світу, проблеми літосфери, гідросфери, атмосфери та інше. І лише через допомогу людини, як найвищої соціальної істоти на планеті Земля, можливо домогтись вирішення цих проблем. Тому, це і стало передумовою швидкого реагування та проведення природоохоронної діяльності не лише в межах окремих країн, а й на міжнародному рівні.

У грудні 2019 року Європейська Комісія прийняла Європейський зелений курс (ЄЗК). Європейський зелений курс – комплекс заходів, який визначає політику ЄС на найближчі роки у таких сферах як клімат, енергетика, біорізноманіття, промислова політика, торгівля тощо. Основна мета цього курсу – сталий зелений перехід Європи до кліматично-нейтрального континенту до 2050 року. ЄЗК лише формується, є динамічним інструментом. Стратегії, плани, законодавство для втілення ЄЗК у життя розроблялись та затверджувались, головним чином, протягом 2020-2021 років. Наразі темпи впровадження ЄЗК трохи знизились, зважаючи на пріоритетність реагування на COVID-19. Проте, Європейська Комісія наголосила, що відновлення має бути спрямоване на більш стійку, зелену та цифрову Європу, рішення, які не тільки корисні для економіки, але й для довкілля. Це означає незмінність «зеленого» курсу та дотримання графіку впровадження важливих компонентів ЄЗК. Такий підхід підтримала і низка держав-членів ЄС, включаючи Німеччину та Францію. Уряд України заявив про намір нашої держави долучитись до ЄЗК. Такі прагнення уряду є важливими з огляду на необхідність формування в Україні політики у різних сферах, яка б враховувала екологічні та кліматичні виклики сьогодення. Водночас, слід брати до уваги увесь спектр наслідків ЄЗК для України в контексті можливостей та загроз, які це для нас створює. Формування основних висновків та рекомендацій щодо впливу ЄЗК є важливими на даному етапі, коли Україна ще остаточно не сформулювала свої наміри, а ЄЗК теж знаходиться у процесі формування і наповнення змістом [2].

Виконавчий віце-президент Франс Тіммерманс зазначає: «Європейський зелений курс – це можливість покращити здоров'я та добробут наших людей шляхом трансформації нашої економічної моделі. Наш план визначає, як скоротити викиди, відновити здоров'я нашого природного середовища, захистити нашу дику природу, створити нові економічні можливості та покращити якість життя наших громадян. Ми всі маємо важливу роль, і кожна галузь та країна будуть частиною цієї трансформації. Більше того, наша відповідальність полягає в тому, щоб перехід був справедливим, і щоб ніхто не залишався позаду, коли ми виконуємо Європейський зелений курс» [3].

Основні заходи здійснюються у таких сферах, як: Клімат, Енергетика, Промислова стратегія для циркулярної економіки, Стала і розумна мобільність, Зелена сільськогосподарська політика, Збереження біорізноманіття, Нульове забруднення, Фінансові інструменти, ЄС як глобальний лідер.

Європейська зелена угода повинна враховувати ідеї стійкого (збалансованого) розвитку у всіх політиках ЄС, гарантуючи, що кожен законодавчий акт діятиме на місцевому рівні. Саме органи муніципальної влади

відповідальні за понад 70 відсотків заходів із пом'якшення клімату. Починаючи від громадського транспорту та захисту біорізноманіття, до того, щоб зробити фермерство та виробництво продуктів харчування сталими, місцеві та регіональні органи влади повинні бути не просто союзниками, а головними гравцями та партнерами у формуванні та реалізації Зеленої угоди [4].

Жодне впровадження політики не може відбуватись успішно без міцного закріплення у містах та регіонах, адже це те, що найближче до людей, і це те, що в сукупності і є країною. Один із лозунгів планети Земля – «Мисли глобально, а дій локально!». Тому важливе як якісне нормативно-правове закріплення, як взаємодія та співпраця з центральними органами державної влади, так і місцевими жителями. «Міста та регіони знаходяться в авангарді державних інвестицій у напрямку сталого розвитку, і це найкращі гарантії реалізації Зеленої угоди. Європейські інституції та національні уряди повинні довіряти нам, і ми покажемо, що можливий справедливий екологічний перехід. Ми завдячуємо цим своїм громадянам та майбутнім поколінням», – Ізабель Будіно, віце-президентка регіону Нувель-Аквітанія (Франція) та голова Комісії з питань політики територіальної згуртованості та бюджету ЄС (COTER) Європейського комітету регіонів [5].

У зв'язку зі світовою пандемією COVID-19, могли б виникати думки про загрозу реалізації Європейської зеленої угоди. Але, навпаки, Зелений курс повинен стати нашим компасом, щоб перетворити кризу COVID-19 на можливість відновити економіку та зробити її більш стійкою, це наш двигун для відновлення. По суті, глобальну пандемію не слід розглядати як суперечність Європейському зеленому курсу, навпаки, криза COVID-19 може дати можливість пришвидшити її реалізацію, забезпечуючи найкращі рамки для побудови шляху до відновлення та зміцнення сталого розвитку; шляху до соціального, справедливого кліматичного переходу, який не залишає жодного регіону позаду.

Українські політичні діячі ставляться до реалізації Європейської зеленої угоди доволі серйозно – угода Україною вже підписана, був розроблений лист з пропозиціями щодо угоди, здійснюється адаптація українського законодавства до європейського. На нашу думку, перспективи в Україні доволі широкі, адже ми вже показали свою активну і рішучу позицію, зацікавленість в угоді та готовність до роботи. Необхідно звітувати перед Європейською спільнотою, йти на домовленості, проводити переговори, виступати з ініціативами, залучаючи до цього українське громадянське суспільство, адже лише в співпраці можливо досягти найкращого результату.

Список використаних джерел та літератури:

1. Сардак С. Е. Проблеми навколишнього середовища в сучасних міжнародних економічних умовах. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Ужгород, 2018. Випуск 23. URL: https://www.researchgate.net/publication/329155638_PROBLEMI_NAVKOLISNOGO_SEREDO VISA_V_SUCASNIH_MIZNARODNIH_EKONOMICNIH_VIDNOSINAH_ENVIRONMENTAL_PROBLEMS_IN_CURRENT_INTERNATIONAL_ECONOMIC_RELATIONS (дата звернення: 30.11.2021)
2. Європейський зелений курс: можливості і загрози для України. URL: <https://dixigroup.org/storage/files/2020-05-26/european-green-dealwebfinal.pdf> (дата звернення: 21.11.2021)
3. Презентація Європейською Комісією Європейської Зеленої угоди, грудень 2019 року. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/e%20n/ip_19_6691 (дата звернення: 01.11.2021)
4. Міста та регіони ЄС на рівні COP25: ми пришвидшуємо кліматичні дії. URL: https://cor.europa.eu/en/events/Pages/COP25_Events.aspx (дата звернення: 01.11.2021)
5. Обмін даними досліджень та результатами, що стосуються спалаху нового коронавірусу (COVID-19). Незалежний глобальний благодійний фонд WELCOME. URL: <https://wellcome.org/coronavirus-covid-19/open-data> (дата звернення: 30.11.2021)

Ірина ОСТРОВСЬКА-БУГАЙЧУК,
кандидат педагогічних наук, викладач,
Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова,
м. Житомир, Україна

ЗАХИСТ ГЕНДЕРНИХ ПРАВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ

Багатовимірність гендерних питань у країнах ЄС пояснюється низкою сфер суспільного життя, які потребують ретельного вивчення та радикально нових підходів до фундаментальних принципів з метою мінімізації гендерних розривів. Питання гендерної рівності на всіх рівнях розвитку суспільства має велике значення. За останні роки світ досяг значних успіхів у просуванні принципу гендерної рівності. Саме такий прогрес відбувся і у збройних силах, що призвело до збільшення кількості жінок у арміях держав світу. Така ситуація сприяла активізації досліджень гендерної рівності у збройних силах. Найбільш відомими і авторитетними фахівцями в даній сфері вважаються М. Бінкін, Є. Джексон, С. Єнлоу, Д. Мітчел, Д. Паркер, М. Рагад, М. Яновіц.

Наша держава робить упевнені кроки вперед на шляху євроінтеграції, у секторі безпеки і оборони України, тому постає питання рівності прав і можливостей чоловіків та жінок, тобто принцип гендерної рівності, який у

сучасному світі, декларується як нормами міжнародних нормативно-правових актів, так і національним законодавством.

В Україні введено розробку низки нормативних документів, які констатують необхідність упровадження міжнародних стандартів щодо забезпечення гендерної рівності на різних рівнях та сферах життєдіяльності людей. Насамперед, рівність прав жінок та чоловіків в Україні гарантується Конституцією України, де закріплено, що кожний громадянин суспільства – як чоловік, так і жінка – має всю повноту соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод [1, с. 141]. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Ряд принципів гендерної рівності прослідковуються і в ряді інших статей Конституції та нормативно-правових актах України, таких як Кодекс законів про працю України, Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України та Кримінальний кодекс України, закони України про освіту, пенсійне забезпечення, державну допомогу сім'ям з дітьми, охорону праці, Основи законодавства України про охорону здоров'я та інші. А саме, наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

В основі національного законодавства, щодо гендерної політики в Україні лежать загальноприйняті міжнародні нормативно-правові акти, а саме: Загальна декларація прав людини, Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Конвенція Міжнародної організації праці № 156 про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок, рекомендаціях Ради Європи, підсумкових документах Четвертої Всесвітньої конференції ООН зі становища жінок (Пекін, 1995) «Пекінська платформа дій», резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 1325 «Жінки, мир та безпека» та інших [5].

Підходи щодо втілення вищезазначених норм у законодавство, що регулює військовий обов'язок та військову службу, потребують окремої уваги. Відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005, гендерною рівністю є рівний

правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Таким чином, законодавство, що регулює військовий обов'язок та військову службу, повинно надавати і жінкам і чоловікам рівні можливості для реалізації ними своїх функціональних обов'язків, не порушуючи при цьому природних прав обох статей.

Підтримуючи дії уряду щодо політики гендерної рівності 24 лютого 2016 року Кабінет Міністрів України затвердив Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року, який включає у себе ряд завдань, для досягнення яких заплановані конкретні заходи, а саме:

- оцінка впливу конфліктів на національну систему забезпечення прав людини, зокрема щодо захисту, надання допомоги та реабілітації постраждалих від гендерно зумовленого насильства, участі жінок у встановленні миру та запобіганні конфліктам;
- оцінка впливу кризи на інфраструктуру, організацію та функціонування системи надання послуг;
- координація діяльності суб'єктів взаємодії, які працюють над впровадженням резолюції Ради Безпеки ООН 1325;
- організація фахової підготовки кадрів;
- розширення участі жінок у розбудові та встановленні миру, формуванні культури миру;
- підвищення обізнаності населення з питань безпечної поведінки під час перебування в районі проведення антитерористичної операції, населеному пункті, розташованому на лінії зіткнення, та на тимчасово окупованих територіях;
- запобігання та протидія насильству щодо жінок;
- удосконалення системи захисту жінок і дівчат, які постраждали від конфліктів (ідентифікація, створення системи допомоги, інформування про допомогу);
- створення системи всебічної допомоги постраждалим від конфліктів;
- оцінка впливу та ефективності впровадження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року.

На основі визначених завдань у складових сектору безпеки та оборони розпочався процес розширення прав та кар'єрних можливостей жінок. Включення гендерної інтеграції до цілей та пріоритетів оборонної реформи дає

змогу краще реагувати на різні потреби безпеки в суспільстві та потреби самого сектору оборони та безпеки, покращувати оперативну спроможність сил оборони. Упровадження гендерної рівності у військових інституціях означає поєднання досвіду, знань та інтересів жінок і чоловіків.

Також, на національному рівні, урядом була затверджена Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року, спрямована на укріплення інституційних механізмів забезпечення гендерної рівності з комплексним підходом до подолання інституційних обмежень у сфері гендерної рівності.

У 2017 році було запроваджено посаду Урядового уповноваженого з питань гендерної політики, що сприяє посиленню координації роботи органів виконавчої влади для практичного впровадження принципу гендерної рівності в усі сфери життя суспільства.

Було прийнято Стратегію гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 роки. Стратегія передбачає досягнення наступних цілей:

- боротьба з гендерними стереотипами та гендерною дискримінацією;
- запобігання та боротьба з насильством щодо жінок;
- гарантування рівного доступу жінок до правосуддя;
- забезпечення рівної участі жінок та чоловіків у прийнятті політичних та громадських рішень;
- реалізація стратегії досягнення гендерної рівності в політиці та усіх заходах;
- захист прав мігранток, біженок, жінок і дівчат, які шукають притулку.

Отже, на основі вище проведеного аналізу можна підсумувати, що наразі відбувається поступове переосмислення ролі жінок у суспільстві, державній діяльності, змінюються гендерні стереотипи, збільшується кількість жінок, які йдуть на військову службу захищати державу. Статистичні дані в Україні свідчать, що факт зростання кількості жінок, які активно беруть участь у військовій справі, включаючи бойові дії, волонтерську діяльність на Сході України з метою забезпечення врегулювання конфліктів, встановлення миру, вже є незаперечним.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 30. – с. 98
2. Марценюк Т. Жінки у збройних силах світу та України: на шляху до інтеграції (Електронний ресурс) / Т. Марценюк. – Режим доступу : povaha.org.ua/zhinky-uzbrojnyh-sylah-svitu-ta-ukrajiny-na-shlyahu-do-intehratsiji/

3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків / Закон України від 8 вересня 2005 року № 2866 – IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> - станом на 15.06.2020.

4. Реалізація Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека»: досвід іноземних країн та поради для України / ІКЖЦ, Л. Нечипоренко, М. Руденко, О. Суслєва – К.: ФОП Москаленко О.М., 2016. – 82 с.

5. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека»: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/#resolution>

6. <https://www.mil.gov.ua/news/2019/09/17/kilkist-zhinok-u-nashomu-vijsku-zadesyat-rokiv-zbilshilas-u-15-raziv/>

Дарина ОХРИМЕНКО,
здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОПІКУ ТА ПІКЛУВАННЯ ДІТЕЙ, УСИНОВЛЕННЯ

Законодавство України про опіку та піклування дітей – невід’ємний фактор побудови держави, у якій присутні демократичні цінності, гуманізм та перспективи на майбутнє. Цілком зрозуміло, що саме діти – це майбутнє будь-якої держави і для України це питання є вкрай актуальним. За свою історію існування, законодавство України досить багато разів редагувалось, доповнювалось та змінювалось, тому доречним буде прослідкувати історію розвитку та становлення законодавства України про опіку та піклування дітей, усиновлення.

Проблематику створення та реалізації норма законодавства, які стосуються форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування досліджували у своїх працях Боброва В.І., Борисова О.В., Дзера Н.А., Кузнєцова Н.О., Харитонов Ю.С., Черепакіна Я.М. та інші вітчизняні та зарубіжні вчені.

Говорячи про розвиток законодавства, ми одразу повинні розуміти, що відлік варто брати з часів набуття незалежності України, коли наша держава отримала нагоду самостійно створювати та впроваджувати нормативно-правові акти, закони і т.д.

Сталося так, що ситуація навколо суверенітету у 90-х роках минулого сторіччя, зумовили пильну увагу спільноти до питань усиновлення, піклування та утримання дітей. Отже, можемо сміливо стверджувати, що початком розвитку законодавства України щодо піклування, всиновлення та догляду за дітьми став Сімейний кодекс України від 10 січня 2002-го року [8]. Чинність

цей документ здобув через два роки, у 2004-му і став неабияк важливим кроком до подальшого розвитку законодавства у зазначеній проблематиці.

Зовсім скоро, у 2005-му році Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [1]. Варто сказати, що цей закон визначив цілий перелік питань та заходів, котрі мали на меті зупинити постійно зростаючу кількість бездомних дітей. Було проголошено про забезпечення можливостей проживання цих дітей в сім'ях, де вони змогли б пристосовуватись до родинних зв'язків, адаптуватись до соціальних норм, вимог та інтегруватись у соціум. Варто зазначити, що головною ціллю цього закону було виховання дітей за новітнім для нашої держави принципом «родинності». Він полягав у сприянні та заохоченні до процедур усиновлення, акцентував увагу на дітях, що позбавлені батьківського піклування та мотивував українські сім'ї брати до себе таких дітей. Загалом це сприяло б покращенню іміджу країни не лише на світовій арені, але й допомагало б самим дітям, у покращенні, матеріальних аспектів, встановлення мінімальних стандартів умов життя дітей і звісно, сприяння кримінальним провадженням проти тих, хто дітей ображає та знущається над ними.

Варто сказати, що у 2005-му році це не було єдиним випадком розвитку законодавства із зазначеної проблематики. Так, був спрямований на систему охорони дітей і Указ Президента України від 11 липня 2005 року «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей». Головним постулатом у цьому законі було визначення шляху держави у цьому напрямку та реалізація державної політики щодо дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування [4]. Зокрема, цим Указом Президента було визначено поняття «гроші ходять за дитиною» що означало, у свою чергу, нагальну необхідність надання батькам-усиновлювачам повноцінного статусу законних представників дитини. Також було ініційовано створення та введення бази даних про таких дітей.

Якщо говорити про питання всиновлення більш детально, то розвиток цього аспекту продовжився у 2008-му році затвердженням Порядку впровадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду дотримання прав усиновлених дітей [2]

Наступний етап розвитку законодавства - 15 лютого 2011-го року, коли Верховна Рада України приймає Закон України № 3017-VI «Про ратифікацію Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої)» [7]

Слід зазначити, що ця Конвенція була підписана від імені нашої країни 28 квітня 2009-го року. Зрозуміло, що це було віянням часу і досить доречним

кроком, зважаючи на прогресивні кроки в аспектах усиновлення та піклування дітей.

Наступним етапом розвитку законодавства є законопроект про приєднання України до Конвенції про захист дітей та співробітництво у сфері міжурядового усиновлення, підписаний Президентом України 10 жовтня 2017 року. Слід зазначити, що приєднання до статей 6, 22, 23 та 35 Конвенції було поставлено під сумнів. А в березні 2018 року Верховна Рада України несподівано відмовилася ухвалити Закон про приєднання України до Конвенції про захист дітей та співробітництво у міжнародному усиновленні. Однак у 2020 році Кабінет міністрів схвалив законопроекти, які дозволяють приєднатися до Гаазької конвенції про захист дітей.

У Мінсоцполітики зазначають, що приєднання до Конвенції дає можливість відслідковувати долю дитини після усиновлення, створювати умови для акредитованих організацій, а також нести адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення у сфері влаштування та утримання дітей-сиріт.

Наразі, останнім прийнятим нормативним актом є Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб з їхнього складу» [5]. Вирішення питань, пов'язаних із запобіганням сирітству та жорсткому поводженню з дітьми в повних сім'ях, протидія потенційним загрозам життю чи здоров'ю дитини – це основні завдання для нашого законодавства. Важливо також встановити матеріальну компенсацію дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, та особам, які перебувають у цій парадигмі.

Слід зазначити, що весь процес розробки та вдосконалення законодавства України про опіку, піклування та усиновлення є надзвичайно важливим як для кожного громадянина, так і для держави в цілому. Нарешті, такі питання необхідно вирішувати на найвищому рівні, щоб забезпечити легальне існування та життя дітей без батьків та дітей з важкими умовами проживання. З перших років своєї незалежності Українська держава намагалася привернути увагу до цих питань, що призвело до прийняття законів, указів тощо.

Існує чимало законодавчих актів, котрі важливі так само як і розглянуті нами вище, але з огляду на проблематику нашого дослідження, ми зазначаємо, що законодавство України із зазначених питань пройшло довгу та плідну історію розвитку і неодмінно буде продовжувати вдосконалювати існуючі закони та впроваджувати нові.

Таким чином, вдосконалення сучасної нормативно-правової бази з питань піклування дітей та усиновлення є актуальним та важливим у нашій державі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Закон про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування від 13.01.2005 № 2342-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>
2. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей. Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Форма типового документа, Висновок, Звіт, Акт, Повідомлення, Інформація від 08.10.2008 № 905 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF#Text>
3. Про направлення на повторне перше читання проекту Закону України про приєднання України до Конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного [...]. Постанова Верховної Ради України від 17.09.2013 № 569-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-18#Text>
4. Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей. Указ Президента України від 11.07.2005 № 1086/2005 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1086/2005#Text>
5. Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа. Указ Президента України від 12.01.2018 № 5/2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2018#Text>
6. Про порядок та умови прийому громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину в Україні, для подання ними справ. Мінсоцполітики України; Наказ, Порядок, Форма від 17.11.2011 № 445 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1406-11#Text>
7. Про ратифікацію Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої) Закон України від 15.02.2011 № 3017-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3017-17#Text>
8. Сімейний кодекс України. Кодекс України; Кодекс, Закон від 10.01.2002 № 2947-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

Марина ПАНЧУК,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

**УЧАСТЬ УКРАЇНЦІВ У ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНАХ
АВСТРО-УГОРЩИНИ**

Еволюція парламентаризму впродовж усіх етапів історії України мала характерні особливості, що визначали хід подій та безпосередню долученість українців до процесу державного управління. Період перебування західноукраїнських земель у складі спочатку Австрійської держави, а з 1867 р. у складі Австро-Угорщини є показовим етапом, оскільки саме тоді відбувається становлення парламентаризму у вигляді, близькому до сучасного. Відповідно,

актуальним є дослідження участі саме українців у функціонуванні представницької репрезентації багатонаціональної імперії, з огляду на безперечний досвід в ході подальшого державотворення.

Питання участі українців у формуванні представницьких органів в Австро-Угорщині стало предметом дослідження багатьох науковців. Серед них Ю. Плекан [6], [7], О. Мільчакова [5], В. Пацкан [2], О. Шеремета [8] та ін.

Дослідження окресленої проблеми в українській історіографії не достатньо висвітлено з точки зору набуття досвіду формування парламентаризму для подальших етапів розбудови Української держави. Тому, **мета** статті полягає у окресленні основних особливостей репрезентації української фракції в парламенті, діяльність українців у Галицькому сеймі та аналізі загальних тенденцій функціонування представницьких органів, до складу яких належали українці.

Для повноцінного розкриття мети дослідження було окреслено наступні **завдання**: дослідити процеси формування парламентаризму в Австро-Угорщині; проаналізувати міру долучення українців до владних функцій в державі; охарактеризувати роль української фракції у парламентській репрезентації; висвітлити значення парламентської діяльності українців для поступового формування політичної свідомості галицької інтелігенції.

На відміну від попередніх історичних періодів, у XIX ст. українці мали змогу безпосередньо долучитися до законодавчої гілки влади, це відбувалося досить динамічно. На другу половину XIX ст. припадає процес формування крайових сеймів Галичини та Буковини. Не дивлячись на те, що номінально це були інституції не української держави, проте подібні представницькі органи свідчили про те, що певні права і можливості на місцях, у вигляді організації подібних інституцій, все ж існують та працюють [2, с. 96].

Про подібну практику можемо говорити починаючи з 1861 р., коли українське відродження на західноукраїнських землях ще не перейшло в етап становлення політичних партій. Оскільки пряме право розпускати сейми, а також призначати чергові вибори належало імператору, ми не можемо стверджувати, що в даному контексті українці мали широкі політичні права в представницьких органах влади. Проте подібний поступ так чи інакше свідчив про поступову еволюцію способів управління краєм [5, с. 19].

Так як соціальний статус українців Галичини на середину XIX ст. не дозволяв сформувати прошарок інтелігенції, що мала б високий рівень політичного мислення, парламентаризм став дієвим інструментом долучення русинського населення до участі в управлінні краєм. Відтак, формування парламентарів здійснювалося на підставах, що були відмінними від минулих

епох, коли ключові позиції займали представники аристократії. Набуття досвіду парламентської діяльності забезпечило поглиблення політичної свідомості та освіченості населення, політизації партійного життя.

Рейхсрат Австро-Угорщини складався з Палати панів, що призначалися імператором і виконували функції сенату, та з Палати депутатів, яка формувалася виборчим шляхом. Щодо виборчих прав, то варто зауважити, що існувало чотири курії: великі землевласники, торгівельні палати, міст, а також містечкових та сільських громад. Однак українці в галицькому сеймі склали меншість, поступаючись полякам [6, с. 3-4].

Відтак, існувала нагальна потреба організаційного оформлення українського політичного руху. Саме тому в період з 60-х до 90-х років XIX ст. зусилля інтелігенції були спрямовані на просвітницьку роботу з населенням. Основною метою цього часу була консолідація українського населення навколо національної ідеї. Стратегічною ціллю виступало збільшення кількості українських депутатів в крайовому сеймі та рейхсраті. Окрім цього, актуальною була боротьба за загальне виборче право в державі [8, с. 51-52].

Процедура запровадження загального виборчого права гальмувалася тими польськими колами, які не були зацікавлені у втрачанні своїх позицій у випадку, якби виборчим правом могла скористатися більша кількість русинів. Відтак, шляхом тривалих перемовин та дискусій законопроект був підтриманий більшістю депутатів. Згідно закону Палата послів мала складатися з 516 членів, з яких 109 повинні були бути представниками з Галичини і 14 з Буковини. Галичина була поділена на 34 одномандатні округи і 36 двомандатні.

Що стосується виборчого права, то ним були наділені чоловіки від 24 років, що мали австрійське громадянство та, як мінімум, річний ценз осілості. Однак поділ на округи в Східній та Західній Галичині, а також в сільській та міській місцевостях був нерівномірний, що ставило українців у не найбільш вигідне становище порівняно з поляками [1, с. 9-10].

Наслідки впровадження загального виборчого права проявилися під час виборів 1907 р., коли до Палати послів з 516 депутатів потрапило 32 українця. Українські представники утворили Русько-український клуб, де більшість була представлена націонал-демократами (22), а окрім них – радикалами (3), соціал-демократами (2), москвофілами (5). Потрапивши до парламенту, українські представники заявили про свої вимоги щодо надання українцям національної автономії. Оскільки українське питання в імперії тепер могло регулюватися іншими способами, то зрештою уряд пообіцяв навести порядок в адміністрації Галичини, вирішити проблему проведення виборів до Галицького сейму тощо.

Подібна ситуація спостерігалася і під час виборів до парламенту у 1911 р, коли було обрано 29 депутатів українців, 24 з яких були представниками Галичини і, відповідно, 5 – з Буковини. Більшість депутатів знову ж таки були націонал-демократами. Цього разу українцями було утворено Український парламентський союз під керівництвом К. Левицького. Основними завданнями було визначено відкриття українського університету у Львові та вирішення питання виборчої реформи до Галицького сейму. Проте, усі намагання українців, які за погодженням центральної влади були близькими до вирішення, були марними через початок Першої світової війни [7].

Що стосується Галицького сейму, то участь українців в даному представницькому органі була менш помітною, зокрема через те, що виборчим правом користувалися лише 10% населення краю. Українська репрезентація часто була представлена селянами, але з 1880-х рр. помітнішу роль відігравало духовенство, а надалі – професори та адвокати. Отже, соціальний склад представників від українців був фактично відображенням тих суспільних процесів, що відбувалися в житті краю [3, с. 227].

За свідченням М. Лозинського, напередодні впровадження реформи сеймового виборчого закону суттєво загострилися українсько-польські стосунки, тому що широкі українські маси населення мали отримати ширші повноваження, разом з тим це було на користь українській національній ідеї. Натомість, привілеї поляків перебували під загрозою послаблення, що не могло не спричинити міжнаціональну конфронтацію та розширення агітаційної роботи, у томи числі й у сільській місцевості [4, с. 418].

Отже, участь українців у представницьких органах Австро-Угорщини залежала як від політики центральної влади у Відні та виборчого цензу, так і від національних протиріч у регіоні. Зміни, що відбувалися стосовно рівня розвитку національної свідомості та політичної організації в українському середовищі, також мали безпосередній вплив на чисельність української репрезентації, її соціальний склад та сутність політичних вимог. Таким чином, досвід українців, здобутий в представницьких органах Австро-Угорщини, безпосередньо вплинув і на подальші процеси державотворення як під час визвольних змагань, так і під час формування політичної еліти впродовж ХХ ст.

Список використаних джерел і літератури:

1. Баран А. В. Выборча реформа в Австро-Угорській монархії 1907 р. і роль українських депутатів у її проведенні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. Збірник наукових праць. 2012. №3. С. 3–12.

2. Еволюція парламентаризму та його вплив на забезпечення прав і свобод людини та громадянина / В. В. Пацкан // *Конституційно-правові академічні студії*. 2015. Вип. 1. С. 89-99. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kpac_2015_1_12.
3. Ігор Чорновол. Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861-1901 (нарис з історії українського парламентаризму). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. 288 с.
4. Лозинський Михайло. З австрійської України: Польсько-українські відносини і соймові вибори. *Літературно-науковий вістник*. 1908. Т. ХІІ. Кн. ІІ. С. 415 - 425.
5. Мільчакова О. Представницькі (законодавчі) установи в історії України [Електронна копія] / О. Мільчакова // *Часопис ПАРЛАМЕНТ*. – Київ, – 2004. – № 8. – С. 21 – 25. Режим доступу: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2015/08/8_2004.pdf.
6. Плекан Ю. Перший досвід парламентаризму: українці – депутати австрійського парламенту та галицького крайового сейму (1848-1918): довідник / Івано-Франківськ, 2012. – 140 с.
7. Плекан Ю. Українські депутати Австрійського парламенту (XIX – поч. XX ст.). *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових статей. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. Чернівці: Рута, 2008. Вип. 376–377. С. 131–133. Режим доступу: <https://kolomyya.org/histpub/historypub54.htm>.
8. Шеремета О. Роль політичних партій, наукових організацій та церкви у формуванні ідей парламентаризму у Галичині кінця ХІХ – початку ХХ ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2015. Вип. 1. Ч. 1. С. 51–53.

Катерина ПИСАРЕНКО,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

КОНЦЕПЦІЯ ВІЙНИ І МИРУ В ІСЛАМІ

Питання війни і миру являються ключовими не тільки в політиці, але й в духовній сфері. Як найважливіший елемент духовного світу, іслам природно впливає на соціально-політичне життя регіонів його традиційного поширення, торкаючись усіх сфер життєдіяльності людини, характеру усвідомлення нею складних проблем сьогодення. У країнах Близького і Середнього Сходу, де розповсюджений іслам, він зберіг свою роль офіційної ідеології і має вирішальний вплив на всі сфери суспільного життя, також він вирішує проблеми людського буття. Іслам – це щось більше, ніж просто ідеологія, адже в очах віруючих він виступає, перш за все, як спосіб життя.

Історія показує, що територія традиційного поширення ісламу, а особливо його близькість до країн, де домінують інші релігії – християнство, іудаїзм,

індуїзм – є прихованими чинниками локальних воєн. Насправді вони тут ніколи не припиняються. Остання третина минулого століття була ознаменована широкомасштабним поживленням релігійних течій в зоні поширення ісламу. Різноманітність соціальних умов буття різних мусульманських течій і теологічних інститутів обумовлюють особливості тлумачення ними питань війни і миру. Все це актуалізує наукове дослідження, як сучасних модифікацій ісламського фундаменталізму, так і змісту ісламського віровчення в основних його течіях.

Мета дослідження – проаналізувати та дослідити концепцію війни та миру в ісламі.

У різний час це питання вивчалось науковцями-ісламознавцями (А. В. Сагадєєв, В. В. Бартольд, Е. А. Резван, А. В. Малашенко, А. І. Колесніков, М. А. Заборов та інші). Добре відомі історико-філософські узагальнення і теоретизування батьків європейського ісламознавства А. Массі, У. Монтгомері і ін. Однак їх інтереси обмежувалися переважно класичним ісламом (що в повній мірі є зрозумілим), а в цілому вони всіляко уникали питань зв'язку ісламу з сучасної (для того часу) політикою.

З найдавніших часів існує міф про ворожість та несумісність християн і мусульман. У свідомості жителів мусульманського Сходу зберігся образ християнина, в їх очах він виглядав як завойовник і агресор, руйнівник традицій, що нав'язує їм чужу західну культуру. А для деяких європейців і по сьогодні мусульмани – це фанатики, готові вбивати всіх, хто не згодний з їх вірою. У цих столітніх стереотипних уявленнях виразно чується відлуння і хрестових походів, і османських завоювань, і колоніальних війн XVIII-XIX століть. Помітні в них і сліди релігійної проповіді, яка завжди підміняла соціально-класові причини явищ божественним промислом, виводила національні риси народу зі сповідуваної релігії. Таким чином, трактувалось, що своя релігія завжди краща, гуманніша і миролюбніша, ніж чужа.

У середньовічній Європі про іслам говорили як про віровчення, яке вказує своїм прихильникам «грабувати, вбивати ворогів їх Бога і їх пророка, переслідувати і знищувати їх всіляко» (Педро де Алфонсо), а про мусульман говорили як про людей, які «такі ревні у своїй релігії, що, де б не здобували владу, безжально обезголовлюють всіх, хто не сповідує їх віри» (Гумберт Романський).

Для Августина, Граціана та Аквіната праведні наміри означають «слідувати добру й уникати зла», а битву треба вести заради встановлення миру. «Війна приводить нас до миру як до своєї кінцевої мети» [1, с. 67]. З цим погоджується іслам: «Дім ісламу» є землею справедливості і миру, де люди

підкорюються волі Аллаха. Звідси, зміна страху на почуття безпеки є нагородою для віруючих і добродійців. Коран наголошує, що мусульмани беруться за зброю не з причин, які того не варті, шукаючи наживи, самозвеличення, слави.

На сьогоднішній день, швидкі соціальні процеси, що відбуваються в мусульманському світі, називаються «ісламським відродженням», але в політичному лексиконі це все ще «войовничий іслам», «ісламська війна», «солдати Аллаха» та подібні терміни, які все ще відрізняються від соціального аналізу рухів, що розгортаються під прапором ісламу.

Яка ж насправді концепція війни і миру в ісламі, її юридичні та політичні тлумачення? У сучасних мусульманських країнах релігійному трактуванню цих питань приділяють не аби яку увагу як богослови, так і політичні діячі, мотивуючи установками ісламу свої позиції як з глобальних, так з регіональних проблем.

Ставлення ісламу до війни і миру виявляється у вченні про джихад. Зазвичай цей термін перекладають як «священна війна» – тобто війна в релігійних цілях, в ім'я релігії. Однак таке тлумачення невірно вже хоча б тому, що будь-яка війна, яку вела мусульманська громада, була священною, бо в ній мирське формально відмежовувалося від релігійного. Невірно воно й тому, що в історії ісламу, як і в історії християнства, навряд чи знайдеться хоч один приклад військових дій, які б велися виключно в релігійних цілях.

У зв'язку з цим дослідник Вахба Аз-Захалія зазначає, що джихад є органічним інститутом ісламу, який використовується як засіб відновлення порушених прав, боротьби з агресією проти мусульман та їх власності, забезпечення свободи совісті і релігії, а також поширення ісламу, захисту проповідників ісламу та забезпечення міцного миру [2, с. 81].

Але при всьому тому «джихад» в арабській мові позначає зовсім не війну, а – «старання», «напругу зусиль». На нашу мову це слово краще було б перекласти як «боротьба»: джихадом, так само як і боротьбою, можуть бути названі дії і військового та зовсім невійськового характеру [3].

Правила тлумачення джихаду не чітко сформульовані в Корані, тому зазвичай їх тлумачать більш суб'єктивно.

Джихад оголошується як урядами мусульманських держав, так і духовними лідерами ісламу та ватажками мусульманських злочинних угруповань, також натхненниками міжнародного тероризму [4, с. 394-396].

Для прикладу щодо проголошення джихаду у світовій історії, а саме наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., можна навести оголошення віри джихад різними суб'єктами у Росії, США, Великобританії, Іспанії та Ізраїлю, всім

країнам, що брали участь в окупації Іраку, їхнім зарубіжним дипломатичним представництвам, торгово-економічним організаціям і установам, культурно-естетичним центрам. Бойовики різних терористичних угруповань знищували житлові будинки, споруди міжнародних економічних і політичних організацій, урядових установ, літаки з їх пасажирами, кораблі; підривають нафтопроводи, залізничні автомобільні магістралі, навчальні заклади, ресторани і кафе, вбивають невинних людей, у тому числі своїх – шахідів.

Немає такого злочину проти людини і людства, якого міжнародні терористи не вчиняють заради чужої території, влади, грошей і прибутку. Все це викликало необхідність об'єднання всього цивілізованого світу в боротьбі з тероризмом.

Оскільки основною діяльністю є реальна група мусульман, практика, а не теорія, є закликком спочатку повністю розробити життєву систему суспільства майбутнього, а потім втілити її в життя – провокація Заходу та відволікаючий маневр. Як засіб досягнення поставлених цілей передбачалася активна політична боротьба, яка дозволяла використовувати крайні засоби: «Коли на дорозі з'являються перешкоди, чинники матеріального впливу, їх треба в першу чергу знищити, силою» [5]

Висновок. Отже звід правил, що відносяться до концепції джихаду і регулюють взаємовідносини мусульман із зовнішнім світом, склав базу «ісламського міжнародного права». Суперечливі тлумачення ісламської концепції війни і миру надають можливість санкціонувати протилежні за своїм характером явища в житті мусульманських держав.

На сьогоднішній день багато мусульманських ідеологів все частіше віддають перевагу значенням джихаду, які ніяк не пов'язані з війною. Джихадом називають зусилля щодо реалізації програм соціально- економічного розвитку та зміцнення національного суверенітету. Творчі мирні аспекти джихаду виходять на перший план, коли говориться про мирне вирішення конфліктів, боротьбу за роззброєння і міжнародну безпеку. Тобто, виходячи з цього у сучасному світі мусульмани стараються вирішувати різні конфлікти мирно, без зброї та війни.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гроций Гуго. О праве войны и мира. М. 1994. – 868 с.
2. Жданов Н.В. Исламская концепция миропорядка / Н.В. Жданов. – М.: Международные отношения, 2003. – 568с.
3. Сагадеев А. Про джихад. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ji-magazine.lviv.ua/diskusija/2013/Sagadeev_Pro_Dzhyhad.htm
4. Лубський.В.І. Релігієзнавство: Підручник. – К.: Вілбор, 1997. –480 с.

5. Кутб Саид. Вехи на пути Аллаха. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://al-azan.ru/library.php>

Євгенія РИДАНОВА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

РОЛЬ ОРГАНУ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В УПРАВЛІННІ МАЙНОМ ДИТИНИ

На теперішній час існує досить ефективна система захисту прав та інтересів дитини. Одними із органів, які здійснюють такий захист, є органи опіки та піклування. Дуже часто трапляються випадки, коли батьки не знають, яким чином, на якій підставі та при яких умовах можна управляти майном своєї малолітньої чи неповнолітньої дитини та чому потрібен дозвіл органу опіки та піклування. Саме це й зумовлює актуальність даної теми.

Вивченням статусу та ролі органів опіки та піклування в системі шлюбно-сімейних відносин займались різні вчені, зокрема Н. Кіреева, С. Іванова, В. Кулакова.

Метою цієї статті є визначення ролі органу опіки та піклування в управлінні майном дитини. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: 1) проаналізувати норми законодавства у цій сфері; 2) визначити випадки надання дозволу та у його відмові органом опіки та піклування; 3) проаналізувати поняття «згода» і «дозвіл».

Відповідно до ст. 3 Конвенції ООН про права дитини в усіх діях стосовно дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини [1].

В ст. 17 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III закріплені основні права дітей на майно. Відповідно дитина:

- 1) має право одержати в спадок майно та грошові кошти батьків;
- 2) не втрачає права на спадкування майна батьків, які позбавлені батьківських прав;
- 3) має право на утримання за рахунок коштів та майна батьків, якщо їх або одного з них було визнано судом безвісно відсутніми [4].

В ч. 3 ст. 17 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III вказується, яким чином орган опіки та піклування захищає права дитини на майно. Без наданого відповідно до закону дозволу органу опіки та піклування, батьки або особи, які їх замінюють, не мають права укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та/або державній реєстрації. Без такого дозволу батьки або особи, які їх замінюють, не можуть відмовлятися від майнових прав, які належать дитині, а також здійснювати поділ, обмін, відчуження житла, зобов'язуватися від імені дитини порукою, видавати письмові зобов'язання [4].

Частина 3 статті 18 цього ж Закону встановлює обов'язок для органу опіки та піклування здійснювати контроль за додержанням батьками або особами, що їх замінюють, майнових та житлових прав дитини при відчуженні жилих приміщень та купівлі нового житла [4].

Положення, які стосуються управління майном дитини закріплені у ст. 177 Сімейного кодексу України. Відповідно до ч. 2 цієї ж статті батьки, чия дитина є малолітньою, не мають права без дозволу органу опіки та піклування:

- 1) укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та/або державній реєстрації;
- 2) видавати письмові зобов'язання від імені дитини;
- 3) відмовлятися від майнових прав дитини [5].

Для вчинення неповнолітньою дитиною вищезазначених правочинів потрібна згода батьків та дозвіл органу опіки та піклування. Для отримання дозволу на вчинення правочинів стосовно нерухомого майна, орган опіки та піклування спочатку проводить перевірку. Такий дозвіл надається тільки за умови, що дитині гарантується збереження її права на житло. Орган опіки та піклування може також вирішувати спори між батьками стосовно управління майном дитини. Сімейний Кодекс України передбачає випадки, коли орган опіки та піклування може відмовити у наданні дозволу на вчинення певних видів правочинів стосовно нерухомого майна дитини. Якщо цим органом будуть встановлені обставини, зазначені у п. п. 1-7 ч. 5 ст. 177 Сімейного кодексу України, він має право звернутися до нотаріуса стосовно накладення заборони відчужувати таке майно [5].

Порядок провадження діяльності органу опіки та піклування встановлюється Постановою Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 року № 866. Органи опіки та піклування здійснюють свою діяльність дотримуючись таких принципів, як-от: забезпечення найкращих інтересів

дитини; недопущення дискримінації дітей; конфіденційності інформації про дитину [3].

Відповідно до норм законодавства вчинення певних видів правочинів потребує згоди батьків або осіб, які їх замінюють. Поняття «згода» визначається як позитивна відповідь, дозвіл чого-небудь, а поняття «дозвіл» - як згода, яка надає право щось здійснити. Згоду зазвичай надають фізичні особи, а дозвіл – юридичні особи публічного права. Простіше кажучи, згода означає погодження волі того, хто її виявив, а дозвіл дає право вчиняти певний вид правочинів. Саме з метою захисту інтересів дитини стосовно її майна та майнових прав було розроблено механізм надання дозволу органом опіки та піклування [2, с. 164].

Таким чином, роль органу опіки та піклування визначається необхідністю реалізовувати недостатній обсяг дієздатності тим особам, які є обмеженими у своїх можливостях в силу різних обставин. Діяльність даного органу спрямована на забезпечення нормальної життєдіяльності фізичних осіб, які не можуть самостійно здійснювати свої права та обов'язки, а також захист їх прав та законних інтересів. Орган опіки та піклування регулює не тільки відносини щодо виховання підопічних, а й відносини щодо захисту їх майна та майнових прав.

Список використаних джерел і літератури:

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
2. Міщенко М. В. Згода батьків та дозвіл органів опіки та піклування як обов'язкові правові підстави вчинення правочинів малолітніми та неповнолітніми особами. *Право та інновації*. 2015. № 3 (11). С. 162-166.
3. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України № 866 від 24 вересня 2008 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>
4. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
5. Сімейний кодекс України від 10 січня 2001 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

Ольга РУДНИЦЬКА,
кандидат юридичних наук, завідувач кафедри права,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАЦІВНИКА ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ ЯК ФОРМА МОБІНГУ

Право на доступ до інформації в Україні є конституційним правом людини і громадянина. Дане право встановлене та гарантоване статтею 34 Основного Закону нашої держави, зокрема, право кожного на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір [1].

У сучасному світі рівень правового захисту прав та свобод людини і громадянина є ключовим показником демократизму суспільства і держави. У демократичній, правовій державі кожне право особи, закріплене належним чином, забезпечується всією повнотою влади. Особливе місце в системі засобів захисту прав, свобод та законних інтересів громадян посідає реалізація їх трудових прав, зокрема, на належні, безпечні умови праці, встановлення антидискримінаційних гарантій для працюючих.

14 вересня 2006 року Україна ратифікувала Європейську соціальну хартію (переглянуто). Частина друга статті 26 даного акту встановлює право працівника на захист своєї гідності під час роботи. Так, вказаною нормою визначається обов'язок її сторін, консультуючись з організаціями роботодавців і працівників, поглиблювати поінформованість, поширювати інформацію про систематичні непорядні або явно негативні та образливі дії щодо окремих працівників на робочому місці або у зв'язку з виконанням роботи, сприяти запобіганню таким діям і вживати всіх відповідних заходів для захисту працівників від такої поведінки [2].

Відповідно до ст. 419 Угоди про асоціацію [3] сторони цієї Угоди посилюють діалог та співробітництво щодо забезпечення гідної праці, політики зайнятості, безпечних та здорових умов праці, соціального діалогу, соціального захисту, соціального залучення, гендерної рівності та недискримінації.

В Україні забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної

орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», а також сприяння особі у здійсненні такого повідомлення, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання (ст. 2¹ Кодексу законів про працю України) [4].

Директива Ради 2000/78/ЄС оперує таким поняттям як «утиск», який визначається як дискримінація, тобто небажана поведінка, ціллю або результатом якої є пониження гідності людини та створення напруженої, ворожої, зневажливої, принизливої або образливої ситуації (частина третя статті 2 директиви) [5].

Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (стаття 5), дія якого відповідно поширюється і на трудові відносини, передбачає таку форму дискримінації як утиск [6]. Стаття 1 вказаного Закону визначає останній як небажану для особи та/або групи осіб поведінку, яка має на меті або є наслідком пониження людської гідності за певними ознаками або є також створенням стосовно як конкретної особи, так і групи осіб атмосфери, яка є напруженою, ворожою, образливою або зневажливою.

Законопроект № 5748 від 12.07.2021р. [7] «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії порушенню прав у сфері праці» запропоновано визначити поняття «мобінг». Важливим є також пропозиція суб'єкта законодавчої ініціативи передбачити адміністративну відповідальність за вчинення такого антидискримінаційного правопорушення як мобінг (проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо протидії порушенню прав у сфері праці № 5749 від 12.07.2021р. [8]).

Кодекс законів про працю пропонується доповнити статтею 2² «Заборона мобінгу (цькування)». Так, дана стаття визначає мобінг (цькування), як діяння роботодавця або окремих працівників трудового колективу. Такі дії мають бути спрямовані на пониження гідності та честі працівника, а також його професійної (ділової) репутації. Вказані дії можуть вчинятися у формі психологічного та/або економічного тиску. Такий тиск може застосовуватися із застосуванням як засобів електронних комунікацій, так і створенням стосовно

працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у т. ч., що змушує особу недооцінювати власну професійну придатність.

Отже, проаналізувавши поняття «мобінг» та «утиск» можна зробити висновок, що за своєю правовою природою ці терміни є близькими, мобінг є видом утиску. Такий підхід в цілому відповідає європейським стандартам.

Отримання працівником інформації, зокрема, документованої або публічно оголошеної про події та явища, що відбуваються як у трудовому колективі, так і в суспільстві і державі загалом, є засобом участі фізичних осіб у колективних, суспільних і державних справах. Саме тому суспільні відносини (трудові відносини), що виникають з приводу отримання інформації, потребують правового регулювання. Важливою є правова регламентація об'єктно-суб'єктного складу відносин з приводу доступу працівників до інформації, оскільки право на інформацію є важливим конституційно-правовим засобом захисту та гарантією дотримання прав і свобод громадян, зокрема, і працівників.

Одним із засобів утиску (мобінгу) є приховування від працівника інформації, яка є необхідною для виконання його трудових функцій, а також надання йому недостовірної, неповної інформації.

У працівника, який не отримує достатньої для виконання трудової функції інформації, знижується продуктивність праці, що спричиняє його соціальну ізоляцію (створення напруженої, ворожої або образливої атмосфери), яка є типовою ознакою мобінгу. Це призводить до нерівномірного розподілу навантаження та/або задач між працівниками, що виконують однакову роботу.

Крім того, наслідками такого порушення є позбавлення працівника роботи без його звільнення або й нерівність можливостей для кар'єрного росту тощо. Утруднення виконання працівником своєї трудової функції (не виконання або не своєчасне виконання, не у повному обсязі задач, які поставило керівництво), що пов'язано з ненаданням або наданням лише частково інформації може призвести до такої форми мобінгу як економічний тиск, зокрема, безпідставне позбавлення частини виплат (премій, бонусів, тощо).

Результатом позбавлення права працівника права на інформацію, що створює напружену, ворожу, образливу атмосферу для працівника або групи працівників, може бути припинення роботи, а також зниження як кваліфікації, так і позбавлення перспектив кар'єрного зростання, відсутність або зменшення заохочення, зменшення винагороди за працю, тощо.

Отже, держава має встановити важливу гарантію – правовий захист від мобінгу (цькування). внесення змін до національного антидискримінаційного та

законодавства про працю у частині врегулювання питання протидії мобінгу є важливим елементом забезпечення прав людини у процесі побудови нашої держави як правової. Обов'язок роботодавця вживати всіх необхідних заходів для протидії мобінгу. для забезпечення безпеки і захисту фізичного та психічного здоров'я працівників є важливим фактором забезпечення права працівників на гідні умови праці.

Список використаних джерел і літератури:

1. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 14 вересня 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011
3. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
4. Директива Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/radi-2000-78-es.pdf>
5. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 6 вересня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії порушенню прав у сфері праці: Законопроект № 5748 від 12 липня 2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72469
7. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо протидії порушенню прав у сфері праці: Законопроект № 5749 від 12 липня 2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72470

Анна СЕМЕНЮК-ПРИБАТЕНЬ,
кандидат юридичних наук, старший викладач,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна

**ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Захист і сприйняття прав людини залежить від розвитку подій і механізмів на національному рівні. У кожній країні здійснення прав залежить від законів, політики, процедур і механізмів, що діють на національному рівні. Тому дуже важливо, щоб права людини були частиною національної конституційної та правової систем, щоб професіонали в галузі права проходили підготовку щодо застосування стандартів прав людини, а порушення прав людини засуджувались і каралися. Національні стандарти мають більш прямий

вплив, а національні процедури є більш доступними, ніж ті, що діють на регіональному та міжнародному рівнях.

Обов'язок держави поважати, заохочувати, захищати та втілювати права громадян, таким чином, щоб вона мала перевагу над обов'язком регіональних або міжнародних судів у цій справі і була суттєвим важелем. У разі порушення поінформованість або допомога на регіональному та міжнародному рівнях може стати пусковим механізмом, який дозволить гарантувати права на національному рівні, але лише тоді, коли всі національні засоби правового захисту будуть вичерпані [8, с. 73]

На міжнародному рівні держави об'єднали зусилля для розробки низки конвенцій з питань прав людини. Ці конвенції встановлюють стандарти поведінки держав і накладають на них певні зобов'язання щодо окремих осіб. Ці конвенції є двох видів: обов'язкові та необов'язкові.

Обов'язковий документ – договір, конвенція чи пакт, що уособлює зобов'язання держави застосовувати певні права на національному рівні. Окремо держави висловлюють свою волю бути зв'язаними цими стандартами шляхом ратифікації або приєднання. Відповідно до Віденської декларації 1979 року [1] держави мають право робити застереження або заяви, які звільняють їх від певних положень, передбачених документом, ідея полягає в тому, щоб якомога більше держав підписали документ шляхом запитань. Бо все-таки краще мати державу, яка зобов'язується поважати деякі положення, аніж жодних. Однак, цей механізм іноді може відкрити шлях для зловживань і послужити приводом для заперечення основних прав людини, наприклад, дозволяючи державі «уникнути» міжнародного нагляду в певних галузях.

Проте права людини також стали обов'язковим законодавством на національному рівні. Міжнародні конвенції з прав людини спонукали держави включити стандарти, які вони закріплюють у своїх конституціях та іншому національному законодавстві. Таким чином, ці інструменти пропонують шляхи для усунення порушень прав людини на національному рівні.

Інструмент, який не має юридичної сили, насправді є лише декларацією або політичною згодою держави докласти всіх можливих зусиль для гарантування певної кількості прав, не будучи зв'язаною цим, найменшим юридичним зобов'язанням. На практиці це означає, що, незважаючи на інколи явно сильну політичну волю, формального чи юридичного механізму реалізації не існує.

Засідання Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй або конференції, що проводяться на певну тему, зазвичай закінчуються декларацією або документом, що не має обов'язкової сили. Вважається, що всі

держави лише тому, що вони є членами Організації Об'єднаних Націй або беруть участь у конференції, погоджуються з зробленою декларацією. Визнання прав людини також на національному рівні може бути результатом пакту між державою та її народом. Отже, коли права людини визнаються на національному рівні, вони стають передусім зобов'язанням держави перед своїм народом [9, с. 146]

Права людини з кожним днем набувають все більшого значення завдяки їх визнанню інструментами ширшого масштабу, які забезпечують їм посиленій захист. Це перемога не лише правозахисників, а й усіх людей загалом. Наслідком цього успіху є розвиток величезної та складної частини інструментів з прав людини, а також процедур їх виконання.

Документи з прав людини, зазвичай, поділяються на три великі категорії: відповідно до їх географічного охоплення (регіональні чи універсальні), відповідно до категорії прав, які вони гарантують, і, відповідно до осіб чи груп, яким вони надають цей захист.

Тільки на рівні ООН більше сотні документів присвячені правам людини, і, якщо додати всі інструменти, які існують на різних регіональних рівнях, ця цифра значно збільшується.

Основним глобальним документом з прав людини є Загальна декларація прав людини (ЗДПЛ), прийнята в 1948 році Генеральною Асамблеєю ООН [2]. Визнання, яким користується ЗДПЛ, зараз настільки поширене, що воно вважається обов'язковим відповідно до міжнародного звичаєвого права, хоча спочатку цього не було. З точки зору прав людини, цей документ справді є наріжним каменем і джерелом натхнення для десятків інших регіональних та міжнародних документів і сотень конституцій та законів.

Загальна декларація прав людини [2] складається з передмови та 30 статей, які визначають права людини та основні свободи, на які всі чоловіки та жінки, усюди, можуть претендувати без дискримінації. Вона гарантує громадянські, політичні, соціальні, економічні та культурні права. ЗДПЛ також містить чітке посилення на зобов'язання громади та громадян, які є важливими для повного розвитку та поваги до прав і свобод інших. Особи чи держави не можуть посилалися на права Загальної декларації прав людини для порушення прав людини.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [6] і Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [7] набули чинності в 1976 році; вони є основними юридично обов'язковими інструментами, які застосовуються у всьому світі. Два пакти були розроблені,

щоб розширити права, визначені Загальною декларацією прав людини та надати їм силу закону.

На додаток до Міжнародного білля про права людини [4], ООН прийняла сім інших договорів, присвячених конкретним правам або бенефіціарам. Ідея конкретних прав або бенефіціарів знайшла значну підтримку – наприклад, права дитини – тому що, хоча всі права людини стосуються дітей та молоді, таке відчуття, що діти не користуються рівним доступом до цих загальних прав і крім того, потрібні спеціальні додаткові засоби захисту.

Конвенція про права дитини, що прийнята 1989 р. [3], визнає, що діти також мають права людини, а особи віком до 18 років потребують особливого захисту, щоб забезпечити їх повний розвиток, виживання та найкращі інтереси.

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.) [5] забороняє та засуджує расову дискримінацію, а також зобов'язує держави-учасниці вживати заходів, щоб покінчити з нею всіма належними засобами, незалежно від того, чи вони засуджені на смерть чи ні.

Отже, документи з прав людини, регіональні чи міжнародні, підтримують однакові мінімальні стандарти, але відрізняються своєю орієнтацією або пріоритетом, який вони надають регіональним чи міжнародним проблемам.

З практичної точки зору, регіональні норми та системи захисту прав людини мають перевагу в тому, що вони розроблені з урахуванням місцевих географічних, історичних, політичних, культурних та соціальних даних. В результаті ці стандарти та системи наближаються до фактичної реальності, а отже, швидше за все, отримують значну підтримку. Вони також більш доступні для тих, хто приймає рішення, політиків і жертв. Тому її можна розглядати як другу «лінію» захисту прав людини, причому перша є національною, а третя – міжнародною [8, с. 87]

У чотирьох із п'яти регіонів світу розроблені системи захисту прав людини, метою яких є вираження стандартів та механізмів прав людини на регіональному рівні, не підриваючи універсальність прав людини.

У міру розвитку регіональних систем в результаті економічного поштовху або з причин історичного чи політичного характеру виникла потреба сформулювати регіональну прихильність до прав людини. Нерідко регіональні стандарти посилюють чи, навіть, перевищують стандарти Організації Об'єднаних Націй.

Список використаних джерел і літератури:

1. Віденська декларація. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 25.06.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_189#Text
2. Загальна декларація прав людини (рос/укр). ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

3. Конвенція про права дитини. ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
4. Міжнародний білль про права людини. URL: <https://khpg.org/1080655112>
5. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. ООН; Конвенція, Міжнародний документ, Заява від 21.12.1965 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
8. Наливайко Л.Р., Степаненко К.В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.
9. Погорілко В.Ф. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії і практики). *Право України*. 2005. № 8. С. 144 - 146

Ніна СІРИК,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ БАНДИТИЗМУ ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ

Побудова правової держави неможлива без врегулювання найважливіших сфер життя суспільства, до якої відноситься і забезпечення протидії вчинення кримінальних правопорушень. Протидія бандитизму залишається актуальною і сьогодні саме через те, що збільшується кількість осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності за бандитизм на території України [1].

Бандитизм вважається одним із найнебезпечніших злочинів, що посягає на громадську безпеку, оскільки, банди спеціалізуються на таких злочинах, як вбивства, зґвалтування, насильницьке заволодіння майном тощо. Так, наприклад, у квітні 2021 року у США затримали банду, яка обікрала банківські сейфи в Україні на \$30 мільйонів. Вона діяла з 2015 року та за цей час вони вчиняли кримінальні правопорушення не лише на території України, а й у Молдові, Білорусії, Македонії, Латвії та здійснювали підготовку до таємного викрадення майна в особливо великих розмірах зі сховищ банківських установ на території Грузії, Республіки Узбекистан та Азербайджанської Республіки. Щоб викрити банду українські поліцейські співпрацювали із правоохоронцями кількох країн, зокрема США, Латвії, Молдови, Македонії, Грузії. На основі

цього можна сказати, що боротьба з бандитизмом є задачею міжнародного рівня, а для її вирішення між країнами встановлюється співпраця.

Кримінальний кодекс України розуміє під бандитизмом організацію озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі. Тобто, відповідальність настає вже тоді коли така банда вже організована. Під бандою необхідно розуміти озброєну організовану групу або злочинну організацію, яка попередньо створена з метою вчинення кількох нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб або одного такого нападу, який потребує ретельної довготривалої підготовки [2].

Порівнюючи із попереднім КК України 1960 р., то раніше цей злочин був віднесений до злочинів проти держави, а вже в сучасному його віднесено до кримінальних правопорушень проти громадської безпеки. Це пояснюється тим, що сучасний бандитизм створює загрозу як для безпеки фізичних осіб, так і для функціонування юридичних осіб, тобто він вже не є політичним злочином.

Варто також розглянути питання стосовно соціальної обумовленості такого злочину, як бандитизм, тобто відповідність цієї норми підставам та принципам криміналізації. Перш за все потрібно знати що ж розуміється під поняттям «криміналізація», оскільки чіткого законодавчого поняття даної категорії не існує. Так, П.Л. Фріс під криміналізацією розуміє процес виявлення суспільно небезпечних форм поведінки людини, визнання на законодавчому рівні необхідності й доцільності кримінально-правової протидії їм і фіксації їх у законі про кримінальну відповідальність як кримінальні правопорушення. Встановивши відповідність певного діяння підставам і принципам криміналізації можна говорити про те чи відповідає дана норма суспільним потребам [3].

Перша підстава - це суспільна небезпечність, яка означає, що певне діяння заподіює чи створює загрозу заподіяння істотної шкоди правам та свободам людини, власності, громадському порядку тощо. Тобто, суспільна небезпечність якого з точки кримінального права достатньо висока. Звичайно, бандитизму відповідає високий рівень суспільної небезпечності, оскільки він посягає не лише на громадську безпеку, а й на життя, здоров'я, честь і гідність людей, які визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю відповідно до ст.3 Конституції [4].

Другою такою підставою є достатня поширеність на території держави. Згідно зі статистичними даними у 2020 році було виявлено вчинення 21 злочинів, передбачених ст. 257 КК України, що зросло в порівнянні з попереднім роком. Але як бачимо за кількість зареєстрованих випадків бандитизм знаходиться на досить невисокому рівні. Хоча, варто погодитись з

тим, що офіційні статистичні дані не відображають в повній мірі реальну поширеність проявів бандитизму в Україні. Також варто враховувати й можливість помилок при кваліфікації кримінальних правопорушень подібних до бандитизму за своїм складом. Порівнюючи з 2017 роком, то кількість зареєстрованих випадків бандитизму тоді становила 30, тобто можна сказати, що рівень бандитизму в Україні дійсно падає.

Отже, криміналізація бандитизму на сучасному етапі не суперечить жодній з підстав, а тому є необхідною і цілком виправданою. Причому варто зауважити, що особи, які вчинили даний вид злочину потребують найбільш суворих заходів юридичного впливу, тобто кримінальних покарань, а саме позбавлення волі, враховуючи його високий ступінь суспільної небезпечності. Загалом держава має докласти максимум зусиль, щоб запобігти вчиненню нових випадків бандитизму на території України [5].

Нинішній бандитизм не посягає на основи державного і суспільного устрою, його підвалини, тому його не можна назвати державним злочином. Як показує вивчення судової практики останніх років, бандитизм завжди відбувається з метою незаконного заволодіння майном, чим заподіює шкоду суспільним відносинам, що виникають із приводу схоронності і нормального функціонування різних видів власності, а також суспільним відносинам, спрямованим на охорону особистої фізичної недоторканості особи, її права на життя. Саме тому з бандитизмом як соціально-правовим явищем необхідно вести боротьбу насамперед за допомогою соціальних заходів.

Висновок. Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що бандитизм є кримінальним правопорушенням, що характеризується особливою суспільною небезпечністю це проявляється перш за все в тому, що він посягає на цілий комплекс соціальних цінностей визначених Конституцією України. Не менш важливою є протидія бандитизму, а саме не лише застосування покарання вже до винних осіб, а й проведення правовиховної роботи з такими особами щодо уникнення рецидиву. Тобто, місце такого злочину, як бандитизм в Кримінальному кодексі України є виправданим, оскільки він вважається одним із найнебезпечніших через те, що вчиняється організованою, стійкою, озброєною групою - бандою.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13. Вісник Верховного Суду України. 2006. № 1. С. 2–6

3. Кривонос С. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за бандитизм. *Юридичний вісник*, 2019/4

4. Конституція України від 28.06.1996 [Електронний ресурс]—Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Гаврилов Ю.Г. Бандитизм: кримінально-правова характеристика та проблеми кваліфікації : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Запоріжжя, 2017. 20 с.

Дарія ТЕРЕЩУК,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ

Однією із найскладніших у сучасному конституційному праві є проблематика конституційно-правової відповідальності. По-перше, це пов'язує із тим, що цей вид юридичної відповідальності досі не визнаний самостійним у чинному законодавстві. По-друге, в сучасній юридичній науці не так давно почали вивчати питання конституційно-правової відповідальності і ще не дійшли до формування загально визнаного визначення цього поняття.

Нерідко в літературі можна прослідкувати те, що поняття «конституційно-правова відповідальність» і «санкції» ототожнюють. Утім, конституційно-правова відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності, яку пов'язують, перш за все, із механізмом правового захисту конституційного законодавства. Проаналізувавши їх співвідношення можна дійти до висновку, що ототожнювати ці два досить схожі поняття не зовсім доцільно, адже поняття юридичної і, зокрема, конституційно-правової відповідальності значно ширше, аніж поняття «санкція».

Санкція – це обов'язкова частина конституційно-правової відповідальності. Якщо говорити про дефініцію санкції, то можна сказати, що санкція – це закладена в юридичній формі можливість примусу до відповідальності зобов'язаної особи у разі невиконання нею своїх прямих обов'язків. Підсумовуючи сказане можна також виокремити те, що відповідальність є формою реалізації відповідної санкції, а сама санкція виступає в якості міри цієї відповідальності.

Основною метою застосування конституційно-правових санкцій – це здійснення організуючого, превентивного(профілактичного) та стимулюючого впливу на суб'єктів конституційних правовідносин. А підставою для

застосування конституційної відповідальності є той факт, який вказує на здійснення передбаченого в законі конституційного делікту.

Переважає більшість конституційно-правових норм не містить санкції, але у разі їх порушення для суб'єктів настає юридична відповідальність, яка забезпечується іншими галузями права (кримінальним, адміністративним, трудовим, цивільним тощо). Окремі норми конституційного права містять санкції, які можна поділити на дві групи:

1) бланкетні норми (тобто санкції, які не містять конкретних форм відповідальності, а відсилають до законодавства інших галузей права для того, щоб вирішити питання про притягнення суб'єкта до юридичної відповідальності);

2) норми, що передбачають конкретні форми відповідальності.

Утім ознакою, яка об'єднує усі санкції конституційного права, можна назвати їхній політичний характер, а також подальші негативні політичні наслідки для суб'єктів, котрі здійснили конституційний делікт.

У будь-якому випадку санкція є обов'язковим елементом ретроспективної юридичної відповідальності. Конституційна юридична відповідальність не є винятком [3]. Характерним саме для конституційно-правової відповідальності є своєрідність санкцій – це і відрізняє її від інших видів юридичної відповідальності.

Як зазначав Н.В. Заяць, конституційно-правовим санкціям притаманні певні особливості. Перш за все, слід відмітити те, що вони застосовуються для забезпечення належного виконання конституційно-правових норм, підтримання режиму конституційної законності та стабільного конституційного ладу, а також стимулювання ефективної роботи органів державної влади та місцевого самоврядування. По-друге, санкція є узагальненою і застосовується лише у разі порушення норм конституційного права. Третьою особливістю варто відмітити те, що вони окреслюють риси як позитивної, так і негативної конституційно-правової відповідальності. Четвертою особливістю є те, що притягнення особи до конституційно-правової відповідальності не тягне за собою судимості, яка є характерною для кримінальної відповідальності [4].

Досліджуючи та аналізуючи Конституцію України та інші джерела конституційного права, можна виділити наступні санкції:

- скасування актів органів публічної влади та їхніх посадових осіб;
- відмова у реєстрації політичної партії;
- дострокове припинення повноважень сільських, селищних, міських голів;

- визнання результатів виборів чи референдумів, інших форм народного волевиявлення недійсними;
- процесуальні санкції, вказівка на які є в регламентах;
- встановлення обмежень щодо реалізації окремих конституційних прав і свобод відповідними суб'єктами конституційного права;
- визнання актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування незаконними в судовому порядку з мотивів їх їхньої невідповідності Конституції або законам України;
- дострокове припинення повноважень Верховної Ради України;
- втрата депутатського мандата;
- відставка Кабінету Міністрів України, Прем'єр-Міністра України та інших членів уряду;
- процесуальні санкції, вказівка на які міститься в регламентах;
- заборона діяльності об'єднань громадян та інші.

І. С. Самощенко, Т. Д. Зражевська та інші автори у своїх працях висловили думку, що визнання актів неконституційними та відміна таких актів є однією із санкцій конституційної відповідальності. Ми підтримуємо позицію вище вказаних науковців, оскільки вважаємо, що скасування акту є своєрідним наслідком, котрий наступає для органу або посадових осіб, що його видав. У цьому і проявляється негативна правова оцінка дій суб'єктів, які видали акт, що суперечить чинному законодавству.

Конституційно-правові санкції учені у своїх дослідженнях поділяють на основні та додаткові. Для більш чіткого розуміння можна навести такий приклад: ст. 111 Конституції України, яка передбачає такі санкції у вигляді усунення Президента України з поста Верховною Радою України у порядку імпічменту (як основна санкція), а ст. 105 чинного Основного Закону визначає позбавлення звання Президента України в разі усунення його з поста в порядку імпічменту (як додаткова санкція) [1].

Слід відмітити, що українське законодавство має багато недосконалостей, але активне вивчення різних аспектів теорії відповідальності може слугувати більш інтенсивному розвитку законодавства та поступовому удосконаленню інституту конституційно-правової відповідальності.

Отже, як висновок хотілось би сказати, що розбіжність та неоднозначність у поглядах на конституційно-правову відповідальність вносять у життя тих, хто цікавиться цим питанням та вивчає його, певні незручності, і в ідеалі мають бути вирішені за допомогою прийняття відповідного закону, який дасть дефініцію таким важливим поняттям, як «конституційно-правова відповідальність», «конституційно-правові санкції» та закріпити їх на

законодавчому рівні, також чітко визначить ознаки та види цих понять, окреслить коло об'єктів та суб'єктів та регулюватиме інші важливі питання з приводу конституційно-правової відповідальності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Погорілко В.Ф. Муніципальне право України: навчальний посібник. Київ: Правова єдність, 2009, 720 с.
3. Майданник О.О. Конституційне право України: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2011, 191 с.
4. Заяць Н.В.. Конституційно-правова відповідальність місцевих представницьких органів в Україні. // Право України, 2014, № 12. С. 95-103 с.

Світлана ТУРОВСЬКА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

**ФОРМИ І ПРИЧИНИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ.
МЕТОДИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ**

Домашнє насильство присутнє практично у всіх суспільних групах, воно може бути присутнім незалежно від рівня доходів, ступеню освіченості й становища в соціумі, також воно може бути фізичним і психологічним.

Домашнє насильство є діянням (дією чи бездіяльністю) фізичного, сексуального, психологічного чи економічного характеру, вчинюваним у сім'ї або у межах місця проживання чи поміж особами, які є родичами, або поміж колишнім або теперішнім подружжям, або поміж іншими особами, які спільно проживають (чи проживали) у вигляді однієї сім'ї, проте не перебувають (чи не перебували) в родинних відносинах або в шлюбі поміж собою, незалежно від того, чи проживає (або проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, в тому самому місці, що і постраждала особа, а так само погрози вчинення таких діянь. Таке визначення впливає зі змісту Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2].

Домашнє насильство виражається у таких формах: 1) економічне насильство - форма домашнього насильства, що полягає в умисному позбавленні житла, одягу, їжі, інших речей, майна, грошей чи документів або змоги користуватися ними, полишення без догляду або піклування, створення перешкод у одержанні потрібних послуг із лікування або реабілітації, заборону

на роботу, примус до роботи, заборону на навчання й інші правопорушення економічного змісту; 2) психологічне насильство є формою домашнього насильства, що полягає у словесних образах, погрозах, в тому числі стосовно третіх осіб, переслідування, залякування чи приниження, інші діяння, які спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контролювання репродуктивної сфери, якщо ці дії чи бездіяльність спричинили в постраждалої особи побоювання за власну безпеку або безпеку третіх осіб, викликали невпевненість емоційного характеру, незмогу себе захистити чи завдали шкоди психічному здоров'ю особи; 3) сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що полягає у будь-яких діяннях сексуального характеру, вчинених щодо особи, яка є повнолітньою без згоди з її боку чи щодо неповнолітньої не зважаючи на її згоду, чи за присутності неповнолітньої, примус до акту сексуального змісту із третьою особою, а так само й інші правопорушення щодо статевої свободи або статевої недоторканості особи, зокрема вчинені щодо неповнолітнього чи у її присутності; 4) фізичне насильство є формою домашнього насильства, що полягати у ляпасах, стусанах, штовханині, щипаннях, шмаганнях, кусаннях, а так само неправове позбавлення волі, завдання побоїв, вчинення мордування, заподіяннях тілесних ушкоджень різного рівня тяжкості, полишення у небезпеці, ненадання помочі особі, яка знаходиться у небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Насилля у сім'ї належить до найрозповсюдженіших типів порушення прав і свобод людини і громадянина.

7 січня 2018 року набрав чинності Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2], що запровадив системний підхід та зафіксовано систему заходів з питань превенції та протидії фізичному, психологічному і сексуальному насильству в сім'ї. Згідно статті 126-1 Кримінального кодексу України [1], за учинення домашнього насильства особа, яка є винною, піддається покаранню у вигляді громадських робіт строком від 150 до 240 годин чи арештом в строк до шести місяців чи обмеженням волі до п'яти років чи позбавленням строком до двох років.

Причини домашнього насильства є результатом системної взаємодії ряду чинників, до яких належать: а) суспільні (напруга, конфлікти, насилля в соціумі; пропаганда в ЗМІ насилля, як моделей поведінки); б) економічні (матеріальні труднощі; брак належних умов життя і водночас – брак умов щодо працевлаштування і заробітку коштів; залежність економічного характеру; відсутність роботи); в) психологічні (певні поведінкові стереотипи); г) педагогічні (брак культури поведінки – юридичної, громадянської, етичної,

естетичної, поведінки у сфері праці та економічної поведінки); г) суспільно-педагогічні (брак свідомого ставлення до батьківства, сімейних цінностей в соціумі, позитивних моделей сімейного життя на принципах рівності в гендерній площині, виховання сім'ї, що ґрунтувалось би на правах дитини); д) правові (відношення до насилля як до проблеми внутрішньо сімейного типу, а не як до небезпечного і негативного соціального явища, розгляд членів сім'ї як власності; невисокий рівень правової свідомості); е) політичні (панування гендерних штампів; низька пріоритетність проблем сім'ї і проблем гендерної рівності; переважання уваги до материнства і дитинства, але не до сім'ї в цілому; відсутність уваги до чоловіків і батьківства); є) суспільно-медичні (брак репродуктивної культури в громадян, відповідального ставлення до питань в сфері батьківства, роботи сімейних лікарів; зловживання наркотичними речовинами, алкоголізм, агресивність та ін.); ж) медичні та фізіологічні (зміна гормонального фону, швидкості реакцій та обміну речовин; приймання лікарських засобів, які є збуджувальними; захворювання нервової системи) [4].

Методи вирішення проблеми домашнього насильства передбачають: 1) стимулювання відмови від мовчання із боку жертв та свідків домашнього насильства. Суспільний тиск є настільки сильним, що ряд потерпілих вбачають у цьому насильстві невідворотне явище і замовчують його. Таке мовчання є сигналом кривднику, що «легалізує» кримінальне правопрушення та засвідчує його безкарність. Тут мовчання є тотожним злочину; 2) інформування кожної людини про її право на вільне від насильства життя, щодо невідворотності покарання за будь-який прояв насильства із часу повідомлення щодо нього, щодо неприпустимість мовчання про факт насильства; 3) інформаційно-просвітницька, превенційна, а також методична робота з питань формування ненасильницьких моделей поведінки; 4) посилення юридичної відповідальності; 5) вжиття заходів місцевою владою та свідками насилля – муніципалітети мають надавати соціальні послуги, готувати спеціалістів, які боротимуться із домашнім насильством та визначати, що за служби із підтримки потерпілих є потрібними регіоні, забезпечити їх формування та роботу [5].

Як зазначає Бухонський С.О., протидія насильству є не тільки суспільною проблемою, але й, головню, проблемою захисту прав і свобод людини та громадянина і, перш за все, прав жінок, що потребує вироблення відповідних юридичних інструментів задля її подолання. Відповідно до даних дослідження, що було проведене вченими, в залежності від матеріального стану ті сім'ї, у яких були факти вчиненого насильства, розподілилися таким чином: низький або дуже низький – 70%; із середнім достатком – 27%; заможні – 3%. Таким

чином, вагоме зменшення домашнього насильства пов'язано з подоланням бідності, яка в Україні поширюється [3].

Таким чином, домашнє насильство є застосуванням сили, діянням, що вчиняються в сім'ї, а також погрози вчинення таких діянь. Домашнє насильство може виявлятися у економічній, психологічній, фізичній та сексуальній формах. Домашнє насильство є результатом дії різних причин, до яких відносяться соціальні, педагогічні, медичні, політичні, економічні й правові. Методи вирішення проблеми домашнього насильства включають у себе вжиття ряду заходів, таких як: стимулювання відмови від замовчування домашнього насильства, інформування про право на вільне від насильства життя та покарання за його вчинення, інформаційно-просвітницька і профілактична робота, посилення юридичної відповідальності за домашнє насильство, вжиття на місцевому рівні заходів по боротьбі із домашнім насильством.

Список використаних джерел і літератури:

1. [Кримінальний кодекс України](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text) від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 16.11.2021).
2. Закон України «[Про запобігання та протидію домашньому насильству](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text)» від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 16.11.2021).
3. Бухонський С.О. Деякі сучасні проблеми протидії домашньому насильству // Правова держава. № 43 (2021). с. 122 - 135. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/240989> (дата звернення 16.11.2021).
4. Запобігання та протидія домашньому насильству: Інформаційні матеріали для фахівців, які працюють з дітьми та молоддю в громадах. – К.: Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики, 2018. – 32 с. (Сер. «Бібліотека «Молодіжного працівника». Кн. 5). URL: https://zmr.gov.ua/documents/zapobigannia_ta_protydiia_inf.pdf (дата звернення 16.11.2021).
5. 5 шляхів подолання домашнього насильства. Офіційний сайт благодійної організації "Мережа 100 відсотків життя Рівне". URL: <http://www.network.rv.ua/2018/12/03/5-shljahiv-podolannja-domashnoho-nasylstva/> (дата звернення 16.11.2021).

Валентина ТУРСЬКА,
викладач правознавчих дисциплін,
Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж КНТЕУ,
м. Житомир, Україна

**АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК СТАДІЯ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ**

У сучасному світі на сьогодні триває постійний процес еволюції кома зближення і взаємообміну правових систем. Вивчення і врахування досвіду іноземних держав при проведенні судової реформи дозволяє транспортувати у вітчизняний кримінальний процес деякі процесуальні інститути, які успішно випробувані в цих державах, для того, щоб мінімізувати ризик відторгнення законодавчих новел.

Національна правова система України знаходиться на шляху становлення. Такий довгий шлях розвитку зумовлений рядом об'єктивних чинників, зокрема тривалою відсутністю незалежності, геополітичним розташуванням нашої держави та відповідним впливом сусідніх держав (європейських та східних концепцій). Євроінтеграційний вектор розвитку свідчить про зближення національного законодавства України з правом країн Європейського Союзу.

Аналізуючи кримінальний процес іноземних держав, зокрема, Німеччини, Франції та Англії, можна помітити деякі схожі риси.

Перші схожі риси спостерігається у визначенні доказової бази відповідно до глави 4 Кримінального процесуального кодексу України доказами у кримінальному процесі України слід вважати показання підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідків, експерта, речові докази, документи, висновки експертів. Майже ідентична класифікація доказів у Німеччині - це показання свідків, обвинуваченого, висновки експертів, протоколи слідчих та судових дій, речові докази, а у Франції - показання свідків, обвинуваченого, висновки експерта, речові й письмові докази.

Ще одна спільна риса – це чітко виражена стадійність кримінального процесу, котрий складається із досудового розслідування безпосередньо судового розгляду та оскарження судових рішень в апеляційному та касаційному порядку.

Наступний етап – це судовий розгляд. Україні судовий розгляд здійснюється судом першої інстанції після направлення до суду обвинувального акту. В Німеччині та Франції процедура здійснення судового розгляду має такий же характер, проте різниця склад суду. В Україні та Німеччині справи може розглядатися суддею одноособово, колегіально або судом присяжних. У Франції судовий розгляд у суді першої інстанції здійснюється лише судом присяжних. Спільним для країн є те, що обов'язковим елементом судового розгляду є судові дебати за участі сторони обвинувачення (прокурора) та захисту (адвоката), що є проявом одного з принципів судочинства - принципу змагальності. Ще однією спільною рисою в даному етапі є те, що судовий розгляд завершується оголошення обвинувального або виправдувального вироку суду. факультативним етапом і оскарження судових

рішень. В Україні та Франції оскарження судових рішень можливо двома способами - апеляційному та касаційному. У Німеччині касаційне станція має назву - ревізійна. Право на апеляційне оскарження судового рішення як в Україні, так і в зарубіжних країнах, мають ті особи, інтереси яких безпосередньо зачіпались, а також прокурор.

Головною запорукою права на судовий захист була і залишається можливість оскарження і перегляду судового рішення. Судочинство не може обійтись без спеціального способу критики і виправлення судових помилок судами вищих інстанцій. Для сторін оскарження судового рішення гарантує можливість відстоювати свою позицію і намагатися встановленими законами засобами досягти відміни судового рішення, що суперечить їх інтересам.

Перегляд судового рішення має також і психологічне значення. Думка про те, що рішення суду першої інстанції не є остаточним і може бути переглянута більш дослідженими і кваліфікованими суддями, сприятливо і заспокійливо діє на осіб, які приймають участь у розгляді справи в суді першої інстанції.

Позитивним елементом правової системи зарубіжних країн є визначення моменту, з якого має починатися обчислення строку на апеляційне оскарження. Так, у Франції апеляційне оскарження починається з дня офіційного доведення рішень до відома сторін, в Німеччині - з моменту вручення рішення .

В Україні строк апеляційного оскарження «прив'язано» до проголошення рішення. Проте, сторона, присутня під час проголошення рішення, часто неспроможна належним чином підготувати скаргу, не маючи копії рішення. Крім того, необхідно брати до уваги, що строк на оскарження знаходиться також залежності від працівників суду. Так, він може бути скорочений у зв'язку з несвоєчасною підготовкою копії рішення суду.

Тому, на мій погляд, варто перейняти позитивний досвід вищевказаних країн та внести зміни до національного законодавства в частині обчислення строку на апеляційне оскарження з моменту отримання копії судового рішення.

Отже, виходячи з аналізу механізмів правового регулювання апеляційного оскарження судових рішень, визначених правовими системами різних країн, можна дійти наступного висновку: спільним для всіх країн завданням кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; забезпечення повного та неупередженого судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, і щоб

кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Список використаних джерел і літератури:

1. Конституція України. Прийнята на 5 сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями).
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (зі змінами та доповненнями)
4. Ковтун Н.Н. Інститут судового слідства і спеціального слідчого судді в контексті досвіду країн континентальної системи права. 2011 рік. №17
5. Інтернет ресурс: Згама А.О. Повноваження судових органів апеляційної інстанції в зарубіжних країнах.

Ірина УСИК,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

РОМАНО-ГЕРМАНСЬКА ПРАВОВА СИСТЕМА

Важливою складовою системи романо-германської правової сім'ї є норма права, фундамент якої становить норма класичного римського права. У статті розглянуто систему права країн романо-германської правової сім'ї, що поєднує відповідні складові. Досліджено загальні принципи права в даній правовій сім'ї, обумовлені особливостями її історичного формування, встановлюють критерії відповідності позитивного права цінностям певного суспільства, тим самим обмежуючи дії того чи іншого закону загально визнаним моральним критерієм.

Актуальність. Романо-германська правова система поєднує правові системи багатьох країн сучасного світового суспільства. Сформувалася вона на території Європи в латинських (Італія, Іспанія, Португалія) та німецьких країнах (Німеччина, Франція, Швеція, Норвегія, Данія).

До даної правової сім'ї ставляться правові системи країн континентальної Європи, вся Латинська Америка, значної частини Африки, країни Близького Сходу. Вплив цієї правової сім'ї знайшло вираження у правових системах Японії, Індонезії, інших держав.

Основною ознакою цієї правової системи є формування на основі римського права. Вирішальна роль у становленні її належала середньовічним університетам Європи, де було поставлено вивчення римського та канонічного права, а пізніше почався розвиток й національного права.

Датою заснування романо-германської правової сім'ї вважаються XII-XIII століття. Болонський університет Італії була *alma mater* загального права університетів - романо-германської правової системи [1, с. 106].

У рамках західноуніверситетської науки право вивчали у його зв'язках з релігією, філософією, теологією. Вивчення римської правової культури, кодифікації імператора Юстиніана, швидке зростання авторитету римського права, так звана «рецепція римського права» мали місце в умовах швидкого економічного розвитку, зростання торгівлі та міст.

Вивчення римського права, процес становлення самої юридичної науки стимулювалися політичними подіями того часу, насамперед боротьбою між світською та церковною владою, зростанням бюрократичних структур влади.

У кожній окремій державі Європи формування національної правової системи базувалося на вивченні римського права і поєднувалося з записом норм звичайного права країни у точних та ясних термінах, організацією цих норм простого права у певну систему. Для романо-германської правової системи характерний:

- 1) погляд на право у його взаємозв'язку з мораллю як на вимогу належного;
- 2) оптимальна узагальненість норми права;
- 3) поділ права на публічне та приватне;
- 4) виділення різних галузей права [3, с. 311].

В цій системі особливо повно розроблено цивільне право, що знаходить відображення у науці цивільного права. Правові системи романо-германської сім'ї мають добре розроблене законодавство. Якщо протягом тривалого часу основним джерелом права у цій сім'ї була доктрина, то в сучасну епоху визнається верховенство закону серед інших джерел права.

У державах цієї правової сім'ї основним законом є конституція, що здійснюється систематизація законодавства, діють кодекси. Формами державно-правових актів є декрети, регламенти, адміністративні циркуляри та інші.

У романо-германській правовій сім'ї закон і право не ототожнюються. Ця обставина знаходить свій відбиток у тлумаченні закону, що дається судами. Обмежена роль серед джерел права в даний час належить звичаю, який мав важливе значення у розвитку романо-германської правової сім'ї.

Для романо-германської правової сім'ї характерна наявність розвиненої судової системи, у певних рамках визнається значення судової практики як джерело права. Р. Давид у праці «Основні правові системи сучасності» зазначає, що у ФРН та Франції судова практика в деяких сферах відіграє

провідну роль у розвитку права і де доктринальні праці в ряді випадків є ні чим іншим, як викладом судової практики [1]. Звичайно, значення судової практики серед джерел права у романо-германській правовій сім'ї суттєво відрізняється від англійського загального права.

Доктрина, загальні принципи права мають певне значення як джерела права в країнах романо-германської системи. Практика судів цих країн свідчить, що і доктрина та загальні принципи використовуються при тлумаченні та застосуванні законів.

У праворозумінні знаходять вираз ідея та почуття справедливості, ідея поєднання, компромісу різних інтересів, у тому числі приватних та інтересів держави, суспільства.

У країнах романо-німецької правової сім'ї, домінуюче становище займає нормативний правовий акт, у якому правові норми науково обґрунтовані, мають законодавче походження.

Однак нормативні правові акти не в змозі охопити низку типових випадків, які вквалися б у фактичний склад конкретної судової справи, у практиці судів використовують прецедент.

В умовах правової глобалізації судовий прецедент широко впроваджується у правову систему України, як і нормативний правовий акт розширює сферу своєї дії в англосаксонській правовій сім'ї.

Характерною особливістю судового прецеденту є те, що він демонструє повагу до окремо взятого рішення високого суду, в якому зазначено позицію суду, що відповідає справедливості стосовно даного випадку, найбільш гнучко відображаючи потреби часу та місця. Саме тому судовий прецедент розглядається як обов'язкова норма для нижчестоящих судів.

Посилену тенденцію визнання судового прецеденту як форми (джерела) права багато авторів пояснюють тим, що таке визнання, безсумнівно, сприятиме збагаченню як теорії джерел, так і самого українського права.

Позитивна риса прецеденту – його здатність частково усувати прогалини у законодавстві. Ця особливість прецеденту реалізується в країнах романо-германської правової сім'ї, де домінуючою формою права є нормативно-правовий акт.

Цілком зрозуміло, що законодавець не може охопити в нормах законодавства все різноманіття конкретних ситуацій, що складаються в житті, а тому суди усувають прогалини в законодавстві.

Стосовно окремих галузей права визнання прецеденту як форми права створюватиме сприятливі умови для подальшого розвитку та вдосконалення системи нормативного регулювання.

Кожна юридична норма, виражена в актах вищої судової влади, є модель дозволу життєвої ситуації, яка повинна застосовуватися до всіх випадків даного виду і є типовим методом вирішення подібних за характером справ.

Формуючи прецеденти, вищі судові інстанції чинять певний вплив не тільки на правозастосовний, а й на правотворчий процес, розвиток правової системи в цілому [2, с. 98].

Отже, варто зазначити, що основною ознакою цієї правової системи є формування на основі римського права. Вирішальна роль у становленні її належала середньовічним університетам Європи, де було поставлено вивчення римського та канонічного права, а пізніше почався розвиток й національного права.

Датою заснування романо-германської правової сім'ї вважаються XII-XIII століття. Болонський університет Італії була *alma mater* загального права університетів – романо-германської правової системи.

Для романо-германської правової системи характерний: погляд на право у його взаємозв'язку з мораллю як на вимогу належного; оптимальна узагальненість норми права; поділ права на публічне та приватне; виділення різних галузей права.

В цій системі особливо повно розроблено цивільне право, що знаходить відображення у науці цивільного права. Правові системи романо-германської сім'ї мають добре розроблене законодавство.

Якщо протягом тривалого часу основним джерелом права у цій сім'ї була доктрина, то в сучасну епоху визнається верховенство закону серед інших джерел права.

У державах цієї правової сім'ї основним законом є конституція, що здійснюється систематизація законодавства, діють кодекси. Формами державно-правових актів є декрети, регламенти, адміністративні циркуляри та інші.

Список використаних джерел і літератури:

1. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности. М.: Международные отношения, 1999. 399 с.
2. Кравчук М.В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: навч. посіб. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 247 с.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підруч. Харків: Консум, 2004. 656 с.

Анастасія ФУРИК,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОКУРОРА

Прокуратура України – це єдина система, яка не належить до жодної з гілок влади. Прокуратура України виконує функції, встановлені Конституцією України та чинними нормативноправовими актами, а також здійснює функції захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Конституційно-правовий статус прокуратури, а отже і прокурора, є свідченням важливості даного інституту, як у суспільстві, так і державі.

Систему органів прокуратури складають :

- Офіс Генерального прокурора;
- Обласні прокуратури;
- Окружні прокуратури;
- Спеціалізована антикорупційна прокуратура.

Необхідно зазначити, що у процесі реформи прокуратури з 25 вересня 2019 року ліквідовано військову прокуратуру.

Згідно із Законом України «Про прокуратуру» передбачена можливість утворювати спеціалізовані прокуратури на правах структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора, обласних, окружних, підрозділу окружної прокуратури й обов'язково за рішенням Генерального прокурора України [1].

Стаття 2 Закону України «Про прокуратуру» визначає такі функції прокуратури:

- підтримання державного обвинувачення в суді;
- представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених вищезазначеним Законом;
- нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;
- нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян;
- міжнародне співробітництво.

У свою чергу, ст. 5 Закону України «Про прокуратуру» визначає, що функції прокуратури України виконуються виключно прокурорами. Не допускається делегування прокурорських функцій, а також покладання цих функцій на інші органи чи посадових осіб.

В структурі прокуратури також установлюються й посади державних службовців та інших працівників, окрім прокурорів. Діяльність яких регулюється чинним законодавством України.

Взагалі в Законі України «Про прокуратуру» немає чіткого визначення поняття «прокурор», але ст. 2 Закону визначає функції самої прокуратури та зазначає, що функції прокуратури здійснюються лише прокурорами відповідно до ст.5 цього Закону.

Статус прокурора зазначається у ст. 4 Закону України «Про прокуратуру», саме у цьому положенні визначено, що статус прокурорів визначається в Конституції України, чинних законодавством України та міжнародних договорах, ратифікованими Верховною Радою України.

Під поняттям «прокурор» розуміється посадова особа прокуратури, яка склала присягу та має посвідчення прокурора відповідного зразка, виконує встановлені функції прокуратури та за свої дії несе відповідальність відповідно до чинного законодавства України.

Забороняється впливати, чинити тиск чи втручатися у виконання прокурором своїх відповідних повноважень, також законом визначено порядок фінансування й організаційного забезпечення діяльності прокуратури України тощо.

Досить важливими засобами усунення негативних впливів на прокурорів під час виконання ними особистих повноважень є гарантія незалежності прокурора. Незалежність прокурорів зумовлена існуванням органів прокурорського самоврядування, наявністю засобів забезпечення безпеки прокурорів, правовий захист їх та членів їхніх сімей . Згідно з чинним українським законодавством, прокурор призначається на посаду на не обмежений термін.

Для тих, хто має намір стати прокурором, існують певні вимоги, а саме відповідно до ст. 27 Закону України «Про прокуратуру», зазначені особи, кандидати на посаду, мають бути обов'язково громадянами України, повинні володіти державною мовою, мати вищу юридичну освіту та стаж не менше ніж 2 роки роботи в галузі права.

Вимоги до стажу роботи є різними, вони визначаються відповідно до конкретної посади в структурі прокуратур України. Наприклад, якщо прокурору буде достатньо 2 роки стажу в галузі права , то прокурору обласної прокуратури потрібно мати не менше 3 роки , а прокурору Офісу Генерального прокурора, – щонайменше 5 років стажу .

Прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури має бути особа, яка здобула вищу юридичну освіту, володіє українською мовою та має більше ніж 5 років досвіду роботи в галузі права.

Особливістю вимог до прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, що визначені ч. 5 ст. 27 Закону України «Про прокуратуру», є те, що серед вимог є володіння державною мовою, стаж повинен бути щонайменше 5 років у галузі права та здобута вища юридична освіта, однак громадянство України не є обов'язковою вимогою

На мою думку, прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури має бути громадянином України, оскільки він має доступ до найважливіших документів України.

На думку І. Європіної та А. Мудрова, правовий статус прокурора варто досліджувати з таких двох аспектів – в організаційному та функціональному, оскільки організаційний аспект включає порядок набуття прокурором правового статусу, порядок здійснення повноваження прокурором, порядок припинення й особливості забезпечення правового статусу прокурора, в той час як функціональний аспект визначає характеристику прокурорського функціоналу, місце конкретного прокурора, статус якого розглядається, в певній ієрархії прокурорів різних статусів прокуратур України [2].

В.В. Сухонос визначив такі елементи правового статусу посадових осіб прокуратури, а саме: прокуратура в системі поділу влади та її місце в державному апараті; взаємовідносини прокуратури з структурами; завдання прокуратури; принципи її діяльності; функції прокуратури; сукупність повноважень прокуратури; правове становище прокурорів та порядок їхнього призначення і звільнення [3].

Отже, аналізуючи думки науковців та Закон України «Про прокуратуру» можна дійти до висновку, що до найбільш основних складових правового статусу прокурора потрібно віднести особливий порядок призначення та звільнення з посади, притягнення до юридичної відповідальності, права й обов'язки, повноваження, правові та соціальні гарантії прокурорської діяльності. Також варто зазначити, що одним із основних елементів правового статусу прокурора є його права й обов'язки.

Найважливішим для правового статусу прокурора є гарантії його незалежності, соціально-правове і пенсійне забезпечення. Особливу важливу роль в діяльності прокурорів відіграє принцип незалежності, оскільки саме він визначає важливу роль у механізмі реалізації ними функціональних повноважень прокуратури.

Список використаних джерел і літератури:

1. Про прокуратуру : Закон України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2015. № 2–3. Ст. 12
2. Мудров А., Європіна І. Правовий статус керівника в системі органів прокуратури. *Вісник прокуратури*. 2014. № 1. С. 103–109.
3. Сухонос В. В. Поняття і сутність правового статусу прокуратури України. *Держава і право*. Випуск 51. С. 209–213.

Марія ХИЛЕВИЧ,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

**МІЖНАРОДНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ ЗІ
ЗЛОЧИНАМИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

В нинішніх умовах життя протистояння та конфлікти між ворогуючими державами, націями, етнічними меншинами тощо трансформувалися у форму гібридних та інформаційних воєн. Такий тип протистояння характерний саме для ХХІ століття та є надзвичайно небезпечним, оскільки задля досягнення цілей використовуються такі засоби як: тероризм, сепаратизм, економічний тиск, інформаційний тиск та пропагандистська деморалізація противника, тощо.

Важливо відмітити, що згідно з матеріалами СБУ, за перший квартал 2021 року набули чинності понад 80 обвинувальних вироків за злочини проти основ національної безпеки України, зокрема злочинців засудили за посягання на територіальну цілісність України та причетність до тероризму [5].

Україна вже протягом майже 8-ми років перебуває у стані російсько-української війни, яка за всіма характеристиками має ознаки гібридного протистояння. Саме після подій 2013-2014 рр. підвищилася кількість злочинів проти національної безпеки. Тому виникає необхідність у перейманні міжнародного досвіду в боротьбі зі злочинами проти національної безпеки.

Метою роботи є дослідження та характеристика міжнародного досвіду в боротьбі зі злочинами проти основ національної безпеки та визначення пріоритетних векторів застосування цього досвіду.

Питанням зарубіжного досвіду забезпечення національної безпеки держави **займалися такі дослідники** як: Т. Абдуліна [1], М. Бессонова, О. Вонсович, І. Дудко, А. Мосейко, В. Негодченко [3]. та інші. Разом з тим, можливості адаптації зарубіжного досвіду в Україні до правоохоронної

діяльності у сфері національної безпеки залишаються недостатньо дослідженими, що зумовлює важливість подальшого розвитку цього наукового питання.

Головним органом міжнародної безпеки можна сміливо вважати Раду Безпеки ООН, до складу якої входять 15 країн. Відповідно до Статуту ООН, головною відповідальністю за підтримання міжнародного миру і безпеки залишається Рада Безпеки ООН, а також держави та багато органів міжнародних організацій (Генеральна Асамблея ООН, регіональні організації). Загалом процес створення системи національної безпеки розпочався у багатьох країнах після завершення Другої світової війни, такий досвід організації безпеки, найяскравіше та найбільш активно відбувався у США, а більшість західних країн базувалися на американських поглядах на безпеку. Німеччина і Франція, наприклад, не мають власних концепцій національної безпеки в загальноприйнятій формі, тому що в США є своя «концепція національної безпеки США», а у нас своя «стратегія національної безпеки України». Національна система безпеки США була створена в 1947 році і, по суті, не розглядалася як система національної безпеки, а функціонувала насамперед як інструмент захисту американських інтересів у світі. Він вирішував завдання наступального, а не оборонного характеру. Проте на зміну звичній «радянській загрозі» прийшли транскордонні загрози – міжнародний тероризм, організована злочинність, наркобізнес, нелегальна міграція, техногенні катастрофи тощо [3, с. 324].

Головна мета розробки й запровадження концепції європейської безпеки на основі співпраці полягала у досягненні узгоджених і скоординованих дій задля нейтралізації нових викликів і загроз, насамперед – тероризму, організованої злочинності, етнічних і релігійних конфліктів, неконтрольованої міграції тощо. Ці явища виходили за межі національного рівня і в умовах об'єднаної Європи отримували характер внутрішніх загроз для всього ЄС. Для їх вирішення необхідно було застосовувати нові, зокрема невійськові, підходи. Разом з тим, існуючі інститути міжнародної безпеки (ООН, ОБСЄ, НАТО) виявилися недостатньо пристосованими до сучасних реалій [7].

Визначальним чинником, гарантом національного суверенітету й протидії зовнішнім загрозам для країн-членів ЄС залишається воєнно-політичний блок НАТО, до складу якого входять майже всі держави Європейського союзу. Американська військова присутність на континенті, а особливо ядерна складова Альянсу, виступають гарантом європейської безпеки [4].

Разом з тим, необхідність протидії новим глобальним загрозам – тероризму, релігійному екстремізму й сепаратизму – зумовила формування

Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП), початок чому поклав Маастрихтський договір, підписаний у лютому 1992 р.

Отже, колективна безпека має ряд недоліків та у вирі подій останніх років, пов'язаних з російською агресією, нашествиям біженців та інших подій, показали неповноцінність безпекової політики ЄС до загроз у нинішній геополітичній ситуації [2].

Окремої уваги потребує досвід США у боротьбі за національну безпеку. Сучасна система забезпечення національної безпеки США має дуже складну і дорогу структуру. У неї входять: Президент США, радники Президента США, виконавчий апарат, міністерства і відомства, Конгрес. Неформальними учасниками системи забезпечення національної безпеки США є засоби масової інформації. Після терористичного акту в м. Нью-Йорк у вересні 2001 р. Дж. Буш видав виконавчий наказ № 13228, який поклав початок формуванню нової організаційної структури, покликаної забезпечувати безпеку країни і суспільства додатково до вже існуючої системи забезпечення національної безпеки США [3].

Основною структурою Ради національної безпеки США є Національна розвідувальна спільнота США, яка налічує понад 150 тис. співробітників. Його основна функція – надання достовірної інформації керівництву країни щодо зовнішньої політики, використання збройних сил, прийняття рішень у кризових ситуаціях та керівництва збройними силами. Важливим підрозділом розвідувального співтовариства є створене в 1947 р. Центральне розвідувальне управління, основним завданням якого є таємний збір інформації про діяльність зовнішньої розвідки та здійснення контррозвідувальної діяльності за кордоном [1].

Аналізуючи кримінальне законодавство Грузії, варто відмітити, що воно є суворішим, ніж в Україні. Зокрема, передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 15 років за дії, спрямовані на передачу іноземній державі усієї або частини території Грузії. Також криміналізована державна зрада, в розуміння якої вкладається багато діянь.

У Литві кримінальне законодавство має низку особливих статей, які передбачають відповідальність у вигляді позбавлення волі до 5 років за колабораціонізм.

Особливістю польського законодавства є кримінальна відповідальність за дії, спрямовані на завдання шкоди Республіці особою, яка уповноважена виступати від імені даної Республіки у відносинах із правлінням іноземної держави або іноземною організацією.

Злочини проти основ національної безпеки в Німеччині передбачають

відповідальність за такі діяння як: готування та підбурювання до агресивної війни, державна зрада Федерації та землі, готування до державної зради, продовження діяльності партії, визнаної неконституційною, розповсюдження пропагандистських матеріалів тощо [6].

Таким чином, проаналізувавши законодавство деяких держав, можна зробити висновок, що вітчизняне законодавство не повинно звертати увагу на абсолютно всі положення іноземного кримінального законодавства, які не співпадають з українським, адже закони та нормативно-правові акти кожної держави формуються відповідно до традицій та менталітету. Хоча певну частину досвіду перейняти все ж виникає необхідність, оскільки у законодавстві України є білі плями у деяких питаннях.

Доцільним вважаємо кримінальну відповідальність за інертність та бездіяльність посадових осіб органів влади та встановлення більш суворого покарання за публічні образи, що принижують гідність будь-якої нації.

Список використаних джерел і літератури:

1. Абдуліна Т. Г. Теоретичні та практичні аспекти функціонування системи національної безпеки США – досвід для України. Грани. 2014. № 9. С. 82-86.
2. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. / О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода, С. В. Дрьомов, С. В. Сьомін. К. : НІСД, 2015. 58 с.
3. Мосейко А. Г., Негодченко В. О. Досвід Сполучених штатів Америки щодо публічного адміністрування в сфері національної безпеки. Право і суспільство. 2019. № 4. С. 323–329. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-4-48> (дата звернення 18.11.2021).
4. Ситник Г. П. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки України: навч. посіб. Ч. 3: Державна політика та основи стратегічного планування забезпечення національної безпеки. Київ : НАДУ, 2010. С. 55-61.
5. СБУ викриває ворогів України: з початку року за злочини проти нацбезпеки засуджено понад 80 осіб. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykrivaie-vorohiv-ukrainy-z-rochatku-roku-za-zlochyny-proty-natsbezpeky-zasudzheno-ponad-80-osib> (дата звернення 18.11.2021).
6. Томчук І. О. Порівняльно-правова характеристика відповідальності за злочини проти національної безпеки за вітчизняним та зарубіжним кримінальним законодавством. Право і суспільство. 2015. №4(3). С. 189-194
7. Цыганков П. А. Безопасность: Кооперативная или корпоративная. Критический анализ международнополитической концепции. *Политические исследования*. 2000. №3. С. 128-140.

Світлана ЦЬОНА,
здобувачка вищої освіти,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
м. Львів, Україна

ПРО ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ ЖІНОК

У сучасних умовах розвитку України як соціальної держави гостро постає проблема зниження рівня народжуваності, однією із причин чого є проведення абортів та стерилізації. Доволі часто на прийняття такого рішення жінок підштовхують різні життєві фактори: матеріальна неспроможність для виховання дитини, низькі умови життя, розпад сімей тощо. Великий відсоток жінок проводять аборти незаконно, тобто з порушенням законодавчо визначеного порядку.

За даними ВООЗ заборона абортів не зменшує їх кількості, а лише провокує жінок звертатися до нелегальних послуг. Щорічно у світі проводиться близько 25 тисяч кримінальних абортів, 5 тисяч з яких призводить до інвалідності у жінок. У країнах, які повністю забороняють аборти, або ж дозволяють його проведення з метою збереження життя жінки, лише 1 із 4 абортів не має негативних наслідків, проте у країнах, де аборти легалізовані дане співвідношення 9 із 10 [1]. З метою уникнення негативних наслідків законодавець легалізував аборти в Україні, водночас запровадив кримінальну відповідальність за порушення порядку проведення цієї процедури.

Проблема незаконного проведення абортів вивчається завдяки статистичним даним Центру медичної статистики МОЗ України, згідно з якими, можна зауважити, що кількість переривань вагітностей в Україні постійно зменшується. На 2010 рік загальна кількість абортів становить 164467, з них кримінальних – 6; у 2015 році було проведено 101863 абортів, з них незаконно – 4; у 2019 році загалом здійснено 74606 абортів, з них кримінальних – 1; у 2020 році всього проведено 61048, з них незаконний - 1. Проте слід зазначити, що не всі випадки незаконно проведених абортів було зафіксовано, є й неуточнені, а тому дані показники можуть бути більшими [2].

Для ефективного застосування ст. 134 «Незаконне проведення абортів або стерилізації» Кримінального кодексу України (далі – КК України) на практиці її необхідно удосконалити і більше конкретизувати. Проблему реалізації цієї кримінально-правової норми розглядали такі науковці: К.О. Черевко, Н.Є. Крилов, О.М. Литвак, які пропонують внести зміни у діючу редакцію

ст. 134 КК України. Зокрема, науковець Черевко К. О. зазначає, що у ч. 2 ст. 134 КК України суб'єкт правопорушення загальний, а тому, якщо незаконний аборт проведений лікарем-спеціалістом акушером-гінекологом, в результаті якого наслідки (тривалий розлад здоров'я, безплідність, смерть потерпілої) не настали, кримінальна відповідальність для цієї категорії осіб виключається. У зв'язку з цим пропонується доповнити її частиною, яка б передбачала кримінальну відповідальність за незаконне проведення абортів лікарем-спеціалістом акушером-гінекологом. Оскільки незаконне проведення лікарем-спеціалістом штучного переривання вагітності за відсутності кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 134 КК, має нижчу суспільну небезпечність порівняно з подібними діями, вчиненими особою, яка не є таким лікарем. Також він пропонує включити у норму КК України кваліфікуючу ознаку: «незаконне проведення абортів з корисливих мотивів», пояснюючи, що більшість передбачених цією статтею кримінальних правопорушень вчиняються саме з корисливою спрямованістю. Було б доцільно передбачити відповідальність за переривання вагітності терміном понад 22 тижні, оскільки проведені кримінальні абортів з порушенням термінів вагітності вважаються грубим порушенням законодавства, проте більш суворих мір покарань до таких осіб не застосовується. В даному випадку пропонується або посилити покарання за аборт понад 22 тижні вагітності, або ввести окрему норму, яка передбачала би покарання за посягання на життєздатний плід людини [3,12-13]. Такої ж думки дотримується Крилова Н. Є., яка зауважує, що переривання вагітності терміном понад 22 тижні законодавчо визначено не як аборт, а як передчасні пологи [4, 43-44].

Щодо санкції у ч. 2 ст. 134 КК України науковець Литвак О.М. наголошує, що, враховуючи тяжкість суспільно небезпечних наслідків кваліфікованого абортів, недоречно встановлений строк покарання у виді обмеження волі, через те, що не встановлено мінімальний строк такого покарання, а отже суд на власний розсуд може призначити термін відбування покарання від 1 до 5 років обмеження волі. З цього приводу доцільно було б визначити чітку нижню межу покарання у виді обмеження волі від 3 років [5,184].

Хотілось би відзначити, що висвітлені наукові позиції є слушними, і можуть бути розглянуті законодавцем при внесенні змін у ст. 134 КК України з метою більш ефективного її застосування.

Серед інших дослідників існує думка про необхідність зазначення нової кваліфікуючої ознаки, як незаконне проведення абортів з метою використання ембріона, його тканин, органів, клітин, а також про усунення такої ознаки, як

безплідність, у зв'язку з тим, що встановити наслідок безпліддя можливо лише через тривалий проміжок часу, а стосовно осіб, що не досягли статевої зрілості, можливо тільки після її досягнення [6,27-30]. На противагу цієї думки є вирок Оболонського районного суду міста Києва. У ньому йдеться про засудження лікаря гінеколога Л. за ч. 2 ст. 134 КК України. У березні 2008 року Л., будучи на пенсії, незаконно провела аборт потерпілій А. у не спеціально акредитованому закладі охорони здоров'я, а за місцем свого проживання. Внаслідок цього А. була госпіталізована до пологового будинку, де їй було проведено операцію і видалено матку з придатками. Інкримінування Л. діяння, передбаченого ч. 2 ст. 134 КК України визнається правильним, адже вчиненим нею кримінальним правопорушенням потерпілій було спричинено безплідність. З цього можна зрозуміти, що наявність безплідності жодних сумнівів не викликала. Отже, закріплення безплідності як кваліфікуючої ознаки аналізованого кримінального правопорушення загалом не суперечить здійсненню кримінального переслідування [6,27].

Не менш важливим є відображення у ст. 134 КК України проведення абортів медичним працівником всупереч встановленого порядку: переривання вагітності у поза робочий час, за межами медичного закладу, без необхідного обладнання чи з використанням неперевіраних медичних препаратів. Це буде ще одним кроком до ефективної боротьби з проведенням незаконних абортів.

Для захисту репродуктивних прав жінки на державному рівні проведення абортів є легалізовано, проте, щоб уникнути зловживання цим правом та створити безпечні умови для їх проведення, законодавець все ж таки запровадив кримінальну відповідальність за недотримання законодавчих вимог щодо процедур їх проведення. Висловлені наукові думки щодо вдосконалення кримінально-правової норми, що передбачає кримінальну відповідальність за незаконне проведення абортів, у разі їх розгляду та прийняття законодавцем, може сприяти зниженню кількості випадків проведення цих процедур незаконним шляхом, а також допоможе більш правильно кваліфікувати дії особи, яка провела незаконний аборт.

Список використаних джерел і літератури:

1. ВООЗ: за рік відбувається 25 мільйонів «підпільних» абортів. Укрінформ: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2314736-vooz-za-rik-vidbuvaetsa-25-miljoniv-pidpilnih-abortiv.html> (дата звернення 14.11.2021).
2. Центр медичної статистики МОЗ України. Статистичні дані форма №13. Звіт про аборти: веб-сайт. URL: <http://medstat.gov.ua/ukr/statdan.html> (дата звернення 14.11.2021).
3. Черевко К. О. Кримінально-правова характеристика незаконного проведення абортів: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 20 с.

4. Крылова Н.Е. Ответственность за незаконное производство аборта и необходимость уголовно-правовой защиты «будущей» жизни. *Вестник Моск. госуд. ун-та. Сер. 11, Право*. 2002. Вып. №6. С. 38–53.

2. Литвак О.М. Держава і злочинність: монографія. Київ: Атіка, 2004. 304 с.

3. Дудоров О.О., Балабко В.В. Незаконне проведення абортів: проблеми тлумачення і вдосконалення кримінального законодавства. *Вісник НАПУ. Кримінальне право і кримінологія*. 2012. №4. С. 29-30.

Богдан ШЕВЦОВ,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ДЕМОКРАТІЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ПРОБЛЕМА ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства поняття та сутність демократії виступають досить простим та в повній мірі дослідженими, проте це лише на перший погляд. Насправді ж, якщо заглибитись у дослідження даного питання, то стає зрозумілим, що іноді воно виступає досить курйозним, а праці дослідників з різних країн та епох можуть збити з пантелику. Не просто так відомий польський політолог Адам Пшеворський в одній зі своїх праць написав, що демократія наче «вівтар», куди кожен приносить свої найбільш прийнятні жертвоприношення [1, с.10].

Демократія як політичне, соціально-економічне та суспільне явище, проникає до країн-лідерів та почало активно розвиватися ще з XVIII століття. Становлення його тривало аж до кінця XX століття, оскільки основним етапом демократизації було запровадження загального виборчого права. З тих пір сформувалося нове суспільство, яке в різних дослідженнях називають по-різному: «постіндустріальне», «постмодерне», «інформаційне» тощо. В такій ситуації демократія, як форма організації влади, «стоїть» перед викликом пошуку нових тенденцій вдосконалення та пошуку відповідей на питання та проблеми сучасного суспільства.

Актуальною наразі є проблема становлення демократичних режимів в так званих пострадянських країнах. Перед цими країнами стоїть нелегке завдання подолати пережитки недемократичної практики попередніх років та запровадити форми демократії з їх суттєвими недоліками, вирішити які не спромоглися навіть країни с тривалим досвідом демократичного режиму.[2, с. 420]

Отже, проблематика розвитку демократичних режимів на сучасному етапі потребує особливої уваги з боку практиків та теоретиків.

Аналіз наукових досліджень. Наразі важко знайти дослідників у галузі права чи іншої гуманітарної науки, які б в своїх працях так чи інакше не торкалися питання демократичного врядування в тій чи іншій мірі.

Серед вітчизняних науковців, які займалися дослідженням даного питання можна виокремити Є. Головаху, О. Бабкіну, А. Толстоухова, І. Бекешкіна, В. Небоженка, В. Андрущенко та багато інших.

Серед закордонних політологів, які зробили значний внесок у дослідження різновидів демократичного режиму та поняття в цілому, можна виокремити Ж.-Ф. Ревеля, Б. Барбера, К. Пейтмена, Г. О'Доннела, Л. Даймонда та інші.

Мета статті: визначити основні недоліки, які притаманні сучасній демократії та окреслити підходи до їх вирішення в процесі подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Якщо говорити про демократію як явище, то це свого роду феномен політичного мислення щодо управління державою, який розвивається та трансформується й на сьогоднішній день одночасно із суспільством та обумовлюється цими змінами.

Кінець ХХ століття став фактично найсприятливішим для поширення ліберально-представницької моделі демократичного устрою, що тісно поєднується з ринковою економікою. Приклад демократичного режиму, що поширюється сьогодні у більшості перехідних країн, передбачає фактичне об'єднання демократичних і ліберальних цінностей [3, с. 45]. Але про створення ідеальної форми демократії та покінчення з альтернативними формами не може йти і мови – сучасні науковці доходять висновку, що теперішня демократія перебуває у «сталій кризі» [4]. Саме за таких обставин активно продовжується пошук відповідей на питання щодо забезпечення механізмів народовладдя та забезпечення демократичних прав та свобод в сучасних країнах. В рамках пошуку цих відповідей, науковці намагаються й осмислити суперечності, які притаманні демократичній системі та пропонують нові підходи, концепції та форми демократії.

Слід підмітити, що науковці неоднорідно виокремлюють основні «недосконалість» демократичного режиму на сучасному етапі. Одна частина вчених акцентує увагу на складнощях практичного досягнення ідеального демократичного устрою в тій чи іншій державі, інші ж звертають увагу на ті проблеми, які виникають в середині держави після запровадження демократії.

З нашої точки зору, в першу чергу потрібно звернути увагу на процеси, які ускладнюють реалізацію основного демократичного принципу-народовладдя.

Оперативність та ефективність демократичного процесу може знижуватися і внаслідок значної «емансипації» громадянського суспільства. Його інститути можуть стати джерелом невичерпних потреб та вимог до держави, що в свою чергу може спричинити некерованість демократичним режимом та пошуку вирішення питань та пошуку компромісів із суспільством. Це в свою чергу може викликати хибне уявлення у громадян про недоцільність такого стану речей та необхідності наявності «сильної руки», що є важким викликом для такого демократичного режиму.

Важливою проблемою демократизації суспільства, особливо в країнах, де триває демократичний транзит, є питання набуття демократією «імітаційного» характеру. Частина науковців, яка займалася дослідженням даного питання, звертає увагу на внутрішні парадокси, що властиві самому феномену даного явища. Зокрема, Л. Даймонд виділяє декілька таких парадоксів: «суперечність між згодою та ефективністю»; «суперечність між представничістю та керованістю»; «суперечність між конфліктом і консенсусом» [5, с. 90–105].

Інша частина вчених акцентує увагу на суперечностях, які викликані недосконалістю балансування між потребами та інтересами більшості і меншості. Ті громадяни, які внаслідок голосувань опинилися в групі меншості змушені дотримуватися рішення, яке було прийнято за рахунок більшості, хоча сама суть демократії говорить протилежне [2, с. 152–153].

Не дивлячись на те, що сучасна демократія не є досконалою, а її розвиток супроводжується ризиками та непорозуміннями, було б недоцільно говорити про актуальність інших способів організації та здійснення влади. Натомість, доцільним є пошук шляхів розв'язання основних проблем, властивих демократичному процесу, та підкреслення важливих переваг демократії. Політична наука пропонує різні підходи до вирішення цього завдання.

Перший підхід можна назвати «ідеалістичним», оскільки має на меті максимально наблизитися до демократичного ідеалу шляхом зменшення ролі представницької системи.

Також можна виокремити «реалістично-ідеалістичний» підхід, у рамках якого передбачається, що ліберально-представницька демократія, не втрачаючи свої основні атрибути, набиратиме «постмодерних» рис – надаватиме громадянам більш „привабливий пакет пропозицій” політичної участі. Тобто йдеться про поступове та збалансоване впровадження елементів концепцій демократії учасницького типу [6, с. 207-214].

Окремо можна виділити «реалістичний» підхід, який не передбачає активне втручання в демократичний процес для вирішення нагальних питань, оскільки в своїй суті наполягає на тому, що ці проблеми є природними і такими, що не «погрожують» основним демократичним принципам.

Висновки. Друга половина ХХ століття стала періодом універсалізації демократичної ідеї та поширення її у світовому масштабі. Водночас це стало не «кінцем історії», а скоріше новим етапом розвитку феномену демократії. Чимало важливих проблем, що з'явилися в процесі становлення молодих демократій, як і проблеми, властиві демократіям із тривалим досвідом, свідчать, що цей процес потребує й подальшого дослідження та осмислення. Проблеми, що постають перед сучасною демократією, мають різний характер. З одного боку, йдеться про внутрішні недоліки демократії. З іншого – маємо ряд проблем, пов'язаних з розбіжностями між практикою впровадження і функціонування демократії. Ці проблеми можуть виникати як у зв'язку з політичною поведінкою звичайних громадян, так і через недосконалість дій політичної верхівки.

Список використаних джерел і літератури:

1. Теория и практика демократии. Пер. с англ. под ред. : В. Л. Иноземцева, Б. Г. Капустина. М. :Ладомир, 2006. 496 с
2. Ревель Ж.-Ф. Відживлення демократії. Перекл. з фр. З. Борисюк та О. Хоми. К. : Вид-во «Часопис «Критика», 2004. 592 с.
3. Демократія: історія, теорія, практика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та аспірантів-політологів. М. Ф. Головатий. К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 230 с.
4. O'Donnell G. The perpetual crises of democracy: Journal of Democracy. 2007, P. 5-11.
5. Даймонд Л. Три парадокси демократії. К. : Смолоскип, 2005. 240 с.
6. Шміттер Ф. К. Більш ліберальна, доліберальна чи постліберальна? К. : Смолоскип, 2005. 380 с.

Сергій ШКІДЧЕНКО,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ЗАРОДЖЕННЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В АНГЛІЇ

Вивчення органів державної влади зарубіжних країн є вкрай важливим, адже у розвинених держав багато країн, в тому числі й Україна, переймають досвід.

Сполучене Королівство пройшло тривалий шлях історичного поступу від ранньофеодальних країн англів, саксів, ютів та фризів до однієї з

найрозвиненіших країн світу. На увагу заслуговує одна з найцікавіших і досить важливих сторінок в історії Британії – формування парламенту, його розвиток та діяльність.

Дане питання є актуальним, оскільки сучасна Велика Британія зберегла свою історичну форму правління, а також вважається батьківщиною сучасної парламентської демократії.

Питання парламентаризму Великої Британії висвітлювалося у працях таких науковців, як О. Бруслик, А. Дацьків, М. Кулачинський, А. Моренчук тощо. Праці В. Шаповала [3], М. Амеллера, С. Боботова [1], І. Богдановської присвячені дослідженню засад конституційного ладу Великої Британії і парламентаризму в цілому [2, с. 12].

Парламент є законодавчим органом Сполученого Королівства і основним законотворчим інститутом у конституційній монархії. Проте тут слід зазначити, що Сполучене Королівство є унітарною державою з конституційною монархією, проте з парламентською системою управління. Історія законодавчого органу, який збирається у Вестмінстерському палаці в Лондоні, показує, як він розвивався майже органічно, частково у відповідь на потреби правлячого монарха країни. Парламент сягає своїм корінням до найперших зустрічей англійських баронів і простолюдинів ще у VIII ст.

Сучасний парламент є двопалатним законодавчим органом з Палатою лордів і Палатою громад. Однак ці дві складові парламенту не завжди з'єднувалися, і вони були започатковані на англо-саксонських урядових консиліумах (радах) VIII ст.

Вітан (Вітенагемот) був невеликою радою священнослужителів, землевласників та інших радників, обраних королем для обговорення державних, податкових та інших політичних справ. У міру того, як він розширився, включивши більше радників, Вітан перетворився на *magnum concilium* або Велику раду (Great Council) [5].

На місцевому рівні «спірними» були зустрічі місцевих єпископів, лордів, шерифів і, що важливо, простолюдинів, які були представниками своїх графств або «графів».

Ці установи функціонували – з різним ступенем успіху – як законотворчі органи та правоохоронні органи по всій Англії протягом епохи Середньовіччя. Обидва органи не збиралися регулярно, але вони заклали основи до двопалатного законодавчого органу, який існує сьогодні.

Перший англійський парламент був скликаний у 1215 р., коли було створено та підписано Велику хартію вольностей, яка встановлювала права баронів (багатих землевласників) служити консультантами короля з урядових

питань у його Великій раді. Як і в ранніх Вітанах, ці барони не обиралися, а призначалися королем. Велику Раду вперше назвали «парламентом» у 1236 р. [4].

До 1254 р. шерифам різних графств Англії було доручено посилати виборних представників своїх округів (відомих як «лицарі графства») для консультацій з королем з питань оподаткування. Чотири роки по тому в англійському університетському м. Оксфордї дворяни, які в той час працювали в парламенті, розробили проект «Положення Оксфорда», який передбачав регулярні засідання законодавчого органу, до складу якого входили представники кожного з графств [5].

У 1295 р. до складу парламенту ввійшли дворян і єпископів, а також по два представники від кожного з графств і міст Англії, а з 1282 р. – Уельсу. Це стало зразком для складу всіх майбутніх парламентів.

Під час перебування на троні Генріха IV роль парламенту виходила за межі визначення політики оподаткування, щоб включити «виправлення скарг», що, по суті, дозволило англійським громадянам звертатися до органу з проханням розглянути скарги в їхніх місцевих містах і графствах. До цього часу громадяни отримали право голосу обирати своїх представників – міщан – до палати громад.

Судові функції парламенту були значні. Вони входили до компетенції його верхньої палати. Наприкінці XIV ст. вона набула повноважень Суду перів та Верховного суду королівства, які розглядали найтяжчі політичні та кримінальні злочини аристократії, а також апеляції. Палата громад могла представляти лордам та королю свої законодавчі пропозиції щодо покращення судової практики.

У 1414 р. син Генріха IV Генріх V вступив на престол і став першим монархом, який визнав, що для прийняття нових законів необхідні схвалення та консультації обох палат парламенту. Проте не все було ідеально в демократії Англії, яка була в процесі зародження [6].

У 1523 р. філософ і письменник сер Томас Мор, член парламенту, був першим, хто під час обговорень підняв питання «свободи слова» для законодавців обох палат. Через півстоліття, під час правління королеви Єлизавети I в 1576 році, Пітер Вентворт, депутат парламенту, виголосив палку промову, стверджуючи те саме право; за це висловлювання його засудили до ув'язнення в Лондонському Тауері [5].

У період з 1603 по 1660 рр. країна була занурена в затяжну громадянську війну, і на деякий час військовий лідер Олівер Кромвель прийняв владу під

титулом лорда-протектора. Правлячий на той час монарх Карл I був страчений у 1649 р.

Кромвель найбільш відомий тим, що завоював Шотландію (1649 р.) та Ірландію (1651 р.) і фактично передав їх під владу Сполученого Королівства. Тим не менш, ці дві країни мали власні парламенти, які склалися з прихильників Кромвеля.

Протягом століть англійський парламент поступово обмежував владу монарха, кульмінацією якого стала громадянська війна під час правління Карла I в 1649 р. Після реставрації Карла II було юридично встановлено верховенство влади парламенту, а всі пізніші британські монархи були обмежені в рамках політичної системи конституційної монархії з обмеженою виконавчою владою. Акт про союз 1707 р. скасував англійський і шотландський парламенти і створив Парламент Великої Британії.

Таким чином, з виникненням парламенту в Англії зародилася нова форма феодальної держави. Створення парламенту та станової монархії відобразило успіхи політичної централізації Англії.

Отже, завдяки створенню парламенту в Англії у середньовічному світі склалися передумови для формування правової держави та громадянського суспільства.

Список використаних джерел і літератури:

1. Боботов С.В. Законодательный процесс в Великобритании. *Журнал российского права*. 1998. № 4-5. С. 228.
2. Гончар В. Становлення парламентаризму: досвід Великобританії для України. Державне управління та місцеве самоврядування. 2017. Вип. 3. С. 12-16. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_03\(34\)/4.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_03(34)/4.pdf) (дата звернення 26.11.2021).
3. Шаповал В. Н. Британская конституция: полит.-прав. анализ. К.: Лыбидь, 1991. 136 с.
4. A brief history of the UK Parliament. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-29252332> (дата звернення 26.11.2021).
5. British Parliament. URL: <https://www.history.com/topics/british-history/british-parliament> (дата звернення 26.11.2021).
6. Reform Era. URL : <http://www.historyofparliamentonline.org/periods/stuarts> (дата звернення 26.11.2021).

Дарина ШУБА,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

МУСУЛЬМАНСЬКА ПРАВОВА СИСТЕМА В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Мусульманське право – досить складне соціальне явище, яке має провідну роль у розвитку держави та права цілого ряду країн Сходу. Іслам, як одна з трьох світових релігій, поряд з буддизмом і християнством, має своїх прибічників практично на всіх континентах, тому мусульманське право та ісламська правова ідеологія, як його основа, чинять вагомий вплив на міжнародну політику. На основі цього, робимо висновок, про те, що, дослідження мусульманської правової системи має практичний інтерес, особливо в сучасних мінливих умовах.

Мусульманське право – це специфічна правова система, яка протягом довгого часу залишається достатньо відокремленою та самобутньою. Потрібно зауважити, що мусульманське право є досить консервативним (норми Корану і Сунни незмінні), але, при цьому, в частині ісламських держав сьогодні досить активно відбувається процес оновлення та кодифікації законодавства. Актуальність вивчення мусульманського права в Україні обумовлена тим, що частина населення нашої країни (переважно кримські татари) сповідує іслам. Обізнаність у мусульманській правовій культурі, розуміння основ мусульманського права дасть змогу попередити виникнення багатьох національних, культурних та релігійних проблем в Україні та допоможе створити умови для подальшого налагодження зв'язків з ісламськими державами.

Питанням дослідження мусульманської правової системи **присвячені роботи** вітчизняних і закордонних науковців, таких як Х. М. Войтович, О. В. Дамаскін, С. Ю. Зінько, Б. О. Логвиненко, М. В. Лубська, О. М. Юркевич, О. В. Субочев, О. М. Мозговий, Н. Юсеф та інші.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, у яких розглядаються питання мусульманської правової системи, сьогодні, в умовах постійного розвитку правових взаємозв'язків і розширення міжнародних, економічних, політичних, культурних та інших зв'язків між державами, глобалізаційних процесів у світовому господарстві, означена проблема набуває актуальності й потребує подальшого вивчення з урахуванням наявної ситуації в сучасному світі.

Мета цієї роботи – здійснити загальну характеристику системи мусульманського права в сучасному світі. На основі цього виокремлено наступні завдання: з'ясувати сутність мусульманської правової системи, виокремити її особливості загалом і на сучасному етапі зокрема, окреслити перспективи розвитку.

Мусульманська правова система представлена країнами, де державною релігією є іслам різних течій: Афганістан, Пакистан, Іран, Ірак, Туніс, Марокко, Сирія, Лівія, Саудівська Аравія, Судан та деякі інші.

Мусульманське право на відміну від різних інших правових систем максимально пов'язане з ісламом, втілюючи його догми. Основою мусульманського права є Коран і Сунна, а також створена теологами-правознавцями широка доктрина [2, с. 100].

В ісламі домінує концепція теократичного суспільства, в якому держава виконує роль служителя встановленої релігії. Іслам за своєю сутністю, як і іудаїзм, є релігією закону. Мусульманське право – це «квінтесенція справжнього мусульманського духу, найяскравіший вираз мусульманської ідеології, головна ланка ісламу» [7, с. 1].

Наука мусульманського права є доктринальним викладом мусульманських законів і має два розділи: 1) джерела комплексу правил, що становлять шаріат, божественний закон; 2) зміст, рішення, що містять норми мусульманського матеріального права. Мусульманське право має чотири джерела права: 1) Коран – священна книга ісламу; 2) Сунна – традиції, пов'язані з посланцем Бога; 3) Іджма – єдина угода мусульманського суспільства; 4) Кияс – судження за аналогією [3; 5, с. 20]. З цим переважно згодні всі школи мусульманського права.

Розгляд теорії мусульманського права дозволяє констатувати, що з причин, пов'язаних із самою концепцією права ісламу, будь-яка спроба розвитку приймається з підозрою та засуджується класичними юристами. Не допускається, щоб особиста думка стала основою правового рішення, компетентність органу законодавчої влади регламентувати всі сфери життя відкидається. Традиціоналізм домінує над розвитком. Наука мусульманського права сформувалася і стабілізувалася у глибокому середньовіччі, що зумовлює архаїчний характер низки інститутів, його казуїстичність та відсутність систематизації.

Засноване на Корані мусульманське право є глибоко оригінальним, абсолютно незалежним від усіх інших правових систем. Мусульманське право – це право церкви, право громади віруючих та невіддільна частина ісламу. Воно несе у собі характер одкровення, як і релігія, тому, немає у світі жодної влади,

здатної змінити мусульманське право [1, с. 7]. Такий фундаменталізм надає стійкості всій структурі мусульманського суспільства.

Очевидно, що мусульманське право, що склалося в давнину, малоприсадибне для потреб сучасного світового співтовариства, в якому мусульманський світ займає значне місце. У ньому немає регламентації низки інститутів, необхідних в умовах глобалізації. Разом з тим, безсумнівною є наявність у мусульманському праві позитивних моральних аспектів, що сприяють збереженню та зміцненню сімейних, общинних, суспільних відносин і протистоять тенденціям розкладання сімейних засад, занепаду моральності та моралі в ряді сучасних західних країн.

Можливість пристосування мусульманського права до сучасного світу допустима з урахуванням його практичної гнучкості та теоретичного збереження базових принципів. Тому низка мусульманських держав вже здійснили серйозні законодавчі реформи, використовуючи можливості звернення до звичаю використання договорів.

Сучасна тенденція розвитку мусульманського права полягає в тому, щоб традиційний підхід до врахування обставин, мети закону, суспільного блага та необхідності доповнити сучасними точними правилами та суворими методами тлумачення. Отримані таким шляхом рішення відповідатимуть вимогам суспільства та не суперечитимуть базовим принципам ортодоксальності. Однак проблема реалізації цієї тенденції пов'язана з інертністю психології більшості мусульман [6, с. 149]. Небезпека будь-якої спроби модернізації та раціоналізації мусульманського права як частини ісламу очевидна, оскільки у разі розвитку названої тенденції опиниться під загрозою мусульманська єдність у світі, де більшість віруючих розділена на різні незалежні держави. Тому, ймовірно, для подальшого пристосування мусульманського суспільства до сучасного життя будуть використовуватися звичаї, угоди, регламенти, що дозволяють уникнути обговорення принципів, освячених традицією шаріату, на яких ґрунтується єдність громади віруючих.

Авторитетні мусульманські вчені дійшли висновку, що більшість норм прийнятого законодавства у тій чи іншій формі вже зафіксовано різними тлумаченнями фікха [4, с. 16]. Якщо його окремі положення і невідомі традиційній доктрині, всі вони, у будь-якому випадку, не суперечать імперативним положенням шаріату і відповідають загальним інтересам мусульман. Крім того, закріплення цих правил у вигляді точних статей законодавчих актів спрощує їхнє одноманітне застосування судом, що також відповідає інтересам мусульманської спільноти.

Звернення до європейського досвіду суттєво модифікувало мусульманське право зсередини, значно змінивши його зміст та форму. У цьому полягає ще один напрямок еволюції мусульманського права у правових системах мусульманських країн під впливом європейської правової культури. Ця тенденція передусім виявилася в кодифікації фікха, зміні характеру джерел мусульманського права. Зокрема актом еволюції мусульманського права стала Маджалла, прийнята в 1869-1876 роках в Османській імперії [2, с. 104]. За своїм змістом цей акт був зведенням висновків фікха з майнових, зобов'язальних та судово-процедурних питань, а за формою – цивільним та цивільно-процесуальним кодексом у європейському розумінні. Це стало важливим кроком на шляху кодифікації фікха.

Мусульманське право грає не однакову роль сучасному правовому розвитку різних країн мусульманського світу. Так, правові системи деяких країн орієнтуються головним чином на шаріат (фікх), тоді як в інших реалізується модель світської держави, законодавство якої за своїм характером практично повністю ґрунтується на європейських традиціях. Спостерігається велика різноманітність правових систем сучасних мусульманських країн. У той самий час мусульманське право не втратило у сучасному мусульманському світі своєї ролі комплексу юридичних норм, хоч і модифікованих відносно початкового середньовічного вигляду.

Висновки. Значне місце в сучасному світі займає мусульманське право, вивчення якого є особливо важливим в інтересах взаєморозуміння та співпраці народів у сучасних умовах глобалізації та пов'язаних з нею потреб та можливостей мирного співіснування.

Система джерел мусульманського права має чотириланковий характер: Коран; Сунна; Іджма; Кияс. Крім законодавства та судових прецедентів у мусульманському праві велику роль відіграють доктринальні джерела права. У цілому ця система правосуддя відрізняється простотою, меншою формалізацією на відміну від романо-германських і англосаксонських правових систем.

Аналіз сучасних правових систем мусульманських країн вказує на формування сучасного мусульманського права, яке відрізняється від його традиційного варіанту рядом суттєвих особливостей. Прийняття законодавства, що закріплює положення шаріату і орієнтується з його загальні принципи, веде до серйозних змін техніко-юридичного змісту мусульманського права, характеру його норм і співвідношення їх із релігійними правилами поведінки.

Правові системи мусульманського права у сучасному світі мають відмінності, оскільки суспільний розвиток низки країн дуже різноманітний, відповідно традиції також не однакові. В найближчому майбутньому

модернізація мусульманського права не призведе до повного приєднання мусульманських країн до романської правової системи або системи загального права. Але можливий синтез категорій та понять, запозичених із західного права, методів міркування та підходів, заснованих на традиціях мусульманського права. Це дозволяє зробити висновок про доцільність подальшого вивчення системи мусульманського права, його місця та ролі в сучасному світі в інтересах міжнародного співробітництва, національної та міжнародної безпеки.

Список використаних джерел і літератури:

1. Абдуразаков А. А. Мусульманское право в контексте современных политических процессов в мире. *Юридическая наука*. 2017. №1. С. 5-9. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/musulmansкое-pravo-v-kontekste-sovremennyh-politicheskikh-protssessov-v-mire>
2. Дамаскин О.В. Мусульманское право в современном мире. *Гражданин. Выборы. Власть*. 2016. № 2-3. С. 99-109. URL: https://www.rcoit.ru/upload/iblock/f36/%D0%93%D0%92%D0%92_%D1%80%D0%B5.pdf
3. Дяконов В.В. Теория государства и права: учеб. 2010. URL: <https://diakonov.ru/Bibl/TPG/TPG.htm>
4. Логвиненко Б.О. Загальна характеристика системи мусульманського права. *Право і суспільство*. Дніпропетровськ, 2012. № 2. С. 15-18. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/2_2012/04.pdf
5. Юркевич О. М., Субочев О. В., Мозговий О. М. Порівняльне правознавство як інструмент дослідження фінансових систем (на прикладі мусульманських країн). *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 21-22. С. 16–22. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.21-22.16. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/21-22_2020/5.pdf
6. Юсеф Н. Особливості правової культури країн Близького Сходу. *Політичний менеджмент*. 2009. №. С. 147-151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2009_1_18.
7. Bergstrasser G. Grundzuge des islamischen Rechts. Berlin und Leipzig: Walter De Gruyter & Co. 1935. p. VII. S. 1-56.

Літописець. Випуск 17: Збірник наукових праць ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «**Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)**» (м. Житомир, 2 грудня 2021 року). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2022. 236 с.

ALL RIGHTS FOR ALL